SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
MEDIEVISZTIKA PROGRAM

Vida Beáta

A karthauzi rend története a középkori Magyar Királyság területén

A néma barátok megtelepedése és berendezkedése

Doktori értekezés

Témavezetők
† Prof. Dr. Koszta László
Dr. C. Tóth Norbert

Szeged
2017

TARTALOM

TARTALOM 3
I. BEVEZETÉS 4
II. HISTORIOGRÁFIA 9
III. A KARTHAUZI REND VÁZLATOS TÖRTÉNETE 24
III. 1. A remeteségek felépítése és a szerzetesek mindennapjai 39
IV. A MAGYAR HÁZAK TÖRTÉNETE 50
IV. 1. Sikertelen alapítási kísérletek 54
IV. 2. Menedékszirt története 58
IV. 2. 1. A menedékszirti monostor személyi állománya 71
IV. 3. Dunajec története 85
IV. 3. 1. A szepességi monostorok végnapjai 101
IV. 3. 2. A dunajeci monostor személyi állománya 108
IV. 3. 3. Az egyesített konventek személyi állománya 117
IV. 4. Tárkány története 119
IV. 4. 1. A tárkányi monostor személyi állománya 126
IV. 5. Lövöld története 133
IV. 5. 1. A lövöldi monostor személyi állománya 147
V. A MAGYAR KARTHAUZI MONOSTOROK BIRTOKAI 164
V. 1. A menedékszirti karthauziak birtokai 166
V. 2. A dunajeci monostor birtokai 175
V. 3. A tárkányi monostor birtokai 180
V. 4. A lövöldi monostor birtokai 182
VI. MINDENNAPI ÉLET A KARTHAUZI MONOSTOROKBAN 188
VI. 1. Szerzetesek befogadása a karthauziakhoz 198
VI. 2. A szerzetesek és a patrónusok kapcsolata 202
VI. 3. A karthauziak irodalmi tevékenysége 210
VI. 4. A karthauziak és az orvoslás 227
VII. ÖSSZEGZÉS 235
FELHASZNÁLT IRODALOM 241
Felhasznált források 241
Felhasznált szakirodalom 248
FELHASZNÁLT ÁBRÁK JEGYZÉKE 274
MELLÉKLETEK 275

I. BEVEZETÉS

A karthauzi rend története Magyarországon a XIX. században keltette fel a kutatók érdeklődését. Kandra Kabos 1887-ben publikálta a felsőtárkányi segedelemvölgyi monostorról szóló tanulmányát,[1] és további munkáiban is foglalkozott a karthauziakkal. Dedek Crescens Lajos tollából néhány évvel később, 1889-ben született meg a szerzetesekkel foglalkozó első monográfia.[2] Ezek az írások sokáig megalapozták a rendről alkotott képet a magyar történettudományi munkákban, míg nem 1967-ben Németh Péter levéltári és régészeti kutatási adatok birtokában közölte első tanulmányát a tárkányi monostorról. Az utóbbi évtizedekben több szerző is foglalkozott a remeterendekkel, azonbelül a karthauziakkal is, többek között Koszta László, Sarbak Gábor, F. Romhányi Beatrix, Csengel Péter és Török József, irodalomtörténeti szempontból pedig Madas Edit vizsgálta a rendet. A téma újbóli feldolgozásának okát F. Romhányi Beatrix fogalmazta meg a pálos rend történetének kutatásával kapcsolatban. A szerző szerint a remeték múltját napjainkig balladai homály fedi,[3] amit ugyan magyarázhatnánk a választott életformájuk nyújtotta misztériummal, de célszerűbb lenne újbóli vizsgálat alá vetni a velük kapcsolatos írott forrásokat és a nemzetközi szakirodalom segítségével új lapot nyitni a karthauzi rend magyarországi múltjában. Hiszen „közismert“, hogy a szerzetesek némaságba burkolóztak, pedig csak arra kötelezték őket, hogy mondandójukat a legszükségesebb dolgora korlátozzák. „Tudjuk“, hogy névtelenségbe burkolóztak, ám ezzel mindössze irodalmi munkásságuk egy részét jellemezhetjük – mivel több névről ismert rendi szerző is közkedvelt volt már a középkorban is –, ráadásul oklevelek sora őrzi napjainkig neveiket.

Annak ellenére, hogy középkori történelmünkkel kapcsolatban szerény forrásanyaggal rendelkezünk, a karthauzi rend történetének vizsgálata szempontjából szerencsésnek mondhatja magát a kutató, mert a ciszterciekhez hasonlóan a néma barátok is központosított rendként működtek, így múltjuk fehér foltjait nyugat-európai analógiák segítségével rekonstruálhatjuk. Ráadásul középkori okleveleink digitalizálásával eddig ismeretlen forrásokkal bővíthetjük a remetékre vonatkozó adatokat. A karthauziak magyarországi történetének újbóli feldolgozását a salzburgi központú rendtörténeti kutatócsoport *Analecta cartusiana* sorozatának egyre több kötetet számláló kiadása is előmozdította. 2007

[1] KANDRA 1887.
[2] DEDEK 1889.
[3] F. ROMHÁNYI 2016. 9.

szeptemberében Szlovákiában, a Szepesi Káptalanban rendezett nemzetközi konferencián vált igazán hangsúlyossá, hogy a középkori Magyar Királyság területén működő monostorokat – újabb kutatások hiányában – nehezen tudjuk elhelyezni a rend családfáján. A *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*[4] című kötet több tanulmánya is foglalkozott a Szepességben található házak történetének egy-egy szegmensével, ám elmondható, hogy a külföldi szakirodalomban csak elvétve találunk utalást a magyar vonatkozású kapcsolatokra. Különösen feltűnő ez a karintiai Seitz bemutatásánál, jóllehet innen alapították meg a menedékszirti remeteséget, majd közvetve a dunajecit és a lövöldit is.[5] Történeti szempontból tehát a rend múltja további kutatást igényel – a teológiai megközelítésű vizsgálat a spirituális örökség részeként több irodalomtörténeti munka tárgyát képezi.[6] Nem elhanyagolhatók a kulturális örökség történeti aspektusai,[7] amit a rendek közötti különbségek, párhuzamok és kapcsolatok vizsgálatával deríthetünk fel, így segítve elő a karthauziak múltjának interdiszciplináris bemutatását. Ám ehhez mindenekelőtt behatóbb ismeretekre van szükségünk a magyar karthauziak múltjáról. Ezen gondolatoktól vezérelve vállalkoztam a magyar karthauzi monostorok múltjának, elsősorban megtelepedésük újraértékelésére, valamint a szerzetesek mindennapjainak bemutatására.

Történészek a rendet annak korai időszakában az intézményesített remeteség kifejezéssel illetik,[8] a lengyel és a horvát szakirodalomban egyaránt az eremita-monasztikus jelzőt használják,[9] ami nem mutat eltérést a nyugat-európai gyakorlattól. A rend kezdetei a bencés cluny-reform időszakába tehetőek, melynek részleges sikere után a monasztikus élet középpontjába Molesme apátsága került: tagjai alapjaiban rengették meg a „fekete szerzetesek“ által formált vallási kultúrát. Szent Róbert és Szent Brúnó szándéka nem egy új szerzetesrend létrehozása volt, az általuk fontosnak tartott értékek alapján kívántak élni a társaikkal együtt. A folyamat mégis új monasztikus közösségek létrejöttét eredményezte, a ciszterciekét és a karthauziakét. Hasonló gondolatok vezérelték Szent Norbertet is, akinek köszönhetően ebben az időben alakult ki a premontrei rend.

Jelen dolgozat célja bemutatni, hogy a karthauzi rend történetének modern módszerekkel való feldolgozása új adatokkal és összefüggésekkel bővítheti a középkori Magyar Királyság egyháztörténeti ismereteit. Csaknem 130 év telt el azóta, hogy napvilágot látott Dedek Crescens Lajos monográfiája, az azóta eltelt időben hozzáférhetővé vált több nyugat-európai

[4] HOMZA–KUCHARSKÁ–KUZMOVÁ–RÁCOVÁ 2008.
[5] PREDOVNIK 1998.; MLINARIČ 1991. 11–13.
[6] RITCHEY 2015. 255.
[7] PANSTERS 2014. 12.
[8] PREDOVNIK 1997. 156.
[9] JUJECZKA 2003. 81.; ŠTER 2013. 158.

forrás is, melyek segítségével közelebbről megismerkedhetünk a remete életet élő monasztikusokkal. A magyar alapítású monostorok alacsony száma csak a bencés és a ciszterci rend hazai jelenlétével összehasonlítva feltűnő, ám a rend fundációinak körülményeit figyelembe véve nem mérvadó.[10] A középkor korai időszakában Magyarországon nem támogatták a remete szerzeteseket,[11] ezzel magyarázható a pálosok és a karthauziak kapcsolatának kettőssége is: eleinte fenyegetésnek tekintették a másik rend meglétét, majd egymást támogatva nyerték el privilégiumaikat. Dolgozatomon keresztül szeretném bemutatni a karthauzi monostorok alapításának hátterét, azok felépítését, belső életét és a szerzetesek mindennapjait, illetve kapcsolatrendszerük összetettségét. Rámutatni arra, hogy valóban nem vettek részt a helyi politikai életben, ám ez nem azt jelenti, hogy teljes mértékben elzárták magukat a külvilágtól: a *devotio moderna* mozgatórugói voltak és mindezt olyannyira a rendi előírásokhoz idomulva tették, hogy tevékenységük látványosan nem emelte őket a többi monasztikus rend fölé – ennek ellenére több helyen párhuzamba állítottam őket a ciszterciekkel, akik múltja és forrásai nagyobb feldolgozottságnak és ismeretségnek örvend.[12]

A dolgozat második fejezetében a karthauziakra vonatkozó általános munkák összefoglalása, majd a magyar házakról eddig publikált irodalom ismertetése található. A monostorokról eddig publikált részeredmények kiindupontként szolgáltak a további kutatásokhoz. A következő fejezetben a rend vázlatos történetének leírásán keresztül szeretném megismertetni a karthauziakat az olvasóval: a rend kezdeteivel, az alapítóval és a szerzetesek első írásos dokumentumaival. A rend *Szokásainak* keletkezésén túl annak több pontját példákon kereszül is bemutatom. Önálló alfejezet keretein belül foglalkozom a karthauzi házak külső felépítésével, azok belső szervezetével és a rend szerkezetével. Ezt követően a karthauzi rend magyar házainak történetét kívánom bemutatni. A negyedik fejezet ezért öt alfejezetből áll, melyekben a sikertelen alapítási kísérletekre is kitérek, ám a hangsúly az egyes monostorok alapításán, kezdeti nehézségein, az adományokon és a házak megszűnésén van. Az első alfejezetben Ercsi története kapott helyet, mivel IV. Béla király ezt az apátságot szánta a karthauziak első magyar házának: fontosnak tartom ismertetni azt az intézményt, amely a karthauziak első hazai alapítása lehetett volna. A karthauziak utolsó kísérlete monostor alapítása Váradelőhegyen történhetett, ahol már egy létező komplexumot vehettek volna át, ám források hiányában nem rendelkezünk több információval erről az

[10] Az egyes monostorok alapításának területi és kronologikus összefüggéseivel a rend vázlatos történetének bemutatásakor foglalkozunk részletesebben.
[11] F. ROMHÁNYI 2016. 10.
[12] WITKOWSKI 2004. 26.

esetről. A középkorban négy működő telepe volt a rendnek hazánkban: a menedékszirti, amelyet Keresztelő Szent János, a lechnici vagy dunajeci, amelyet Remete Szent Antal tiszteletére szentelt fel – mindkettő a Szepességben –, valamint a Veszprém megyei lövöldi, amelyet Szent Mihály, és a Heves megyei tárkányi vagy segedelmvölgyi ház, amelyet Szent Miklós tiszteletére szenteltek fel. A Szepességben, egymástól mintegy 50 km-re alapított mindkét remeteség a megmenekülés és a bűnbánat szimbólumává lett a többségében német eredetű lakosság körében. A lengyel–magyar határvidék szász soltészfalvai és a formálódó plébánia-hálózat hatást gyakorolt a barátok mindennapjaira, de a karthauziak is meghatározó elemei lettek a vidéknek. Az egri püspökség szomszédságában alapították a segedelemvölgyi monostort, amely létezése alatt nem tudott kilépni a kegyúr árnyékából. A királyi családhoz köthető az utolsó remeteség létrehozása Lövöldön, amely rövid időn belül a királyság meghatározó egyházi intézménye lett, gazdagsága vetekedett az első hazai bencés apátságéval.

A néma barátok történetének bemutatása mellett a rend sajátos építészeti stílusa sem elhanyagolható, amit személyes tapasztalataim alapján is ismertetek. 2003-tól aktív terepmunkán vettem részt a menedékszirti monostor feltárásán és rekonstrukcióján az Élet Fája nevezetű civil szervezet tagjaként. Ezáltal sikerült mélyrehatóan megismernem az első magyar karthauzi telep felépítését, szerkezetét, birtokrendszerét és tárgyi hagyatékát is. A rend központilag szabályozta a monostorok tulajdonában lévő javakat, ám nemcsak azok számát és értékét, hanem földrajzi elhelyezkedését is. A magyar házak történetében is nyomon követhetjük a szerzetesek azon igyekezetét, hogy vásárlás és csere segítségével összefüggő területek tartozzanak a tulajdonukba, illetve, hogy azok a lehető legközelebb helyezkedjenek el a monostorhoz. Az ötödik fejezetben található meg az egyes házak tulajdonában lévő birtokok táblázatos felsorolása. Az alapítólevelek segítségével meghatározható a monostorok törzsbirtoka, kivéve a segedelemvölgyi szerzetesekét, mivel az ő esetükben csak a kisebb peres esetek segítségével rekonstruálható a birtoktestük. A karthauziakkal kapcsolatos források többsége kisebb-nagyobb birtokviták során keletkezett. Mivel ezekből ritkán jutunk releváns információkhoz a renddel kapcsolatban, ezért csak a birtokok tulajdonlásának intervalluma képezi részét ennek a fejezetnek. A monostorok életével kapcsolatos egyéb források a vonatkozó alfejezetekben szerepelnek. A birtokügyek intézése során a szerzetesek olykor elhagyták lakhelyüket, amit forrásaink is megörökítettek. Így a kutatás során ezek az oklevelek hozzásegítettek ahhoz, hogy a bennük lévő adatok segítségével kiegészítsem a már ismert szerzetesek névsorát, illetve újakkal bővítsem. A monostorok személyi állományának rekonstrukciója minden esetben az egyes házak

bemutatása után kapott helyet (a munka során több esetben sikerült azonosítani a szakirodalom számára eddig ismeretlen perjelt).

Külön fejezet foglalkozik a szerzetesek mindennapi életével. A rend szigorúan korlátozta a barátok mozgásterét és behatárolta a tevékenységi köreiket is, ebben a fejezetben ismertetem ezeket és a rendi akták segítségével, példákon keresztül próbálom meg szemlélteni a szerzetesek életét. Külön tárgyalom az új tagok felvételét, a karthauziak kapcsolatát a házak patrónusaival, valamint a szerzetesek gyógyító tevékenységét. Mindemellett nem felejtkeztem el a néma barátok irodalmi tevékenységének bemutatásáról sem, hiszen írói és másolói tevékenységük meghatározó volt a középkorban. A hetedik fejezetben található összefoglalóban röviden ismertetem a magyar karthauzi monostorok történetét és a szerzetesek életét a késő középkori Magyar Királyságban, majd a felhasznált források és szakirodalom jegyzéke következik. A dolgozat végén egy rövid melléklet kapott helyet, melyben a szepességi monostorokról készült fényképek segítségével szereném pontosítani a házakról alkotott képet.

Remélhetőleg a jelen munka hozzásegíti az olvasót ahhoz, hogy új adatokkal bővítse eddigi ismereteit a karthauziakról és pontosítsa a remetékről alkotott elképzeléseket. Végül szeretném megragadni az alkalmat, hogy köszönetet mondjak azoknak, akik segítették a disszertáció elkészítését. Köszönet illeti az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Nemzeti Levéltár, kiváltképp a Veszprém Megyei Levéltár, továbbá a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár dolgozóit, akik türelemmel viselték és segítették munkámat. Külön köszönöm Almási Tibor, Bán Z. Elizeus OCist, ifj. Hermann István, a néhai Koszta László, Lakatos Bálint, Fedeles Tamás és Pákozdi Szilvia nélkülözhetetlen tanácsait az alkotás során, családomnak és munkatársaimnak pedig a támogatást és a sok segítséget.

II. HISTORIOGRÁFIA

A karthauzi rend történetének bemutatása során célszerű mindenekelőtt a szerzeteseket elhelyezni az egyetemes egyháztörténetben. A cluny mozgalom után létrejött úgynevezett reform bencések csoportját képezték a ciszterci és a premontrei szerzetességgel együtt. Az első keresztény remeték, az anachoréták a III-IV. században az egyiptomi sivatagban éltek laza közösségben. Elvonultak a világtól vezeklés vagy vallásos elmélkedés céljából pusztai (sivatagi) vagy erdei (barlang, sziklatető) magányba. Ezekből a közösségekből alakultak ki később a szerzetesrendek. A XI. századi magyar bencés apátságokról szép számú forrással rendelkezünk, a remetékről viszont jóval kevesebb információnk van. Felmerül az a kérdés, hogy a magyar egyházban milyen szerepet játszottak: a monasztikusokkal összehasonlítva elmondható, hogy a korai időszakban a remeték távol maradtak az írásbeliségtől, és csak a későbbi évszázadokban vált meghatározóvá jelenlétük.[13] A keresztény világban karthauziak meghatározó különbsége a többi monasztikussal szemben a kettős monostor létrehozásával megvalósított remete életmódban, illetve – hasonlóan a fehér szerzetesekhez – a központosított felépítésük nyilvánult meg, amely a legapróbb részletekig befolyásolta a házak külső felépítését és életét. Még csak hét telepe létezett a rendnek, mikor belső indíttatásból döntöttek az egységes felügyelet mellett. A néma barátok által létrehozott Generális Káptalan intézménye, melynek gyökere a ciszterciéknél keresendő, példaértékű volt a bencések számára is: III. Ince pápa szerkezeti reformot szorgalmazott náluk, melyhez a ciszterciek szervezeti felépítését vette alapul.[14] A karthauzi rend Generális Káptalanjával és a szerzetesek szokásaival legújabban Floren Cygler foglalkozott, aki könyvében a ciszterci renddel hasonlította össze a néma barátok „politikai fórumát".[15] Az összegyűjtött források alapján sikerült valós képet alkotnia a karthauzi törvényhozásról és a szerzetesek életének hivatalos ügymeneteiről. A káptalan meglétének köszönhetően tudjuk, hogy a rendben az egyes monostorok élete egységes modell alapján működött, így a szegényes forrásadottságokkal rendelkező házak esetében is rekonstruálhatjuk a közösségek mindennapjait. A káptalan jegyzőkönyveinek feldolgozásával James Hogg salzburgi történész és csoportja foglalkozik.[16] Az elmúlt harminc évben összegyűjtötték a kontinensen fellelhető másolatokat, illetve levéltári példányokat is, amelyek alapján fokozatosan publikálják a rend

[13] KOSZTA 2008. 67.
[14] Ez a rendelkezés a korban nem járt sikerrel sem Magyarországon, sem Európában: HOMONNAI 1999. 43.
[15] CYGLER 2002. 205–309.
[16] Az akták kéziratai szétszórva találhatóak meg különböző európai monostorok és intézmények levéltáraiban, így a munkát megnehezíti a források felkutatása is.

legfontosabb forrásait. A karthauzi kutatás központja Salzburgban található és a szakemberek sorra rendezik meg a rend történetével foglalalkozó konferenciákat, melyek anyagait nyomtatásban is közlik. Az utóbbi évtizedekben megjelent kötetek segítségével fokozatosan oszlik az a homály, amelyet a *legendákkal átszőtt* szerzetesrendről a XIX. században alkottak meg. A multidiszciplináris megközelítéssel a szakemberek azon fáradoznak, hogy az új módszertani megközelítésnek köszönhetően a karthauziakat megfelelőképpen elhelyezzék az egyetemes egyháztörténetben.[17] Az *Analecta Cartusiana* sorozatban több kutató munkájának köszönhetően 1982-től folyamatosan megjelentek a XV–XVI. századi káptalani gyűlésekről fennmaradt szövegek – *cartae* – in extenso formában. Több évről csak kivonatos jelentések maradtak fenn, például 1475 és 1503 között a Don Jean Chavet által készített regesztákat ismerjük, aki egészen 1658-ig kivonatolta az aktákat.[18] Sajnos a kéziratok egy része elveszett, így több évtized eseményeiről nem tudhatunk meg értékes információkat.

1. ábra: A karthauzi Generális Káptalan ábrázolása metszeten (XVI. sz.)
Forrás: DOMANOVSZKY II. 397.

Egészen a XIV. század végéig gyakran meg kell elégednünk azzal a hírrel, hogy a monostorok perjeleit nem mentették fel funkciójukból: *Priori Lapidis Refugii non fit misericordia*.[19] A későbbi időszakokból viszont bőséges adattal rendelkezünk, melyek segítségével a magyar monostorok részleges nekrológiumát is fel tudjuk vázolni.[20] Ám a vizitátorok jelentéseinek köszönhetően rendelkezésünkre állnak egyéb adatok is. Így például egy 1389. évi feljegyzésből megtudjuk, hogy a menedékszirti perjel elfelejtette átadni a vizitátornak az éves taxát, a *procurator*nak viszont megengedték, hogy a hegy megmászásához, mivel nehéz az út a monostorba, lovat használjon.[21] Az 1382-ben kicsúcsosodott, renden belüli szakadás előtti

[17] A karthauzi renddel foglalkozó kutatások beszámolói és eredményei megtalálhatóak a www.cartusiana.org honlapon is.
[18] HOGG 2004. 450.
[19] HOGG 2004. 422. Hasonló bejegyzéssel találkozunk többek között: AC 100:25/1. 51.
[20] A karthauzi aktákkal a későbbiekben részletesen foglalkozunk. Kiinduló irodalom a feltüntetett szakirodalommal együtt: HOGG 2004. 421–422.
[21] AC 100:25/1. 85.; HOGG 2004. 422.

időszakból – ami az egyházszakadás következménye volt (1378–1417) – csak szegényes forrásokkal rendelkezünk. James Hoggnak köszönhetően egyre több káptalan jegyzőkönyv anyagát tanulmányozhatjuk, így folyamatosan bővülnek ismereteink a karthauziakról. Az *Analecta cartusiana* sorozat tematikus kötetei területi alapon közlik az egyes házak történeti összefoglalóit, így a Felső-Alemann tartományba tartozó magyar monostorok monografikus feldolgozása ezidáig nem került a kutatás előterébe. A hazai szerzők figyelmét nem kerülték el a karthauziak, ám a nemzetközi szakirodalomban csak kivételes esetben találkozhatunk a négy házra vonatkozó információval. Különösen olyan munkákban, melyek azoknak a monostoroknak a történetét mutatják be, melyek kapcsolatban voltak a magyar szerzetesekkel.[22] Ezt magyarázhatnánk azzal, hogy a hazai szerzetesek nem voltak meghatározó szereplői a rend egyetemes történetének, ám ez a meglátás nem helytálló. Az utóbbi évtizedekben napvilágot látott publikációk ugyanis egysíkúan közelítették meg a magyar apátságokat. Vonatkozik ez azokra a tanulmányokra is, melyekben a hazai forrásokon kívül felhasználták a Generális Káptalan aktáit. Az egyes monostorokat érdemes az egész rend szempontjából vizsgálni és egyenértékű egységként kezelni a házakat. Enélkül valóban kevés forrással rendelkezünk a rendről és a szerzetesek tevékenysége sem mutatkozik jelentősnek, mivel a karthauziakkal a hatalmaskodási ügyeken túl csak kivételes esetekben találkozunk a monostorok falain kívül.

A következőkben immáron csak a magyar karthauziakra vonatkozó irodalmat fogom áttekinteni, ismertetésemet az általános bemutatás után az egyes monostorokra vonatkozó publikációkkal zárom. A rend központosított jellegének köszönhetően a karthauzi szerzetesekkel gyakran találkozhatunk mégpedig távoli vidékeken. Egyrészt a szerzetesek más házakból is választhattak elöljárókat – ami a ciszterciek esetében is gyakran előfordult –, másrészt a káptalanon való személyes részvétel kötelessége megkívánta ezt az áldozatot. A karthauziak hazánkban nem alkottak nagy közösséget, hiszen, ha nem számoljuk a szinte porrá rombolt első lakhelyüket, négy monostoruk működött a középkor során magyar földön. Mályusz Elemér hívta fel a figyelmet arra,[23] hogy Ausztriával, Karintiával, Tirollal, Morvaországgal és Csehországgal együtt a Felső-Alemann tartományba tartoztak a magyar házak, ám kis számuk ellenére nem feledkezhetünk meg nemzetközi kapcsolataikról – főleg vizitátoraik jelenlétéről az évszázadok során. James Hogg munkájából kiindulva Michal Slivka *Szerzetesek magyar utakon a középkorban* című tanulmányában részletezte, hogy az

[22] A seitzi monostorral foglalkozó tanulmányokban meg sem említik a magyar alapításokat, míg a ház monografikus feldolgozásában is csak lábjegyzetben foglalkoznak a Magyar Királysággal.
[23] MÁLYUSZ 2007. 238.

1355-ben alapított *Provincia Alemaniae Superioris* tartományban a magyar monostorok közül Lövöld és Tárkány perjelei tartózkodtak gyakorta külföldön vizitáció céljából, valamint a hazai utakat legtöbbször Seitz, Pleterje, Mauerbach, Geirach, valamint a cseh és morva (Prága, Brünn, Dolany) elöljárók járták.[24]

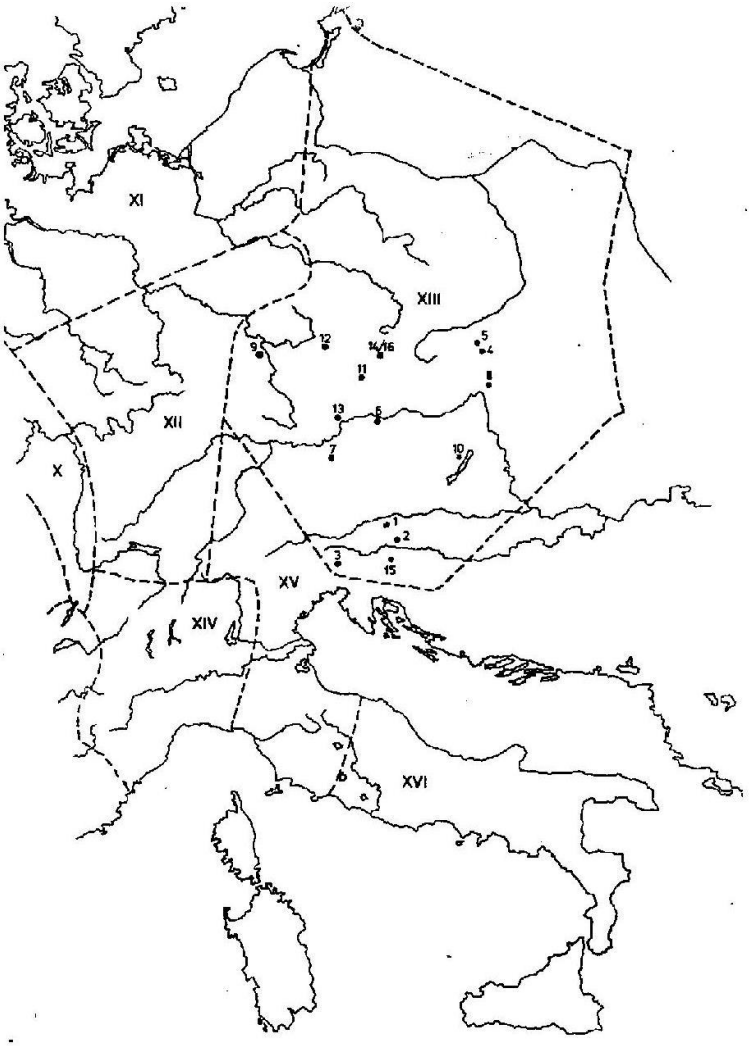

2. ábra: A Felső-Alemann tartomány monostorai a középkorban (XIII.)
1. Seitz, 2. Geirach, 3. Friednitz, 4. Menedékszirt, 5. Lechnic, 6. Maurbach, 7. Gaming, 8. Felsőtárkány, 9. Prága, 10. Lövöld, 11. Brünn, 12. Leitomischl, 13. Aggsbach, 14. Dolany, 15. Pleterje, 16. Olmütz.
Forrás: NÉMETH 1993. 367.

[24] SLIVKA 2005. 60.; NÉMETH 1993. 367.; WITKOWSKI 2004. 19. A tartományba az alapításkor a következő monostorok tartoztak: Seitz (Domus Vallis sancti Joannis), Jurkloster (Domus Vallis sancti Mauritii), Bistro (Domus Vallis Jocosae), Tárkány (Domus Vallis auxilii), Dunajec (Domus Vallis sancti Antonii), Menedékszirt (Domus Lapidis refugii), Mauerbach (Domus Vallis omnium sanctorum), Schnals (Domus Montis omnium angelorum), Gaming (Domus Throni Baetae Mariae), Prága (Domus Horti beatae Mariae), Szczecin (Domus Gratiae dei), Lövöld (Domus sancti Michaelis). Későbbi alapítású házak is a tartományba kerültek: Brünn (Domus sanctae Trinitatis), Dolany (Domus Vallis Josephat), Aggsbach (Domus Portae beatae Mariae), Gdansk (Domus Paradisi beatae Mariae), Darłowo (Domus Coronae beatae Mariae), Frankfurt (Domus Misericordiae dei), Pleterje (Domus Sanctissimae Trinitatis), Ittingen (Domus sancti Laurentii). Gdansk, Darlow, Szczecin és Frankfurt monostorait áthelyezték az 1412-ben alakult önálló Szász provinciába. MLINARIČ 1991. 14–16.

A karthauziaknak a XV. században nem voltak anyagi gondjaik, és kulturális tevékenységük a laikusok között is ismert volt. Lelkipásztorkodással nem foglalkoztak, ám jelentős liturgikus, irodalmi kincset hagytak ránk. *Isten igéjét kézzel terjesztették*, kódexeket, liturgikus könyveket másoltak, nagy szerepük volt a misztikus irodalom fellendítésében, sőt a török pusztítás ellenére saját szerzeményeiket is ismerjük.[25] Szabó Flóris tanulmányának köszönhetően betekintést nyerhetünk a szerzetesek mindennapi olvasási szokásaiba.[26] Könyveikkel, azok szerepével az egyes közösségek életében több szerző is foglalkozott, a középkori könyvkultúra keretein belül főleg Madas Edit és Monok István munkássága jelentős,[27] valamint Mezey Lászlóé.[28] Kitértek arra is, hogy a menedékszirti karthauziak több ízben is adományoztak könyveket a lechnici testvéreknek, tehát nemcsak a legszükségesebb olvasnivalóval látták el filiájukat, hanem az általuk fontosnak tartott művekből is készítettek másolatot.[29] Az 1338-as adomány tartozik a legjelentősebbek közé, amellyel újabban Juraj Šedivý pozsonyi történész foglalkozott. A szerző a szepességi könyvkultúrával kapcsolatos kutatásai során figyelt fel arra, hogy az érintett oklevelek eddig helytelenül feloldott keltezéssel éltek a szakmai köztudatban.[30] Šedivý részletesen beszámolt a megmaradt kódexekről is, Mályusz Elemér alapján[31] hosszabban írt a krakkói egyetem diákjaitól ajándékba kapott kéziratokról, valamint a Lengyelországba került liturgikus könyvekről is. Sajnos a dunajeci karthauziak történetét figyelembe véve a megmaradt kéziratok mindegyikéről nem lehet pontosan megállapítani, hogy azok melyik szerzetesi közösség tulajdonában álltak: Menedékszirt elpusztulása után a karthauziak a Dunajec folyó közelében élő testvéreikhez menekültek, majd később más rendek is lakták az épületeket.[32]

---

[25] A könyvtárak tematikai jellege még a XVIII. század során is ezt tükrözte: PANSTERS 2014. 20.
[26] SZABÓ 1981. 263–275.
[27] MADAS–MONOK 2003. Madas Edit több könyvében és tanulmányában is foglalkozott a karthauzi írásbeliséggel. Legfontosabb művei: MADAS 1985. 602.; MADAS 2002. 256.; MADAS – HORVÁTH 2008. 463.
[28] MEZEY 1963. 52.
[29] MADAS–MONOK 2003. 59.
[30] A régebbi szakirodalom 1352-es kelettel hozta a valójában 1338-ban kiadott oklevelet: MEZEY 1963. 73–74. Az oklevél egyik kiadása: WAGNER III. 179–180.; HRADSZKY 1888. 87. Ezzel kapcsolatban: RÁBIK 2007. 10. A datálásról és a könyvkultúráról: ŠEDIVÝ 2009. 496.
[31] MÁLYUSZ 2007. 238.; ŠEDIVÝ 2009. 483–520.
[32] MADAS–MONOK 2003. 58. A könyvek között megtalálható például a krakkói egyetem egyik teológia professzorának a kódexe is: ŠEDIVÝ 2009. 504.; MEZEY 1963. 75.

Szepesség

A Szepességben található két karthauzi monostor történetére vonatkozó szakirodalmat területi elhelyezkedésük miatt érdemes együttesen bemutatni. Igaz, hogy a XV. század végétől a két ház története is szorosan összekapcsolódott – miután a két konvent egyesült a dunajeci apátság falain belül, ám a Keresztelő Szent Jánosról címzett menedékszirti[33] és a Remete Szent Antalról címzett lechnici, vagy dunajeci monostorok[34] történetét mindenképpen külön kell tárgyalni, lévén önálló intézmények voltak. A rend több mint 250 éves működése a Szepességben maradandó nyomot hagyott a terület lelkiségében, de a település- és gazdaságerkezetben is. Ez lehet az egyik oka annak, hogy a kutatók gyakran emlegetik a karthauziakat, még akkor is, ha azok nem vettek részt a politikai életben.

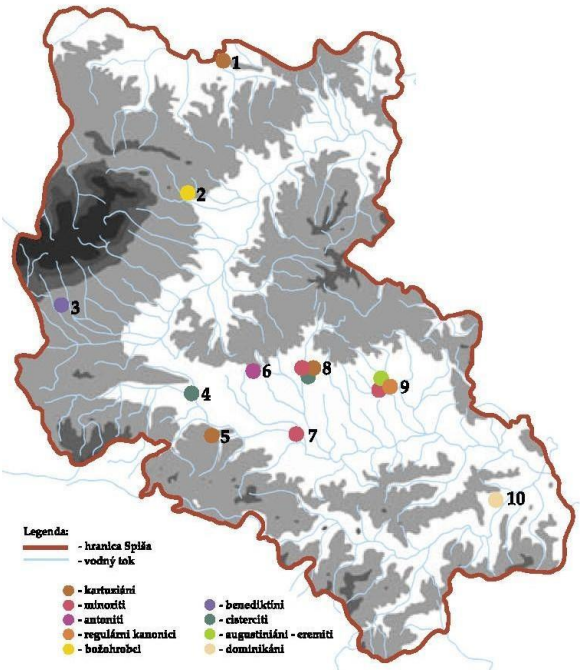

3. ábra: Szerzetesrendek házai a középkori Szepességben
1. Lechnic – karthauzi, 2. Lendak – Szent Sír lovagrend, 3. Stóla – bencés, 4. Savnyik – ciszterci, 5. Menedékszirt – karthauzi, 6. Daróc – antoniták, 7. Igló – minoriták, 8. Lőcse – minoriták, karthauziak, 9. Szepesváralja – kanonokok, 10. Gölnicbána – domonkosok. Forrás: HOMZA 2009. 253.

A (cseh)szlovák szerzők közül először Matúš Pajdušák foglalkozott az első szepességi karthauzi telep történetével. 1924-ben jelent meg a Szepesi Történész Társaság kiadványai sorában műve *A menedékszirti karthauzi kolostor története* címen.[35] A létesítményre használt elnevezések (Schauberg, Látókő, Menedékszirt) felsorolása után tájékoztatja az olvasót arról, hogy még mindig láthatóak annak maradványai, ezért a nép az egész hegyet *Kolostorhelynek* (*Kláštorisko*) nevezte el. A XIX. század végére jellemző ékes nyelvezetet és leíró mondatokat használó szerző bevezetőjében részletezte a Szepesség történetét, a magyarok bejövetelét, a lándzsások lakta falvak sorsát. Külön figyelmet szentelt a szászok megjelenésének, azok törvényeinek és életvitelüknek, nem feledkezett meg a *fraternitasról* sem.[36] Felhívta a figyelmet arra, hogy a területet már a XII.

[33] SARBAK–F. ROMHÁNYI–CSENGEL 2004a. 61–69.
[34] SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004a. 70–76.
[35] PAJDUŠÁK 1924. 29.
[36] A fraternitasról bővebben: FEKETE NAGY 1934.; HRADSZKY 1896.; ŽUDEL 1984.; ŠTEVÍK 2005.; HOMZA 2009.; PIRHALLA 1899.

század közepétől négy nép lakta: magyarok, szlávok, németek és lengyelek, akik kezdettől fogva együtt tudtak működni és közösen érték el céljaikat, nyelvjárásuk is így alakult ki.[37] Pajdušák a sáskákhoz hasonlítja a mongolokat, „fű sem terem ott, ahova betették lábukat," egyedül a hegyekben tudtak megmenekülni a lakosok. Jordán comesnek köszöni meg, hogy megmenekítette a Szepesség népét, aki a vész után fából készült kápolnát emeltetett a hegyen. Ezután IV. Béla idegen földre küldte őt, hogy újra betelepítse a területet: ezen a ponton a szepességi monostorok múltja összeolvad Ercsi alapítási kísérletével. Több apátság is épült a XIII. század második felében, de egészen addig isteni csapások érték a népet, míg a németek lakta területről karthauzi szerzetesek nem jöttek a Szepességbe.[38] Pajdušák is összefüggésbe hozta a karthauzi alapítást a szász lakossággal. Márton zsákóci pap stájerországi útjának sikereként könyveli el, hogy a rend tagjai elfogadták a menedékszirti alapítás lehetőségét. A szerző úgy véli, a pap gyűjtésének köszönhetően 1305-ben tették le Menedékszirt alapkövét András szerzetes felügyelete alatt, és Konrád perjel vezetésével 1307-ben kezdődött meg a karthauzi élet. Pajdušák írása, jóllehet nem rendelkezik jegyzetapparátussal, egyértelműen a Wagner Károly által összeállított kötetekből indult ki.[39] Munkája nem csak szakmai körökben örvendett nagy népszerűségnek.

A szlovák szakirodalom egyik gyakorta felbukkanó elmélete alapján nem valószínű a Szepesség mongolok általi feldúlása: többen úgy vélik, hogy a tatárjárás csatái elkerülték a vidéket – ezt cáfolják a Szepesi Káptalanban zajlott legújabb régészeti kutatások, melyek bizonyították, hogy a korban komoly tűzvész pusztított az egyházi intézményben.[40] Ennek ellenére az elbeszélő források és a karthauziakkal foglalkozó történészek is a monostor létrehozását a támadás következményeként magyarázza. Erre hívja fel a figyelmet Michal Slivka régész a menedékszirti monostor bemutatását szolgáló füzetben.[41] Néhány oldalas munkájában, aminek a célja kifejezetten az ismeretterjesztés, megpróbálkozott az alapítás körülményeinek bemutatásával. Michal Slivka első tanulmányát Menedékszirtről még hallgató korában publikálta.[42] Ekkor jelezte, hogy a terület még feltárásra vár, vázolta a monostor megépülése előtti korszakot és leírta annak jelenlegi helyzetét. A tárgyalt hegyen ugyanis a mentőszolgálat egy állomást építtetett, amelyet el kellett látni vízzel és árammal, ekkor kezdődtek az első munkálatok. Részletes beszámolót közölt az általa ismert

[37] PAJDUŠÁK 1924. 3.
[38] PAJDUŠÁK 1924. 4–7.
[39] WAGNER 1774–78.
[40] Sajnos a szakemberek még nem publikálták eredményeiket, így a Szepesi Káptalan Levéltárának vezetője, Vladimír Olejník szóbeli beszámolójára hivatkozhatok.
[41] SLIVKA 1995. 5.
[42] SLIVKA 1991. 261–280.

szakirodalom segítségével, de a terület szisztematikus feltárása csak majd másfél évtizeddel később, az 1980-as évek elején indult el, így Slivka későbbi munkái egyértelműen pontosabb információkat tartalmaznak. A szerző szerint a XIII. századi eseményeket követően nem csak a Magyar Királyság, de a szomszédos vidékek fél évszázados hadi készültsége befolyásolta az eseményeket. Emiatt a szepességi németek nagy vállalkozásba kezdtek: a Létánfalvi Szirten található erődítmény kiépítése olyan sok energiába és pénzbe került, hogy le kellett állni a Káposztafalva közelében lévő zöldhegyi Marcel várának építésével is.[43] A szászok minden erejüket ebbe az építkezésbe fektették, amit biblikusan Menedékkőnek (Menedékszirtnek) neveztek el.[44] A megmenekülés vagy Isteni védelem emléke már a XIII. század folyamán a hely megszentelt toposzát alakította ki, aminek szinte természetes következménye volt a szakrális építkezés kezdeményezése: a megmenekülés után Antiochiai Szent Margit tiszteletére kápolnát szenteltettek fel.[45] Michal Slivka gondolatait, eredményeit több szakmai fórumon is közölte, lévén a terület vezető régésze, 1983 óta élete művének tekinti ezt a területet, ennek ellenére a mai napig nem született meg a ház történetének monografikus feldolgozása. Több tanulmányában általánosan emlegette a létesítményt, például a Szepesség krisztianizációjával, vagy a keleti megyék rendházaival, esetleg más egyházi intézmények (kolostorok, káptalan) birtokaival kapcsolatban, mikoris egész képet nyújtó beszámolót kínált az olvasó közönségnek.[46] A rend akkor engedélyezte egy új ház alapítását, ha azt megfelelően fel tudták szerelni. Menedékszirtnek anyagi problémái voltak, ezért érdekes, hogy az anyamonostortól távoli országban egy földrajzi, közigazgatási egységen belül a rend két telepet hozzon létre. Ez viszont megtörtént az említett területen, a Szent Antal-völgyében található lechnici, vagy dunajeci monostor esetében, amely Menedékszirt filiája lett.[47] A *Keleti-Kárpátok kolostorainak kapcsolata a középkorban* című tanulmányában Michal Slivka röviden ismerteti, hogy nem csak az intézmény keletkezésének körülményeit fedi homály, hanem arról is értesít, hogy annak régészeti feltárása sem mondható teljesnek, így sok kérdés tisztázatlan maradt.[48]

---

[43] Erre 1250 körül került sor, a várról szóló későbbi forrásokban csak konstatálták, hogy az építkezést többé nem is folytatták. A vár további sorsáról bővebben: RÁBIK 2003a. 307–324. A szerző tanulmányában ismerteti a korábbi szakirodalmat is.

[44] *De nekem oltalmam lett az Úr, és menedékem sziklája az én Istenem* Zs 94, 22.

[45] Az első kápolnáról bővebben: SLIVKA 2003. 434.

[46] SLIVKA 1998a. 77–88.; SLIVKA 1991. 101–116. A patrocíniumokról sem feledkezett meg: SLIVKA 2006. 102, 117.; SLIVKA 1996. 197. Egyik legfigyelemreméltőbb tanulmánya a Szepesség egyházi struktúrájáról szól, ahol megpróbálta összefüggésbe hozni az egyes templomokat és monostorokat: SLIVKA 2003. 419–445.

[47] A monostor alapításáról közelebbről: WAGNER 1778. 173–195. Az alapító családjával és a karthauzi szerzetesek birtokaival kapcsolatban: RÁBIK 2006A. 36–39.

[48] SLIVKA 1996. 209–210.

Dunajec folyó melletti, Szent Antal tiszteletére felszentelt monostor azért kerülhetett a kutatók látókörébe, mert levéltára viszonylag épen fennmaradt. Nemcsak saját okleveleik maradtak ránk, hanem az alapító menedékszirti ház anyagának nagy része is megtalálható köztük: mikor a szerzetesek Lechnicre menekültek, magukkal vitték levéltáruk és könyvtáruk egy részét. Ezeknek az okleveleknek a feldolgozásával foglalkozik a nagyszombati történész, Vladimír Rábik, aki a *Monumenta diplomatica historiam Cartusianorum in Scepus illustrantia* címet viselő projektjéről számolt be egyik tanulmányában, és publikált is néhány, eddig nyomtatásban meg nem jelent oklevelet.[49] Az említett szerző már korábban is foglalkozott a renddel kapcsolatos oklevelekkel és pecsétekkel. *A menedékszirti és vöröskolostori karthauzi kolostorok pecsétjei* című tanulmányában először röviden vázolta a pecsétek szerepét az egyes monostorokban, majd a két karthauzi központ perjeleinek helyzetét mutatta be.[50] Menedékszirt esetében az első ismert pecsét 1484-ből származik, amely Márton *procurator* nevéhez köthető, de a konvent pecsétje csak töredékesen maradt meg: Keresztelő Szent János feje látható rajta. A dunajeci monostor esetében szintén 1484-ből ismerjük az első pecsét képét, hasonlóképpen nem a konventi, hanem az elöljárói maradt fenn, ez Lukács perjel használatában volt. Bár töredékről van szó, egyértelműen Remete Szent Antalt ábrázolja.[51] Rábik a dunajeciek múltjával legújabban egy 2011-ben megjelent angol nyelvű tanulmányában foglalkozott.[52] Az alapítását regionális szinten vizsgálta. Leírta a legbefolyásosabb szepességi családok viszályait, és részletezte Kakas mester cselekedeteit is, akinek egy hidegvérrel elkövetett gyilkosság miatt a Dunajecin kívül további öt apátságot kellett alapítania. Rábik tanulmányában arra próbált fényt deríteni, mikor történt pontosan a második szepességi alapítás és ebben milyen szerepet vállalt az említett Kakas mester, aki 1319. május 9-én adományozta Lechnic falut Márton menedékszirti perjelnek. Tanulmánya végén publikálta az adományozásokkal kapcsolatos oklevelek szövegeit is.[53]

További szerzők is kitértek néhány mondat erejéig a karthauziakra, Ján Vencko a több kiadást megélt, savnyiki ciszterciekről írt könyvében azok birtokaival kapcsolatban emlékezett meg róluk, Pirhalla Márton a prépostság bemutatása során nem kerülhette meg a rendet, és Fekete Nagy Antal számára is kulcsfontosságúak voltak.[54] Az újabb kutatás sem

---

[49] RÁBIK 2007. 8–22. Az oklevelek sorsáról további írásaiban is megemlékezik a szerző, legújabban: RÁBIK 2012. 69–70.
[50] RÁBIK 2001A. 7–17.
[51] A szerző már korábbi munkáiban is foglalkozott a szepességi karthauziak pecsétjeivel: RÁBIK 2003B. 333., 335–336.
[52] RÁBIK 2011. 92–104.
[53] RÁBIK 2011. 97–102.
[54] VENCKO 1927. 358.; PIRHALLA 1899. 585.; FEKETE 1934. 377.

hanyagolta őket, például Ján Endrödinek a Berzeviczy családról[55] és Štefan Lenčišnek a Drugethekről írt tanulmányai is szorosan kötődnek a témához.[56] Legújabban Miloš Marek foglalkozott a szász lakosság betelepülésével és az ezt követő eseményekkel a *Saxones nostri de Scepus* című tanulmányában, amely a *Terra Scepusiensis* kötetben jelent meg.[57] Németh Péter *A karthauziak gazdálkodása a középkori Szepességben* című tanulmányában először a terület benépesítésével foglalkozó irodalmat mutatta be, majd felvázolta a jellegzetességeket. Úgy véli, nem véletlen, hogy először szász környezetben alapítottak hazánkban karthauzi kolostort.[58] Felsorolta az első adományokat, ismertette a birtokviszonyokat, ezeket különböző kategóriákba osztotta – ajándék, csere, vétel, zálog –, amelynek köszönhetően áttekinthető képet kapunk a konvent anyagi helyzetéről és gazdálkodásáról.[59]

A *Historia Scepusii* címet viselő monumentális kötet szerzői is foglalkoztak a karthauzi rend történetével. Martin Homza pozsonyi történész a monostorok alapításának időszakát mutatta be röviden,[60] míg Henryk Rucińsky a későközépkori tevékenységükkel foglalkozott.[61] Színes térképeken ábrázolták a szerzetesek birtokait, beszámoltak a régészeti leletekről, közzétették az egyes alaprajzokat és publikálták Lechnic és Menedékszirt perjeleinek névsorát is.

A szepességi házaknak akadtak lelkes támogatói, közülük is kiemelkedik Szapolyai Hedvig személye. Stanisław A. Sroka krakkói történész *Jadwiga Zapolya* címen monográfiát publikált róla, aminek az alcíme *A sziléziai Piast hercegnő Magyarországon a Jagellók uralkodása alatt*. A kötet lengyel nyelven mutatja be a korabeli Magyar Királyságot, a Piastokat és a Szapolyai családot is, majd a férj halála utáni korszakot összegzi. Röviden megemlékezett a mecénás Hedvigről, aki a Jagellók – Sroka szerint – gyenge uralkodása alatt a szepességi templomok és kolostorok megmentője volt.[62] Az egyéb adományok mellett a lengyel szakember megemlítette, hogy Hedvig nem sokkal férje halála után két mellékoltárt alapított Menedékszirten. Megjegyezte ugyan, hogy nő nem tehette be a lábát a szerzetesek otthonába, de nem említette, hogy vele kivételt tettek a barátok: a névtelen krónikás és a helyi legendák szerint megtekinthette az elkészült alkotásokat. Hedvig további adományairól Veronika Kuchárska részletesebben is beszámolt doktori disszertációjában.[63]

---

[55] ENDRÖDI 2006. 43–57.
[56] LENČIŠ 2003. 367–379.
[57] MAREK 2003. 353–367.
[58] NÉMETH 1998. 263–264.
[59] NÉMETH 1998. 265–269.
[60] HOMZA 2009. 268–272.
[61] RUCIŃSKY 2009. 413–419.
[62] SROKA 2005. 63–69.
[63] KUCHÁRSKA 2006. 243–252.

Miroslav Števík, az Iglói Múzeum történésze is foglalkozott a karthauzi rend történetével, pontosabban a dunajeci monostorral.[64] Ismeretterjesztő jellegű könyvét a Szepesség bemutatásával kezdte, majd a rend megjelenéséről is tájékoztatta az olvasót. Jelezte, hogy a hagyomány és a régebbi szakirodalom alapján Szent Antal-völgyében már a karthauziak megjelenése előtt laktak remeték, de a régészeti feltárások ezt mindeddig nem tudták alátámasztani.[65] A Berzeviczy családon kívül kiemeli a Drugethek fontos szerepét a szerzetesek életében, akik szintén a szárnyaik alá vették a néma barátokat. Miroslav Števík könyvének további oldalain a rend mindennapjaival foglalkozott, beszámolt Vöröskolostor végnapjairól, majd a kamalduliak bejöveteléről is. A monostor története a fiatal történészek érdeklődését is felkeltette, közéjük tartozik Michal Buchta is, aki a Nagyszombati Egyetemen 2005-ben védte meg a dunajeci karthauziakról szóló szakdolgozatát.[66] Munkájának első fejezetében a rend létrejöttével és a szerzetesek szepességi letelepülésével foglalkozott. Felhasznált irodalmát tekintve felsorakoztatta az ide vonatkozó szlovák publikációkat, de a Magyarországon megjelent forráskiadásokkal is dolgozott. A monostor történetét szakaszokra osztva vizsgálta, kitért a kamalduli szerzetesek idejére is. Rövid áttekintést adott a könyvkultúráról és a rendi szabályokról is, de ezt a témát már Vševlad Gajdoš ferences rendi szerzetes is részletesen feldolgozta – halála után megjelent – tanulmánykötetében.[67] Felsorolta azokat a könyveket, amelyek tudomása szerint a szepességi karthauziak birtokában voltak, külön kitért azokra a kötetekre, amelyeket a Menedékszirtről elmenekülő szerzetesek hoztak magukkal.

A karthauziakról szóló beszámolókkal találkozhatunk a műemlékvédelmi hivatal folyóiratának oldalain is.[68] A szerzők nemcsak a monostorok történetével foglalkoznak, hanem a fennmaradt tárgyi emlékekkel is. A néma barátok telepeinek működése és cselekedeteik hatása többnyire nem kötődött szorosan egy adott ország, illetve közigazgatási egység területéhez. Szepes megye két királyság és egyházmegye határán helyezkedett el, így a dunajeci monostor közvetlenül ki volt téve mindkét ország politikai viharainak és támogatásainak is. A határvidék jelentőségére és az ezzel járó kétlakiságra több helyen felhívta a figyelmet a poznański egyetem professzora, Rafał Witkowski.[69] A szepességi karthauziakkal tehát nemcsak a magyar, szlovák és cseh irodalom foglalkozott, hanem jelentős számú lengyel vonatkozású publikációt is találunk a témával kapcsolatban.

---

[64] ŠTEVÍK 2007. 39.
[65] ŠTEVÍK 2007. 6. Vöröskolostor karthauziak előtti korszakáról bővebben: KÚTNIK 1966. 176–194.
[66] BUCHTA 2005. 77.
[67] GAJDOŠ 2009. 87–101.
[68] REPČÁK 1954. 66–69.; MENCL 1954. 69–74.
[69] WITKOWSKI 1996. 45–46.

A szepességi karthauzi monostorok kutatása során olyan forrásokkal is kell foglalkoznunk, melyek a többi ház esetében nem állnak rendelkezésünkre. A krónikák, mint elbeszélő források több esetben is megőriztek olyan információkat, melyeket nem tudunk alátámasztani egyéb írásos emlékkel. A *Historia fundationis Lapidis Refugii*,[70] a menedékszirti néma barát krónikája betekintést nyújt az utókor számára a szepességi házak alapításának eseményeibe és működésébe.[71] De nem feledhetjük a közismert lőcsei krónikát sem, sőt a városban keletkezett egyéb forrásokat sem, mint Moller György lelkész naplóját – *Matricula Molleriana* – és Hain Gáspár bíró krónikáját, mivel a szerzetesek hosszabb-rövidebb ideig itt találtak menedéket.[72] Az elbeszélő források tartalma szerves részét képezi majd a további fejezeteknek.

A szepességi monostorokkal a már sokat emlegetett James Hogg salzburgi történész is foglalkozott, aki egy 2003-ban, Menedékszirten zajlott konferenciára küldte el tanulmányát. Ebben a két ház életét mutatta be 1321 és 1499 közötti Generális Káptalanok feljegyzései alapján.[73]

Tárkány

A karthauzi rend hazai múltjának egyik leghomályosabb pontja az Eger mellett létesített monostor története. Történészek egybehangzóan állítják, hogy első írásos emléke csak 1413-ból származik, amikor egy bizonyos megyebeli nemes, Poroszlói Hancsikó fia, János a szerzeteseknek eladta tilaji birtokrészét a Berek nevezetű erdővel.[74] Az Eger közelében található karthauzi remeteség alapításának időpontja azonban nehezen megállapítható. Erre valamikor 1330 és 1332 között került sor, amikor Segedelemvölgy vált a rend otthonává. 1887-ben publikálta Kandra Kabos a tárkányi néma barátokról szóló tanulmányát, tehát elsőként foglalkozott ezzel a kérdéssel.[75] Dedek Crescens Lajos az ismert szakirodalom alapján felvázolta azokat a nézeteket, amelyek a monostor alapításának lehetséges időpontját

---

[70] WAGNER 1774. 69–79. *Anonymi Carthusiani: Fundatio Lapidis Refugii, seu monasterii beati Johannis Baptistae.*

[71] Török 1990. 100. A krónikával több szerző is foglalkozott: DEDEK 1889.; PAJDUŠÁK 1924.; FEKETE 1934.; SOPKO 1974. 114–120.; SOPKO 1974. 101–131.; SEBESTYÉN 1988. 539.; TÖRÖK 1990. 97.; SLIVKA 1993. 419–445.; SLIVKA 1998b. 59–71.; SOPKO 1998. 114–115.; NÉMETH 1998. 263–272.; SROKA 2005. 131.; MÁLYUSZ 2007. 457.; ŠEDIVÝ 2009. 483–520.

[72] SEBESTYÉN 1988.; HAIN 1910. A XV–XVI. századi kisebb terjedelmű krónikákról lásd: SZABÓ 2014. 201.; SZABÓ 2015. 170.

[73] HOGG 2004. 421–452.

[74] ZsO IV. 635. sz.; SUGÁR 1980. 425.; EKM 2008. 388. sz. (= DF 210614.)

[75] KANDRA 1887A. 3–28. Művét az MTA pályázatára írta meg, amiért Oltványi-díjjal jutalmazták. Dedek munkájának jelentősége abban rejlik, hogy a mai napig az egyetlen magyar nyelven megjelent publikáció, amely a rend széleskörű történetével foglalkozik.

vizsgálták.[76] A renddel foglalkozó tudós szerzetesek egyike 1330. év környékére,[77] mások pedig 1364-re teszik az alapítás évét. A Grand Chartreuse feljegyzései alapján dolgozó kutatók sem tudtak pontos időpontot megállapítani, 1300 és 1332 közé datálták.[78] A hazai szakemberek közül Kandra és Dedek után Németh Péter foglalkozott bővebben 1967-ben megjelent tanulmányában.[79] A szerző a tőle megszokott precizitással ismertette az egykori remeteséget. Felhívta a figyelmet arra, hogy a tárkányi házról rendelkezünk a legkevesebb információval. Beszámolt arról, hogy Felsőtárkány településtől északra megtalálták az egykoron hatalmas épületegyüttes romjait, bár annak régészeti feltárása a mai napig nem történt meg.[80] A romokat csak az Eger és Lillafüred települések között vezető autóút építése során fedezték fel a mai Felsőtárkány közelében lévő ún. Barátréten.[81] Németh a vonatkozó szakirodalmon kívül publikálta az 1929–1930-ban előkerült romok alaprajzát is. Kitért Tárkány alapításának részleteire is, amely szerint Kandra Kabos a néphagyományra támaszkodva az alapítást II. Miklós egri püspök nevéhez kötötte, és annak dátumát 1346 utánra tette. Ebből az adatból indult ki Dedek Crescens Lajos is, aki könyvében az 1330–1332 közötti időszakot jelölte meg, bár első hiteles okleveles említése csak 1424-ben történt.[82] A szerző a tárgyi emlékek rajzainak publikálása és az építési fázisok leírása mellett a Generális Káptalan feljegyzéseivel is foglalkozott. Ha ezeket a feltevéseket összevethetjük a népi hagyománnyal is, amelyet Bartalos Gyula állított össze, akkor a megfigyelések alapján érdekes összefüggéseket találhatunk. Az egykori monostor környékén a „barátrét, klastrom, baráterdő" és hasonló helyrajzi megnevezéseket jegyzett fel, valamint különböző, a szerzetesekkel kapcsolatos történeteket is. A néphagyomány tehát még évszázadokkal a rend tagjainak távozása után is megőrizte emléküket Eger környékén.[83] A fejetlen barát kísértetéről szóló mese is a szerzetesi múltra utal.[84] A Bartalos Gyula által leírt területet, ahol feltételezhetőleg a monostor állt, Dedek is a karthauziak felső- és alsó monostorával egyezteti. Igaz ez nem csak a szűken vett épületekre, cellák maradványaira, hanem a pincékre, halastavakra és hegyi utakra is, de még a temető elrendezésére is.

---

[76] DEDEK 1889. 133–134. További adatok is a szerző nyomán lettek feltüntetve.
[77] A nyugat-európai szakirodalomban is ez az év szerepel, ez alapján használja a többi szerző is: MLINARIČ 1991. 12.
[78] SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004b. 88–94.
[79] NÉMETH 1967. 73–86.
[80] NÉMETH 1967. 73–86.
[81] NÉMETH 1967. 73.
[82] NÉMETH 1967. 74–75.; KANDRA 1887A. 10.; DEDEK 1889. 133.
[83] A település környékének határneveiről és részletes leírásáról: BARTALOS 1887. 154–205.
[84] DEDEK 1889. 134.; KANDRA 1887A. 5.

Nemcsak az alapítás éve tisztázatlan, hanem az alapító, Miklós püspök szándékairól sincs pontos adat. Kandra szerint előfordulhat, hogy saját lelki üdvéért telepítette le a közelben a karthauziakat, de annak a lehetőségét sem veti el, hogy a püspök azért hívta be ezt a szerzetet, hogy könyvek másolásával gyarapítsák könyvtárát.[85] Fontosnak véli a szerzetesek gyógyító tevékenységét, megemlíti a karthauzi likőr hatásait és a tárkányi gyógyfürdő jelentőségét is. Néhány birtokadomány ismertetése után a létesítmény pusztulásáról és a jelentősebb rendtagokról írt.

Lövöld

A lövöldi vagy más néven Szent Mihály-völgyi monostor Szent Mihály arkangyal tiszteletére épült.[86] A karthauzi telep alapítása Nagy Lajos királyhoz köthető, az alapítólevelet 1378-ban bocsátották ki,[87] bár a monostorról már értesülünk korábbi oklevelekből is.[88] Lövöld példáján keresztül ábrázolhatjuk, hogy a hazai karthauziak nem álltak teljesen német befolyás alatt. Első perjelük ugyan Seitzből került a Veszprém közeli intézmény élére, de már az alapításkor több hazai szerzetes is lakott falak közt. Lövöld történetével a legátfogóbban szintén Németh Péter foglalkozott, aki 1993-ban megjelent tanulmánya elkészítéséhez terjedelemes szakirodalmat használt fel.[89] A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy bár a monostor felkeltette néhány szerző figyelmét – Mátray Gábor, Rómer Flóris, Jancsik Ede, Rupp János, Sörös Pongrác –, azok csak említés szintjén tárgyalták annak történetét, és a rend múltjával foglalkozó szakemberek hiányolják a magyar karthauziakról szóló munkákat.[90] Korrigálta Dedek Crescens Lajos adatait az alapítással kapcsolatban, ismertette az első okleveles említéseket. Mályusz Elemér gondolatmenetéből kiindulva választ keresett arra, hogy Lajos király miért alapított pont egy karthauzi házat – szerinte cél lehetett a pálosok életének felpezsdítése szigorúbb szabályok alapján élő szerzetesek által, vagy Anjou családi birtokokon jelenlévő rendtagok és ezáltal a királyi család tagjainak lelki üdve.[91] Németh Péter

---

[85] KANDRA 1887A. 7–8.
[86] SARBAK–F. ROMHÁNYI–CSENGEL 2004b. 102–112.
[87] DEDEK 1889. 137–273. A monostor rövid történetéről és régészeti leírásáról: CSENGEL–GERE 1996. 53–84.; HOGG 2004. 79–153.
[88] *in quadam valle seu loco iuxta oppidum nostrum Leweld vocatum ..., quem locum vallem Sancti Michaelis in nomine Domini appellamus* – ZSIRAY 1978. 19.; NÉMETH 1993. 370.
[89] NÉMETH 1993. 367–382.
[90] A település történetével 1864-ben Gulden István városlődi plébános foglalkozott, Rupp Jakab pedig okleveles adatokkal bővítette az addig ismerteket. Dedek Crescens Lajos a karthauzi rendről írt monográfiájában értelemszerűen több fejezetben is foglalkozott a lövöldi néma barátokkal, bár a Városlődre vonatkozó adatai több helyen megkérdőjelezhetők. A monostor még álló falmaradványairól Dornyai Béla számolt be útikalauzában, de az emlék ma már nem ismert: GULDEN 1864. 833–837. 935–945.; DORNYAI 1927. 349. ; RUPP I/1. 302–303.; DEDEK 1889.
[91] NÉMETH 1993. 370.; MÁLYUSZ 2007. 239.

írásának fontos eleme, hogy közzé tette Rómer Flóris 1860-ban készült rajzait az általa felfedezett márvány leletekről, amelyek addig csak kéziratos formában voltak ismertek.[92] Némethnek köszönhetően megtudhatjuk, hogy Városlőd történetének monográfiája a XIX. század végén elkészült, írója Bauer József plébános volt, ám kézirata egyelőre nem ismert.[93] A Bakonyi, ma Laczkó Dezső Múzeum Adattárában találunk több olyan levelet, amelyek azt bizonyítják, hogy a karthauziak egykori lakhelye iránt már az előző évszázadban is több szakember érdeklődött.[94]

Három évvel később, valószínűleg az említett tanulmány hatására Csengel Péter és Gere László is publikálták dolgozatukat a városlődi karthauzi monostor kutatásáról.[95] A szerzőpáros szintén áttekintést adott a rend magyarországi letelepüléséről és rövid történetéről. Régészeti szempontból vették nagyító alá a tárgyalt objektumot, tehát írásuk meghatározó része a fennmaradt tárgyi emlékeket vizsgálta. Tanulmányaiban Kubinyi András[96] és Zsiray Lajos[97] is foglalkoztak Lövölddel, Koroknai Éva művészettörténész pedig megpróbálta bebizonyítani, hogy a Corvinák egy részének kötését a ebben a műhelyben készítették.[98] A külföldi szakemberek számára sem ismeretlen Lövöld, a rendtörténész James Hogg a Generális Káptalan feljegyzései alapján mutatta be a monostort.[99] Tanulmányának elején az alapítással foglalkozott, majd egy rövid áttekintés után azt tárgyalta, milyen helyzete volt a magyar karthauziaknak a skizma idején, külön kiemelte a vizitátorokkal kapcsolatos adatokat.[100] Írásának következő része a Generális Káptalan feljegyzéseiben megmaradt adatok felsorolásából áll. Az 1381 és 1559 közötti források nagy segítséget nyújtanak Lövöld történetének kutatásához. Hogg is konstatálta a házzal foglalkozó szakirodalom hiányát, de hozzátette, érthető okokkal kell szembenéznünk: kevés írásos forrás maradt ránk. A nyugati forrásadottságokhoz szokott rendtörténész megemlítette, hogy a Magyar Országos Levéltár mindössze 70 oklevelet őriz a Veszprém megyei néma barátok emlékéről. Olvasói figyelmét arra is felhívta, hogy nem készült még olyan publikáció, amely magában foglalná a renddel kapcsolatos forrásokat, és csak „izolált” feljegyzéseket talált kutatásai során.[101]

---

[92] NÉMETH 1993. 368. Ipolyi Arnold Rómer munkássága alapján, mint a monostor egyetlen ismert emlékeit publikálta a faragványokat.
[93] A mű létezéséről csak a szerző leveléből értesülünk, melyet a megye alispánjának küldött 1894-ben. A levél megtalálható a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum Adattárában, leltáriszáma: 1454/4.
[94] NÉMETH, 1993. 368–369.
[95] CSENGEL–GERE 1996. 53–81.
[96] KUBINYI 1999. 239–241.
[97] ZSIRAY 1978. 19–23.
[98] KOROKNAI 1960.; KOROKNAI 1973. 20.; NÉMETH 1993. 369.
[99] HOGG 1994. 79–153.
[100] HOGG 1994. 81–88.
[101] HOGG 1994. 85.

III. A KARTHAUZI REND VÁZLATOS TÖRTÉNETE

A rend alapítójának származása körül hosszú viták zajlottak, a „régi krónikások” feljegyzései alapján ugyanis nem lehetett eldönteni, hogy Brúnó Köln városában vagy Reimsben született.[102] Kutatóknak viszont sikerült bebizonyítaniuk, hogy egy előkelő kölni család sarja, méghozzá a van der Hardefausok leszármazottja volt, de Reimsben nevelkedett.[103] Hasonlóan bizonytalan helyzettel találkozhatunk Brúnó születési évének meghatározásánál. Az elmúlt évszázadokban az 1010–1050-es évek közötti időszakot állapították meg különböző források alapján, sőt egyes esetekben még a szent halálának időpontja is eltérő évvel szerepelt. A mai napig viszont a legvalószínűbbnek mégis az 1009. évet tartják. A szerzetes életrajzának írói első tanítójaként az édesanyját nevezik meg, aki kiváló műveltségű vallásos asszony volt. Mivel Brúnó már gyerekként is megmutatta tehetségét, ezért a nagyhírű reimsi iskolába küldték őt. Egyházi pályáját a kölni Szent Kunibert-egyház kanonoki stallumával kezdte, mely címhez egész élete során ragaszkodott. Tanulmányait Toursban folytatta, ahol a bölcsészet mesterének, Berengárnak lett a tanítványa, majd Párizsban fejezte be a stúdiumot.[104] Rövid kölni tartózkodás után Brúnót nevezték ki reimsi rektornak. Sorsát befolyásolták a Manasses érsek hivatalát övező botrányok, ezért szülővárosába visszavonulva kereste a csendes ima lehetőségét.[105] A hívek azonban őt szerették volna látni az érseki székben. 1081-ben végleg elhagyta Reims városát, és barátaival együtt Molesme bencés monostorába vonult, ahol letették a szerzetesi fogadalmat. Fontos állomás volt ez a jövendő rend életében, hiszen Molesme apátja ekkor nem más volt, mint a későbbi Szent Róbert, a ciszterci rend megalapítója.[106] Teljes visszavonultságban szerettek volna élni, ezért a bencések félreeső lakatlan birtokán töltöttek el néhány évet. A Gaisse-Fontain nevű birtokon még egy kápolnát is felépítettek. Ám annak felszentelésekor már nem tartózkodtak a molesmei monostorban, mivel Brúnó az aszkézist keresve hat társával együtt kivonult a vadonba. Hugó grenoblei püspök menedéket adott a barátoknak: az itáliai Landuin, bourgi

---

[102] DEDEK 1889. 32.

[103] Dedek Crescens Lajos művében részletesen felsorolja azokat a forrásokat, illetve korai szakirodalmat, amelyekben Szent Brúnó szülőföldjét vizsgálták. DEDEK 1889. 30–34. Származásáról nincs hiteles forrás: TÖRÖK–LEGEZA 2001. 10. Szent Brúnó életrajzával legújabban Rafał Witkowski foglalkozott, aki könyve előszavának jegyzeteiben felsorolta a vele kapcsolatos irodalomjegyzéket: WITKOWSKI 2004. 11–24.; SCHILLING 2012. 53.; MCDERMOTT 2012–2013. 100.

[104] Berengár tanait később IX. Leó pápa megtagadta. Kutatók vitatják, mikor és hol volt Brúnó az ő diákja, Párizsban, vagy még előtte, pontos megegyezés nem született e kérdésben. Az azonban bizonyos, hogy Brúnó ortodox nézeteiben nem lehet felfedezni Berengár „istenkáromló” gondolatainak hatását.

[105] DEDEK 1889. 39. Brúnó legendás döntéséről a hallgatás mellett: TÖRÖK–LEGEZA 2001. 7–10.; WITKOWSKI 2011. 68–71.; HOGG 2014. 32.

[106] MLINARIČ 1991. 7.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 11.; MCDERMOTT 2012–2013. 101.

István, dieyi István és Hugó áldozópapoknak, valamint András és Guarinus világi személyeknek, akik mesterüket, Brúnót követték.[107]

4. ábra: A karthauzi rend kezdeteit ábrázoló metszet.
Forrás: BRANTLEY 2007. 25.

[107] DEDEK 1889. 42.; Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 137.; EXCOFFON 2006. 88.

Elindultak a chartreuse-i hegyek közé, hogy megkeressék a legmegfelelőbb helyet a szerzetesek számára, ahova Keresztelő Szent János ünnepén érkeztek meg. Ezt a napot tekintik a karthauzi rend születésének.[108] Az elsőként megépített felső monostort rövid idő után egy lavina elsodorta, így néhány méterrel lejjebb hozták létre azt a remeteséget, amelyik a mai napig a rend központja.[109] Az alapítás évében sokáig nem tudtak megegyezni a történészek.[110] VII. Gergely pápa levelei, valamint Szent Hugó püspök életrajzai alapján az alapítást 1084-re tették. A helyről kapta megnevezését a rend.[111] Kezdetei szoros kapcsolatban állnak a fehér szerzetesek, vagyis a ciszterciek létrejöttével. Ahogy Brúnó, úgy Róbert sem kívánt új rendet alapítani, mégis mindkét kezdeményezést később a reform bencések tevékenységéhez sorolták. A Szent Benedek reguláját követő szerzeteseknek a cluny reformok sem tudták azt a hitéletet nyújtani, amire sok buzgó klerikus vágyott. Úgy vélték, a monasztikus élet számukra szigorúbb alapokat igényel. A bencés regulát csak részben vették alapul, a *Charta Charitatis* és a *Consuetudines* szabályozottabb napirendet biztosított, bár ezek az okmányok csak később születtek, a két rendnek sikerült élesen elkülönülnie a bencésektől a monasztikus jelleg megtartásával.

Brúnó élete azt igazolja, hogy nem kívánt rendalapító lenni, nem írt elő követendő szabályokat. Életvitelét szánta követésre: a lemondást, aszkézist, böjtölést és az imát. Celláikban elzárva éltek, fogadalmukat Istennek tették. A birtokot, amelyen létrehozták remeteségüket, Hugó püspök néhány évvel az alapítás után a szerzeteseknek adományozta. A törés az alapítás utáni hatodik évben következett be. Brúnó egykori tanítványát pápává választották és – új nevén – II. Orbán maga mellé kérette tanácsadónak hajdani mesterét.[112] Nem sokkal azután, hogy elhagyta a telepet, a szerzetesek szétszéledtek, mivel vezetőjük nélkül nem bírták tovább a pusztaságban. Pápai utasításra azonban sikerült újra életet vinni a remeteségbe, a szerzetesek visszamentek Grenoble melletti otthonukba. II. Orbánnak viszont szüksége volt mestere tanácsaira, ezért Brúnót nem engedte el maga mellől, az idő múlásával azonban nem volt más választása. Nem engedte meg neki, hogy visszamenjen Franciaországba, mivel szerette volna a közelében tudni, azért Kalábriában szabadon választhatott magának egy elhagyatott helyet, ahol visszavonultan leélhette életét. Tanítványaival együtt La Torre lett a további elmélkedéseik színhelye. Nemcsak a jövendő monostor területét kapták meg, hanem adományokkal is bőkezűen ellátták az újonnan

[108] Hugó grenoble-i püspök személye kiváltképp fontos a karthauziak életében, mivel életrajzából értesülhetünk a rend alapításának körülményeiről is: TÖRÖK 1990. 93.; PANSTERS 2014. 26.
[109] Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 137. Erre Guigo perjelsége alatt került sor: PUSKELY 1998. 622.
[110] DEDEK 1889. 43–44.
[111] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 11.; TÖRÖK 2003. 177–178.
[112] WITKOWSKI 2011. 72.

alapított telepet.[113] 1092-ben II. Orbán pápa önálló szerzetesrendként ismerte el a karthauziakat, ezzel is dicsérve egykori mestere művét. A kalábriai és a chartreuse-i remeteségek szoros kapcsolatban voltak, sőt rövid időn belül további monostorok alapítására is sor került.[114] Brúnó leveleiben buzdította a szerzeteseket, akik az anyamonostorban távol voltak tőle.[115] Ezek az iratok néhány évtizeddel később a rend *Szokásainak* alapjává váltak. Brúnó halálának napjaként 1101. október 6-át tartjuk számon.[116]

A XI. századi reformok, a cluny-mozgalom és Gergely pápa újításai ellenére is több szerzetesrend jött létre a bencés közösségekből kiválva. A *fuga mundi*, vagyis a világ elől való menekülés hívei a kietlen pusztaságban, hatalmas erdőségekben találták meg vágyukat. A remeték életének fő motívuma az üressé válás Isten számára, *vacare Deo*, hogy ezáltal Isten teljesen betöltse az embert.[117] A karthauziak és a kamalduliak voltak azok a remeték, akik a benedeki regulát mellőzve meg tudták őrizni magányukat, ami mellett Szent Brúnó a transzcendens célok szolgálatába állított magány keresésével érvelt. Az alapító halála után egyre több telep alapítására került sor. A kialakult helyzetben égető szükséget éreztek a rend szabályainak tisztázására. Sem az alapító, sem a kortársak nem készítették el a szokások írásos változatát, az egyes remeteségeket a példakép követése tartotta össze. Az első szerzetesek számára maga Brúnó volt a regula.[118] Elsőként Grand Chartreuse ötödik perjele, I. Guigo állította össze a rend szabályait 1121 és 1127 között, amelyet *Consuetudines*-nek, vagy a hagyomány szerint „Guigo úr szokásainak" neveznek.[119] A rend egyenesen a második alapítóként tartja számon a perjelt, aki Brúnó hagyatékából, Szent Jeromos és Szent Benedek írásai alapján állította össze a karthauziak szokásait tartalmazó gyűjteményt. Brúnó hitvallásának másolata csak egy XVI. századi kódexben került napvilágra.[120] Guigo Dauphine városában született és huszonhárom éves korában lépett be a monostorba. Rövidesen perjellé választották. Hivatali idejének nagy részét azzal töltötte, hogy újraépítse a remeték otthonát, mivel az első chartreuse-i monostort egy lavina teljesen megsemmisítette.[121] Leveleit, melyek fontos alapját képezik a karthauzi rend lelkiségének, élete utolsó napjaiban írta meg, a remete

---

[113] DEDEK 1889. 49.; TÖRÖK 1990. 94–95.; MLINARIČ 1991. 7.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 11.
[114] WITKOWSKI 2011. 75.
[115] Bővebben a levélről a jelzetekkel együtt: WITKOWSKI 2011. 80.
[116] Szent Brúnóról az első nyomtatott könyvet Baselben, a generális perjel publikálta Baselben, címe *Vita beati Brunonis confessoris*: COLLINS 2014. 14.
[117] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 12–14.
[118] PUSKELY 1998. 624.; MANUEL 2008. 181–185.
[119] DEDEK 1889. 55.; KARTUZIÁNSKY ŽIVOT 2004. 5.; KARTHAUZI 1972. 6. Guigo életéről és művéről részletesebben: MERTON 2006. 1–4.; PUSKELY 1998. 621.; PUSKELY 2006A. 514.; SCHILLING 2012. 54.; GILBERT 2014. 370.; PANSTERS 2014. 19.; HOGG 2014. 34.
[120] WITKOWSKI 2011. 79–101.
[121] MERTON 2006. 2.

lét szeretetét a szerzetes legfontosabb erényének tartotta, ugyanis ezzel a *militia Christi* legkitartóbb tagjaivá váltak.[122] Tevékenységét és munkáit leginkább Clairvaux-i Szent Bernátéhoz lehet hasonlítani, akit a ciszterci rend második atyjának neveznek.[123]

Minél több remeteséget hoztak létre, annál összetettebbé vált az egyes telepek irányítása és felügyelete. A szokások betartása és egyesítése céljából a perjeleknek össze kellett gyűlniük. (Szent) Anthelmus, a hetedik chartreuse-i perjel módosításainak jóváhagyása után kerülhetett sor az első Generális Káptalan megtartására, mégpedig 1140-ben vagy 1141-ben.[124] James Hogg szerint ez az esemény tekinthető *de facto* az egységes karthauzi rend létrejöttének. A perjelek ekkor hagyták jóvá a szerzetesek szokásait. A rend pápai megerősítése még váratott magára, erre ugyanis csak III. Sándor 1176-ban került sor. A későbbiekben újabb írások is születtek, amelyekben módosították a karthauzi *Szokásokat*.[125] Brúnó létrehozta az első monostort, I. Giugo megírta a *Szokásokat*, II. Ince pápa 1133-ban elfogadta a rendet szabályait, II. Guigo perjel 1173 és 1180 között megírta a karthauziak első nagy munkáját a kontemplatív életről és megfogalmazta az azzal kapcsolatos dokumentumokat.[126] Több fontos okmánya is született a rendnek, mint a *Statuta Jancelini* is 1222-ben,[127] de a meghatározóak az 1259-ben érvénybe lépett *Antiqua statuta*, 1368-ban a *Nova statuta*, majd végül 1509-ben a *Tercia compilatio statutorum* megnevezésűek voltak.[128] Generális Káptalanok helyszínéül az anyamonostort választották, a perjeleken kívül monostoronként még egy szerzetes vehetett részt az üléseken. A rend szokásainak megfogalmazása idejében már hét remeteség működött Európában, de ekkor még nem volt köztük jogi kapcsolat. Csak Guigo perjel írásai után vette fel a chartreusi perjel a generális címet és indult el a közös szabályok szerinti összehangolt élet,[129] ám csak a harmadik, 1163-ban megtartott összejövetelről tudjuk, hogy teljes mértékben sikerült egybefognia a remeteségeket. A generális perjel a rend központi monostorának vezetője volt, aki csak ennek a konventnek a tagja lehet. Egészen addig viselhette hivatalát, amíg a rendtagok ezt meg nem

---

[122] PREDOVNIK 1997. 148.; MERTON 2006. 3.

[123] WITKOWSKI 2011. 88., 96–98. Guigo egy következő fontos írása, ami az eddig ismertek közül a leghosszabb, az Grenoble püspökének, Hugónak az életrajza, amit később felhasználtak a szentté avatása alkalmával. Brúnót *fundator cartusiae*-ként említi, Hugót pedig *fundator ordinis*-ként.

[124] Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 137. Dedek Crescens Lajos az első káptalani gyűlés időpontjaként az 1154. évet jelölte meg: DEDEK 1889. 71. Puskely Mária 1140-re datálja az első gyűlést: PUSKELY 1998. 621. James Hogg legújabb meglátása szerint 1140-ben, vagy az azt követő évben zajlott. HOGG 2014. 36.

[125] A rend szabályainak további módosításáról a szakirodalommal együtt: HOGG 1978–2016.

[126] GILBERT 2014. 370.

[127] CYGLER 2002. 256.; HOGG 1978–2016.

[128] TÖRÖK 1990. 96.; Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 137. A rend támogatói között több pápa is szerepel, akik a karthauziak okmányait elfogadták, mint II. Orbán, III. Sándor, III. Lukács, III. Orbán, III. Kelemen, III. Celesztin, III. Ince, IX. Gergely, IV. Sándor, IV. Kelemen, VI. Orbán, XXII. János. Bővebben: MLINARIČ 1991. 18–20.; PREDOVNIK 1997. 150.

[129] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 14.

tagadták tőle. A perjelnek ugyanis a Generális Káptalan első napján kérnie kellett az egybegyűlteket, hogy mentsék fel őket címük viselésének terhe alól. A káptalan számára súlyos döntés volt a *misericordia* – felmentés, mentesítés megadása vagy annak megtagadása.[130] Ha valakit felmentenek funkciójából, illetve ha a perjel igen nagyon kérte felmentését, a generális perjel tisztje arról dönteni, hogy a házba maga, illetve vizitátorai útján jelöl ki új elöljárót, vagy engedélyezi a monostornak, hogy a szerzetesek válasszanak valakit saját maguk közül. Az első káptalanok egyikén döntöttek arról, hogy minden további alapítást az ülésen jóvá kell hagyni, illetve megszabták a perjelek jogkörének tartalmát is.[131] Az elkövetkezendő évek gyűléseiről nem sok írásos feljegyzés maradt fenn. Az ismertek javarészt a zsolozsmázásról, a renden belüli élet szabályairól szólnak. Fokozatosan megszabták a monostorok birtokában lévő jószágok számát, vagyonának nagyságát, még a foglalkoztatható napszámosok számát is. Érdekesnek mutatkozik, hogy már az intézményesített Generális Káptalan kezdeti időszakában leszögezték, hogy a szerzetesek kérhetik a perjelek elmozdítását, amit azonban a gyűlésnek kell jóváhagynia. Az elöljáró engedélye nélkül a barátok nem levelezhettek Rómával, sőt a kölcsönös béke értelmében kötelezték magukat arra, hogy többé nem vesznek fel a soraikba ciszterci és premontrei szerzeteseket. A más rendű szerzetesek felvétele a karthauzi házakba a magyar monostorok esetében is több bonyodalmat okozott, mivel a pálos testvérek közül többen tekintették vonzóbbnak a szigorú aszkézisben élő remeték berendezkedését, ám ez a tendencia visszaszorult, miután rendeződött a pálosok helyzete a Magyar Királyságban.[132]

A Generális Káptalanok eleinte nem foglalkoztak mással, mint a Guigo perjel által leírt szokások bővítésével és módosításával. Az 1261. évben tartott gyűlés tárgya fontosnak bizonyult, mivel itt döntötték el, hogy az egymáshoz közeli monostorok elöljárói gyakran látogassák meg egymást, és tanuljanak a másik remeteség jó és rossz eseteiből. Ebből a gyakorlatból nőtte ki magát a *visitatio* intézménye. Az említett káptalani határozat előtt is látogatták egymást a perjelek, akiknek jogában állt ellenőrizni nemcsak az elöljáró, de a szerzetesek életmódját is. Idővel belátták, hogy a monostorok közötti távolság nagy, így a vizitátoroknak sok időt kell úton tölteniük. Az 1261. évi káptalan határozatai között szerepelt az a megegyezés is, miszerint az anyamonostortól távol eső remeteségek perjeleinek csak minden harmadik évben kell megjelenniük a rendi gyűlésen.[133]

---

[130] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 20.
[131] DEDEK 1889. 73–74. A Szent Brúnó életét publikáló Migne volt az első szerző, aki nyomtatásban közölte a Generális Gáptalanok határozatait.
[132] F. ROMHÁNYI 2016. 9–10. A témáról bővebben az utolsó fejezetben olvashatunk.
[133] DEDEK 1889. 75.

L'ORDRE CARTUSIEN VERS 1200

1, La Grande-Chartreuse. — 2, Pomiers. — 3, Aillon. — 4, St-Hugon. — 5, Les Ecouges. — 6, La Sylve-Bénite. — 7, Parménie. — 8, Portes. — 9, Arvières. — 10, Sélignac. — 11, Meyriat. — 12, Seillon. — 13, Montmerle. — 14, Losa. — 15, Casotto. — 16, Pesio.

5. ábra: Karthauzi monostorok 1200-ban
Forrás: BLIGNY 1974. 50.

A terjeszkedés fokozatos fejlődéssel járt: a rend monostorait különálló tartományba szervezték és ezek élére önálló vizitátorokat neveztek ki. Magát Franciaországot hat tartományra osztották, ezen kívül még további tizenegy jött létre. A század elején alapított monostorok a lombardiai tartomány részét képezték, majd 1335-ben kerültek át az újonnan létesített *Provincia Alemaniae*-ba. A remeteségek elterjedésével a tartományt két részre osztották, Alsó- és Felső-Alemannra, ahova már területi elhelyezkedésük alapján sorolták be a házakat.[134] Krajna, Karintia, Lengyelország és Magyarország kezdetben a szlavóniai

[134] WITKOWSKI 2011.122–123.

tartomány része volt, de később a Felső-Alemann része lett Tirol, Ausztria, Morvaország és Csehország házaival együtt.[135]

Eleinte csak francia földön jöttek létre új monostorok. 1200-ban már 35 remetesége létezett a rendnek, ezek közül 28 volt az alapító hazájában.[136] A Német Birodalom határain belül az első alapításra 1165-ben a karintiai Seitzben III. és IV. Ottokár stájer őrgrófok révén került sor, amely a mai Szlovéniában lévő Žiče monostora.[137] Ez a remeteség a későbbiek során fontos szerepet játszott a magyar karthauziak életében, hiszen legalább három magyarországi monostor alapításában tevékenyen résztvettek. A seitzi templomot Keresztelő Szent János tiszteletére szentelték fel,[138] elképzelhető, hogy ezért választották ezt a patrocíniumot Menedékszirt esetében is. Felső-Ausztriában Mauerbachban jött létre az első alapítás 1312-ben Szép Frigyesnek köszönhetően.[139] A bajorországi Grünau alapításának hátterében Hohenlohe grófjának tragikus vadászbalesete állt az 1330. év tájékán. A Melkhez közeli Gaming monostorát II. Albert osztrák fejedelem alapította, szintén 1330-ban. Tirolban Luxemburgi János cseh király fia, Henrik alapított karthauzi telepet, méghozzá Schnalzban 1326-ban, ahol házassága révén lett a vidék grófja. Ennek köszönhetően Csehországba is eljutottak a szerzetesek, akik Prágában találták meg otthonukat 1341-ben a Szűz Mária kertje megnevezésű remeteségben. A monostor fénykorát a Luxemburgok uralkodása alatt élte, és ebben a korban erős hatást gyakorolt a lengyel földön létrehozott házakra is: innen alapították 1360-ban a szczecini és 1382-ben a gdański remeteséget.[140] Másfél évtizeddel később a morvaországi Brünn városa mellett is letelepedtek a szerzetesek – a házat 1375-ben Jan Jindřich morva őrgróf alapította.[141] Mint jól látható, az egyes területek első alapításai uralkodói házakhoz, illetve a legelőkelőbb pozíciókban álló nemesekhez köthetők. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy csak az európai elit legtehetősebb képviselői engedhették meg maguknak, hogy hatalmas összefüggő területeket adományozzanak a rendnek, mivel a karthauzi szerzetesek – híven az előírásokhoz – önfenntartó gazdaságokat irányítottak. Így a barátok számára nem annyira az anyagi juttatások voltak fontosak, mint a megfelelő termőföld, a miseborhoz elengedhetetlen szőlő termesztésére alkalmas hegyek, legeltetésre

---

[135] PREDOVNIK 1997. 170.; HOGG 2008. 23.

[136] Portes (1115.), Meyriat (1116.), Sylve-Bonité (1116.), Durbon (1116.), Les Écouges (1116.), Saint-Sulpice (1120. e.), Arvieres (1132.), Montrieux (1134.), Mont-Dieu (1134.), Val-Saint-Pierre (1140.) és 1145-ben alapították az első női monostort is. EXCOFFON 2006. 90.; WITKOWSKI 2011. 105.

[137] PREDOVNIK 1998. 264. A monostor felszámolására 1782-ben került sor II. József rendelete alapján.

[138] MLINARIČ 1991. 26.

[139] WITKOWSKI 2011. 121.; F. ROMHÁNYI 2016. 11.

[140] Ezek a többi lengyel monostorral együtt az 1412-ben alakult szász provinciába tartoztak: WITKOWSKI 2004. 35–38.

[141] DEDEK 1889. 67–70. Az első monostorok felsorolását lásd: WITKOWSKI 2004. 11–14. A brünni házról lásd: KOTLÍKOVÁ 2008. 197–207.

használható rétek. Történt ez annak ellenére, hogy a rend monostorai csak kivételes esetben váltak a nemzetségek hatalmát jelképező szakrális központokká. Az uralkodók és a tehetős nemesi családok befolyása a néma barátok életében, megfigyelhető a magyar alapítások esetében is. Az első magyar monostort Menedékszirten hozták létre, és a szepesi szászok comese, a szepesi címzetes püspök és III. András nevéhez köthető. A birtokok többsége is az urak jóvoltából került a szerzetesek tulajdonába. A dunajeci monostor Kakas mester adományainak köszönheti meglétét, amelyeket az uralkodó, Károly király is támogatott. Lövöld esetében olyan folyamatokat kísérhetünk nyomon, melyek az európai alapítások során is felmerültek. Lajos király adományai, utalás András herceg halálára, a Zsigmond király által eszközölt birtokcserék (melynek köszöhetően a monostor törzsbirtokai kizárólag korábbi királyi földek voltak), Mátyás király látogatása, a királyné bebocsátása a falak közé, amely a Generális Káptalan külön engedélyével történt. Segedelemvölgy esetében ez a séma nem látszik igazoltnak, a híres gyógyfürdője és könyvmásoló tevékenysége ellenére az egri püspökség befolyása példanélküli hazánkban. A karthauzi rend egyik nagy mecénása viszont a magyar monostorok támogatásával szerzett nagy elismerést a szerzetesek körében. Szapolyai Hedvig tescheni hercegnő hazánkban szinte példátlan kegyben részesítette a néma barátokat.

A karthauziak női ága is viszonylag gyorsan kialakult. Szent Anthelmus perjel engedélyével és III. Jenő, valamint III. Sándor pápák jóváhagyásával hivatalosan is elismertek lettek, de önálló intézményként csak a XIII. században jelentek meg. Az első provence-i közösség 1145-ben kérte csatlakozását a karthauziakhoz. Az 1259. évi káptalan meghagyta, hogy az apácák is zsolozsmázzanak, de monostoruk élén férfi szerzetesnek kellett állnia. Ez a rendszer azt is eredményezte, hogy a női közösségek liturgikus szokásai nem tudtak teljes mértékben a nem férfiak alkotta rendekhez hasonlóan kialakulni: kezdetben a liturgia hasonlított a bencések és ciszterciek női zárdáihoz, ám a szigorú szakrális megkötések betartásának köszönhetően a karthauzi apácák nem tudtak maradandót alkotni.[142] Változtatásokra volt szükség, amelynek alapját az jelentette, hogy a karthauziak, eltérően a ciszterciektől, liturgikus szempontból nem tartoztak a bencések családjába, ennek köszönhetően a zárdák napjainkig fenn tudtak maradni, sőt akadtak más női közösségek, melyek átvették liturgiájukat.[143] A női ág népszerűtlensége a középkorban azzal magyarázható, hogy ezeket a zárdákat nem a karthauziak aszketikus feltételei alapján hozták

[142] ZAGANO 2011. 790.

[143] ZAGANO 2011. 806. Napjainkban is léteznek női karthauzi monostorok, de 1970 óta a férfi közösségekhez hasonló életvitelt folytatnak. Két házuk van Franciaországban, kettő Olaszországban, egy Spanyolországban és egy pedig Dél-Koreában.

létre. Champmol monostorát Dijon mellett Bátor Fülöp herceg és Flandriai Margit hercegnő alapították és azt családi sírhelynek szánták. A következő nagy hátránya a női közösségeknek, hogy nem tudtak konkurálni a férfi konventekkel. A női vallásosság a karthauziaknál még az irodalmi tevékenységükön keresztül sem tudott meghatározóvá válni.[144] A zárdák nem terjedtek el, sőt saját irataik alapján a rosszhiszemű szóbeszédek elkerülése végett betiltották az új alapításokat. Erre 1506-ban II. Gyula pápa utasítására került sor.[145]

A XIII. század végén 63 monostora volt a rendnek, de a virágzás korát a XIV. század jelentette, amikor 100 új remeteséggel bővült a karthauziak családja – ezt a dinamikus terjeszkedést azzal is magyarázzák, hogy a szerzeteseket elkerülte a Fekete Halál. Az időszak a sikeres alapítások számával azért is jelentős, mivel a karthauziak életében is jelentős változást eredményezett a nyugati egyházszakadás, a pápa avignoni fogsága a rendre is hatással volt.[146] Raynaldi Vilmos perjel volt a rend generálisa, amikor XI. Gergely pápa halála után 1378-ban két pápa megválasztására került sor. Franciaország és Spanyolország VII. Kelemen pártján volt, Németország és Olaszország VI. Orbánnak fogadott hűséget.[147] Ez a megoszlás jellemezte a karthauziakat is, az Orbán pápát pártoló monostorok vezetője Bari János lett, akit 1382-ben Rómában választottak meg. Ettől az időtől kezdve a rendnek két Generális Káptalanja lett.[148] Vilmos vezetésével továbbra is Chartreuse-ben ült össze az avignoni pápához hű monostorok perjeleinek közössége, míg a római pápát elfogadó szerzetesek fóruma főleg Mauerbachban és Bolognában ülésezett, akik az egyházfőtől további kiváltságokban részesültek A rómához hű generális perjelnek ráadásul sikerült a másik táborból monostorokat áttéríteni a saját táborához, tehát a renden belüli szakadást nem csak a földrajzi elhelyezkedés határozta meg. Ráadásul a Raynaldi Vilmost követőket egyházi átokkal sújtotta. Válaszul erre VII. Kelemen pápa a karthauziakat felmentette mindennemű adó megfizetése alól. A két pápa megtett mindent azért, hogy a maga oldalára állítsa a szerzeteseket. Bari Jánosnak 1384-ben sikerült a házakat a területileg illetékes ordinariusok alól kivennie és azokat közvetlenül a Generális Káptalan alá rendelte. [149] Hasonló változásokon mentek keresztül a johanniták is a XIV. században. VI. Orbán pápa évente 500 forinttal támogatta a rendi gyűlések megtartását.[150] Csak 1391-ben döntöttek úgy, hogy a nagyobb egység megvédése érdekében Seitz monostora fog otthont adni a Bari János perjel

[144] LINDQUIST 2003. 177–180.
[145] DEDEK 1889. 71. A karthauzi apácákról és részletes napirendjükről legújabban: PUSKELY 2006A. 521–523.
[146] DEDEK 1889. 125.; WITKOWSKI 2004. 19.; MLINARIČ 1991. 9.
[147] ÁLDÁSY 1896. 507.
[148] HOGG 2004. 451.
[149] ÁLDÁSY 1896. 508–509.
[150] HUNYADI 2010. 62.

által vezetett karthauziaknak.[151] István perjel idejében megválasztották V. Sándort pápának, aki ezután káptalant hirdetett meg Strausburgban. Ezen az összejövetelen megjelentek a mindkét Generális Káptalan alá tartozó monostorok perjelei, akik ígéretet tettek, hogy Sándort elismerik törvényes pápaként. Ezután István perjel Chartreuse-ben ünnepélyesen lemondott címéről. Hasonlóan cselekedett a másik elöljáró is, így a rend anyamonostorában generális perjel választására káptalant hívtak össze. 1410. május 21-én Griffenberg Jánosra esett a választás, aki 1420-ban bekövetkezett haláláig viselte a címet, így ismét helyreállt a karthauzi rend egysége. Mivel a két pártra szakadt rend egyik központja Seitzbe került, ebben az időszakban a magyar házak több figyelmet kaptak. Közvetve vagy közvetlenül, mind a négy hazai monostor életében a Generális Káptalanoknak színhelyéül szolgáló monostor alapítóként vett részt. Seitzben jól ismerték a Magyar Királyság helyzetét, így pontosabb információk tükrében tudtak meghatározó döntéseket hozni a házakat érintő kérdésekben. Ebben az időszakban viszonylag gyakrabban vettek részt a perjelek is a rendi fórumon.

6. ábra: Karthauzi monostorok a középkori Európában
James Hogg rekonstrukciója alapján. Az ábrán található karika a szerző által vizsgált területet jelzi, jelen dolgozatban nem releváns. Forrás: NAGEL 2015. 2.

Gyakran találkozhatunk karthauzi vizitátorokkal az egyházszakadás időszakában is, pedig ekkor a magyar szerzetesek legnagyobb problémája az új tagok hiánya volt – a Generális Káptalan érzékelte ennek a helyzetnek a súlyát. A vizitátorok jelenlétének tudható be, hogy a Generális Káptalan élénken foglalkozott a rendtartományban jelentkező problémákkal. Az aktákban többször megemlítették, a magyar házak késnek a rendi hozzájárulás megfizetésével, ám ennek köszönhetően évente előtérbe

[151] Bari János generális perjel még ebben az évben meghalt. Utódai között volt az a Macon István, aki még világi papként sienai Szent Katalin titkára volt. Bővebben: DEDEK 1889. 125. Ezidőben a Felső-Alemann tartományban is alapítottak néhány új monostort. A magyarországi karthauziak életében a későbbiekben fontos szerepet játszott ezek közül: az ausztriai Aggsbach (1380) és a morvaországi Dolany (1380) Olmütz mellett. Legújabban HOGG 2004. 421–422. 437.; WITKOWSKI 2011.142–146.

kerültek a monostorok anyagi nehézségei.[152] A XV. században viszont már csak 50 alapításról tudunk.[153] A XVI. század elején már 196 monostorral rendelkezett a karthauzi rend szerte Európában, de a legtöbb remeteség francia földön jött létre.[154] A XVII. században húsz alapítás történt, ennek zöme, tizenkét ház francia területen. A következő évszázadban viszont az ismert források alapján nem történt új alapítás, sőt II. József rendeleteinek hatására több házban megszűnt a szerzetesi élet, a napóleoni háborúk következményeként nemcsak lerombolták a monostorokat, de a rend Generális Káptalanja ismét kettészakadt (1837-ben állt helyre az egység). 51 szerzetes halt ekkor mártírhalált és bezárták az összes női zárdát – az ő jogállásuk csak a II. vatikáni zsinat után rendeződött. A helyzetet nehezítette, hogy az újkorban a monostorok létrehozását a rend saját forrásokból biztosította, illetve csak a tehetősebb jótevők anyagi segítségére számíthattak az építkezések során. Ráadásul ebben az időben, Le Masson Ince perjelsége alatt a rend generális monostora is nagymértékű átépítésen esett át.[155] Összehasonlításképpen, a karthauziakkal szinte egy időben alapított ciszterci rend a XII. század során már 350 apátsággal rendelkezett a kontinensen, ám a fehér szerzetesek fénykorukat a XIII. században élték, amikor a karthauziak csak első külföldi alapításaikat tudhatták maguk mögött. Ekkor mintegy 100 monostort alapítottak, ám a következő évszázadban már felfedezhető volt a hanyatlás.[156]

A karthauzi remeteségek számának dinamikus növekedését egy a rendtől független tényező is befolyásolta, amit a szerzetesek kiválóan fordítottak a saját hasznukra. A *devotio moder*na egy lelkiségi irányzat, amely a XIV. és a XV. században a katolikus egyház belső, lelki és erkölcsi megújulását tűzte ki céljául. A mindennapok misztikájára került a középpontba, hangsúlyozták a Szentírás fontosságát, a kétkezi munka szeretetét, az ifjúság erkölcsös nevelését, a rendszeres imádságot, a szerénységet és Krisztus követésének megélését a hétköznapok során. A lelki élet fontos segédeszközei lettek az idézetgyűjtemények, levelek, lelki olvasmányok. Az új lelkiség alapkövének Kempis Tamás *De imitatione Christi* című műve tekinthető, amely nagy hatást gyakorolt a katolikus megújulásra.[157] A korábbi gyakorlattól eltérően a *devotio moderna* nem egy szerzetesrenden belül alakult ki, hanem laikus mozgalomként jött létre, ennek ellenére terjedésében nagy szerep jutott a karthauzi rendnek. A mindennapi hit megéléséhez nélkülözhetetlen szükség

[152] A nyugati egyházszakadás következményeiről a Magyar Királyságban a vonatkozó szakirodalommal együtt legújabban: HUNYADI 2017. 45–53.
[153] HENDRIKS 1889. 16.; EXCOFFON 2006. 99.; WITKOWSKI 2011. 123.
[154] TÖRÖK 1990. 96–97.; PUSKELY 1998. 622.; PUSKELY 2006A. 514.
[155] ŠTER 2013. 158.; HOGG 2014. 49.
[156] BLIGNY 1974. 29.; MLINARIČ 1991. 9.; LÉKAI 1991. 45.; HOGG 2008. 2.; WITKOWSKI 2011. 101–104.
[157] MKL II. 598.

volt arra, hogy az emberek megértsék a lelki olvasmányokat, így fontossá vált a lelki olvasmányok fordítása. A *devotio moderna* hatással volt a karthauzi szerzetesekre, ám ennél meghatározóbb, hogy a szerzetesek életvitele ennek ezáltal inspiratívvá vált a külvilág számára. Már a XIV. századtól megfigyelhető a monostorok terjedése, ebben az időszakban jött létre a középkori karthauzi házak többsége, a rend népszerűnek számított a monasztikusok között, a XVI. század során ötven új alapítás történt, főként Spanyolország, Portugália és Anglia területén. Ennél is érdekesebb, hogy monostorokat hoztak létre a protestánsokkal szimpatizáló Svájcban, németalföldi és német vidékeken is, miközben Szászországban a rend számára elveszett szinte az egész tartomány.[158] A *devotio moderna* által kezdeményezett reformokat a monasztikusoknál nem szabad csupán (egyház)politikai és teológiai aspektusból szemlélni, a változások hátterében a középkori egyetemeken történt eseményeket – *via moderna* – sem hanyagolhatjuk el: nem feledkezhetünk meg arról, hogy a jelentős munkák szerzői otthonosan mozogtak az oktatás színterein is.[159] A szerzetesek nem pusztán a világ elől elzárt területeken működtek, hanem egyre közelebb kerültek a településekhez, tehát magukhoz a hívekhez.[160] A németalföldi atyák szegényházakat hoztak létre és gondoskodtak a társadalomból kitaszított rétegekről, ide tartoztak a szegény özvegyasszonyok is. Ezekben a házakban alakultak ki a vallásos női közösségek, mivel hamarosan fiatal, hívő lányok csatlakoztak a szegény asszonyokhoz. Karthauzi szerzetesek vezetése alatt mintegy harmadrendi csoportosulások jöttek létre.[161] A XIV. században a rendi szerzők is igyekeztek azt a képet nyújtani a szerzetesekről, hogy a karthauziak minden más szerzetes felett állnak, köszönhetően szegénységüknek, puritánságuknak és szigoruknak. A celláikban imádkozó eremita, tökéletes szerzetes képe misztériummal ruházta fel a rendet. Ezt az elképzelést változtatták meg magukról a karthauziak a *devotio moderna* segítségével, mikor önszántukból közelítettek a városok, tehát a más jellegű vallásosság felé. Prédikáltak, részt vettek karitatív tevékenységekben, ezáltal pedig toboroztak: a középkori vallásosság jellegzetes megnyilvánulási formái közé tartozott a karitatív tevékenység gyakorlása, melyek gyakran intézményesült formában valósultak meg.[162] A városi, vagy városhoz közeli élet sok változást hozott a rend belső szerkezetében – ezt hazai példával is alá tudjuk támasztani, mikor a szepességi szerzetesek átmenetileg, letelepedtek Lőcse városában.[163] Bár az utazó prédikátorok más szerzetesrendek életében is meghatározóak voltak, meg kell jegyezni, hogy

[158] BRANTLEY 2007. 13.; HOGG 2014. 48.
[159] MARTIN 1992. 61.
[160] VAN DIJK 2016a. 1.
[161] PANSTERS 2014. 19.
[162] FEDELES 2014B. 64.
[163] VAN DIJK 2016a. 2–4.

városi környezetben főleg a karthauziak (karitatív) női közösségei működtek a késő középkor során.[164]

A XIV. század végére, a XV. század elejére a rend elterjedt egész Európában.[165] Az utókor ezt a korszakot vizsgálva alkotta meg azt a szállóigévé vált meghatározást, ami napjainkig megjelenik a renddel foglalkozó művekben: a karthauziak vallásosságát soha nem kellett megreformálni, amint azt XI. Ince pápa írta a rendről, hogy *Cartusia numquam reformata quia numquam deformata*. Nicolas Molin rendtörténész ezt a kijelentést megpróbálta magyarázni munkájában: *Per silentiam, solitudinem, capitulum generale, visitaciones cartusia permanent in vigore*.[166] A szerző összefoglalást közölt azokról a meghatározó elemekről, amelyekben a rend a gyakorlatban különbözött a többi bencés reformtól, ezzel is igazolva a zavartalan működést a középkor után is. A rendről tett megállapítás az obszervanciára vonatkozik, mivel az idők során több esetben is módosultak a szerzetesek szabályai, valamint az előírások is (étkezés, prédikáció, gyógyítás, vizitációk, mecénások), főleg az egyes meghatározó zsinatok után.[167] Az 1391. évi káptalan egyik határozata azt is bizonyította, hogy a magyar házaknak is jelentős szerep jutott a rend életében. Ekkor ugyanis a generális perjel „kiválasztja az alábbi perjeleket: a londonit, a hollandiait, a strasbourgit, a prágait, a menedékszirtit, a trisultumi Szent Bertalanit, a firenzeit, a milánóit. Ezek a perjelek pápai felhatalmazással, amit Karthuzia Urának adott, teljhatalommal bírnak a lelkiismeret fórumán és feloldozhatnak bárki rendi személyt a kiközösítés minden köteléke alól, ahogyan a boldog emlékű XI. Gergely pápa engedélyében világosabban írva van.“[168] A bázeli zsinaton 4 karthauzi perjel vett részt, akik mindvégig kitartottak annak kitűzött céljai mellett, 1440. május 13-án ünnepélyesen bejelentették, hogy a rend V. Félix ellenpápát támogatja, mivel pártolták az egyház megreformálását. Igaz rövid időn belül a rend visszatért IV. Jenő pápa oldalára, a zsinat eseményeinek következtében kisebb liturgikus változások történtek a néma barátoknál.[169] A karthauziakat a ciszterci rend középkori történetével összehasonlítva találkozhatunk azzal a megállapítással is, mely szerint a fehér szerzetesek hamarabb élték meg virágzásukat, ám hanyatlásuk során a karthauziaknál még nem köszöntött be a krízis. Túlzás lenne azt állítani, hogy a rend történetében soha nem történt kísérlet a változtatásra. Ilyen próbálkozásnak nevezhetnénk a *Fratres Vallis Caulium*

---

[164] VAN DIJK 2016a. 8–9.
[165] DEDEK 1889. 123.
[166] További bibliográfiával lásd: WITKOWSKI 2004. 19.; JUJECZKA 2003. 81.; MCDERMOTT 2012–2013. 102.; PANSTERS 2014. 17.
[167] HOGG 2014. 38.
[168] HOGG 2004. 437–438.; AC 100: 25/1. 118.
[169] WOELKI 2010. 305.

megnevezést elnyerő csoportot is. A kezdeményezés főszereplője egy francia monostor fogadalmasa, Guido szerzetes volt, akit Biárd néven is ismerünk.[170] Szembeszállt a rend szigorú előírásaival és megszökött a monostorból. Szinte halálra éhezve találta meg őt Mantiorne ura a birtokán. Elmesélte, hogy nincs egyéb gondja a szigorú szerzetesi léttel, csak a kenyéren és vízen tartott böjt során szeretett volna zöldséget venni magához. A földesúr megkedvelte a szerzetest, és egy kis kertet ajándékozott neki, ahol Biárd letelepedett. Nem sokkal ezután több társa is csatlakozott hozzá és rövidesen egy új monostort építettek a zöldségeskert mellé. A szerzetesek továbbra is megtartották a karthauzi rend szokásait, csak abban különböztek mindennapjaik, hogy a kertben megművelt növények lettek a megélhetésük alapjai. Miután III. Ince pápa tudomást szerzett az új telepről, oltalma alá vette a barátokat, de ennek ellenére ez az ág nem tudott széles körben elterjedni.

Összességében elmondható, hogy a karthauzi rend a kezdeti nehézségek ellenére meghatározó tényezőjévé vált az európai vallásosságnak. A szigorú előírások elrettentő példaként szolgáltak a nagyközönség számára, ám a Brúnó és Guigo által összeállított szokások a világi hívek csodálatát kiváltva a szerzetesek kedvelt résztvevői lettek a középkori monasztikus szerzetességnek. A karthauziak által létrehozott önfenntartó gazdaságok példaértékűek voltak, és még azokon a vidékeken, ahol ezt az idillikus állapotot nem tudták fenntartani, ott is törekedtek a lehető legnagyobb függetlenségre. Ennek is köszönhetik hosszú ideig elnyúló virágkorukat, mivel a rend krízise nem a fegyelem lazulásának, hanem a világi politika elkerülhetetlen következménye volt – a nehézségek VIII. Henrik angol király monostorokat felszámoló rendelkezésével kezdődtek, majd sorra következtek a csapások: a huszita támadások, a török pusztítás, II. József intézkedései és a napóleoni háborúk következményei. A Magyar Királyságban működő karthauzi monostorok pusztulása is ezekhez az eseményekhez köthető, tehát a hazai házak még végnapjaik során sem tértek el a központosított rend sorsától. Azonban meg kell megjegyezni, hogy a rend által előírt szigorú szabályok nem tartottak ki változás nélkül az évszázadok során: a karthauziak a *devotio moderna* által kezdeményezett reformoknak köszönhetően tudtak fennmaradni, és így lettek a vallásos élet meghatározó szereplői.

[170] A továbbiakra: DEDEK 1889. 124.

III. 1. A remeteségek felépítése és a szerzetesek mindennapjai

A karthauzi rend monostorainak felépítése eltér a Szent Benedek szabályait követő szerzetesek építészeti stílusától. A monostor a karthauzi szokásokban leírtak alapján két részből állt: egy nagyobb épületegységből – alsó házból (monostorból) – és egy csoport kisebb épületből – felső házból: *domus superior* és *domus inferior*, így hozva létre a kettős monostor szerkezetét, melyben az elmélkedő remeték tökéletes elzártságban, mégis közösségben tudtak élni.[171] Az egész telep körül magas fal húzódik, ahova csak az alsó ház felőli kapun keresztül lehet bejutni. A terület közepén magaslott az egyszerű formákkal rendelkező templom. A templomból kizártak minden díszítést és kegytárgyat, kivételt csak a kehely és a hozzá tartozó paténa jelentett, mivel ezeket a szent áldozatnál használták.[172] Az alsó ház részét képezte a közös refektórium, a könyvtár, a műhelyek, a laikus testvérek lakószobái, vendégszobák, az ispotály, a gyógyszertár, a konyha és az éléskamra. A telep ezen részén volt a vikárius cellája is, amely elhelyezkedését kivéve semmi másban nem különbözött a többi szerzetesi háztól.

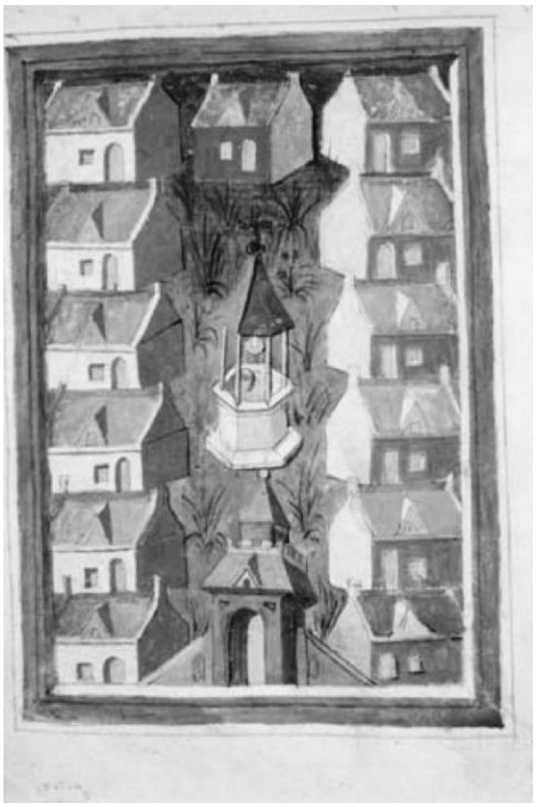

7. ábra: A felső monostor celláinak ábrázolása egy XV. századi kódexben.
Forrás: BRANTLEY 2007. 38.

A felső monostor részét képezték a külön egységnek számító cellák, melyek mindegyike fallal elkerített önálló kis kerttel rendelkezett. Az igazi magányt a *claustrum*, kerengő jelentette, ahonnan a *monachus*ok kis házai nyíltak.[173] Minden egyes cellában egy szerzetes lakott, még a legzsúfoltabb időkben sem lehetett két *monachus*nál több egy fedél alatt. Ennek az elrendezésnek köszönhetően ugyan egy közös monostorban éltek, de mégis megtarthatták a

[171] PREDOVNIK 1997. 150.; PREDOVNIK 1998. 265. A szerző több helyen leírta a karthauzi monostorok ideális felépítését a rend szokásai szerint.
[172] CONSUETUDINES Cap XL.
[173] Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 138.

remete életmódot. A cellák berendezése csak a legszükségesebb tárgyakra korlátozódott. A *Consuetudines* szerint csak gyalulatlan deszkából készült ágy, asztal és szék képezte a berendezést. Szalmazsákon aludtak és nyers juhbőrből készült takarót használtak.[174] Ugyanakkor tűzhely és vízvezeték is a szerzetesek szolgálatában állt. Természetesen a cellákban töltött idő hasznos eltöltéséről is gondoskodtak. A könyvmásolás minden idejüket lefoglalta, így egyéb feladatokkal nem tudtak foglalkozni, a monostor mindennapi teendői a *conversus*okra hárultak, még a környékkel való kapcsolattartás is.

Elke Nagel doktori értekezésében a XII–XVII. században az Alpokban alapított karthauzi monostorok építészeti jellegzetességeivel foglalkozott. Munkája során személyesen felkeresett több házat is, melyeket építészeti szempontból leírt és kategorizált. A házak tanulmányozása során arra a megállapításra jutott, hogy a földrajzi elhelyezkedéshez alkalmazkodott az egyes épületek helyszíne, de ez az eltérés csak minimálisan érintette a monostorok szerkezetét. Az egyes telepek általában 20-25 fő befogadására voltak alkalmasak.[175]

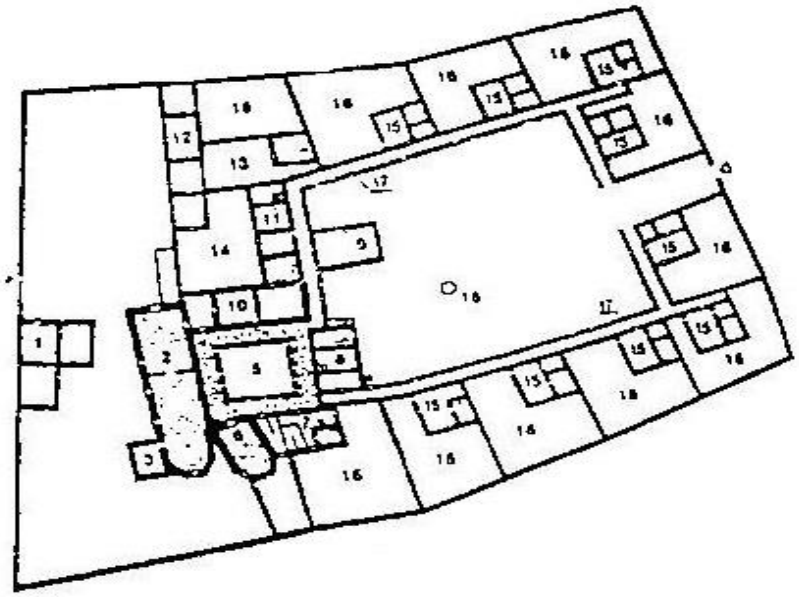

8. Ábra: A menedékszirti monostor alaprajza (XVI. sz.)
1. ispotály a bejáratnál, 2. templom, 3. sekrestye, 4. kiskerengő, 5. paradicsomi kert, 6. káptalanterem, 7. perjel háza, 8, konyha, 9. refektórium, 10–14. *conversus*ok termei, 15. *monachus*ok cellái, 16. *monachus*ok kertjei, 17. nagy kerengő, 18. ciszterna.
Forrás: RUCIŃSKY 2009. 414.

[174] CONSUETUDINES Cap. XXVIII.
[175] NAGEL 2015. 1–6.

A magyar monostorok felépítése szinte semmiben nem különbözött a többi európai háztól, amelyet a rend központosított jellegének köszönhetünk. Leglátványosabban a menedékszirti monostor alapján mutatható be a telepek szerkezete. Igaz, napjainkban csak a romokat ismerjük, de annak elpusztítása a XVI. században a falakat érintette, az alapok megmaradtak, melyeket a régészeti feltárás során részben rekonstruáltak, jelenleg legalább fél méter magasan állnak. Maga a monostor egy körülbelül egy hektáros területen feküdt, és ez a terület egy méter széles kőfallal volt körülvéve. Két bejárata közül a déli a gyalogos forgalmat biztosította, az északi pedig szélesebb volt, hogy szekérrel is be tudjanak hajtani a létesítménybe.[176] Az alsó és a felső monostor a szerzetesek életének a színtere volt, a *monachus*okat és a *conversus*okat összekötő kerengő volt az egész komplexum központja. A nagy kerengő a monostor közepén egy (paradicsomi) kertet határolt, míg másik falából a *monachus*ok cellái és kertjei nyíltak. Ez a felépítés tette lehetővé a magányos elmélkedés megteremtését egy közösségen belül. Az udvarban vagy paradicsomi kertben ciszterna állt, melyben az esővizet gyűjtötték, de az életet szimbolizálva a közös étkezések előtt itt tudtak megmosakodni a szerzetesek. A monostor ezen részéhez tartozott még egy kápolna is, amely az egész telep legkorábbi épülete volt.[177] Az építkezési fázisok alapján valószínű, hogy ez a megszentelt hely lehetett a közös misék színhelye a templom felszentelése előtt, valamint annak felújítása során is. A kápolna északi fala mellett található a perjel háza a hozzá tartozó kerttel együtt. Még északabbra haladva, a nagy kerengő felé, a nyugati falból nyílt a refektórium, a közös étkezések színhelye. Az épület emeletes volt, az alsó szintet több helyiségre osztották. Az egyik a „kazánház" volt, melyből a refektórium fűtését biztosították, a másikat valószínűleg a bor tárolására használták. A harmadik helyiségben a templom gondnoka lakott, aki egyben a harangozásért is felelős volt. A felső monostor következő egységét a gazdasági épületek jelentették, itt voltak a műhelyek, a konyha, a pékség, valamint a *conversus* testvérek dormitóriuma is. Ezen a helyen történt a szerzetesek által elkészített kódexek kötése is, amint erre a régészeti leletek utalnak.[178] A felső szinteket a XVI. században építhették, valószínűleg szállásként használták. A déli bejárathoz közel épült az ispotály, ami ugyan távolabb esett a gazdasági épületektől, de a felső monostor szerves részét képezte. Az épületek és a kőfal mentén található halastavak nem egy időben lettek kialakítva.

---

[176] A következő leírás a régészeti terület vezetője, Michal Slivka leírása alapján és a szerző helyszíni vizsgálata alapján készült: SLIVKA 1995. 13–26. A monostor felépítéséről megemlékezik még: PAJDUŠÁK 1924. 9–12.; ŠTEVÍK 2007. 16–17.; REPČÁK 1954. 66.

[177] SLIVKA 2003. 445.

[178] Michal Slivka ezidáig még nem publikálta a részletes erdményeit, így a leírás során főként a terepmunka során szerzett ismereteimre támaszkodhatok.

Az építkezések az adományok függvényében történtek, de a huszita támadások után nagyobb mértékű helyreállításra volt szükség.

A legmeghatározóbb része az összes karthauzi telepnek a templom volt. A szerzetesek lemondtak a pompás épületről, megelégedtek egy oratóriummal. Magát a templomot három részre oszthatjuk: a szentély az oltárral enyhén kiemelkedett, a déli falban található ajtó a sekrestyébe vezet, ahonnan csigalépcsőn át juthatunk el az emeletén berendezett levéltárba. A hajó további tagolását egy keresztben épített, de átjárható fal teszi lehetővé, így az előtemplomot a *conversus*ok és a felajánlott testvérek, míg másik részét a *monachus*ok használhatták. Magán az elválasztó falon két mellékoltár helyezkedett el, melynek alapjai a mai napig megtalálhatóak. A testvérek a falak mentén elhelyezett kórusban miséztek, tehát egymással szemben foglaltak helyet. A templom nyugati bejáratán, amely felett egy 260 cm átmérőjű rozetta maradványait találták meg, érkezhettek a misére a laikusok is, mivel a monostor ispotályában többnyire vendégek is tartózkodtak. A XV. században épült a monostor déli bejárata előtt egy kápolna, melynek romjai szintén megmaradtak. Az építmény fontos volt abból a szempontból is, hogy a karthauziakat meglátogató zarándokok a szerzetesek megzavarása nélkül tudták leróni kegyeletüket.

A remeteség szempontjából a karthauzi telep legfontosabb része az alsó monostor volt, a karthauzi házak szíve.[179] Menedékszirten egy körülbelül 40 x 40 méteres részt nevezünk így, központja a nagy kerengő, amely közre fogja a monostor nagyobb udvarát. A kerengőből nyíltak a *monachus*ok cellái. A 10x10 méter alapterületű, három szobára osztott épületek mellett minden egyes szerzetes egy kisebb kerttel rendelkezett, melyek egymástól is magas fallal voltak elkerítve. Minden egyes kert végében latrina állt. Maga az épület három helyiséggel rendelkezett. Az egyiket fáskamrának használták, ebből a részből tudták fűteni a kályhát: Menedékszirten az egész monostorban összesen 14-et tártak fel.[180] A cserepeket a közeli műhelyekből rendelték meg a szerzetesek, illetve az adományozóik: főleg lőcsei műhelyek termékeiről beszélhetünk. Különböző motívumokkal voltak díszítve, gyakran bibliai jeleneteket ábrázoltak, valamint Szűz Máriát. A korban is modernnek számító technikákkal fűtötték központi helyiségeiket.

[179] NAGEL 2015. 7.
[180] GRUIA 2008. 129.

9. ábra: Griffmadarat ábrázoló kályhacserép rajza Menedékszirtről
Forrás: RUCIŃSKY 2009. 413.

A lakószobaként működő helyiségben a kályha és az egyszerű ágy helyezkedett el. A harmadik helyiség volt a legfontosabb, ugyanis itt alakították ki a szerzetesek műhelyét, ezen a helyen végezték a napi munkát. Szintén innen lehetett kijutni a kertbe is. A kerengő falán az ajtó mellett található egy ablak, amelyen keresztül az élelmet kapták a szerzetesek. Az ebédet ugyanis mindenki maga fogyasztotta el, csak ünnepnapokon került sor közös étkezésre. Egyedül a perjelnek volt szabad meglátogatnia szerzetesét a cella magányában, hiszen ezen a helyen teljesedett ki a karthauziak igazi életcélja. Menedékszirten összesen 9 cellát tártak fel az ásatások során, a vizsgálatok bizonyították, hogy az északi fal mellé épített cellát csak a XV–XVI. században építették.

A monostorok elöljárója a *perjel* volt, akit a szerzetesek életfogytiglan választottak, de a Generális Káptalannak minden évben meg kellett erősítenie őt hivatalában. Az első perjelt a rektor nevezte ki, aki mindaddig állt a monostor élén, amíg az a templom felszentelése után a Generális Káptalan által be nem lett sorolva valamelyik provinciába. Szintén a rektor volt a ház vezetője a perjel halála esetén mindaddig, amíg a káptalan nem erősítette meg a szerzetesek által választott új elöljárót.[181] A perjel a szerzetesek közül kerülhetett ki, de a továbbiakban sem különbözött ruházata a többi testvérétől.[182] Joga volt belépnie az egyes cellákba, ha annak szükségét érezte, de a monostort engedély nélkül nem hagyhatta el. A telep gazdasági vezetésével a perjel egy szerzetest bízott meg, akit sáfárnak neveztek. Ő fogadta az alsó házban a vendégeket, gondoskodott azok ellátásáról, mivel ott a perjel helyettesének számított.[183] Az általános helyettes viszont a vikárius volt, akit a *monachus*ok sorából választottak. Beléphetett a szerzetesek cellájába, ha a perjel akadályoztatva volt feladataiban, valamint a liturgikus teendőket is elláthatta. A *procurator* fontos szerepet töltött be a ház

[181] BUCHTA 2005. 62. A betöltendő tisztségek: *prior* (perjel), *subprior* (alperjel), *infirmarius* (betegápoló), *magister hospitium* (vendéglátó), *cellerarius* (sáfár, házgondnok), *vestiarius* (ruhafelügyelő), *portarius* (kapus), *bursarius* (pénztáros), *senior* (a közösség legidősebb tagja, ma nesztornak nevezik), stb. *Professi* megnevezéssel illették a fogadalmait letett konverzusokat: WITKOWSKI 2011. 648. 657.
[182] CONSUETUDINES Cap XV. 1. és 4. p.
[183] CONSUETUDINES Cap. XVI. 1. p.

életében, a monostor lelke volt.[184] A Generális Káptalan 1423. évi rendelete alapján a gazdag és a szegény monostoroknak is két *procurator*t kellett választaniuk az ügyeik intézése céljából.[185] A *procurator*nak a ház jogi ügyeit kellett szem előtt tartaniuk. Gyakran tartózkodtak a monostor falain kívül, mivel a karthauziak peres dolgait kellett felügyelniük. A *procurator*ok helyzetét és kötelességeit a Generális Káptalan ülésein egyenként vizsgálták és ítélték meg. Hazai gyakorlatból tudjuk, hogy a magyar házak esetében az ismert peres ügyeket tekintve a *procurator*oknak a megengedettnél több időt kellett házon kívül tölteniük, sőt gyakran hosszú utazásokra kényszerültek. A *monachus*ok ruházatának az egész testet kellett fednie, de egyben védenie is a hideg időjárás ellen. Ezért engedélyezték nekik az állati bundából, főleg juhbőrből készült meleg öltözéket. Csak később viselhettek kényelmesebb ruhát az alváshoz, de 1221-ig takarót még a betegek sem használhattak, legalábbis az előírások szerint.[186] A megtért testvérek, *conversus*ok az alsó házban éltek,[187] cellánként ketten laktak, és a *monachus*okénál kissé enyhébb szabályokat kellett követniük. Nem tettek némasági fogadalmat, ennek ellenére mondandójukat szintén a legszükségesebbre kellett korlátozniuk. Bőségesebben táplálkoztak, kevesebbet böjtöltek, az önsanyargatásnak is csak kevésbé súlyos változatait gyakorolták. Vezetőjük a sáfár volt, közülük került ki a szakács, aki mindennapi teendői mellett a kenyér, bor, só osztásáról és a közös étkezésről gondoskodott, a pék felügyelte a kenyér elkészítését, méghozzá a gabona őrlésétől kezdve egészen a sütésig. Minden egyes testvérnek megvolt a maga feladata: ki a kertet gondozta, ki a sarukat készítette, őrizte a nyájat, vagy vezette a gazdaságot. Öltözetük csak abban különbözött a *monachus*okétól, hogy rövidebb scapulárét viseltek. A *conversus*ok fontos részét képezték az egész közösségnek, a perjel köteles volt öt hétből egyet velük tölteni és a *procurator* feladata volt, hogy folyamatosan tanítsa őket.[188] A szerzetesi közösségek részét képezték a felajánlott testvérek, *donatus*ok is. Rendszerint fiatal gyermekként kerültek a remetékhez, a *conversus* testvérek irányítása alatt tanultak, majd dolgoztak. Árvákról, illetve szegény szülők felajánlott gyermekeiről beszélhetünk. Jelenlétüket a karthauziaknál csak IX. Gergely pápa engedélyezte, de ekkor is összesen csak heten lehettek egy telepen. Egyikük szerpappá lett szentelve, hogy az előimádkozó tisztét betölthesse. A laikus testvérekhez

[184] BUCHTA 2005. 63.
[185] AC 90:4/2. 172.
[186] BUCHTA 2005. 62.
[187] Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 137.
[188] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 18.

hasonlóan nekik is fogadalmat kellett tenniük és a monostor alsó részében éltek. Főleg nehéz fizikai munkát végeztek, így a scapuláréjuk rövid volt és erős talpú bakancsot viseltek.[189]

A rend szokásai szerint csak a XIII. század második felében hagyták abba a *monachus*ok a főzést, ettől kezdve a monostorban fontos szerepet kapott a szakács. Az elkészített ételt a kerengőről nyíló ablakon keresztül adta át a szerzeteseknek. Szintén ő felelt a kapukért, engedélyezték neki, hogy szóba elegyedjen az utazókkal. A többi szerzetesrendhez hasonlóan a karthauziak étkezésére is az egyszerűség volt a jellemző.[190] Erre magányosan, a cellájukban került sor, de mindenki egy bizonyos megszabott időben étkezett. Az ebéd nyáron 10 órakor, télen 11-kor, böjti időszakban pedig 12 órakor volt. A rend megalapítását követő időben még fogyasztottak húst, ezt később teljesen elhagyták.[191] Tojást, sajtot, főzeléket és tésztákat ettek, a tejtermékeknek is fontos szerepük volt a szerzetesek étkeztetésében. Halat csak abban az esetben fogyasztottak, ha adományként kaptak, bár a középkor derekán egyre több monostornak adományoztak teljes halastavakat saját felhasználásra, illetve maguk kezdtek el halgazdálkodással foglalkozni.[192] Hétfőn, szerdán és pénteken csak vízen és kenyéren éltek, kedden, csütörtökön és szombaton főzeléket ettek, amelyet kezdetben saját maguk készítettek a cellájukban. Ezeken a napokon bort is kaptak, de azt vízzel kellett felhigítaniuk. Csütörtöki napokon pedig egy szelet sajtot is fogyaszthattak. A maradékot szombatonként vissza kellett adni a szakácsnak.[193] Közös étkezésekre csak vasárnaponként és ünnepek alkalmával került sor, illetve valamelyik testvérük temetése után ültek le közös asztalhoz. Ekkor *sexta* előtt összegyűltek a monostor egyik termében, ahol beszélgetést folytattak. A társalgásokon részt vehettek vendégek és világi papok is.[194] Ezután visszavonultak celláikba, és a refektóriumnál átvették a heti kenyér és bor adagjukat. A testvérek feladata volt a halastavak gondozása és a hal feldolgozása is, a pásztor pedig a nyájat gondozta és a sajtot készítette. Egy másik *conversus* a higiéniáról gondoskodott, ő vágta a szerzetesek haját és szakállát, amelyet eleinte évente kétszer kellett végezni, 1260-tól pedig minden hónapban.[195] A betegekről is

---

[189] DEDEK 1889. 61.
[190] A táplálkozási szokásokról: DEDEK 1889. 57–58.
[191] CONSUETUDINES XXXI cap.
[192] DE GROSSI MAZZORIN–MINNITI 1999. 33–50. A szerzőpáros két római monostor étkezési szokásait vette górcső alá antropozoologiai szempontból. A Santa Maria degli Angeli karthauzi monostort a *Minimi di San Francesco di Paola* Trinità dei Monti minorita monostor étkezési szokásaival vetették össze, mivel a kutatók számára a karthauziakkal kapcsolatban nem állt rendelkezésére releváns kiindulási pont. A régészeti leleteket, a rendek szokásait és a levéltári adatokat összehasonlítva megállapították, hogy a karthauziak esetében a táplálkozás terén egyértelműen a halak fogyasztása dominált, míg a mások konvent tagjai az étkezések során főleg pulykát kaptak.
[193] CONSUETUDINES Cap XXXIII. 7. pont.
[194] CONSUETUDINES Cap. VII.; HENDRIKS 1889. 33.
[195] CONSUETUDINES Cap. IX.

kellőképpen gondoskodtak,[196] ezzel függött össze a gyógyító hatású növények termesztése. Minden monostor külön betegszobával, gyógyszertárral és lehetőleg saját orvossal is rendelkezett, aki azonban nem kezelhette a monostoron kívüli pácienseket. A gyengélkedőket nem kötelezték a szigorú szabályok betartására, a szakács külön főzött rájuk. Az orvos véleménye felülírta a szabályokat, komolyabb esetekben a szerzetesek húsokban gazdag ételt kaptak.[197] Ha attól tartottak, hogy a szerzetes a halálán van, akkor a többiek összegyűltek a templomban, misét mondtak és ünnepélyesen vitték el az oltári szentséget a betegnek. Ágya mellett elmondtak néhány imát, majd magára hagyták a gyónás idejére. Csak az áldozásra tértek vissza a beteghez. Amikor úgy vélték, hogy közeleg a vég, megszólaltatták a lélekharangot. Ekkor minden munkát és imádságot abba kellett hagyni, hogy a monostor minden lakója illendően elbúcsúzhasson a haldoklótól. Halott társukat felöltöztették, testére csatolták ciliciumát, majd harmadnap – mely idő alatt társuk üdvéért imádkoztak és miséztek – lepellel borított nyílt koporsóban a templom melletti sírba helyezték.[198] Ezen a napon a szerzeteseknek nem volt tiltva a beszéd, fő témájuk a halál és az elhunyt testvérük boldogsága volt.[199] A szerzetesek ruházatára az egyszerűség volt jellemző. Durva, fehér posztóból készült *sutain*-t viseltek, erre olyan kámzsát vettek, amely szinte teljesen eltakarta az arcukat. Vállukon széles *scapuláré* volt, ez elöl és hátul is földig ért, oldalukon durva posztóval fogták össze. Az egyes darabok szabása szabálytalan volt, ezzel is megkímélve viselőjét a hiúság bűnétől. Testükön vezeklőövet hordtak, amire szúrós szövetből készült fehér ruhát húztak,[200] lábukon sarut viseltek. A szerzetesek minden egyes ruhadarabjukat saját maguk javították, tisztították, az ehhez szükséges eszközöket a cellájukban tartották.[201]

A karthauzi szerzetesek lemondtak a beszédről, örökös csendet fogadtak. Ezt a szabályt nem volt szabad megszegni, persze léteztek kivételes esetek, amikor a barátok megszólalhattak. Így például veszély esetében, vagy ha cellájukban fenyegető hangokat hallottak, akkor külön engedély nélkül elhagyhatták az épületet, hogy segítséget kérjenek, illetve figyelmeztessék a testvéreket.[202] A *silencium* alól felmentést kaptak akkor is, ha munkájuk közben elfogyott a szükséges felszerelésük, és azok pótlását kérték. A némaság a szerzetesek életében a felesleges beszédről való lemondást jelentette. Ennek segítségével jobban tudtak összpontosítani a lelki életükre és önmaguk megismerésére. Dedek Crescens

[196] DEDEK 1889. 64.; SIRAISI 1990. 9.
[197] SIRAISI 1990. 9.
[198] A betegekről és halottakról való gondoskodásról: CONSUETUDINES Cap. XIII. XIV. XXXVIII.
[199] A rend szokásai között nem találkozunk azzal a nézettel, hogy a szerzetesek saját maguk ásták meg sírjukat. Hasonlóan nem fedi a valóságot, hogy titkolták rokonaik halálhírét, vö. DEDEK 1889. 65.
[200] DEDEK 1889. 57.; CONSUETUDINES Cap. XXXIX.
[201] CONSUETUDINES Cap. XXVIII. 1.
[202] CONSUETUDINES Cap. XXXI. 2. pont.

Lajos megemlítette, hogy a karthauziaknak tulajdonított jelbeszédes kommunikáció nem helytálló.[203] A karthauziak beszélhettek, ám mondandójukat a legszükségesebbre kellett korlátozniuk. A Guigo perjel által írásba foglalt szokásokban is az szerepel, hogy ha valakinek mondandója volt, azt röviden közölnie kellett, de a sugdolózás és mutogatás tilos volt.[204] Szent Brúnó teremtette meg a karthauziak némaságát, ám a silentium a ciszterci szerzeteseknél is megjelent, bár kevésbé radikális formában. A csend a meditációt segítette elő, lehetővé tette, hogy a szerzetesek a lelki életüket a világi dolgok elé helyezzék. Ennek köszönhetően a néma barátok „verbális" tevékenysége a scriptoriumokban nyilvánulhatott meg igazán, ezzel is maradandót alkotva a középkori lelki irodalom terén. A csend és a beszéd két különböző mentális aktivitást jelentett a remete szerzetesek életében.[205] Mindkettőt felfedezhetjük az általuk készített kéziratokban, melyekben a hozzáértők számára meghatározható, mely szövegeket szánták felolvasásra – tehát a közösség számára hallgatásra –, illetve melyeket elmélkedésre, magányos olvasásra. A szerzetesek cellájukat csak meghatározott időben hagyhatták el. Évente néhány napot közös munkával töltöttek, valamint hetente egyszer elhagyhatták a monostor falait. A *spaciament* ideje alatt is szabad volt egymással beszélgetniük.[206]

A többi szerzetesrendhez hasonlóan a karthauziak életének központjában is a zsolozsma állt. Csakhogy a barátok célkitűzéseinek megfelelően az imádságokat nem közösen végezték, hanem celláik magányában. Ugyanígy a mise is néma volt számukra, hogy a csendet megőrizzék. Az 1259-es *Antiqua statuta* írta elő a napi egy konventmisét, a Szűz Mária officiumát a későbbi időkben engedélyezték, de azt is csak magányosan a cellákban. A karthauzi mise nem követi a római szokásokat, még a legnagyobb ünnepeken is egy diakónus szolgált, és csak a miséző pap öltött magára olyan öltözetet, amely nem a mindennapi viseletet szolgálta.[207] A napirendjük ritmusát tehát a liturgia szabta meg, amely egy ismétlődő, éves ciklust alakított ki. Az első harangszóra, hajnalban keltek, ekkor celláikban elmondták a *matutinum* vigíliáit, majd a második harangszóra összegyűltek a templomban. Alázatosságuk

---

[203] A szerző helyesen vélekedett arról is, hogy a *Memento mori* köszönésnek a legendák világába tartozik: DEDEK 1889. 58. A keresztény, főként a szerzetesi lelkiség egyik legfontosabb jelmondata a középkorban: emlékezz a halálra: MKL VII. 943. A karthauziakkal kapcsolatban csak a XIX. századi irodalomban jelent meg mint köszönési forma gondolata; valószínűleg ezzel is a rend ködbe burkolódzó tevékenységét szerették volna illusztrálni. Köszönöm Rafał Witkowskinak a mgerősítést, aki hasonló eredményre jutott a lengyel karthauziakat vizsgálva.

[204] CONSUETUDINES Cap. XIV. 2. *Non igitur passim licet fratribus quod vel cum quibus vel quamdiu voluerint loqui. Possunt de suo labori utilibus loqui, sed paucis verbis voceque modesta. Praeter ea quae ad utilitatem laboris pertinent, nonnisi cum licentia loqui possunt sive cum monachis sive cum extraneis.*

[205] GILBERT 2014. 371.

[206] CONSUETUDINES Cap. XXVI.; KARTUZIÁNSKY ŽIVOT 2004. 16.

[207] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 21.; DEDEK 1889. 63. A karthauziak táblázatba foglalt napirendje: PUSKELY 1998. 625.; PUSKELY 2006A. 517.

jeleként háromszor arccal a földre borultak, majd ügyelve arra, hogy senkinek ne fordítsanak hátat, elfoglalták helyüket a templomban. Mindvégig állva végezték az *officium*ot anélkül, hogy más szerzetesrendekhez hasonlóan a *Laudes* előtt visszavonultak volna aludni. A mise után a konvent egészen a *terciá*ig, vagyis reggel kilencig, elmélkedéssel töltötte az időt. Ezután a celláikba visszavonulva sextáig dolgoztak, majd nonáig pihentek. Újult erővel nekifogtak a napi munkának, amit vecsernyéig csak a zsolozsmák és fohászok idejére szakítottak meg. A vecsernye színhelyéül ismét a templom szolgált, ezután már nem foglalkozhattak kézimunkával. A napot befejező kompletóriumot a szerzetesek már ismét a cellájukban mondták el. Szigorúan előírták, hogy az utolsó imát csak három *Pater noster*-rel hosszabbíthatják meg, hogy legyen elegendő idő az alvásra is. A *monachus*oknak és a *conversus*oknak is minden szombaton gyónniuk kellett, méghozzá mindenkinek a saját anyanyelvén. Gyóntatójuk a perjel volt, egyedül csak a *procurator*t kérhette fel helyettesítésre.[208]

A karthauziak nem kezdeményezték tagjaik szentté avatását. Sőt, kezdetben a helyi kultuszok szentjeinek ünnepeit sem ülhették meg.[209] A változás csak a XIV. század második felében történt, amikor a monostoroknak, illetve tartományoknak engedélyezték országuk legfontosabb ünnepeinek megülését. Magyarországon a kései alapítások miatt a hasonló engedményekre csak a XV. század során került sor. 1412-ben nagy tisztesség érte a lechnicieket, a perjelnek ugyanis megengedték, hogy a monostor védőszentjének ünnepét, tehát Remete Szent Antal napját gyertyákkal megüljék.[210] Még ennél is jelentősebb volt, hogy 1488-ban a Generális Káptalan engedélyezte a magyar karthauziaknak, hogy a refektóriumban gyertyák és étkezés mellett megemlékezzenek Nagyboldogasszony és Szent István király ünnepéről.[211] Hasonlóan kiemelt szerepet kaptak Havas Boldogasszony és a Mária-ünnepek vigíliái, ugyanis ezeket úgy tartották, mint a világi papság és a hívek. Annak ellenére, hogy a karthauziak liturgiája eltérést mutat a többi szerzetesrenddel összehasonlítva, a Magyar Királyságban kiváltképp jellegzetes Mária-kultuszt nem hagyhatta figyelmen kívül a rendi káptalan sem. A szerzetesek számára a külvilág érdemei nem voltak fontosak, így azt sem preferálták, ha tagjaik életszentsége nyilvánosságra került. Előírásaikban is igyekeztek megakadályozni a túlzásba vitt áhítatot, megszabták még azt is, hány imát könyörgést mondhatnak el a megszabotton túl. A monostor magányát nem hagyták el világi tisztségek betöltése miatt, sőt, ennek ellenkezője történt több szerzetes esetében. Egyedül pápai

[208] DEDEK 1889. 64.; ACHTEN 1991. 120.; WITKOWSKI 2011. 659–660.
[209] CARTHUSIAN SAINTS. 5.
[210] HOGG 2004. 429.
[211] NÉMETH 1993. 372.; HOGG 2004. 433.

rendeleteknek engedelmeskedve történhetett meg, hogy egy *monachus*ból világi püspök, illetve tanácsadó lett.[212] A karthauzi szentek és boldogok sorát jelentős személyek képezik, mégis elmondható, hogy szentté avatásuk folyamatát a világi egyház szereplői kezdeményezték. Az ismert kanonizált remeték közé tartoznak az angliai vérengzés áldozatai VIII. Henrik idejében – 1535. május 4-én a reformok „érdekében" a három monostor perjele és több szerzetes is mártírhalált halt, felakasztották őket, majd karóba húzták és felnégyelték a barátokat – és természetesen az alapító, Szent Brúnó, akinek az ünnepét október 6-án, halála napján üli a katolikus egyház.[213]

[212] CARTHUSIAN SAINTS. 6.
[213] CARTHUSIAN SAINTS. 18–23.; CHAUNCY 1890. 15–16.; WITKOWSKI 2011. 94.

IV. A MAGYAR HÁZAK TÖRTÉNETE

A középkori Magyar Királyság területén az első sikertelen alapítás után a karthauziak négy helyen vetették meg a lábukat. A szász gyökerekkel rendelkező Szepesség lakosságának köszönhető, hogy a néma barátok a XIII. század végén megjelentek a királyságban, ezt az érdemüket nem feledhetjük: erre már 1932-ben felhívta a figyelmet Matúš Pajdušák, és hasonlóan vélekedett Németh Péter is. A szász közösség eltérő berendezkedésének tudhatjuk be, hogy a remeteségek fenn tudtak maradni. Hasonlóan a ciszterci rendhez a külvilágtól elzárt karthauzi szerzetesek szabályai sem engedték, hogy világi urak irányítása alatt éljék mindennapjaikat, így azok jelentősebb adományaira sem számíthattak. A néma barátok legfőbb támogatói az uralkodói családok tagjai voltak. Egyrészt az adományozott birtokok nagysága határozta ezt meg, mivel a korban már csak kevesen rendelkeztek megfelelő nagyságú lakatlan, ámde gazdálkodásra alkalmas földdel. Másrészt a karthauzi remeteségek nem voltak alkalmasak a családi kötelékek és a gazdagság megnyilvánulásának szánt szakrális intézménynek. Az adományozóknak viszont meghatározó vagyonnal kellett rendelkeznie, mert a remeték fő feladata nem más volt, mint szüntelenül imádkozni az országért, az uralkodó családtagjaiért és a mecénások rokonaiért.

Jelen fejezet felépítését tekintve öt részre osztható, melyekben az egyes monostorok bemutatására kerül sor. A mindössze alapítási kísérletnek tekinthető Ercsi történetével is foglalkozunk, valamint Váradelőhegy esete is megemlítésre kerül. Úgy vélem hasznos megismerni annak az apátságnak a történetét, amelyet az uralkodó, IV. Béla a remete monasztikusok első hazai telepének szánt. A szepességi alapításokat külön-külön ismertetem, mivel területileg és jogilag is önálló intézmények voltak, még ha a második monostor, Dunajec kezdetei szerves részét képezték a menedékszirti monostornak. A két ház utolsó korszakát viszont együttesen kell kezelni, mivel a XV. században a konventek egyesültek. A Veszprém megyei lövöldi és a Heves megyei segedelemvölgyi házak hasonlóan külön alfejezetek tárgyát képezik. Minden egyes monostor történetének bemutatása után helyet kapott a karthauzi monostorok személyi állománya is. A felsorolásokat két részre osztottam: az elsőben az elöljárók sora található – ennek egyértelmű oka, hogy a perjelek képviselték a monostorokat a külvilág, illetve a Generális Káptalan felé, felelős vezetői voltak az egyes intézményeknek – a felsorolás másik része a többi szerzetes nevét tartalmazza – ebben az esetben jeleztem a karthauziak funkciója, illetve állapotát is, ha arra fény derült a forrásokból. Nem történt meg a beosztás szerinti szétválasztás, mivel a funkciók egyrészt változhattak,

illetve egy azon időben több szerzetes is betölthette ugyan azt a posztot. Gyakran arra sem ismerünk pontos adatot, hogy az említett személyek *monachus*ok vagy *conversus*ok voltak, így a tagolt felsorolás nem tartalmazna korrekt információkat. Hasonló gyakorlatot alkalmaznak nyugat-európai történészek is a karthauziak személyi állományának publikálása során.[214]

A karthauzi rend több mint háromszáz évig meghatározó szerepet töltött be a Szepességben, jelenlétüknek is köszönhető a terület birtokszerkezetének kialakítása. Annak ellenére, hogy a remete életmódot folytató szerzetesek napjaikat celláik magányában töltötték, az arra hivatott tagjaik aktív részesévé váltak a gazdasági és politikai eseményeknek[215] – ennek hátterében a szerzetesek által alapított, iletve irányított falvak életét kell látnunk, mivel kölcsönös függőségi viszony alakult ki a külvilágtól elzárt szerzetesek és az őket ellátó falvak, illetve azok szomszédsága között. A rend magyarországi monostorainak kutatását nagyban befolyásolja, hogy az egyik szepességi ház levéltára viszonylag egész egységet alkotva a mai napig fennmaradt. Menedékszirt szerzetesei lakhelyük elpusztítása előtt írott dokumentumainak egy részét magukkal vitték a régió túlsó felében fekvő lechnici monostorba. Bár itt sem maradhatott fenn sokáig a kontemplatív élet, de az épületek későbbi birtokosainak köszönhetően sok értékes oklevél megőrződött. 1563-ban I. Ferdinánd a monostort Bornemissza György szepesi prépostnak adta, ugyanis a nyugtalan időkben a káptalan levéltárát ide át tudták helyezni.[216] Amikor 1704-ben Matyasovszky László nyitrai püspök a monostort a kamalduli rendnek adományozta, az épületben még mindig őrizték az eredeti tulajdonosok levéltárát.[217] A kamalduli rend tagjai nagy figyelmet szenteltek a tulajdonukba került létesítmény javainak összeírására, valamint a megtalált oklevelek másolására is. A rend 1782-ben történt feloszlatása után is szerencsés helyzetbe került a lechnici levéltár. Az épületek minden vagyonnal az újonnan létrejött eperjesi központú görögkatolikus püspökség tulajdonába kerültek. Miután a II. világháború után megszüntették többek között a püspökséget is, a levéltár az Eperjesi Állami Levéltár részévé vált. Az egyház visszaállítása óta ismét a görögkatolikus levéltár tulajdonában van, ahol a mai napig egy

[214] Így tett Sarbak Gábor, F. Romhányi Beatrix és Csengel Péter is, mikor a már idézett német nyelvű összefoglalóikban bemutatták a magyar monostorok vázlatos történetét a *Monasticon Cartusiense* című kötetben: SARBAK–F. ROMHÁNYI–CSENGEL 2004a.; SARBAK–F. ROMHÁNYI–CSENGEL 2004b.; SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004a.; SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004b.; SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004c.
[215] RÁBIK 2007. 7.
[216] MNL OL. A 57. Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri Regii III. fol. 783–784.
[217] RÁBIK 2007. 8.; WITKOWSKI 2011. 346–349.

önálló gyűjtemény részét képezi.[218] Sajnos az állomány már közel sem mondható teljesnek. A renddel kapcsolatos oklevelek feltárásához a teljes körű kutatás nélkülözhetetlen. Mivel a karthauziak jelen voltak az ország több pontján, ezért birtokjogi szempontból a legcélravezetőbb módszernek a régiónkénti felosztás bizonyult. A veszprémi, egri és szepesi püspökségek által kibocsátott oklevelek nagy része az említett területeken élő, nagyobb birtokokkal rendelkező családok jelenlétére utal a rend életében. A karthauzi monostorok megélhetése ugyanis jelentősen függött a szerzeteseknek tett adományoktól, valamint a közel lévő birtokok megvásárlásától. Gazdasági szempontból nem elhanyagolhatóak azok az adományok, amelyekkel a királyok, valamint családjaik látták el az egyes remeteségeket.

A karthauzi rend iránti érdeklődést jól jelzi, hogy az utóbbi években többször megpróbálkoztak a rend elöljáróinak névsorát összeállítani.[219] A menedékszirti monostor névtelen krónikása volt az első szerző, aki kísérletet tett erre a munkára. Saját elmondása szerint a monostorban található oklevelek alapján dolgozott, a mai kutató számára viszont több esetben a krónika egyedüli forrásként őrizte meg az elbeszélt események emlékét. A menedékszirti perjelek névsorát is több esetben csak a néma szerzetes írására hagyatkozva egészíthetjük ki. Wagner Károly többkötetes forráskiadványa számára szintén készített hasonló jegyzéket a szepességi monostorokról.[220] A szerző munkáját a jól ismert kamalduli szerzetes, Romuald Hadbavný segítette, aki biblia-fordításának köszönhetően méltán tölt be fontos szerepet a szlovák irodalomtörténetben.[221] Romuald barát Wagner számára elkészítette a vöröskolostori karthauzi perjelek névsorát,[222] de Menedékszirt esetében ő is csak a karthauzi krónikás munkáját vette alapul.[223] A krónikának több kéziratát is ismerjük, ám a perjelek neveit illetően nem kapunk újabb információkat. Sokkal érdekesebb viszont a lechnici monostor névsora. A kamalduli szerzetes által összeállított listát Wagner saját bevallása szerint átdolgozta, ám Vöröskolostor újkori forrásai között fennmaradt egy kéziratos *series* is, amivel kapcsolatban nem kizárt, hogy Romuald barát eredeti műve lehet, illetve annak másolata.[224] A Szepességre vonatkozóan Wagner Károly adatai alapján dolgozott Rupp Jakab,

---

[218] MAKSAY 1992. 42–43.; RÁBIK 2007. 8.; BUCHTA 2005. 6–8. Az Eperjesi Görögkatolikus Levéltárban fellelhető középkori oklevelek digitális fotói megtalálhatóak a Magyar Országos Levéltár állományában is: DF 266967–266997.

[219] A Szepességre vonatkozó adatokat lásd: LABANCOVÁ–LABANC 2012. 87–88.

[220] WAGNER II–III.

[221] WAGNER III. 174. Romualdról és munkásságáról a legújabb kutatások alapján az általa elkészített kéziratokat feldolgozó honlapon szerezhetünk információkat: http://kb.kapitula.sk/

[222] Romuald munkája: MNL OL, E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium. Camaldules de Lechnicz. Fasc. 7. – Wagner Károly átdolgozott változata: WAGNER III. 173–195.

[223] WAGNER II. 69–79.

[224] MNL OL, E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium: Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C, Nr. 25, fol. 1r–5v.

aki saját névsorainak felállításához a jezsuiták lőcsei levéltárában is kutatott.[225] Naďa Rácová 2009-ben publikálta a szepességi karthauzi perjelek névsorát.[226] Kutatása sok helyen módosította az addig ismert névsorokat, ugyanis azokat levéltári adatokkal egészítette ki. A *Historia Scepusii* címet viselő kiadvány egyik nagy hátránya viszont az, hogy lábjegyzetben és bibliográfiai adatokban szegényes. Rácová felhasználta a karthauzi Generális Káptalan bizonyos adatait, ennek ellenére, valószínűleg nem önhibájából, névsorát sajnos nem lehet visszakövetni és értelmezni. Az említett szerző néhány évvel később férjével együtt publikált tanulmánya viszont sok érdekes észrevételt tartalmaz.[227] Az eddigi ismereteket bővítették a karthauzi Generális Káptalan néhány feljegyzésével, viszont a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) megtalálható oklevelek közül sokat kihagytak listájukról, fő forrásukként az eperjesi levéltárakban megtalálható középkori okleveleket jelölték meg. A perjelekkel egy további forrásban is találkozhatunk, bár ezt sem lehet archontológiai munkának nevezni. A rend Generális Káptalanjának feljegyzéseiben sok olyan adattal találkozhatunk, melyeket más forrásból nem ismerhetünk. Igaz a jegyzőkönyvekből nem minden alkalommal értesülünk az elöljárók nevéről, csak meglétüket konstatálta a rendi gyűlés.

Tárkány esetében olyan szerencsétlen a forrásadottság, hogy napjainkig még egyetlen szerző sem kísérelte meg a perjelek sorának összeállítását. Lövöld elöljárói sem kerültek feldolgozásra egészen Németh Péter (a továbbiakban) gyakran idézett tanulmányának megjelenéséig. A karthauzi szerzetesek által kiállított oklevelek sora szegényesnek mondható, pecsétjük is csak elvétve maradt fenn. Viszont birtokügyeik intézése érdekében a perjelek gyakran felkeresték a közeli hiteles helyeket, illetve bíróságokat, így nevük is több esetben fennmaradt. Vizitációk, jelentések, összeírások is segítik a kutatómunkát, főleg a későbbi évszázadokban, melyekből nemcsak a monostorok személyi állományáról kapunk információkat, hanem anyagi helyzetükbe is betekintést nyerünk. A karthauzi rend hazai monostorainak elöljáróit legújabban Rafał Witkowski vette górcső alá. A szerző a közép-kelet európai házak történetét összegző művében egyrészt a már említett művekre támaszkodott, ám munkája során kutatásokat végzett a MNL OL online adatbázisában is.[228]

A névről ismert karthauzi szerzetesek felsorolása az egyes alfejezetekben található, értelemszerűen a Szepesség esetében az egyesített házak perjelei is önállóan kerültek közlésre. A dőlt betűvel feltüntetett személyek utalásból ismertek, így hivatali idejük pontosan

[225] RUPP II. 197–214.
[226] RÁCOVÁ 2009. 569–571.
[227] LABANCOVÁ–LABANC 2012. 87–95.
[228] WITKOWSKI 2011. 660–713.

nem határozható meg. Az egyes személyeknél csak az első és utolsó ismert forrás időpontja szerepel, a többi adat a lábjegyzetekben keresendő. A pontosabban beazonosítható atyáknál rövid információ is olvasható tevékenységükről.

IV. 1. Sikertelen alapítási kísérletek

Ercsi létrejöttének pontos idejét nem ismerjük, a falu középkori nyomait sem sikerült még megtalálni, mivel a sűrűn lakott településen nem lehetséges a módszeres régészeti kutatás.[229] De a XII. században már bizonyosan létezett, mivel Tamás nádort 1186-ban az Ercsi-szigeten épített apátság sekrestyéjébe temették.[230] Az egykori monostor a Duna bal partjához közel álló szigeten volt, ami a folyó szabályozásának köszönhetően ma már a Csepel-szigetbe olvadt. A monostor építtetője a terület birtokosa, Tamás nádor volt, akivel 1185 és 1186 között találkozhatunk ebben a tisztségben.[231] Arról, hogy ő volt az alapító, IV. Béla király 1269. október 3-án kelt okleveléből tudunk, ahol mint egykori nádort – *Thomas quondam palatinus fundator monasterii de Erchy* – nevezi meg őt az uralkodó.[232] Az említett nádort a szakirodalom azonosítja azzal a Tamás fehérvári ispánnal, aki 1183-ban két alkalommal szerepelt a forrásokban ebben a tisztségben.[233] Temetkezési helyéül választotta az általa alapított bencés apátságot,[234] mint azt a XV. századi somogyvári formuláskönyv egy utólagos betoldásából tudjuk. Erre Entz Géza hívta fel a figyelmet, mivel Wertner Mór ezt az adatot nem ismertette az Árpád-kori nádorokat felsorakoztató tanulmányában.[235] Így megerősítést nyer, miszerint IV. Béla király 1269-ben kelt oklevelében a „volt nádor“ az 1186-ig működő Tamás nádorral azonos, nem pedig az 1163-ból is ismert, IV. István nádoraként szereplő Tamással.[236]

A bencés apátság az évszázadok során többször elnéptelenedett, ezért adományokkal próbálták felvirágoztatni. Hervay Ferenc Levente és F. Romhányi Betrix szerint II. András

---

[229] A monostor középkori történetéről: VIDA 2012. 181–197

[230] MIKLÓS 2010. 93.; BODÓ–FARBAKYNÉ 2011. 163. Rupp Jakab 1260-ra teszi az apátság keletkezését: RUPP 1870. 253.

[231] Tamás nádorról bővebben: WERTNER 1898. 75–76.; 1185: RA I/1. 139. sz.; WENZEL I. 78.; 1186: RA I/1. 142. sz., 143. sz., 144. sz., 146. sz.; WENZEL VI. 161., 162., 164.; ZSOLDOS 2011. 16.

[232] RA I/3. 1617. sz.; BAKÁCS 1982. 113.; CSÁNKY 1936. 89.; GYÖRFFY 1987. 361.; VESZPREG 212.

[233] RA I/1. 136., 138. Az adatok időben követik egymást, valamint az ercsi monostor is az említett megyében volt. A Tamás által adományozott váli tized is itt található, ott volt birtokos.

[234] ENTZ 1965. 241.; VIDA 2011. 27.

[235] Részletesebben a formuláskönyvről: BÓNIS 1957. 117–133.

[236] WERTNER 1898. 75. IV. Istvánnal együtt bukott a nádora is, így szinte biztos, hogy nem azonos a későbbi Tamással. Legújabban: ZSOLDOS 2011. 16.

király 1208 körül a ciszterci rendnek adományozta.[237] Az oklevél szerint Szent Miklós-szigete a clairvaux-iak tulajdonába került,[238] konkrétan Toplica leányapátsága lett, de 1211-ben kiűzték onnan a ciszterci szerzeteseket. A rend Generális Káptalanjának publikált feljegyzéseiből tudjuk, hogy 1211-ben Heiligenkreuz apátját megbüntették a clairvaux-i szerzetesek elűzése miatt. Miután elűzték őket, a heiligenkreuziak belopakodtak a szigetre és mindenfélét elvittek onnan, amit utóbb vissza kellett adniuk. Az apátnak három napig kenyéren és vízen kellett élnie, mivel beavatkozott az *insula Thomae in Hungaria* apátság ügyeibe Szent Bernát apátságának elöljárója tudta és engedélye nélkül.[239] A következő oklevelünk 1225. december 24-én kelt. Ebben Gyula nádor a Hont megyei Ság falu ügyében olyan ítéletet hozott, amely szerint Lőrinc garamszentbenedeki apátnak esküt kellett tennie János, a Szent Miklós-szigetén található egyház apátja és a konvent előtt. Az eskütétel az ítéletnek megfelelően meg is történt.[240] Noha az oklevélből nem derül ki, hogy a Szent Miklós szigetén található apátság melyik rendhez tartozik, ráadásul az oklevél hátlapján egy XV. századi kéz általi megjegyzés szerint a szegedi Szent Miklós templomról van szó, mégis a kutatások jelen állása szerint az adat Ercsire vonatkozik.[241] 1233-ban a beregi egyezményben is találkozhatunk Ercsi monostorával, amikor II. András 1000 tömb kősót rendelt az apátságnak.[242] Az ezt követő időszakról csak a pápai kúriának köszönhetően maradtak ránk a Szent Miklós monostorral foglalkozó források. IX. Gergely pápa 1236. június 19-én kelt leveléből megtudjuk, hogy megbízta a pécsváradi, tihany és ercsi apátokat azzal, hogy vizsgálják ki a bizerei apát megölésének körülményeit.[243]

---

[237] Szentpétery Imre tévesen 1222 körülire datálta az oklevelet. RA I/1. 389. sz. Hervay Ferenc munkájában az 1207/8 éveket adja meg: HERVAY 1984. 98. Romhányi Beatrix 1208-ra teszi az eseményeket. F. ROMHÁNYI 2000. Wenzel Gusztáv pedig 1213-ra datálja: WENZEL XI. 71. Így KÁROLY 1901. 452. *Andreas Dei gracia Hungarie Rex ... universitati vestre notum esse cupimus, quod insulam Beati Nycholai de Erchy Deo et Beate Marie et Domui Clarevallensi devote contulimus, et terram Toplice et Gorre secundo scripto confirmavimus testimonio.* RA I/1. 389. sz.

[238] A ciszterci rend apátságainak védőszentje Szűz Mária volt, de ezúttal a ciszterciek megőrizték az egykori bencés apátság Szent Miklós-patrocíniumát: VIDA 2011. 21, 27. Mivel csak rövid ideig volt a ciszterciéké, talán nem gyökeresedett meg az új patrocínium. Később, 1253 után valóban megőrzik a Szent Miklós patrocíniumot, ld. HERVAY 1984. 99.

[239] Az egyetlen forrás, amely Tamás szigetének nevezi az apátságot, utalva annak alapítójára. *Abbas Sanctae Crucis, qui Insulam Thomae in Hungaria, expulsis monachis Claraevallis minus discrete cum suis subintravit, tribus diebus sit in levi culpa, uno eorum in pane et aqua, et de eodem loco deinceps non se intromittat absque licentia abbatis Claraevallis. Res autem Claraevallis, quas vel ipse vel sui abstulerunt, Claravallensibus integre restituere non retardent.* SC 1211:13.; HERVAY 1984. 98.

[240] Az oklevélről és az eseményekről bővebben: PETROVICS 1981. 37–43.; SOLYMOSI 1996. 483–484.

[241] *Ego abbas Laurencius et frater meus presbiter Petrus, necnon curialis comes meus P. in Scyget in templo Sancti Nicolay confessoris, si iuraremus, terram sic possideremus, mediante pristaldo Nemel. Quod nos propter nostrum ius fecimus; quia in dicto loco coram abbate Ioanne et universo capitulo iuramenti voces emisimus.* MES I. 275. Richard Marsina feltünteti az oklevél hátlapján lévő megjegyzést: CDSL I. 306.; WENZEL XI. 128.; (= DL 117.).

[242] *Ecclesia de Hercz mille zuanos.* MES I. 346.

[243] THEINER 1859. 288.

A korszakban az apátság ismét elnéptelenedett és IV. Béla kívánságára 1238. augusztus 8-án a pápa elrendelte, hogy a bencés apátságot, amely a sziget belsejében fekszik – *monasterium de Erche ordinis Sancti Benedicti situm in insula loci secreti* –, adják a karthauzi rendnek.[244] A remeték megtelepedését a királyságban maga az uralkodó szorgalmazta.[245] A Magyar Királyság területén ekkor történt először kísérlet a rend letelepítésére, s így Ercsi lehetett volna az első magyar monostoruk.[246] A karthauziak megkapták ugyan Ercsit, de nem valószínű, hogy a monasztikus élet is elkezdődött a romos épületekben. Napjainkig nem tisztázott, miért hiúsult meg az alapítás. A karthauzi aktákból ismerünk több fundációs kísérletet a térségben. Ezekből kitűnik, hogy a rend központja olykor hosszú évtizedekeig dolgozott egy-egy telep létrehozásán. Mivel Ercsi nem jelenik meg a káptalani aktákban, azt kell feltételeznünk, hogy az alapítási szándékról nem értesültek Chartreuse-ben, illetve az adott körülmények nem tették lehetővé a telepítést. Hangsúlyozni kell, hogy az itt történtek nem példa nélküliek. A középkori Európában gyakran találkozhatunk olyan alapítási kísérlettel, amely végül nem vezetett sikerhez.[247] Valószínűleg a mongol pusztításnak köszönhetően nem maradtak hazánkban a szerzetesek: IV. Ince pápa 1253. évi oklevéléből ugyanis tudjuk,[248] hogy István esztergomi érsek a toplicai ciszterci apátot bízta meg Ercsi apátságának újbóli benépesítésével. A remete rend irányába tett rövid kitérő után az apátság ténylegesen a ciszterci rend birtokába került. Az 1269. október 3-án kelt, már korábban említett oklevelében IV. Béla király a veszprémi püspökségnek visszaadta jogtalanul elvett javait, többek között a váli és dörgicsei tizedeket, melyeket egykor Tamás nádor az általa alapított monostornak adományozott.[249]

A XV. század során történt még egy kísérlet magyar karthauzi monostor alapítására.[250] 1494-ben II. Ulászló király nekik adományozta a premontrei rend Szent István első vértanúról elnevezett váradelőhegyi prépostságot, amelyet II. István király alapított 1130-ban a Sebes-Kőrös partján, amely a tatár támadások után nem bírt újra megerősödni. Ezt már korábban, a monostor folyamatos anyagi gondjai miatt, Vitéz János egyesítette a szentjobbi apátsággal, és

---

[244] DEDEK 1889. 80.

[245] *Cum igitur idem rex tamquam peinceps catholicus sacram religionem Cartusiensis ordinis, que nuper in regnum suum intravisse dinoscitur, desideret in eodem regno plantari, nec ad edificia construenda et officinas necessarias invenire valeant fratres eiusdem ordinis locum aptum a nobis dixtus rex cum instantia postulavit, út super hoc eiusdem fratribus providere salubrider curaremus*. THEINER 1859. 298.

[246] THEINER 1859. 292.

[247] WITKOWSKI 2011. 1191.

[248] Miklós Gergely szerint ebből az oklevélből értesülünk először arról, hogy az apátságot Szent Miklós püspök tiszteletére szentelték fel: MIKLÓS 2010. 96.; VIDA 2011. 15.; DEDEK 1889. 80.; SROKA 2008. 107.

[249] Az oklevélnek több átirata is ismert: 1330. II. 14. (András erdélyi püspök, DL 40571.), 1340. IX. 19. (Tihanyi konvent, DL 50256.).

[250] SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004d. 152.

belőlük káptalant szeretett volna létrehozni. A váradi püspök és a kalocsai érsek szorgalmának köszönhetően az uralkodó felkarolta szándékukat, így a pusztulásnak indult premontrei prépostságot a szent életű karthauziaknak adták át.[251] Ezt a tervet a pápa, VI. Sándor is támogatta. Miután a Generális Káptalan tudomást szerzett az adományról, elkezdték megszervezni a szerzetesi életet az új remeteségben, amivel a mauerbachi perjelt bízták meg.[252] A monostor első elöljárója 1496-ban György lett, akinek Váradi Péter kalocsai érsek szerint a pápai bullát kézbesítették. Ám a váradi püspök, Farkas Bálint halálával a szerzetesek elveszítették az új szerzeményüket, amit a pálosok vettek át.[253] Az új püspök, Kálmáncsehi Domokos valósította meg Vitéz János szándékát, és társas káptalanná alakította az egykori prépostságot.

A két sikertelen alapítási kísérleten túl ismerünk még egy próbálkozást, melynek részesei voltak a magyar szerzetesek. A XV. században a Szepességet a huszita támadások miatt sok veszteség érte, ennek ellenére a Generális Káptalan a dunajeci monostort bízta meg a krakkói alapítás előkészületeivel. 1462-től hosszabb ideig zajlottak az előkészületek, ám végül nem történt meg a fundáció.[254] A kísérletről megemlékezett Jan Długosz is krónikájában.[255]

[251] DEDEK 1889. 188.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 46.
[252] WITKOWSKI 2011. 1242.; AC 100:31. 73.
[253] KRISTÓF 2014. 88.
[254] SLIVKA 2005. 60.
[255] Lengyelországban is két sikertelen alapítás ismert a történészek között. WITKOWSKI 2004.

IV. 2. Menedékszirt története

A hagyomány szerint a *Mons Speculationis*-nak nevezett területen talált menedéket a Szepesség lakossága a mongol támadások idején. A pusztításáról a Szepességben több szerzőtől is olvashatunk,[256] az események ugyanis kulcsfontosságúnak tekinthetőek a megye további sorsának alakulásában. Fekete Nagy Antal szinte költőien írja le a történteket: *a veszedelem elől a németek Menedékkőre futottak, a lándzsásnemesek pedig a tatárok kardjai alatt vérzettek el*.[257] A védelmet biztosító sánc közelében Antiochiai Szent Margit tiszteletére egy templomot építettek, amely később a karthauzi monostor épületeinek központjává vált.[258] A megmenekülés tiszteletére a terület bibliai ihletésű nevet kapott: *Lapis refugii*.[259] A monostort az évszázadok során több megnevezéssel illették, ezek közé tartozik a Látókő, Menedékkő, Menedékszirt, Schauberg.[260] Érdemes közelebbről is megvizsgálni az újonnan épített templom védőszentjét, Keresztelő Szent Jánost. Kultuszát a bencések terjesztették el, de népszerű volt a néma barátok között is. A patrocínium kiválasztásában nagy szerepet játszottak a helyi lakosok, főleg a vallonok és a szászok.[261]

Mielőtt elkezdődhetett volna a karthauzi szerzetesek imádságokkal teli élete Menedékszirten, meg kellett szervezni a csendes elmélkedés feltételeit. A mongol támadások után a zöldhegyi Marcel vár építése megszakadt, 1278-ból pedig arról értesülünk, hogy nem is fogják folytatni a munkát. Így a környék lakossága minden erejével az építendő monostor elkészítésére figyelhetett.[262] A menedékszirti monostor alapításának négy fontos résztvevője volt: Jordán comes, a szepesi szászok grófja, Jakab szepesi prépost (címzetes püspök), a 24 királyi város plébánosainak testülete, valamint a király, III. András. A krónikás hagyomány szerint a kezdeményező Márton zsákóci plébános volt.[263] A kutatók egyetértenek abban, hogy Menedékszirt a káposztafalvi szászok birtokában volt, ezért is játszott fontos szerepet Jordán comes az alapításban. Jordán, a Görgei család tagja, Bald szepesi ispán helyettese, nemcsak a

---

[256] További szakirodalom a menedékszirti krónikát érintő fejezetben található.
[257] FEKETE NAGY 1934. 55. Hasonlóan: PAJDUŠÁK 1924. 2.
[258] HRADSZKY 1888. 15.; CHALUPECKÝ 2008. 84.; HOMZA 2009. 268. A sánc a Leibitzer-krónikában is megjelenik: WAGNER II. 46.
[259] TRSTENSKÝ 2012. 2.
[260] PAJDUŠÁK 1924. 1.
[261] SLIVKA 2006. 102.; CHALUPECKÝ 2008. 83–84.; OLEJNÍK 2009. 34.
[262] SLIVKA 1995. 5.; WEBER 1897. 415.
[263] Egy helyen alapítóként szerepel a Generális Káptalan feljegyzéseiben is: *obiit donnus Martinus fundator Lapidis Refugii, qui habet tricenarium per totum Ordinem*. AC 100:29. 97. A plébánost a szakirodalom gyakran nevezi meg az alapítás segítőjeként: Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 138. Fokozatosan meggyőzte a testvérület többi tagját, bár még nem sikerült teljes valószínűséggel megállapítani azt sem, hogy kinek a tulajdonában állt a szerzeteseknek adományozott terület: HOMZA 2009. 269.; PAJDUŠÁK 1924. 7.; TÖRÖK 2003. 180–183.

föld adományozásával támogatta a karthauzi rendet, hanem a monostor építésének anyagi feltételeit is biztosította.[264]

Az első magyar karthauzi monostor esetében a fundációt két alapítólevélhez is köthetjük.[265] Ezekből az oklevelekből nemcsak az alapítás tényét, hanem annak körülményeit is megismerhetjük.[266] Első helyen kell megemlíteni a szepesi szászok grófjának, Jordán comesnek az oklevelét, amelyet 1299. szeptember 29-én adott ki Lőcsén.[267] Hradszky József egyik korai művében úgy fogalmaz, hogy a karthauziakat Jordán szász gróf telepítette le Menedékszirten.[268] Az alapításról a szepesi szászok provinciájának generális kongregációja döntött, mégpedig a szepesi plébánosok kérésére.[269] Magát az alapítólevelet a comesen kívül a provincia is megerősítette pecsétjével. Az oklevél mérvadó az alapítás körülményeit tekintve, hiszen a karthauziaknak adományozott terület a káposztafalvi szászok tulajdonát képezte.[270] A szászok kongregációja támogatta a kezdeményezést, sőt a határokat is pontosan leírták, amit pár hónappal később Jakab prépost oklevelében is szó szerint megtalálunk. Ennek ellenére több probléma is felmerült a monostor birtokaival kapcsolatban.[271] A következő oklevelet Jakab címzetes szepesi püspök adta ki 1299. december 19-én.[272] Jakab hivatalát „hazai" földön viselte, mivel a mai Farkasfalváról származott, női ágon a Berzeviczi család tagja

---

[264] HOMZA 2009. 269. A család azzal szerzett magának hatalmat, hogy a tatárjárás után a szláv lakosság telepítését végezte. A hatalmas méretű királyi birtokok mellett a megyei birtokosoknak is volt lehetőségük arra, hogy uradalmaikra munkáskezeket telepítsenek. A Szepesség északi része, amely a Berzeviczi és a Görgei családok kezén volt, általuk került benépesítésre. Főleg német ajkú vendégek segítségével, de a szláv és vallon lakosság is ebben az időben hozta létre falvait: FEKETE NAGY 1934. 58. A rutén és lengyel telepesekre utal Jordán 1256. évi oklevele is: FEJÉR IV/2. 380. A terület lakosairól és mongol pusztításról a romantikus történetírás is hasonlóan vélekedik: PAJDUŠÁK 1924. 3–5.; MÁLYUSZ 2002. 175–176.; SROKA 2008. 107.; ZSOLDOS: ARCH. 240.

[265] RÁBIK 2012. 70.

[266] Az elmúlt évtizedek kutatásainak köszönhetően több adattal rendelkezünk, mint például Dedek Crescens Lajos munkája elkészítésekor: DEDEK 1889. 84.; BUCHTA 2005. 13–14.

[267] WAGNER I. 393–394.; FEJÉR VI/2. 210–212.; SUPPLEMENTUM I. 433–436.; RÁBIK 2007. 16–18. (= átirat: DL 25774., túróci konvent, 1654)

[268] HRADSZKY 1888. 18.; DEDEK 1889. 84–85.; NÉMETH 1998. 264.; OLEJNÍK 2009. 34.

[269] RUCIŃSKY 2009. 350.

[270] RÁBIK 2012. 73.

[271] Ide tartozik Marcelvár, Hejmut (megszűnt település, ma Létánfalva része) és Létánfalva területének esete, ugyanis a várat egy 1250-ben kiadott oklevél szerint a prépostság adományként szerezte meg. A probléma abból adódik, hogy az alapítólevélben leírt terület a szászokhoz tartozó Marcelvár birtokában volt, így Jordán gróf adománya nem lehetett helytálló. Ám az említett oklevélről kiderült, hogy 1269 és 1270 körül kiállított hamisítvány, amit az eredeti adománylevél alapján állítottak ki és a vár birtokai közé sorolták a szászok területét is. A püspöknek tudnia kellett a kérdéses oklevél kétes eredetéről, erre utal az is, hogy először csak 1335-ben kérték az uralkodót annak megerősítésére, míg az eredeti dokumentumot többször felhasználták a kérdéses korszakban is. Létánfalva és Marcelvára birtokviszonyairól legújabban: LABANC 2009B. 186–188. RÁBIK 2003A. 308. SLIVKA 2003. 461.; RÁBIK 2007. 15.; RÁBIK 2001B. 27–47. A kérdéses oklevelet a káptalan soha nem használta a karthauzi szerzetesekkel szemben, de ez nem jelenti azt, hogy a prépost ne pereskedett volna a helyi szászokkal.IV. századtól: RÁBIK 2003. 307.

[272] FEJÉR VI/2. 212–213.; WAGNER I. 308.; SUPPLEMENTUM I. 437.; HRADSZKY ADDITAMENTA. 579–580.; RÁBIK 2007. 19–21.; ILLÉSSY 1899. 14–15. (= ŠA Levoča, Súkromný Archív Spišskej kapituly, Scrin. 6, Fasc. 5, Nr. 1.); RÁCOVÁ 2008. 93.

volt.[273] Sajnos források hiányában egyházpolitikai pályáját nem lehet teljesen rekonstruálni. Nagy valószínűséggel 1275 óta a szepesi káptalan lektora volt. Mindvégig hűséges maradt az Árpád-házi uralkodókhoz, emiatt fogságba is került.[274] Püspökként a betelepült szász közösség érdekeit képviselte, ami annak köszönhető, hogy a *fraternitas* bizonyos engedményeket tett neki: a testvérület a statútumuk egyik pontját megváltoztatva *de facto* alárendelte magát a szepesi prépostoknak, mégpedig a székpénz megfizetésével, amelyet a tizedből adtak; ezzel függőségi viszonyukat fejezték ki.[275]

Jakab oklevelével nemcsak püspöki benedikciót szerzett a menedékszirti monostornak, hanem személyén keresztül a királyi engedélyt is megkapták a karthauziak.[276] A menedékszirti krónika szerzője megemlíti, hogy az uralkodó is jóváhagyta az alapítást, így elképzelhető, hogy a krónika keletkezésének idejében ismert volt III. András király alapítólevele, bár elképzelhető, hogy az uralkodó jóváhagyásának nem született írásos emléke.[277] Létánfalva település a szepesi káptalanhoz tartozott, így egyházjogi problémát sem okozott a változás, hiszen a címzetes püspök jogkörébe tartozott a fundáció jóváhagyása.[278] Mindezek ellenére feltűnő, hogy a Jakab alapítólevelében egy helyen sem szerepel, hogy közvetlen elöljárója, Gergely esztergomi érsek is hozzájárult a monostor létrehozásához. Vladimír Rábik ezt az általános politikai szituációval magyarázza, mivel Lodomér érsek halála után utódja, Bicskei Gergely nem tartozott az uralkodót támogatók körébe.[279] A szerző szerint a király szerepe az alapításban a politikai harc része volt, amit a püspök és a királyi udvar közösen koordinált annak érdekében, hogy az érsek hatalmát korlátozzák a Jakab fennhatósága alá tartozó területen.[280] Ám a történések hátterében nem zárható ki Jakab címzetes püspök önállósodási törekvéseinek megnyilvánulása sem.[281] Martin Homza feltételezi, hogy a két oklevél kiadása között azért teltek el hosszú hónapok, mert tárgyalások zajlottak a szászok és a prépostság között.[282] Szerinte ekkor keletkezhetett az az oklevél is, amelyben III. András megbízza Jakab püspököt a monostor alapításával, hiszen az uralkodó december elején a Szepességben járt. Az oklevél megerősítésénél Jordán comes is jelen volt,

[273] PIRHALLA 1899. 27.; RUCIŃSKY 2009. 403.
[274] A Jakabról szóló szócikket Peter Labanc írta: HOMZA 2009. 316–317.; RÁBIK 2006. 30.
[275] PIRHALLA 1899. 22–33.; HOMZA 2009. 270.
[276] RÁBIK 2012. 71.
[277] VIDA 2015A. 107–125.; RÁBIK 2012. 71.; PAJDUŠÁK 1924. 8.
[278] RUCIŃSKY 2009. 359.; NÉMETH 1998. 264.
[279] RÁBIK 2006. 30–31.
[280] RÁBIK 2012. 72.
[281] KISS 2013. 81–82.
[282] HOMZA 2009. 270.

így nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy a szászok grófjának adománylevele segítette a püspök oklevelének megfogalmazását.

A monostor alapításának körülményeiről több középkori krónika is beszámol, bár ezek a több évtizeddel a XIII. századi események után születtek.[283] A menedékszirti krónika ismeretlen karthauzi szerzőjétől tudhatjuk meg a legtöbb információt a szerzetesi élet kezdeteiről. A történet III. (Velencei) András király idejében, 1299-ben kezdődött. Egyik korai „főszereplője" pedig nem más, mint Márton zsákóci plébános,[284] akinek tevékenysége alapján a kézirat olvasója megismerkedhet a Szepesség bonyolult politikai és gazdasági felépítésével. Márton ugyanis a *XXIV plebanos de fraternitate regalium*, azaz a 24 királyi város plébánosi testületének segítségével győzte meg a környék urait a karthauzi szerzetesek meghívására. A testvérület négy tagja, köztük Márton, két karthauzi szerzetessel felkeresték a szepesi szászok grófját, aki a krónika szerint az egész megye ispánja volt. Jordán gróf meghallgatva a kérést, Menedékszirtet a karthauziaknak ajándékozta, tartozékaival együtt: erdőkkel, legelőkkel, valamint halászati joggal. A krónika szerzője az ajándékozott terület határait pontosabban is leírta: a Hernád és Béla folyók három oldalról határolják a hegyet, negyedik oldalról, nyugat felől a határt az a fal képezi, amelyet a mongol támadások idején építettek.[285] A plébánosok csak ezután keresték fel Jakab szepesi püspököt, aki a király nevében jóváhagyta Jordán gróf adományát. Ezután magára hagyták a zsákóci plébánost, aki saját vagyonát is feláldozva, három évig adományokat gyűjtött, hogy elkezdhessék a karthauzi monostor építését.[286] A kéziratból kiderül, hogy csak 1305-ben kezdődött meg a szerzetesi élet a menedékszirti monostorban. Az első megnevezett vezetője András volt, akit a Generális Káptalan a karintiai Seitz monostorából küldött. A hagyomány szerint még 1299-ben érkezett a Szepességbe. A történetírásban őt nevezik meg az első perjelként. A krónikából viszont kiderül, hogy András rektorként felügyelte az építkezést és várta az első atyák érkezését. Ennek oka pedig az volt, hogy a Generális Káptalan nem nevezhetett ki perjelt egy, még el nem készült és fel nem szentelt ház élére. Menedékszirt fundációja említésre került Hain Gáspár lőcsei krónikájában is: az 1241. évnél feljegyezte, hogy a későbbi monostornak helyet

---

[283] DEDEK 1889. 82–84. A Szepesség területi elhelyezkedésének köszönhetően nemcsak a krónikák beszámolói, de a történelmi események is fontosak a lengyel historiográfia számára. Erről nyújt áttekintést és közöl bibliográfiai adatokat Rafał Witkowski is: WITKOWSKI 2004. 29–32.

[284] A Wagner Károly által publikált szövegben *venerabilis pater dominus Martinus plebanus de villa Isaac* szerepel, a kamalduli kézirat ezt pontosítja: *de villa Isaac alias Zakocz*. WAGNER II. 71.

[285] WAGNER II. 71. Kamalduli krónikában: *sicut illae duae aquae, ut Hornada et Bella dictum montem per tria latera cingunt et circumdant, ad quartum vero latus versus occidentem, prout murus illius munitionis tempore Tartarorum factus*. A krónikában nem szerepel pontosan a védelmi sánc leírása, a fal maradványai napjainkban is láthatóak mintegy száz méterrel a monostor felett.

[286] Márton szerepéről lásd még a perjelek névsoránál. Ryszard Grzesik egyetért Michal Slivka régésszel abban, hogy a monostor alapításának hosszú előkészülete volt: GRZESIK 2003. 59.

adó hegyen menekültek meg a szászok, Jordán comes neve mellett pedig ott szerepel az 1299. évi alapítás is.[287] A krónika szerint 1305-ben Steinből érkeztek meg a szerzetesek.[288] A későbbiekben a szöveg bővebben foglalkozik a menedékszirti monostor alapításával, de ezt a részt a szerző a néma szerzetes latinul írt krónikájából vette át, annak német fordítását közli.[289]

Egy karthauzi remeteség alapítása kapcsán nem elhanyagolandó tényező, hogy az adott ház mikor jelenik meg először a Generális Káptalan aktáiban. Menedékszirt esetében erre az 1320. évi káptalanon került sor.[290] Ekkor azt jegyezték fel, hogy a menedékszirti házban két perjel halálozott el.[291] Természetesen nem volt egyszerre két elöljárója a konventnek, hanem sok esetben a Generális Káptalan csak utólag értesült a monostorokat érintő információkról, mivel a perjelek nem tudtak minden évben részt venni a fórumon. Neveket nem említ a feljegyzés, de minden bizonnyal az akkori utolsó elöljáróról, Péterről és a saját kérésére lemondott Konrádról emlékeztek meg. (1318-ban már Márton – egykori zsákóci plébános – volt Menedékszirt elöljárója.)

Az utolsó Árpád-házi király halála után bekövetkezett válságos állapotok a Szepességben is éreztették hatásukat. A karthauzi szerzetesek számára meghatározó volt, hogy fő támogatójuk, Jakab püspök is életét vesztette. A helyzet súlyosságát talán jól tükrözi, hogy VIII. Bonifác pápa engedelmességre intő oklevelében külön megemlíti az országban szinte még gyökeret sem vert karthauzi rendet is.[292] A mai napig nincs egységes nézet arról, hogy ki gyakorolta a monostor felett a kegyúri jogot. Ahogy az Jakab szepesi püspök okleveléből kitűnik, ő csak a király akaratának végrehajtója volt (*ad hoc regia auctoritate*), így a szlovák történészek szerint az uralkodó tekinthető Menedékszirt kegyurának.[293] Csakhogy III. András király, majd nem sokkal később Jakab püspök halálával a karthauziakat támogatók köre kérdésessé vált. Károly királynak hosszabb időre volt szüksége uralma megszilárdításához.[294] Sőt még Pál szepesi prépost segítségére sem számíthattak a szerzetesek, mivel ő kezdetekben

---

[287] HAIN 1910.10.; SARBAK–F. ROMHÁNYI–CSENGEL 2004a. 61.
[288] HAIN 1910. 12.; WAGNER II. 10. Ján Vencko szerint a monostort 1305-ben alapították és a szerzetesi élet 1307-ben kezdődött: VENCKO 1927.43.
[289] HAIN 1910. 85–92.
[290] RÁCOVÁ 2008. 95.
[291] AC 100:29. 87.
[292] RDSL I. 217. sz. Néhány évvel később hasonló hangvételű oklevelet címzett a magyar egyházaknak és szerzetesrendeknek, melyben engedelmességre intette őket Gentilis bíboros pápai legátussal szemben. RDSL I. 492. sz. Valószínűleg ők is nehézségekkel küzdöttek, mivel a menedékszirti karthauziak kérésére a legátus arra utasította az esztergomi érseket, hogy védje meg a barátokat a jogaikban: RÁBIK 2012. 76.; RDSL I. 582. sz.
[293] Hasonlóan bonyolult szituáció alakult ki a második szepességi monostor esetében is. Legújabban a vonatkozó hivatkozásokkal: RÁBIK 2012. 77.
[294] Az Árpád-ház kihalása utáni politikai helyzetről a Szepességben lásd: RÁBIK 2006. 19–48.

a cseh trónkövetelő pártját fogta, és csak 1304-ben lett Károly támogatója.[295] 1308-ban Kakas mester segítette ki a szerzeteseket, mégpedig egy erdő adományozásával.[296] Arról a birtokról van szó, amely a később alapított dunajeci monostor alapjait képezte. A menedékszirtiek nem kaptak az uralkodóktól nagyobb értékű birtokadományt. Németh Péter azzal magyarázza, hogy a XIII. század végére a királyi kúria nem rendelkezett jelentősebb földterületekkel.[297] Ezt pótolandó az uralkodóktól egyéb privilégiumokat kaptak.[298] 1320. május 17-én Károly király oklevelében a menedékszirti szerzeteseket felmenti a király vagy bárki más által kivetett *collecta* vagy *census*, kivált a *ferto collecta* fizetése alól.[299] Négy évvel később, december 28-án kiadott oklevele szerint megparancsolta az ispánoknak és az officiálisoknak, hogy a menedékszirti karthauziakat, népeiket és majorságaikat ne zaklassák. Az uralkodó különleges védelmébe helyezte a monostort és megtiltotta a szepesi tisztségviselőknek, hogy bármilyen illetményt követeljenek tőlük.[300] Sőt, ezen a helyen Károly alapítónak nevezi magát. Az egyetlen probléma, hogy a modern kutatás bebizonyította a forrásról, hogy hamis,[301] így ezt a kegyúr személyének meghatározásához nem vehetjük figyelembe (annyi biztos, hogy a monostor igényelte volna a királyi kegyuraságot).

A menedékszirtiek életében fontosnak mutatkozott az 1310. év, amikor Károly elismert uralkodója lett a királyságnak.[302] Ekkor történt az, hogy a források szerint a szerzetesek első ízben kapcsolatba kerültek az esztergomi érsekkel. Tamás érsek engedélyével Pál prépost Pattantyús falu tizedét adta nekik, legalábbis a karthauzi krónika szerint, ugyanis egyéb adatot nem ismerünk erről a donációról.[303] Szintén ebből az egy forrásból tudunk arról, hogy Farkas Éliás szepesi várnagy Jakórét erdőt adományozta a monostornak a Breznóbánya felé vezető út mentén.[304] Menedékszirt környezete eltért a karthauziak által megszokottól, ráadásul a fiatal monostornak megélhetési problémái voltak. A rend francia remeteségeinek sikerült önfenntartó életmódot létrehozniuk, melynek alapja a gazdálkodás és az állattenyésztés

---

[295] RÁBIK 2012. 78. Peter Labanc szerint ez már 1302-től kezdve így volt: LABANC 2011. 108.
[296] MNL OL, E szekció 150, Acta ecclesiastica ordinum et monialium, Fasc. 44, nr. 15, fol 3v.; RÁBIK 2012. 75.
[297] NÉMETH 1998. 267.
[298] A menedékszirti krónikából tudjuk, hogy Károly Róbert 1304. december elején sok vitának véget vetett, amikor az épületek körüli területet a szerzeteseknek adományozta.
[299] RÁBIK 2011. 101.; RDSL II. 546. sz.; AOKL V. 787. sz. (= DL 1961.; DL 1962.; DL 1963.; DL 39446.; DL 1542.; DL 382.; DL 36763.). A Károly király által biztosított kiváltságok közé sorolja Vladimír Rábik azt az 1324. évben keltezett oklevelet is, amelyet a modern forrásfeldolgozás hamisnak vél: RÁBIK 2012. 78. Az oklevélről részletsen az adattárban.
[300] RÁBIK 2012. 78. Az oklevél csak átiratból ismert: DL 1962. (szepesi káptalan, 1339. I. 4.).
[301] AOKL VIII. 286. 567. sz. Blazovich László szerint ebben az időben Ferenc fia: Tamás volt a szepesi várnagy és a király sem járt ekkor a szepesi várban, az oklevél tehát hamisnak tekinthető.
[302] CSUKOVITS 2012. 61
[303] WAGNER II. 73.; RÁBIK 2012. 75.
[304] WAGNER II. 73.; RÁBIK 2012. 75.; NÉMETH 1998. 264.

volt.[305] Szabályzatuk előírta még az állatok pontos számát is, nehogy az egészséges fizikai munka gyümölcséből meggazdagodjanak.[306] A juhok tartása több szempontból is gazdaságos volt, mivel a gyapjú árából tudták biztosítani a monostor szükségleteinek egy részét.[307] A menedékszirti szerzetesek birtokainak száma kicsi volt, a föld értéktelen, a barátok pedig az állattartáshoz sem értettek. Ekkor sietett Péter perjel segítségére Márton zsákóci plébános, aki eddigi cselekedeteivel is nagy hasznára volt a szerzeteseknek. A monostor és a káptalan szoros kapcsolatát mutatja, hogy amikor a pápai tizedszedők az 1332. és 1337. évek között esedékes *collectát* gyűjtötték, a prépost utasítására mindkét szepesi karthauzi monostor helyett Gibot gölnici plébános fizette ki a megadott összeget.[308]

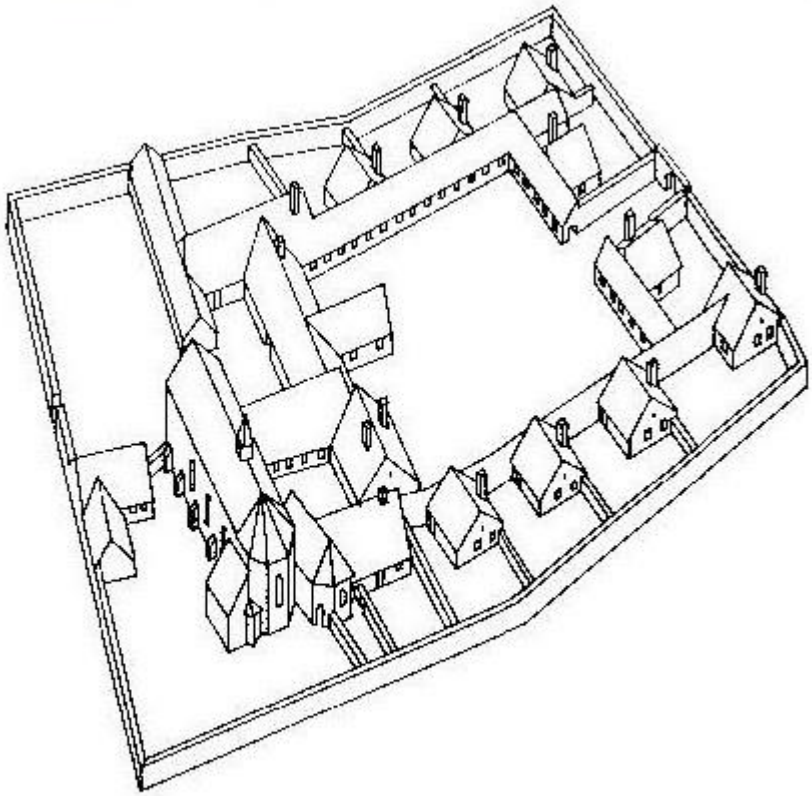

10. Ábra: A menedékszirti monostor rekonstrukciója (XVI. sz.)
Forrás: RUCIŃSKY 2009. 414.

[305] DEDEK 1889. 89.
[306] Hasonló megkötések voltak Seitz alapítása során is: PREDOVNIK 1998. 265.
[307] CONSUETUDINES Cap. XLI.; DEDEK 1889. 60.
[308] HRADSZKY 1896. 4.; MONVATSL I. 98. 572. sz. – Ezen a helyen nem feledkezhetünk meg a káptalan és a királyi udvar kapcsolatáról sem: RÁBIK 2012. 78.; MONVATSL II/1. 46–147. 225. sz.

A monostor életére nem várt hatást gyakorolt Luxemburgi Zsigmond uralkodása idején a Velencei Köztársasággal folytatott háború. A velencei csapatok betörtek a dalmát partokra és nagy területeket, köztük Knint is elfoglalták, emiatt a város püspöke, a Szepességből származó Farkasfalvi Mihály fia, László kénytelen volt visszatérni szülőföldjére. Az uralkodó még 1398-ban hűséges püspökét nevezte ki a savnyiki Szűz Mária ciszterci apátság kormányzójává.[309] Tisztének és ottani időzésének köszönhetően gyorsan megismerkedhetett a karthauzi szerzetesekkel is. A menedékszirti krónikás csodálattal beszélt a művelt klerikusról, hiszen a templom rongált karzatát megjavíttatta, a sekrestye fölé pedig építtetett magának egy különálló cellát. A templomot is bőségesen megajándékozta, ezért a szerzetesek a boltozatra vésették a püspök címerét. Farkasfalvi László knini püspök, a ciszterci apátság kormányzója, 1408. április 25-én megjelent a szepesi tízlándzsások ítélőszéke előtt, és a menedékszirti barátok nevében annak bizonyítását kérte, hogy a szerzeteseknek házuk után nem kell hadiadót fizetniük. A jelenlévő nemesek egyöntetűen megerősítették, hogy emlékezetük szerint a szerzeteseknek sohasem kellett fizetniük hadiadót, minderről privilégiális oklevelet is kiállítottak a kormányzó részére.[310] László a monostor anyagi biztonságát sem hanyagolta el, tekintélyének és családi kapcsolatainak köszönhetően a szerzetesek birtokait is sikerült megvédenie, a királynál pedig elérte, hogy megerősítse a menedékszirti monostor alapítólevelét. Erre 1412. május 27-én került sor, amikor Zsigmond király Lászlónak, a szepesi Szűz Mária ciszterci apátság kormányzójának kérésére Keresztelő Szent János iránti tiszteletből, Borbála királyné jóváhagyásával, örök érvénnyel megerősítette Jakab szepesi püspök oklevelét a Látókőnek nevezett terület adományozását monostor alapítására.[311] A savnyiki gubernátor utolsó jótéteménye a karthauziak részére a végrendeletében olvasható. Testvéreivel, akik szintén egyházi javadalmakat bírtak, rendezte az atyai örökségét és a neki jutó részt a menedékszirti barátoknak adományozta. Tettének hátteréről tudható, hogy László édesapja, Farkasfalvi Frank fia, Mihály annak a Kakas mesternek a testvére volt, aki számos adományt tett a néma barátoknak.[312] A püspök kegyes adományáról két változat maradt fenn: amíg a végrendeletben csak Frankvágása birtokának adományozásáról tudunk, addig a krónika szerint az adomány részét képezte Arnótfalva, Frankvágása, Rókus fele és László

[309] VENCKO 1927. 59–63.; PAJDUŠÁK 1924. 19.

[310] *Predicti fratres de dicta curia ipsorum unquam taxam aliquam ac collectam exercitualem exsolvissent.* WAGNER I. 420.; FEJÉR X/4. 339–340. 157. sz. (mindkettő helytelenül 1404. V. 30-i dátummal); ZsO II/2. 6062. sz. (= DF 266984.; DL 9403., szepesi káptalan, helytelenül 1404. V. 30-i dátummal, helyesen 1414. VI. 5.; DL 8960., szepesi káptalan, helytelenül 1404. V. 30-i dátummal). A Zsigmond király által az egyháziakra kivetett hadiadósa lásd: C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ 2014. 187.

[311] ZsO III. 2198. sz.; ILLÉSSY 1899. 19. (május 26-i dátummal). (= DF 272404.)

[312] A rokonságot a menedékszirti krónika szerzője is hangsúlyozta. Hasonlóan: DEDEK 1889. 148.; GYULAI 2009. 7–9.

püspök farkasfalvi kúriája.[313] Ezzel kapcsolatban több kérdés is felmerül Zsigmond egyik későbbi oklevele miatt. Ebben Salamon perjel kérésére 1412. január 17-én utasította a szepesi káptalant, hogy a konventet vezesse be Frankvágása, Farkasfalva és Rókus birtokába.[314] Dedek Crescens Lajos fejtegetései alapján tudjuk, hogy az egyes birtokok tulajdonviszonyai nem épp átláthatóak, így a kérdéses földekkel kapcsolatban nem sikerült még pontos információkhoz jutnunk. Az adományozók névsorát úgy lehetne tisztázni, ha a krónika szerzője által említett birtokokat két adományozóval hozzuk kapcsolatba.[315] Rókust és Farkasfalvát feltételezhetően Görgei Lászlótól kapták a néma barátok.[316]

Zsigmond király jótéteményeihez tartozik, hogy a rend az uralkodó megkülönböztetett pártfogásában részesült. 1411. március 13-án Zsigmond a menedékszirti monostor perjelét, szerzeteseit és birtokait különös kegyéből kivette az ország valamennyi bírája és a megyei ispán joghatósága alól azzal, hogy felettük csak a király és a nádor bíráskodhat.[317] Ugyanazon év április 6-án erre hivatkozva megtiltotta minden birtokosnak, hogy a menedékszirti karthauzi monostor birtokain élő jobbágyok és népek felett ítélkezzenek.[318] A következő évben az egyházak érdekeinek előmozdítását kötelességének tartva és a karthauzi rend iránti tiszteletből, királyi hozzájárulását adta a menedékszirti karthauzi monostor minden birtokvételéhez és eladásához.[319] 1412-ben Zsigmond király megerősítette Mária királynő és a saját intézkedéseit, elrendelte, hogy a menedékszirti karthauziak a lublói harmincad bevételeiből kapjanak két vég cseh posztót, amelyből egy vég hét aranyforintba kerül, és két hordó heringet.[320] Az uralkodó egyik utolsó, a karthauziak javára kiadott oklevelében 1425. augusztus 26-án felmentette a szerzeteseket az adó és a kamara haszna fizetése alól.[321]

---

[313] ZsO I. 4474. sz. (= tartalmi átírásból ismerjük: DL 31062.)
[314] ZsO III. 1834. sz. (= átírásból ismert: DL 9872., szepesi káptalan, 1418. X. 14.)
[315] DEDEK 1889. 149.
[316] FEJÉR X/5. 258. (hibás átirat); ZsO III. 1595. sz. (= átírásból ismert: DL 9872., szepesi káptalan, 1412. III. 8.)
[317] ZsO III. 242. sz. (= átírásból ismert: DL 22484.; Zsigmond király, 1432. IV. 22.)
[318] ZsO III. 318. sz. (= átírásból ismert: DF 266993.; szepesi káptalan, 1536. IX. 11.). Zsigmond egy korábbi oklevelében biztosította a jobbágyok szabad költözését a szerzetesek birtokaikra. 1411. március 7-én Zsigmond valamennyi prelátusához, báróhoz, ispánhoz intézett okleveléből megtudjuk, hogy a menedékszirti perjel és a konvent panaszt tettek, hogy jobbágyaikat és embereiket, akik birtokaikra akarnak költözni, hamis vádaskodás miatt nem engedik továbbmenni. Ezért elrendeli, hogy dekrétuma értelmében, amely szerint az a jobbágy, aki az engedélyt megszerezte, a jogos földbért megfizette és tartozásait rendezte, bárki birtokára szabadon elköltözhet. ZsO III. 14. sz. (= DL 9760.).
[319] ZsO III. 2177. sz. (= átírásból ismert: DL 10759.; Zsigmond király, 1419. IV. 24.)
[320] WAGNER I. 424–425.; FEJÉR X/5. 254. (hibás átirat); ZsO III. 1808. sz. (= átiratból ismert: DL 12038.; Zsigmond király, 1429. III. 27.) Borbála királyné is megerősítette az adományt: 1415. december 13-án Borbála királyné a menedékszirti és a dunajeci karthauzi konventnek kiutalt a lőcsei harmincadból örök időkre minden év karácsonyára két vödör heringet, Szent Jakab napjára pedig két vég posztót, amilyet a rend viselni szokott. ZsO V. 1312. sz. (= átírásból ismert: DL 10406.; szepesi káptalan, 1416. II. 10.)
[321] WAGNER I. 425–426.; FEJÉR X/6. 703–704. 312. sz.; THALLÓCZY 1879. 167., ZsO XII. 967. sz. (= átírásból ismert: DL 22484.; II. Ulászló király, 1506. XII. 8.)

A világiak szeme elől elzárt menedékszirti monostort sem kímélték meg a huszita támadások. A rendtörténeti írások alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a karthauziak birtokait az 1419. évtől pusztították, ekkor támadták meg először a cseh házakat.[322] A névtelen krónikás is megemlítette, hogy a magyar barátokat is elűzték otthonukból, akik más házakban kerestek menedéket a zaklatott időkben.[323] A legújabb kutatások azt feltételezik, hogy 1433-ban néptelenedett el a monostor.[324] Nem teljesen tisztázott, hogy mikor és hova mehettek a karthauziak. A Szepességet minden bizonnyal el kellett hagyniuk, mivel a rabló csapatok nem kímélték meg a többi szerzetesrend otthonát sem. A menedékszirti krónika szerint a huszita támadásra 1436-ban került sor, ami minden bizonnyal elírás, mivel a táboriták 1433-ban pusztították a környéket, a savnyiki ciszterci apátság birtokai után dúlták fel a karthauziak házát.[325] Kandra Kabos feltételezése szerint a lechnici és a menedékszirti barátok az Eger melletti tárkányi házba menekültek. Jóllehet logikusnak tűnik, de kutatásaim során eddig nem találkoztam olyan forrással, amely alátámasztaná e feltevést, igaz, olyannal sem, amely cáfolná. A szerzetesek 1450 körül térhettek vissza celláikba. A perjel ebben az időben Monesser János volt, aki minden energiáját a monostor helyreállítására fordította. A névtelen krónikás szerint új utat is szeretett volna építeni a grangiától a monostorhoz, mivel Káposztafalváról addig csak az erdőn keresztül lehetett megközelíteni a barátokat – itt támadtak rájuk a rablók is. Csakhogy a térségben randalírozó katonai csapatok ismét zaklatni kezdték a szerzeteseket. Így nem volt más lehetőségük, mint elhagyni Menedékszirtet és Lőcsére költözniük. Ennek időpontját immár pontosan ismerjük: a költözés az uralkodó és a Generális Káptalan engedélyével történt meg, az utóbbi már 1452-ben értesült arról, hogy a dunajeci konvent egyesült a menedékszirtivel. Két évvel később a káptalan egyértelműen egy új ház alapításáról beszélt, amely a vizitátorok közreműködésével Lőcse városában fog felépülni: *Azt akarjuk, hogy amennyiben megszűnik a törvényes akadály, hogy ott az új monostort megalapítsák, mihelyt tudnak, menjenek oda, szemléljék meg a helyet és mindent, ami egy új monostor alapításával kapcsolatos, aztán minderről, ahogy jónak látják, döntsenek és intézzék a mi tekintélyünkkel. Odamenet és visszajövet, hogy takarékoskodjanak a kiadásokkal, mindjárt vizitálják a Rend útba eső házait.*[326] Ebben az időben ugyanis a husziták ismét megtámadták Menedékszirtet, méghozzá a Marcelvár területén tábort vert

[322] A prágai monostor szenvedte el az első huszita támadásokat. MLINARIČ 1991. 176–179. A további eseményekről: VARSÍK 1965. 11.
[323] DEDEK 1889. 178.
[324] SROKA 2008. 107. A huszita támadásokat Strážnicei Bedřich (Frigyes) vezette. WITKOWSKI 2011. 667.
[325] Miután Strážnicei Frigyes elfoglalta Köln városát, várat építtetett magának, amit *Lapis Refugii*-nek nevezett el: VARSÍK 1965. 112.; VENCKO 1927. 328.; ŠPIRKO 1937. 27–28.; DEDEK 1889. 178.
[326] HOGG 2004. 431.; AC 100:4. 183.

kelyhesek csapatai.[327] 1454-ben V. László király Lőcse városának, mivel a rablók által az otthonaikból elűzött menedékszirti és lechnici karthauzi barátokat befogadták és nekik menedékhelyet adtak, elengedte az évi 3 ezüstmárka census megfizetését.[328] Az uralkodó a következő évben újabb engedményeket tett a szerzeteseket befogadó városnak. László király május 14-i oklevéléből tudjuk, hogy Lőcsén a *Kynazloh fovea* melletti helyet a menedékszirti karthauziaknak adományozta. A szerzetesek itt egy kápolnát és néhány házat, illetőleg lakóhelyet építettek, hogy szükség esetén ott húzhassák meg magukat, és javaikat is biztonságba helyezhessék. A király az ott élő embereiket felmentette valamennyi királyi és városi szolgáltatás, illetve munka alól, javaikat pedig a census alól, ennek címen pedig a város adójából évenként 15 aranyforintot elengedett a városnak.[329] Ám a szerzetesek cselekedetei nem teljesen fértek össze a rend akaratával. Az 1455-ben tartott gyűlésen a perjelt ugyan nem menesztették, „bár a merészségéért, hogy a Generális Káptalan hozzájárulása nélkül elkezdett egy építkezést, hogy két rendi házat egyesítsen egy kevésbé alkalmas helyen, súlyos büntetést érdemelne a hivatalától való felfüggesztéssel, mégis a lőcsei polgárok kérésére irgalmasan elengedjük. Lelkére kötjük, hogy ilyeneket többé ne merészeljen. A Káptalan kegyes döntését köszönje ezeknek a polgároknak.“[330] A problémát az jelentette, hogy a rend a vizitátorokat bízta meg az új alapítás felülvizsgálásával, akik valószínűleg nem találták alkalmasnak a városi körülményeket. A szerzetesek végül 1462 körül térhettek vissza lakhelyükre, miután a királyi csapatok felszámolták a huszita martalócok fészkeit. Menedékszirten 1478-ban már javában folyt a ház újjáépítése.[331] A volt aggsbachi perjel, az idősödő Tamás fogta össze a közösséget és állította helyre a rendet. Fő céljának az elpusztult épületek felújítását tekintette. Kora miatt azonban erre már nem volt módja. Utóda a lövöldi monostor fogadalmasa, az újfalusi Gábor lett. Az új perjel szerette volna folytatni elődje munkáját, ám először a birtokügyeket kellett tisztázni. A szerzetesek mindennapi életvitelét is megviselték a nyugtalan évek. 1484-ben még Kassa városának polgárai is a segítségükre siettek: 19 aranyforint alamizsnát adtak a barátoknak, amely pénzből fehér habitust varrattak.[332]

A megerősödés azonban külső tényezőknek is köszönhető volt. A kontemplatív élethez szokott karthauziak nehezen viselték a megrázkódtatásokat, mivel a lőcsei menedék nem biztosította számukra a szükséges magányt. Gábor perjel minden igyekezete ellenére utódja,

[327] ŠPIRKO 1937. 85–86.; RÁBIK 2003A. 319.
[328] Átírásból ismert: DL 25208. (Lőcse városa, 1454. II. 4.)
[329] Átírásból ismert: DL 15686. (Mátyás király, 1464. V. 27.)
[330] HOGG 2004. 431.; AC 100:4. 207.
[331] DEDEK 1889. 179.; SROKA 2008. 107.
[332] DF 270608.

János elherdálta a konvent vagyonát.[333] Ezután a tartomány egykori vizitátora, Miklós mauerbachi perjel lett a menedékszirti monostor elöljárója, aki jól ismerte a nehéz helyzetet. Sokat fáradozott azon, hogy az épületek visszanyerjék egykori hírüket. A perjel tevékenysége felkeltette Mátyás király figyelmét is, aki több alkalommal támogatta a karthauzi szerzeteseket. Miklósnak 1491-ben el kellett hagynia az országot, mivel freidniczi perjellé választották.[334] Utóda Nagyszombati András lett, aki a tárkányi monostor fogadalmasaként megtanulta a magyar nyelvet. A menedékszirti krónika szerint bővítette a monostort, a falakon kívül kápolnát, hidat, utakat építtetett, valamint a felső monostorban egy újabb cellát, ami a szerzetesek számának megnövekedését jelentette. A következő perjel, Jodok – András tanítványa –, figyelmét a templom helyreállításának szentelte, amiben nagy segítségére voltak az egyes patrónusok.

Luther Márton tanai nem maradtak visszhang nélkül a Szepességben sem. A németek lakta területeken futótűzként terjedtek az új nézetek, bár magára a monostorra nézve nem jelentett volna fenyegetést az egyházon belül dúló harc. Hasonlóan a mohácsi vereség sem fenyegette közvetlenül a karthauziakat, ám az országban dúló trónviszály miatt seregek táboroztak közvetlen környezetükben. Zsoldosok jöttek az országba, csakhogy egy idő után nem tudták kifizetni a fenntartásukra szükséges tetemes összegeket. Ezért a hadakból csapatok váltak ki és a környéket kezdték el fosztogatni. Így történt, hogy a Ferdinánd királyhoz hű szepesi prépost, Horváth János, akit még annak idején (1511) Hedvig tescheni hercegnő is támogatott kinevezésekor, 1529-ben hadisarcot vetett ki a menedékszirti szerzetesekre.[335] A monostor a Kassa felől érkező hadak útjába esett, János fejedelem csapatai fenyegetést jelentettek, mivel a menedékszirtiek Ferdinándnak fizették az adót. Feldúlták a telepet, de a király csapatai sem kímélték őket. Ezután a szepesi prépost a színe elé idézte a két karthauzi perjelt és a savnyiki apátot, akiktől újabb adót követelt. A három monostor nem tudott fizetni, ezért zálogba adatták birtokaik egy részét a késmárkiaknak.[336] A szerzetesek arra törekedtek, hogy a szegénység ellenére meg tudjanak élni, így a földművelésre helyezték a hangsúlyt. Rövid időn belül több birtokcseréről szerzünk tudomást, mivel távol eső földjeiket, amelyeket nem tudtak saját maguk ellátni, folyamatosan közelebbiekre cserélték. *Leökfalván* a konventnek volt egy nagyobb birtoka, amelyet 1540. március 22-én sikerült az

[333] Az alkimista János perjellel a későbbiekben részletesen fogunk foglalkozni.
[334] DEDEK 1889. 183.
[335] DEDEK 1889. 194.; WAGNER II. 203. Az egyházakra kivetett hadi adóról a Szepességben: PIRHALLA 1899. 178–189.
[336] DEDEK 1889. 194.; WAGNER II. 204.; HRADSZKY 1896. 129–130.

Édesfalvi családdal elcserélni azok urbánfalvi birtokára.[337] Így 1540-ben Beer, vagy más néven Ursinius Márton perjelnek köszönhetően a karthauziak egyedüli urai lettek a településnek.[338] Hasonló ügyletet vitt véghez Péter perjel is, aki Rosen Mihály savnyiki apáttal a földek lehető legmegfelelőbb kihasználása érdekében a ciszterciek Káposztafalvától nem messze található *Grinberg* nevezetű prédiumát a karthauziak káposztafalvi jobbágyainak adta bérbe évi 15 aranyért. A menedékszirtieknek viszont a ciszterci apát birtokainak közelében, Szepesvéghelyen volt egy házuk, ami egykor az ottani soltész kúriája volt, valamint egy malmuk is. Mihály apát 1536-ban egyezett meg a cseréről Péter perjellel.[339] A napjainkban is tartó kutatások és régészeti eredmények szerencsés módon kiegészítik a csekély írott forrással alátámasztható szerzetesi gazdálkodásra utaló információkat,[340] így a közeljövőben mindenképpen pontosabb képet kaphatunk majd a karthauzi rend mezőgazdasági tevékenységéről is. Az a tény, hogy a néma barátok mindennapjait szigorú szabályokhoz kötötték, szintén megkönnyíti a kutató dolgát. A központosított rendek tevékenységét ugyanis ebben a kérdésben is szabályozták.[341] A Magyar Királyság területén ugyan a kezdetektől akadtak eltérések a szabályoktól – főleg mivel a monostorokat nem tudták ellátni kellő mennyiségű földterületekkel –, de a kutatás jelen állása szerint is gazdálkodásuk szerkezete kevésbé tért el az előírásoktól, mint azt a ciszterci renddel kapcsolatban ismeretes.

A menedékszirti monostor történetének utolsó szakasza a dunajeci ház lakóinak sorsával teljes mértékben összefonódott, így annak bemutatására azon a helyen kerül sor: Lapis Refugii lakóinak végnapjairól a következő fejezet végén olvashatunk. Több konvent közös együttélése, illetve azok szoros összhangja nem példa nélküli a rend történetében. A londoni monostorról tudjuk, hogy perjele több ház elöljárója is volt a XV. századtól egészen a perjelek kivégzéséig VIII. Henrik király korában.[342]

---

[337] DL 382. 107. o.
[338] DEDEK 1889. 195.
[339] A kölcsönös cseréről a kamalduli szerzetesek által készített birtokkönyvben találunk feljegyzéseket: DL 382.
[340] F. ROMHÁNYI 2008. 406.
[341] Hasonlóan a ciszterci szerzetesek központosított gyakorlatához lásd: F. ROMHÁNYI 2008. 408.
[342] HENDRIKS 1889. 58.

IV. 2. 1. A menedékszirti monostor személyi állománya

Perjelek

András rektor 1299. (WAGNER II. 71.)
1305. (WAGNER II. 72.)

Seitzből érkezett a szerzetesekkel együtt 1299-ben. A Generális Káptalan engedélyével rektorként végig felügyelte a monostor alapítását, építését. Nem lehetett perjel, mivel a monostor ez alatt az idő alatt még nem tartozott a rend szervezetébe, ahogy erről a karthauzi krónika is megemlékezik. Rupp Jakab 1305-ös dátummal ismeri, de megemlékezik elődjéről, Péterről is.[343]

Konrád 1307. IX. 7. (AOKL II. 233. sz.)
1310. (WAGNER II. 73.)

A menedékszirti monostor első perjele. A szerzetesekkel együtt 1307-ben Seitzből érkezett a Szepességbe. Három év után, tehát 1310-ben, saját kérésére felmentették hivatalából, hogy minden idejét könyvek másolásának szentelhesse. Olyan kéziratokat készített, amelyek még a menedékszirti krónika szerzőjének idejében is használatban voltak.[344]

Péter 1311. XI. 19. (AOKL III. 176.)[345]
1320. (meghalt, AC 100:29. 87.)

Márton 1318. IV. 14. (AOKL V. 101. sz.)[346]
1327. (meghalt, AC 100:29. 97.)

A kamalduli kézirat szerint 1316-ban lett perjel. Megegyezik azzal a Márton zsákóci plébánossal, aki a monostor alapításánál tevékenyen részt vett. Szintén elősegítette a lechnici alapítás létrejöttét is.[347] Wagner megemlíti, hogy a harmadik menedékszirti

[343] RÁCOVÁ 2009. 569.; RUPP II. 214.; WITKOWSKI 2011. 661.
[344] WAGNER II. 73.; DEDEK 1889. 87. 244.; RÁCOVÁ 2009. 569.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 88.
[345] További adatok: 1313. V. 5. (AOKL III. 506. sz.).
[346] További adatok: 1319. V. 9. (AOKL V. 452. sz.); 1321. IX. 22. (AOKL VI. 249. sz.); 1321. IX. 22. (AOKL VI. 250. sz.). Néhai perjel: 1338. IV. 10. (AOKL XXII. 171. sz.).
[347] MNL OL, E szekció 151 Acta ecclesiastica ordinum et monialium. Camaldules de Lechnicz. Fasc. 7.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 89.; WAGNER III. 174.

perjel, Márton, Goblin testvérrel együtt Kakas mester jóvoltából segítették a dunajeci monostor alapítását.[348]

János	1325. I. 29. (AOKL IX. 31. sz.)[349]
	1329. VIII. 22. (AOKL XIII. 470. sz.)
Goblin	1338. IV. 10. e. (AOKL XXII. 171. sz.)[350]

Valószínűleg arról a Goblin testvérről van szó, aki 1319-ben a perjel nevében járt el. Ő lehetett az első olyan elöljáró, aki már a Szepességben kezdte meg szerzetesi életét.[351]

János	1338. IV. 10. (AOKL XXII. 171. sz.)[352]
	1349. V. 27. (DL 30652.)

Az ő idejében, 1342-ben Hugó liguriai és János seitzi perjel vizitálták a monostort és kijelölték a *spaciamentum* területét.[353]

Krisztián	1349. VII. 27. (DL 83258-9.)
János	1352. IV. 26. (DF 266972.)[354]
Herbordus	1355. III. 1. (DL 30657.)[355]
	1358. III. 5. (FEJÉR IX/2. 355. sz.)
János	1358. IV. 3. (DL 68912.)
László	1364. IX. 28. (DL 68912.)
János	1366. IV. 24. (DF 272144.)

[348] WAGNER III. 174.
[349] További adatok: 1326. II. 22. (AOKL X. 65. sz.); 1329. I. 14. (AOKL XIII. 29. sz.); 1329. I. 14. (AOKL XIII. 30. sz.); 1329. I. 21. (AOKL XIII. 40. sz.); 1329. IV. 26. (AOKL XIII. 203. sz.); néhai perjel: 1338. IV. 10. (AOKL XXII. 171. sz.); 1349. V. 27. (DL 30652.).
[350] Egykori perjel.
[351] DL 31067.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 89–90.; WITKOWSKI 2011. 663.
[352] További adatok: 1339. I. 4. (AOKL XXIII. 4. sz.); 1339. XI. 24. (AOKL XXIII. 711. sz.); 1343. II. 25. (AOKL XXVII. 74. sz.); 1343. X. 11. (AOKL XXVII. 683. sz.); 1347. II. 28. (AOKL XXXI. 159. sz.).
[353] WITKOWSKI 2011. 664.
[354] Egykori perjel: 1355. III. 1. (DL 4496.)
[355] További adatok: 1355. III. 1. (DL 4496.). Rupp Jakab még 1366-ban is említi: RUPP II. 214.

László 1390. II. 10. (DL 107354.)

1390. (AC 100:25/1. 100.)

Az 1390. évi Generális Káptalan feljegyzései szerint a perjelt felmentették funkciójából a konvent súlyos bűnei miatt, és az új választást sem engedélyezte, a káptalan nevezte ki az új elöljárót.[356]

Péter 1390. (AC 100:25/1, 101.)

1395. (meghalt, AC 100: 25, 166.)

Péter a Generális Káptalan utasításának köszönhetően lett perjel, nem pedig választással. Előtte a brünni Szentháromság tiszteletére épített monostor *procurator*a volt. A Generális Káptalan egy súlyos hazugság miatt a perjelválasztás megvonásával büntette a monostort. Ezen kívül szigorú böjtre utasították a szerzeteseket, valamint a bűnösöknek megtiltották, hogy valaha is perjellé válasszák őket.[357]

István 1396. (meghalt, AC 100:25, 184.)[358]

A Generális Káptalan 1396-ban szerzett tudomást István haláláról, egyúttal az itt meg nem nevezett utódját (Pétert) elbocsátotta hivatalából.[359]

Péter 1396. VIII. 16. (DF 281700.)

A káptalan felmentette őt hivatalából, mivel az építkezésekre elherdálta a konvent vagyonát: kápolnát építtetett a monostor mellett. A gyűlés tavasszal zajlott, lehet, hogy az őt említő oklevél keletkezésekor még nem kapta kézhez a rend utasítását.[360]

Detre 1396. (AC 100:25, 191.)

1399. (AC 100:25, 244.)

A Generális Káptalan utasítására 1396-ban lett perjel, miután elődjét visszahívták. Előtte a seitzi Szent János monostor szerzetese volt.[361] Három évvel később saját kérésére felmentették funkciójából.[362] 1398-ban a káptalan a menedékszirti és a brünni

[356] HOGG 2004. 423.; AC 100:25/1. 100.
[357] HOGG 2004. 451.; AC 100:25/1. 101. Rupp még 1396-ban is említi: RUPP II. 214.; RÁCOVÁ 2009. 569.
[358] Egykori perjel: ZsO V. 1382. sz.
[359] LABANCOVÁ–LABANC 2012. 89–90.; AC 100:25, 191.
[360] HOGG 2004. 424.; AC 100:25/2. 191.
[361] AC 100:25/2. 191.
[362] RÁCOVÁ 2009. 569.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 91.

perjeleket silenciumra ítélte, amíg a közös fórum több információt nem szerez az ügyükkel kapcsolatban.[363]

Mihály 1399. (AC 100:25/2. 244.)

Menedékszirti működése előtt tárkányi perjel volt.[364] 1403-ban a káptalan engedélyezte a perjelnek, hogy felvegyen egy újabb *monachus*t. A taxát elengedték a nagy szegénység miatt, csak a római kúriába kell elküldenie 1 forintot.[365]

Salamon 1408. II. 29. (ZsO II/2. 5957. sz.)[366]
1413. (meghalt, AC 100:7. 35.)

Miklós 1414. II. 19. (ZsO IV. 1602. sz.)[367]
1418. IX. 1. (ZsO VI. 2283. sz.)

A Generális Káptalan feljegyzései alapján egyszerű szerzetesként halt meg 1437-ben.[368]

Baltazár 1418. X. 14. (ZsO VI. 2429. sz.)

Az 1422. évi káptalan felmenti vezeklése alól a perjelt. Az elöljáró ugyanis a határokon túl birtokokat szerzett, de a rend engedelmével megtarthatta azokat.[369]

György 1423. VI. 4. (ZsO X. 726. sz.)

Mihály 1424. XII. 4. (ZsO XI. 1445. sz.)

Miklós 1424. XII. 13. (ZsO XI. 1361. sz.)[370]
1429. VI. 15. (DL 12038.)

Az első ismert oklevélben Bethlenfalvi Tatárnak mondott Miklós néven szerepel.

---

[363] AC 100:25/2. 225.
[364] RÁCOVÁ 2009. 569.
[365] AC 100:25/3. 305.
[366] További adatok: 1408. V. 7. (ZsO II/2. 6088. sz.); 1408. X. 15. (ZsO II/2. 6368. sz.); 1411. V. 25. (ZsO III. 484. sz.); 1411. IX. 22. (ZsO III. 965. sz.); 1411. XI. 30. (ZsO III. 1117. sz.); 1412. I. 17. (ZsO III. 1595. sz.); 1412. III. 8. (ZsO III. 1834. sz.). RÁCOVÁ 2009. 569.; RUPP II. 214.
[367] További adatok: 1414. VII. 27. (ZsO IV. 2304. sz.); 1415–1416. (ZsO V. 1382. sz.).
[368] RÁCOVÁ 2009. 569.
[369] HOGG 2004. 441.; AC 100:8. 30.
[370] További adatok: 1425. IV. 13. (ZsO XII. 412. sz.); 1425. VII. 14. (ZsO XII. 816. sz.); 1425. X. 4. (DF 272410.).

Márton 1430. II. 17. (DL 64271.)

1430. XI. 4. u. (DL 64277.)

Az 1434-ben tartott káptalan úgy határozott, hogy nem menti fel a perjelt, de a végleges döntést vizitátorokra bízta .[371]

Mihály 1432. IV. 44. (DL 22484.)

János 1437. XI. 27. (DL 13141.)

1438. VI. 4. (DL 13143.)

Jánossal akkor találkozunk, amikor a romokban heverő monostort elhagyják a szerzetesek és Lőcsére költöznek. 1463-ban értesültek haláláról, ami előző év június 8-án történt. Ekkor már tárkányi vikárius volt.

Késmárki Monesser János 1452. IV. 28. (DL 14550.)[372]

1462. (meghalt, AC 100:5. 140.)

Tárkányi vikáriusként lett menedékszirti perjellé. A huszita támadás után a szerzetesek szerették volna örökre elhagyni a monostort, mivel még a szerzetesi öltözetüket is letépték róluk és teljesen kifosztották őket. Ekkor Monesser János a Generális Káptalan engedélyével, bár az utasításokat kijátszva, új monostor építésébe kezdett Lőcsén. A Generális Káptalan feljegyzései alapján 1462-ben saját kérésére lemondott funkciójáról, ezután a konvent saját maga választhatott perjelt.[373]

Papler Tamás 1462. (AC 100:5. 140.)

Az 1462-es aktában csak arról maradt meg feljegyzés, hogy az előző perjel lemondása után új perjelt jelölnek ki a monostor élére, de nem nevezték meg a konkrét személyt. A nevét a szakirodalom őrzi. A mai Ausztria egyik monostorából érkezett, Gamingban tette le szerzetesi fogadalmát, majd az aggsbachi monostor perjele volt. Rupp Jakab szerint 1462 és 1463 között volt funkcióban. A Generális Káptalan feljegyzései alapján 1464-ben meghalt.[374]

---

[371] AC 100:9. 101.
[372] További adatok: 1454. II. 4. (DL 25208.)
[373] RÁCOVÁ 2009. 569. További adatok: RUPP II. 214.
[374] RÁCOVÁ 2009. 569.; RUPP II. 214.; WAGNER II. 77.; WITKOWSKI 2011. 669.; AC 100:5. 178.

Újfalusi Gábor 1464. V. 27. (DL 15686.)[375]
1471. VI. 1. (DL 1426.)

Szerzetesi fogadalmát Lövöldön tette le.[376]

Erdélyi János 1470. u. (WAGNER II. 77.)

Szerzetesi fogadalmát Mauerbachban tette le, majd a provincia vizitátora lett. A karthauzi krónika nem említi meg működésének pontos időpontját. János a tudományok iránti szenvedélye miatt nagy anyagi veszteséget okozott a monostornak. A szerzetes ugyanis alkimista volt, és az ötödik elem keresése érdekében feláldozta a közösség minden vagyonát. Az egykori mauerbachi szerzetest ezért le is váltották posztjáról.[377] A Generális Káptalan feljegyzései alapján 1501-ben halt meg Pleterje perjeleként.[378] Nem rendelkezünk írott forrással a működéséről, ám valószínűleg akkor lett a monostor perjele, amikor a szerzetesek elhagyták a lőcsei menedéket és visszatértek Menedékszirtre.[379]

János 1483. e. (meghalt, AC 90:9. 18.)

Miklós 1482. (WAGNER II. 77.)

Előtte Mauerbach perjele volt, valamint Felső-Alemannia vizitátora. Menedékszirtre azért küldték, hogy konszolidálja a monostort. A krónika szerint a perjelnek szoros kapcsolata volt Mátyás királlyal, és ezt igyekezett a rend javára felhasználni. Miklós idejében az újfalusi család egyik tagja, Huffnagel Kristóf gyengeelméjűsége miatt 18 évig élt a monostorban elzárva.[380] Rupp 1478-ban ismeri.[381] 1492-ben Seitz perjelének nevezték ki, ahol 1498-ban halt meg.[382]

Nagyszombati (Tornai) András 1492. (AC 130:13. 88.)[383]
1497. I. 11. (DL 382.)

---

[375] További adatok: 1468. 00. 00. (DF 270417.); 1470. V. 30. (DF 258636.).
[376] RÁCOVÁ 2009. 570.
[377] WAGNER II. 77.; GYULAI 2009. 17.
[378] RÁCOVÁ 2009. 570. Még Rupp Jakab sem említ konkrét éveket: RUPP II. 214.; DEDEK 1889. 244.; AC 100:27/2. 84.
[379] WITKOWSKI 2011. 670.
[380] WAGNER II. 78.
[381] RÁCOVÁ 2009. 570.; RUPP II. 214. Dedek szerint 1491-ben el kellett hagynia az országot, mivel freidniczi perjellé választották: DEDEK 1889. 183.
[382] WITKOWSKI 2011. 670.
[383] További adatok: 1495. I. 13. (KRAFL 2012. 99–100.)

Szerzetesi fogadalmát Tárkányban tette le. András folytatta a monostor felújítását, kápolnát építtetett a falakon kívül, hidat a Hernád folyón, korszerűsítette a refektóriumot. Sőt még ispotályt is építtetett a zarándokok számára, mégpedig a konyha fölé. 1500 körül lett a tárkányi ház perjele, ahol a Generális Káptalan feljegyzése alapján 1525-ben halt meg.[384]

Jodok 1502. VII. 14. (DF 263170.)
1508. (AC 100:21/2. 130.)

Vágendrüssel, a mai Nálepkovo település szülöttje volt. Szerzetesi fogadalmát Menedékszirten tette le. Perjelsége alatt folytatta az elődje által megkezdett felújítást. A karthauzi krónika szerint tehetséges illuminátor és írnok volt. Valószínűleg tehetős család tagja volt, mivel saját forrásból finanszírozta az egyik cella felújítását. Nemesi származást tulajdonítanak neki, ezzel magyarázható az is, hogy Hedvig hercegnővel is baráti kapcsolatot tartott fenn.[385] Rupp Jakab és Naďa Rácová szerint már 1500-ban tevékenykedett, mivel a menedékszirti krónikás is a jubileumi esztendőt jelöli meg perjelsége kezdeteként.[386] Saját kérésére kérte felmentését, betegségére és magas korára hivatkozva 1508-ban lemondott hivataláról. A házban maradt egészen haláláig, amely 1514-ben következett be.[387]

Lechnici János 1508. (AC 100:21/2. 130.)

Lechnicen tette le szerzetesi fogadalmát, menedékszirti perjelnek a káptalan nevezte ki elődje távozásával egy időben.[388]

Thyr Mihály 1512. (WAGNER II. 79.)

Kassai plébános volt,[389] Lechnicen tette le szerzetesi fogadalmát. Menedékszirti perjel azután lett, hogy elődjét visszahívták hivatalából. A krónika szerint tudós szerzetes volt.[390]

---

[384] RÁCOVÁ 2009. 570.; RUPP II. 214.; WITKOWSKI 2011. 670.; AC 100:22/3. 60.
[385] WITKOWSKI 2011. 671.
[386] WAGNER II. 78.; RÁCOVÁ 2009. 570.; RUPP II. 214.; RUCIŃSKY 2009. 525.; DEDEK 1889. 244.
[387] AC 100:27/2. 167.
[388] WAGNER II. 78.; HAIN 1910. 92.; RÁCOVÁ 2009. 570. A Generális Káptalan küldte őt Menedékszirtre, Romuald krónikája szerint 1512-ben már lechnici perjel: DEDEK 1889. 252.
[389] 1500: DF 229171., art. magister: DF 229215.; 1503: DF 229228. – 1504-ben volt plébános, karthauzi szerzetes (DF 271552.).
[390] WAGNER II. 78.; RÁCOVÁ 2009. 570.; DEDEK 1889. 244.

Eucherius 1517. (WAGNER II. 79.)
1520. (meghalt, AC 100:22/2. 4.)

Valamelyik frank monostorból érkezett 1517-ben Menedékszirtre. Ő is bővítette a monostor vagyonát, a kapunál egy ispotályt építtetett, majd egy halastóval is gazdagabbak lettek a néma barátok. A krónika utolsó bejegyzése egy birtokcseréhez fűződik. A perjel ugyanis eladta egy malmát Káposztafalu lakosainak, majd az érte kapott pénzből vásárolt egy másikat Szepescsütörtök nemeseitől, mégpedig Sümeg falu határában. Az utolsó perjel, akit megemlít a karthauzi krónika. A Generális Káptalan szerint 1520-ban halt meg.[391]

András 1520. (ŠOA BB fasc. 80, nr. 1.)
1529. (AC 100:23/1. 115.)

Az Olmütz melletti ház vikáriusa volt. Az 1529-ben tartott káptalan megállapította, hogy már öt éve nem vizitálták a házat. Kiküldte ezért az olmützi perjelt, hogy ha kell, mentse fel a perjelt funkciójából. Röviddel ezután András visszatért fogadalma házába, ahol 1537-ben meghalt.[392]

Péter 1530. VI. 18. (DL 24342.)[393]
1536. II. 28. (DL 382.)

1534-ben a közelben zajló háborúk miatt a Generális Káptalan megbízta a menedékszirti perjelt a lechnici és a tárkányi házak vizitációjával, mivel a gamingi elöljáró nem jutott el ezekre a helyekre.[394]

Gergely *provisor* 1536. IX. 11. (DF 266993.)

Boldizsár 1539. V. 1. (WAGNER I. 228–229.)

Rupp Jakab perjelségének idejét 1530 és 1539 közé teszi.[395]

Beer (Ursinius) Márton 1539. VIII. 17. (WAGNER III. 192.)
1540. III. 22. (DL 382.)

[391] RÁCOVÁ 2009. 570.
[392] WITKOWSKI 2011.; AC 100:27/3. 8.
[393] További adatok: 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
[394] AC 100:23/3. 50.
[395] RUPP II. 214.

Wagner szerint 1539-ben Lechnicről érkezett, ahol szintén perjel volt. Az utolsó menedékszirti perjel. A Generális Káptalan végleg visszahívta, a konvent felügyeletével a lechnici perjelt bízta meg.[396] Beer vagy Ursinius Márton 1544. január 23-án elhagyta Magyarországot, meglátogatta a rend központi monostorát, majd ugyan ebben az évben, július 27-én brünni perjel lett. 1548-ban Olaszországba utazott, majd apja, Kasper, halála miatt visszatért Krakkóba, ahonnan származott.[397]

Menedékszirti szerzetesek

Eliás	1311. XI. 19. (AOKL III. 176. sz.)
János vikárius	1313. V. 5. (AOKL III. 506. sz.)[398]
	1321. IX. 22. (AOKL VI. 249. sz.)
Goblinus	1319. V. 9. (AOKL V. 452. sz.)
János baldmári plébános	1320. I. 13. (AOKL V. 677. sz.)

A szakirodalom szerint az első ismert magyar születésű karthauzi szerzetes.[399]

Mátyásfalvi Goblinus fia: János	1320. I. 13. (AOKL V. 677. sz.)

Nemesi származású, a két János az első hazai karthauzi szerzetesek közé tartozott.[400]

Herbordus	1321. III. 14. (AOKL VI. 59. sz.)[401]
	1331. VII. 26. (AOKL XV. 292. sz.)

A Generális Káptalan feljegyzései szerint 1321-ben meghalt.[402]

Benedek	1321. III. 14. (AOKL VI. 59. sz.)
János	1321. IX. 22. (AOKL VI. 249. sz.)[403]

[396] RÁCOVÁ 2009. 570.; WAGNER III. 192.
[397] A perjel naplóbejegyzéseit Dedek is közli. DEDEK 1889. 204.; WITKOWSKI 2011. 673.
[398] További adatok: 1318. IV. 14. (DF 262692.)
[399] DEDEK 1889. 90.; PAJDUŠÁK 1924. 14.
[400] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 29.; PAJDUŠÁK 1924. 15.
[401] További adatok: 1326. II. 22. (DF 262664.), 1329. IV. 26. (DL 382.), 1330. VII. 27. (DF 280896.)
[402] AC 100:29. 91.

Liptói Bogomér c. fia: Dénes 1321. IX. 22. (AOKL VI. 249. sz.)[404]

Nemesi származású, Szépfalut adományozta a monostornak.

Beke 1326. II. 22. (AOKL X. 65. sz.)[405]

1331. VII. 26. (AOKL XV. 292. sz.)

János 1329. I. 21. (AOKL XIII. 40. sz.)

Benedek 1329. I. 21. (AOKL XIII. 40. sz.)

1329. III. 3. (AOKL. XIII. 102. sz.)

Honnus fia: Gellért procurator 1349. V. 16. (DL 1768.)

János procurator 1392. e. (AC 100:25/1. 133.)

Tárkányi perjellé nevezte ki őt a Generális Káptalan.

Belluz-i Kony fia: Miklós 1393. VI. 16. (MONVAT I/3. 220.)

Jakab monachus 1395. (AC 100:25/2. 177.)

Kelemen monachus 1399. (AC 100:25/2. 242.)

Péter conversus 1399. (AC 100:25/2. 242.)

János ifjabb szerzetes 1403. (AC 100:25/3. 305.)

A káptalan megbízta a perjelt és a konventet, hogy a szerzetest perverzitása miatt zárja börtönbe és tartsák ott, amíg jónak látják.

Péter conversus 1403. (AC 100:25/3. 305.)

---

[403] További adatok: 1321. IX. 22. (DL 65266.)
[404] További adatok: 1321. IX. 22. (DL 65266.)
[405] További adatok: 1329. I. 14. (DL 25118.); 1329. VIII. 22. (DL 2518.); 1330. VII. 27. (DF 280896.)

Márton 1403. (AC 100:25/3. 305.)

Lambert János 1404. (AC 100:25/3. 324.)

A menedékszirti fogadalmast a Generális Káptalan a nagy baj miatt elküldte a tárkányi házba, mivel ő még tud németül.

Nicol conversus 1408. (meghalt, AC 100:25/3. 386.)

Márk 1408. (AC 100:25/3. 413.)[406]
1412. (AC 100:7. 28.)

Tárkányban vendégeskedett, ahonnan a Generális Káptalan utasítására vissza kellett térnie fogadalma házába.

János vikárius 1409. (meghalt, AC 100:25/3. 404.)

Antal monachus 1413. (meghalt, AC 100:7. 35.)

Albert conversus 1413. (meghalt, AC 100:7. 36.)

Miklós conversus 1414. (AC 100:7. 59.)

Mihály procurator 1414. VI. 5. (DL 9403.)[407]
1425. IV. 13. (ZsO XII. 412. sz.)

Miklós procurator 1415. III. 30. (DL 1547.)

Péter 1415. e. (ZsO V. 1382. sz.)

János 1415. e. (ZsO V. 1382. sz.)

Valószínűleg arról a János szerzetesről van szó, akivel a Generális Káptalanon is sokat foglalkoztak. Végül 1422-ben megengedték perjelének, hogy kiszabadítsa őt börtönéből. A vizitátorokra bízták, melyik házban helyezik el.[408]

[406] További adatok: 1409. (AC 100:25/3. 413.)
[407] További adatok: 1424. VIII. 19. (DL 63783.)

Gergely conversus	1415. IX. 10. (DL 382.)
Jakab monachus	1416. (meghalt, AC 100:6. 64.)
Boldizsár procurator	1418. X. 14. (ZsO VI. 2429. sz.)[409] 1425. (meghalt, AC 100:8. 82.)
Miklós conversus	1425. (meghalt, AC 100:8. 82.)
Péter monachus	1431. (meghalt, AC 100:9. 87.)
Antal procurator	1440. (meghalt, AC 100:3. 59.)
János conversus	1440. (meghalt, AC 100:3. 59.)
Maternus Polonie monachus	1448. (meghalt, AC 100:4. 30.)
Lőrinc monachus	1448. (meghalt, AC 100:4. 30.)
András sacrista	1448. (meghalt, AC 100:4. 30.)[410]
Bernát monachus	1456. (meghalt, AC 100:4. 218.)
Tamás monachus	1464. (meghalt, AC 100:5. 178.)
Tamás vikárius	1467. (meghalt, AC 100:6. 32.)
Pál procurator	1467. (meghalt, AC 100:6. 32.)
András sacrista	1467. (meghalt, AC 100:6. 32.)

[408] HOGG 2004. 441.; AC 100:8. 30.
[409] További adatok: 1419. IV. 24. (DL 10759.).
[410] James Hogg szerint három haláleset egy évben járványra utal. HOGG 2004. 447.

János monachus	1467. (meghalt, AC 100:6. 32.)
Kádár Mihály conversus	1467. (meghalt, AC 100:6. 33.)
Gáspár procurator	1471. VI. 1. (DL 1426.)
Márton procurator	1484. XII. 6. (DF 270608.)
László procurator	1492. I. 7. (DL 272405.)
Bernát procurator	1506. XII. 8. (DL 22484.)
György procurator	1509. VII. 13. (DL 39429.) 1510. V. 3. (BÁRTFAI II. 540.)
Egyed monachus	1516. (meghalt, AC 100:22/1. 4.)
Vencel conversus	1516. (meghalt, AC 100:22/1. 5.)
Mátyás	1517. (AC 100:22/1. 34.) 1518. (AC 100:22/1. 55.)
István monachus	1518. (meghalt, AC 100:22/1. 45.)
Mihály monachus Korábban lechnici fogadalmas volt.	1519. (meghalt, AC 100:22/1. 63.)
Miklós monachus	1522. (meghalt, AC 100:22/2. 68.)
Klug Lőrinc conversus	1522. (meghalt, AC 100:22/2. 70.)
Péter procurator	1524. XI. 7. (DL 24342.)

Hilarius frater, más néven Sebestyén	1529. (AC 100:23/1. 115.)
Gergely conversus	1530. (meghalt, AC 100:23/2. 7.)
András	1530. (AC 100:23/2. 23.) 1531. (meghalt, AC 100:23/2. 38.)
Gergely conversus	1531. (meghalt, AC 100:23/2. 40.)

IV. 3. Dunajec története

A Szepesség fontos területnek számított a karthauzi szerzetesek életében: egy viszonylag zárt területen két monostora is létezett a rendnek. Történészek sora vallja, hogy a Lechnic falu mellett épített monostor a XIV. századi hatalmi harcoknak köszönheti létét.[411] Ismerünk olyan nézeteket is, miszerint a dunajeci volt az első lengyel alapítású karthauzi ház.[412]

A karthauziak életére komoly hatással voltak a megyebeli nemes családok nézeteltérései – főleg a Görgei[413] és a Nagylomnici, illetve Tarkői családok konfliktusai.[414] A szász eredetű családok sokáig ragaszkodtak a szász közösséghez, ügyeiket is inkább saját köreiken belül intézték. A Görgeiek 1256-ban nyerték el országos nemesi címüket, ennek ellenére 1278-ban aranyadói kötelességgel szerezték meg Szepesgörgőt, a században még sokáig *auridatum*ot fizettek.[415] A család tagjai közül többen viselték a szászok *comes*e címet. A Görgei és Svábi családok Szepes és Sáros megyékben alakították ki birtokaik központját. Ősüknek Arnold comest tartják, akiről ugyan nem rendelkezünk konkrét forrással, de a családok közös ügyei ezt bizonyítják. Arnoldnak két fia volt, az egyik Jordán, aki a Görgei család őse lett, a másik Detre,[416] aki pedig a Svábi család ősatyja.[417] Jordán először IV. Béla király adománylevelében tűnik fel, amikor az uralkodó a halicsi hadjárat során tanúsított erőfeszítéseit jutalmazta. Mint az ő, úgy fiai, János, Arnold – a későbbi szász gróf – és Illés, további birtokainak nagy része a Szepesség északi részén terült el, egészen a Dunajec folyóig.[418] Arnold másik fiával, Detrével, egy 1263. évben lezajlott határjárás során találkozhatunk a savnyiki apátsággal kapcsolatban. A család több tagjához hasonlóan ő is viselte a szászok grófja címet.[419] A lomnici urak Rikolfot tekintik ősüknek, aki Rudiger[420] és Adolf szepesi prépost nővérének a fia.[421] Az

---

[411] DEDEK 1889. 85.; FEKETE NAGY 1934. 240.; BEŇKO 1985. 166.; BUCHTA 2005.; RUCIŃSKY 2009. 415.; RÁBIK 2011. 92.

[412] Az érintett szerzőket és a műveket lásd: WITKOWSKI 2011. 57–58.

[413] RÁBIK 2012. 79. II. András gyakran nagy, összefüggő erdőket adományozott, amelyeken a későbbiek során több település is létrejött. Ilyen volt többek között a Máriássy család márkusfalvi birtoka, valamint a Zsigray család birtokai is: FEKETE NAGY 1934. 311. KÖRMENDY 1986. 142–146.

[414] Lomnic sokáig megtartotta nevét, ám a későbbiekben, hogy megkülönböztessék azt a Görgei család két Lomnic településétől, először Nagylomnic, majd később Kakaslomnic néven szerepelt az oklevelekben. A Kakas gyakori név volt a családban: FEKETE NAGY 1934. 211.

[415] FEKETE NAGY 1934. 314.

[416] Arnold comes fiát a szakirodalomban, illetve az okleveles forrásokban is több megnevezéssel illeték. Tydricus, Theodorik, Ditrik, Detrik, Teodor, Tódor, Detre nevek mindössze variánsai egy keresztnévnek. A germán eredetű név gyakorinak mondható a Szepességben, ami a német ajkú lakosságnak köszönhető.

[417] LABANC 2009A. 27.

[418] LABANC 2009A. 29.

[419] CHALUPECKÝ 1994. 78.; LABANC 2009A. 34.

[420] Dedek Crescens Lajos őt tekinti a család ősének. Rudiger egy tiroli származású nemes, aki a hagyomány szerint Bertold merániai herceg udvarában szolgált, feleségül vette Bertold lányának, Gertrúdnak egyik udvarhölgyét és tanácsadóját, s így került Magyarországra: DEDEK 1889. 97.; CHALUPECKÝ 1994. 77. A

oklevelekben először 1246-ban jelent meg. A család első birtokait Poprád környékén szerezte, Rikolfé lett (Kakas)Lomnic területe a faluval együtt. A település a Szepességben ismert legrégibb adomány, II. András király által Adolf szepesi prépostnak és nővérének, a Berzeviczi család ősanyjának adományozott, Poprád felett elterülő részen alakult ki. A birtokosok, akik Gertrúd királyné hazájából érkeztek, a szepesi őserdők irtásával és a terület betelepítésével szereztek maguknak érdemeket.[422] A család Sáros megyében is több területet vásárolt, fokozatosan alakították ki a Tarca folyó mentén birtokvagyonukat, később kapta a család a Berzeviczi nevet. 1274 és 1277 között II. Rikolf testvérével együtt beavatkozott a terület politikájába: azok között voltak, akik Roland ispán két királyellenes lázadása során az uralkodó érdekeit védték.[423] 1289-ben halt meg, öt fiút hagyott maga után: Kakast, Jánost – aki a lomnici előnevet kapta és a máig élő Berzeviczy család alapítója lett, Rikolfot – akit II. Rikolfként is neveztek, a Tarkői előnevet kapta és a Tarczay család alapítója lett, melynek 1556-ban magja szakadt,[424] Henriket és Makow-ot.[425] Kakas és Rikolf voltak azok, akik Jakab püspök halála után annak vagyonát megpróbálták megszerezni. Kísérletük, köszönhetően az esztergomi érsek és a pápai legátus egyházi büntetéseinek, nem járt sikerrel.[426] Kakas mesternek fontos szerepe volt nemcsak a megye történetében, de Károly hatalmának megszilárdításában is: az első sorokban harcolt a szepesi vár Károly általi elfoglalásakor.[427] Ő maga megsérült, két rokona meghalt és harminckét serviense is odaveszett, ezért a király 1307-ben Nagyőr falut adományozta neki.[428] Az adománnyal azonban volt egy aprócska hiba, legalábbis a Görgei család részéről. A kérdéses birtokot Vencel király már 1302-ben nekik adományozta. A falu hovatartozása miatt kialakult nézeteltérés lett a két család közötti nyílt konfliktus kiváltó oka.[429] Arra is okot szolgáltattak, hogy Gentilis bíboros 1308-ban felszólítsa a szepesi prépostot, hogy óvja meg a karthauziak jogait.

Berzeviczi család történetével legújabban Ján Endrödi foglalkozott, aki hosszasan kifejtette az eddigi szakirodalom véleményét az elődökről, megnevezésükről: ENDRÖDI 2006. 43–48. A család kialakulásáról: LABANC 2009B. 14–30.

[421] ENGEL: ARCH. 440.

[422] Az első telepesek szlávok voltak, erre utal az első falvak megnevezése is. A vonatkozó oklevelekben szereplő határjelek alapján magyar és más nemzetiségű lakosok is éltek itt: HRADSZKY 1888. 19.; FEKETE NAGY 1934. 210–211.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 31.; ŠTEVÍK 2005. 9.

[423] Roland a második lázadása leverése után nem kapta vissza hivatalát. Ez az eset sokkal nagyobb erejű volt, mint az előző 1274-ben, amikor csak a szepesi várat foglalta el familiárisaival.

[424] DEDEK 1889. 98.

[425] HOMZA 2009. 323.; ENGEL: ARCH. 440.

[426] RUCIŃSKY 2009. 403.

[427] RÁBIK 2012. 77.

[428] SUPPLEMENTUM II. 25–26. 19. sz.; WAGNER I. 34–35.; RÁBIK 2007. 14.; RÁBIK 2006. 42–43. A birtoknak fontos szerepe lesz a következőkben.

[429] RÁBIK 2012. 77.

A kialakult viszály Görgei Arnold comes fiának, Detrének a megölésével érte el a csúcspontját.[430] Az elkövető nem más volt, mint nagylomnici Kakas mester familiárisa, Bank Hermann. A gyilkosság utáni perben a szepesi szászok grófja, István hozott ítéletet 1307. március 29-én, e szerint Kakas mester köteles volt *négyezer* misét mondatni, valamint 6 monostort javakkal ellátni, illetve létrehozni. Pirhalla Márton megfogalmazása szerint az ítélet amellett, hogy beleillett a kor vallásos légkörébe[431] – végrehajtása lehetetlen vállalkozás volt. A szakirodalomban ennek ellenére az a nézet terjedt el, hogy Kakas mesternek az említett monostorokat ténylegesen meg kellett alapítania. A legcélszerűbb értelmezése az ítéletnek, hogy nem hat monostort kellett alapítania, hanem alkalmassá kellett tennie azokat a 400 (!) mise elmondatására.[432] Ezen kívül a gyilkosság elkövetőjének Rómába kellett zarándokolnia, majd hazatérése után hasonló céllal fel kellett keresnie a compostelai Szent Jakab-templomot is, legvégül pedig az aacheni Boldogságos Szűz kegyhelyénél kellett megjelennie. A Kakas mesterre kiróttak csak kiegészítik az ítéletet.[433]

Bárhogyan fogalmaztak az ítéletlevélben, a karthauzi rend számára a legfontosabb az volt, hogy Kakas mester – talán Henrik szlavón bán tanácsára, aki ismerte a néma barátok remeteségeit – birtokán monostort alapított számukra.[434] Miután Menedékszirt perjele megvizsgálta, hogy a terület alkalmas-e a szerzetesrend működéséhez, közvetítette a seitzi elöljáró, a rend generális perjele, Bosó felé az alapítási szándékot.[435] A monostor alapításáról szóló oklevélben Kakas mester kegyes adományának okáról egyetlen szó sem olvasható.[436] A vezeklési szándék, mint alapítási tényező egyedül a menedékszirti krónika XVIII. századi kamalduli folytatásában jelenik meg, ahol a szerző arról írt, hogy a dunajeci monostor alapításának hátterében egy gyilkosság áll.[437] A kor szellemének nagyon is megfelelhetett,

---

[430] HRADSZKY 1888. 46.; CHALUPECKÝ 1994. 78.; RÁBIK 2012. 79.

[431] RDSL I. 465. sz.; WAGNER III. 251–253.; FEJÉR VIII/1. 239. 120. sz.; SUPPLEMENTUM II. 26. 20. sz.; AOKL II. 138. sz. (= DL 1703.); PIRHALLA 1899. 37–38. A szerző értelemzése szerint Kakas mesternek 7 apátságot kellett felkérnie arra, hogy az elhunyt lelki üdvéért összesen 4000 misét mondjanak el. Pirhalla Márton lábjegyzetekben darabokra szedi Hradszky József állításait, a későbbi szakirodalom mégis utóbbi nézeteit hangsúlyozva dolgozik. Dedek Crescens Lajos is felhívja a figyelmet az ítéletlevélre, annak szövegében ugyanis szerinte is tükröződik a kor vallásossága: DEDEK 1889. 99.

[432] ŠTEVÍK 2010. 13.

[433] A zarándoklatokról és Kakas mester büntetéséről bővebben: CSUKOVITS 2003. 56–58.; FEDELES 2014B. 65.

[434] DEDEK 1889. 99–101. A szerző megállapítása szerint Henrik személyesen kereste fel a seitzi perjelt, aki a terület vizitátora volt. Ő irányította a bánt a menedékszirti perjelhez, aki ezután elvégezte az alapítandó monostor környékének vizsgálatát – ez pedig a család székhelyének közelében volt.

[435] FEJÉR VIII/1. 251.; AOKL II. 411. sz.; RDSL I. 577. sz. (= említésből ismert, DF 258179.)

[436] RÁBIK 2012. 79. A szerző az egykori lőcsei regisztrumra utalt, amelyet a városi tanács 1633-ban készíttetett (ŠA Levoča, Scrin. VI, Fasc. 6, Nr. 32.).

[437] Kakas mester legmeghatározóbb adománya Lechnic falu ajándékozása volt. A krónikás úgy írja ezt le, hogy a terület a Dunajec folyó mellett volt, erről nevezték el azt a monostort, amelyet a nevezett mester alapított: *Magister Kokuss dedit villam Lechnicz pro fundatione Monasterii circa fluvium Donajecz, a quo Monasterium nomen accepit, & ipse debet esse Fundator Claustri illius*. Csakhogy a krónikának a Romuald barát által írt változatában kimaradt egy nagyon fontos indoklás. Méghozzá az, hogy Kakas mester ezt az adományt egy

hogy a kirótt büntetést a miseadományokon túl különböző egyházi intézmények támogatásával, illetve egy monostor alapításával rótta le. Kakas mester alapítási szándéka ráadásul meghallgatásra is talált. A karthauzi Generális Káptalan határozatai szerint ugyanis ebben az időben már csak úgy engedélyezték egy új monostor alapítását, ha annak működése anyagilag biztosítva van. Mindezt másik oldalról támogatta meg Henrik bán 1308. júliusi levele, amellyel ígéretet tett arra, hogy a leendő monostor közelében fekvő birtokaiból részelteti a monostort.[438] Kakas mester az első lépést szintén ebben az évben tette meg, amikor egy közelebbről meg nem nevezett erdőt adományozott a menedékszirti szerzeteseknek.[439] A birtok minden bizonnyal közvetlenül Lechnic falu mellett feküdt. A karthauziak először gazdasági épületeket építhettek a területen, ezeket csak az elkövetkezendő években szervezték át monostorrá, illetve az építkezés megkezdéséhez szükséges munkálatokat végezték el – ezt a területet nevezték Szent Antal-völgyének. Ezzel magyarázható az a körülmény is, hogy a szerzetesek nem a „semmi közepén" építettek egy új telepet, hanem egy meglévő – bár csak néhány éves – tradíciót folytattak. Később a monostor tulajdonába került Lechnic falu is, de érdekes megfigyelni a karthauziak megnevezését a korabeli oklevelekben: Lechnic melletti, illetve Dunajec-menti monostorként emlegették,[440] és csak később jelent meg a Szent Antal-völgyi jelző.[441]

Mikor már minden előkészület megvolt, nem várt támadás érte a létesítendő monostort. Az alapítás ellen a menedékszirti szerzetesek tiltakoztak.[442] A Keresztelő Szent János tiszteletére felszentelt karthauzi remeteség perjele ebben az időben az a Márton volt, aki zsákóci plébánosként elősegítette a szerzetesek letelepedését a Szepességben. Márton alapjában véve nem a rend terjeszkedése ellen tiltakozott, hanem úgy vélte, hogy egy szegény régióban, ahol még az első monostor sem erősödött meg, hibás döntés egy újabb házat alapítani. A Generális Káptalan is megerősítette Márton perjel aggodalmát. Ekkor születhetett

---

familiárisa által elkövetett gyilkosság utáni bűnbocsánatból teszi: *Magister Kokos filius Rikolffi, frater Michaelis Frank ex familia, qua nunc Berzevicziana nuncupatur, propter certum grave homicidium donare debuit villam Lechnicz ... Villam autem Lechnicz dedit pro fundatione monasterii circa fluvium Dunavetz ... et ipse debet esse fundator monasterii illius, ubi praeter hoc monaterium allius quinque fundasse debuisse liquet ex certo instrumento.* Erről persze nem olvashatunk a lechnici monostor alapítását bizonyító okleveleinkben, ahol csak annyi szerepel, hogy a nemes felesége és elhunyt fia lelki üdvéért cselekedett ily keresztény módon: MNL OL, E szekció 151 (Acta ecclesiastica ordinum et monalium), Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C, Nr. 25. fol. 2v.; WAGNER II. 75.; RÁBIK 2010. 91–104.; RÁBIK 2011. 97.; RÁBIK 2012. 79–80.; VIDA 2015A. 107–125.

[438] FEJÉR VIII/1. 251–252.; AOKL II. 412. sz.; RDSL I. 578. sz.; SMIČIKLAS VIII. 221–222. (= DF 258179., Ágoston zágrábi püspök, 1308. IX. 9.)

[439] MNL OL, Acta ecclesiastica, Fasc. 44. Nr. 15, Fol. 3v.

[440] RÁBIK 2012. 81. A szerző ezen a helyen csak két példát hozott, de ezek hűen tükrözik a leírtakat: *circa Donays* (DF 266977.), *prope Lechnicz* (DF 272977.). SLIVKA 1996. 210.; ŠTEVÍK 2008. 145.

[441] ŠTEVÍK 2007. 6.

[442] DEDEK 1889. 100–101.; BUCHTA 2005. 22.

az a megegyezés, miszerint az új monostor a menedékszirtiek filiájaként fog létrejönni. Tehát az eddig adományozott javak mind az első telep tulajdonába kerülnek azzal a feltétellel, hogy azok bevételeit a Lechnic melletti építkezésekre fogják fordítani.[443]

A dunajeci monostor alapításának körülményeit, az anyamonostoréhoz hasonlóan, mozgalmas események sorozatával lehet felvázolni. Noha, mint láttuk, története már 1307-ben elkezdődött, mégpedig a Kakas mesterre kimondott ítélettel, mégis ennek írásbeli megfogalmazására több mint egy évtizeddel később került sor.[444] Az alapításra vonatkozó első oklevelet a szepesi káptalan adta ki 1319. május 9-én. Ebben Kakas mester saját, valamint felesége és elhunyt fia lelki üdvének megváltására a menedékszirtieknek adományozta monostor alapítására a Lechnic nevű, 62 telket magába foglaló faluját minden tartozékával, illetve halászati joggal a Dunajec folyóban. A karthauziakat Márton perjel és Goblinus testvér képviselte.[445] Tartalmi szempontból az oklevél rövidnek és tárgyilagosnak mondható. Viszont utalást találunk arra, hogy Lechnic falut Kakas mester királyi adomány útján szerezte meg. Ez az első hiteles említése a birtoklás címének, jóllehet az oklevélből nem tudjuk meg, hogy a comes mikor lett a falu tulajdonosa.[446] Annál többről árulkodik az 1633. november 5-i lőcsei regiszter a menedékszirti oklevelekről. Sajnos pontos időpontról itt sem értesülünk, de megtudhatjuk, hogy Károly király 1311-ben Nagyőr[447] és Lechnic falvakat adományozta Kakas mesternek.[448] A birtokkal kapcsolatos oklevelekből kiderül, hogy Kakas a falut a német jognak megfelelően telepítette be, továbbá az is, hogy a 62 telkes volt. A soltész a telepítésért a malom felét, egy sörfőző házat és két szabad telket kapott, valamint hat dénárt a cenzusból. Ehhez még megkapta a kisebb bírságokat, valamint a nagyobbak harmadát is, mivel a pereken ülnökként vett részt a bíró mellett. Mindez azért fontos a karthauzi szerzetesek szempontjából, mert 1325-ben János soltész és felesége a menedékszirtieknek adományozta a lechnici soltészsághoz tartozó minden jövedelmét és tulajdonát,[449] hogy ezzel is erősítse az újonnan alapított monostor helyzetét.[450] Ezután Márton perjel János szerzetes vezetése alatt több rendtagot bízott meg az új monostor építésével.

---

[443] BUCHTA 2005. 5–8.; ŠTEVÍK 2010. 15.

[444] A terület története a karthauzi monostor megépítése előtt, valamint a remete Szent Antal kultusz megléte: KÚTNIK 1966. 176–193.

[445] FEJÉR VIII/2. 227–228.; WAGNER I. 403.; RÁBIK 2011. 97–98.; RDSL II. 453. sz.; AOKL V. 452. sz. (= DL 31067.)

[446] RÁBIK 2012. 81. Az alapítás körülményeiről: BUCHTA 2005. 18–20.

[447] Ennek a birtoknak az esetében az adományozás megerősítéséről van szó: RDSL I. 413. és 514.

[448] RDSL I. 944. sz.; RÁBIK 2012. 82. (= ŠA Levoča, Scrin. VI, Fasc. 6, Nr. 32.) Az ország jogi szokásainak megfelelően az új tulajdonosok megkapták a birtokukba került területre vonatkozó oklevelet is, így nem csodálkozhatunk azon, hogy ezek a dokumentumok egykor a monostor levéltárában pihentek.

[449] RÁBIK 2012. 82. A szerző csak az eperjesi levéltárban fellelhető oklevél jelzetét ismerteti. Szerinte János soltész eladta a tulajdonát képző soltészságot.

[450] AOKL IX. 31. sz. (= DF 266967.).

Hamar rádöbbentek azonban arra, hogy a Lechnic melletti birtok nem lesz elegendő az alapításra. Területileg ugyan elégségesnek számított, de nagy részét erdő borította és kevés volt a termőföld. Mivel a szerzetesek száma alapján állapították meg a monostor ellátásához szükséges földek nagyságát, így a még fel sem szentelt remeteségnek szüksége volt további adományokra. Kakas mester oklevelét 1320. április 6-án Károly király is megerősítette.[451] Kiderül belőle, hogy a mester további adományokat is tett, a szerzeteseknek adta Hámbor faluban lévő malma felét, továbbá a falu jövedelméből évente 3 márkát.[452] Fontos megjegyezni, hogy mindezt a menedékszirti monostornak tette. Ugyanebben az évben Károly két privilégiális oklevélben megerősítette Kakas mester további adományát Nagyőr falu határában, valamint felmentette a szerzeteseket az adók fizetése alól.[453] Vladimír Rábik szerint az uralkodó által megerősített oklevelek tekinthetőek a monostor valódi alapító iratainak: alátámasztja ezt az a tény, hogy az 1319-ben Kakas mester által kiadott oklevelet soha nem erősítették meg Károly király oklevelei nélkül. A szerző szerint így nyerték el jogi megerősítésüket, azaz a gyakorlatban megismétlődött a menedékszirti monostor alapításának formája: először királyi jóváhagyás, majd az alapító birtokokkal látta el a monostort, amit Jakab püspök hagyott jóvá. A szepesi prépost ezúttal azért maradt ki az alapítás folyamatából, mert a dunajeci monostor esetében nem egy új szerzetesrend honosításáról döntött az alapító.[454] Érvei között az is szerepel, hogy mivel az uralkodó jóváhagyta az alapítást, így nem volt szükség a prépost beleegyezésére, nem mellesleg azért sem, mert a király a prépostság kegyura volt. A szerző azonban azzal a kérdéssel nem foglalkozott, hogy a terület ordinariusa, az esztergomi érsek engedélyezte az alapítást vagy sem – a vonatkozó oklevelet, ha létezett egyáltalán, nem ismerjük. Továbbá megemlítette azt az 1324-ben kiadott oklevelet, amelyben az uralkodó a menedékszirtiek alapítójaként nevezi meg magát és amelyet a magyar kutatók hamisként könyveltek el,[455] tehát az alapítással kapcsolatban nem tartható mérvadónak. Meglátásom szerint Kakas mestert nem tekinthetjük csupán jótékonykodó úrnak, mivel az 1307-ben hozott ítélet szerint monostoralapításra kötelezték őt. Belátható, hogy a hat

[451] FEJÉR VIII/2. 255–256. 49. sz.; WAGNER I. 404.; WAGNER II. 73–74.; KATONA VIII. 419–420.; RÁBIK 2011. 99. (1320. IV. 9-i dátummal); RDSL II. 248–249. 535. sz.; AOKL V. 745. sz. (= átírásból ismert: DL 1961., Károly király, 1323. I. 23.; DL 1962., szepesi káptalan 1339. I. 4.; DL 1963., Károly király 1339. XI. 24.; DL 39446., szepesi káptalan, 1344. VII. 10.; DF 266974., csonka, I. Lajos király, 1358. IV. 3.)

[452] FEJÉR VIII/2. 255–256. 49. sz.; WAGNER I. 404.; WAGNER II. 73–74.; RÁBIK 2011. 99. (1320. IV. 9-i dátummal); RDSL II. 248–249. 535. sz.; AOKL V. 745. sz. (= átírásokból ismert: DL 1961., Károly király, 1323. I. 23.; DL 1962., szepesi káptalan 1339. I. 4.; DL 1963., Károly király 1339. XI. 24.; DL 39446., szepesi káptalan, 1344. VII. 10.; DF 266974., csonka, I. Lajos király, 1358. IV. 3.)

[453] DL 1961.

[454] RÁBIK 2012. 83.; RÁBIK 2011. 95.

[455] AOKL VIII. 567. sz. (= átírásból ismert: DL 1962., szepesi káptalan, 1339. I. 4.) Blazovich László szerint ebben az időben Ferenc fia: Tamás a szepesi várnagy és a király sem járt ekkor a szepesi várban, az oklevél hamisnak tekinthető.

monostor felszerelése, adományokkal való ellátása hatalmas összegbe került volna. Kakas a menedékszirti szerzeteseknek tett adományt és csak az 1319-ben kiadott oklevélben olvashatunk arról, hogy Lechnic falut Márton menedékszirti perjelnek adományozta új monostor alapítására. Még Károly király sem említi az újonnan alapított dunajeci monostort, amelyre áldását adta volna. Szövegszerűen csak egy 1326. november 1-jei forrásból értesülünk arról, hogy Kakas mester Károly király engedélyével ajándékozta Lechnic falut a karthauziaknak, hogy megalapítsák a Dunajec melleti Szent Antal-völgyi monostort.[456] A királyi engedély, illetve az adományozás megerősítése a kegyes adomány későbbi jogi biztonsága végett volt szükséges, hiszen Kakas mester testvérei és azok utódai követelhették volna a birtokot, mivel Kakas örökösök nélkül hunyt el. Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy ekkorra már a karthauzi telep önálló intézményként működött. 1322-ben a két monostor egyezséget kötött az önállósodásról, bár az oklevél tartalmát ma már nem ismerjük, tudunk létezéséről.[457] Ezzel érthetővé válik az is, miért maradt ki a terület egyházi vezetője, a szepesi prépost, illetve az esztergomi érsek az alapításból – legalábbis nem ismert az ügyre vonatkozó rendelkezése –, ugyanis a dunajeci alapítás esetében kezdetben nem önálló monostor létrehozása történt. Visszatérve Vladimír Rábik tanulmányára, a szerző méltán emelte ki a fentebb idézett négy oklevelet (emlékeztetőül: Kakas mester lechnici adományát; Károly király megerősítéseit, valamint ugyancsak Károly oklevelét arról, hogy a karthauzi szerzetesek mentesek a királyi adó fizetése alól). Helytálló az a megállapítása is, hogy ezt a négy oklevelet mintegy egészként kezelték a középkor során, ugyanakkor jogi szempontból ezek az iratok nem tekinthetőek alapítólevélnek. Az ismert és előbbiekben felsorolt adatok tükrében két dolgot állíthatunk biztosan: a monostornak nem azért nincs alapítólevele, mert az az idők folyamán elveszett, hiszen a szerzetesek a későbbiekben a kezdetekre vonatkozó okleveleiket többször is átíratták, hanem azért, mert – mondjuk ki – nem is volt. A második állításom ebből is következően az, hogy Kakas mester eredetileg a menedékszirti monostor filiájaként hozta létre a telepet, amelyet az első magyarországi karthauzi ház először egyfajta gazdasági központként alakított ki. A dunajeci monostor alapítása időpontjának mindezek nyomán az 1319-es Kakas-féle adománylevél tekinthető,[458] bár már 1307-ben megszületett a fundáció terve.

---

[456] WAGNER III. 175–176; FEJÉR VIII/3. 143–145. 39. sz.; AOKL X. 440. sz. (= DL 31070., átírás: DL 31072., Miklós esztergomi érsek, 1361. IV. 27.)

[457] RÁBIK 2012. 84.

[458] Pirhalla Márton az alapítással kapcsolatban csak ezt az oklevelet ismeri, nem részletezi az eseményeket: PIRHALLA 1899. 43. A Leibitzer-krónika 1320-re teszi az alapítást, a lengyel historiográfiában is ez az év szerepel: WAGNER II. 47.; WITKOWSKI 2004. 32.

A dunajeci monostor első elöljárója az a János szerzetes volt, akit Márton menedékszirti perjel megbízott az új telep építésével. Legfőbb célja az lehetett, hogy a létesítmény működését anyagilag biztosítsa. Kakas mester pártfogása révén sikerült megszereznie az idegen kézen lévő Lechnic soltészságát és a nedeci egyház birtokait.[459] Nedec várát, amelyet dunajeci várnak is szoktak nevezni, Kakas mester építtette a XIV. század elején. A vár a folyó partján állt, és a magyar–lengyel határ védelmét szolgálta, de Kakas mester vétségei miatt Károly király több birtokával együtt elkobozta tőle. Nedec favárát később Drugeth Vilmos nádornak adományozta, aki azt kővárrá építtette át.[460] A dunajeci konvent sok tekintetben szerencsésebb körülmények között jött létre, mint a Keresztelő Szent János tiszteletére épült menedékszirti monostor. Egyrészt alapítója előrelátóan gondoskodott anyagi helyzetéről, másrészt földrajzi fekvése előnyösebb volt.[461] A monostor közelében volt a Lengyelországba vezető út, ami miatt elhelyezkedése nem minden tekintetben felelt meg a rend szigorú előírásainak, viszont a szerzeteseket könnyebben meg lehetett közelíteni, mint a kietlen tájon épült menedékszirti monostor lakóit, így azok nyugalmának megzavarása nélkül is gyorsabban terjedt a néma barátok jó híre. Hasonló területen csak azután történtek alapítások a karthauziaknál, hogy a rend a *devotio modernán*ak köszönhetően túlesett egy belső reformon. A hajózásra is alkalmas Dunajec folyó, valamint a szomszédos országgal történő kereskedelmi kapcsolatok révén a Szepesség északi része az ország „forgalmas" területévé vált. Az alapító, Kakas mester halála után gyorsan új jótevője akadt a konventnek Drugeth Vilmos nádor személyében. Jótéteményeinek nagyságát különböző adományaival mérhetjük. Ezek közül a legfontosabb, de talán legösszetettebb Ófalu birtokának esete. Az ezen a helyen létrehozott soltészságot a szerzetesek már korábban megvásárolták, a birtok viszont Kakas mester tulajdonában maradt.[462]

A továbbiakban részletesebben is megismerkedünk Ófalu történetével, mivel a monostor jelentős birtoka volt és gazdasági szempontból is meghatározó volt a szerzetesek mindennapjaiban. A településen a szerzeteseknek 90 kúriájuk és jobbágytelkük van, továbbá 1700 hold földjük és rétjük. Ófaluban 8 mészárszék, 5 kenyér- és 6 só eladóhely is található, valamint 8 varga műhely, 5 posztókereskedés és 13 szatócs, egy nagy négykerekű malom,

[459] DEDEK 1889. 103.
[460] LENČIČ 2003. 367. Vö. ENGEL: ARCH. 306. A vár történetéről a magyar szakirodalomban bővebben: SEBŐK 2010. 385–389.
[461] DEDEK 1889. 110.
[462] Meg kell jegyezni, hogy Kakas mester halála után a család gondoskodott özvegyéről. Erről a szepesi káptalan által kiadott oklevélből értesülünk 1328. november 10-én, amely szerint a néhai Rikolf mester fiai, János és Rikolf mesterek jelen nem lévő fiaik nevében is, a másik részről Kakas mester özvegye, Aleyt kinyilványította, hogy teljes körű elégtételt kapott jegyajándékát illetően, így mentesítette János és Rikolf mestereket a további követelései alól: AOKL XII. 464. sz. (= DL 68809.).

templomának tornya pedig kőből épült.[463] A szepesi krónikák és azok alapján az elmúlt évszázadok történészei a falu eredetét visszaviszik azokba az időkbe, amikor a terület még őserdő volt.[464] Keletkezését azonban összefüggésbe kell hozni a Tarkői/Berzeviczi család többi birtokával a Magura vidékén, tehát a legvalószínűbbnek azt tekinthetjük, hogy leghamarabb a XIV. század elején jött létre. A pontosabb meghatározás is módunkban áll: 1330-ban Krisztián ófalui soltész eladta soltészságát János perjelnek és a dunajeci karthauziaknak, mégpedig a Kakas mester által egykor megszabott feltételek mellett.[465] Ismerjük azt az oklevelet is, amelyben Kakas mester 1308. július 24-én Detre mesternek adományozott egy területet a Pribic és a Dunajec folyók között irtásra és falu telepítésére.[466] Az oklevél nem bizonyítja egyértelműen, hogy itt Ófalu telepítésére kapott megbízást a soltész, esetleg a sikeren felbuzdulva további falvak telepítésével bízták meg. Egy valami biztos: az említett oklevél feltételei mérvadóak voltak Ófalu soltészságának továbbadásakor. A birtok tulajdonosa, Kakas mester, anyagi helyzetének romlásakor a területet zálogba adta Drugeth Vilmosnak. Ám azt sem ő, sem rokonai nem tudták visszaváltani, így az ügy bíróság elé került és a nádor megszerezte a birtokot. A két úr bizonyosan nem kedvelte egymást, ennek ellenére Drugeth Vilmos még jóval halála előtt a szerzeteseknek adományozta a területet, ahogy azt Kakas mester is kívánta volna. A pápához fordult, hogy közbenjárására az esztergomi érsek és a szepesi prépost joghatósága alól is kikerüljön a birtok. 1331-ben XXII. János pápa oklevelében arra kérte követeit, Jakabot és Rajmundot, hogy vizsgálják meg a nádor kérését,[467] de a fejleményekre források hiányában csak következtetni tudunk. Hat évvel később Drugeth Vilmos az uralkodó előtt is János dunajeci perjelnek és konventjének adta az említett birtokot, minden tartozékával együtt.[468] Ennek ellenére a szerzetesek csak Nagy Lajos

---

[463] 1362. október 28-án Ulrik dunajeci perjel kiegyezett az ófalusi lakosokkal a húsvágás jogáról, akiknek a hús és a kenyér piaci árusításáért évente 3 aranyat kellett fizetniük a konventnek: DF 266977. 1494-ben pedig Mátyás perjel heti vásár tartására kért és kapott engedélyt az uralkodótól: DF 266988. Virágzó és jövedelmező település volt, ezért történhetett, hogy az adományozó, Kakas mester rokonai nem akartak lemondani róla. Egyik utolsó kísérletük a birtok megszerzésére 1392-ben történt, amikor Kakas rokona, Farkasfalvi László pert indított István lechnici perjel és a konvent ellen az adományozó Kakas testvérének, Erzsébetnek a leánynegyedéért, mondván annak idején nem fizették azt ki. RÁBIK 2007. 9. Az egész ügymenetetet Pál kanonok ítéletleveléből ismerhetjük meg: DF 266979.

[464] FEKETE NAGY 1934. 238.

[465] FEJÉR VIII/3. 477–479. 199. sz.; MES III. 171. 248. sz.; FEJÉR VIII/5. 198–200. 118. sz.; SUPPLEMENTUM III. 171.; AOKL XIV. 466. sz. (1330. VIII. 5-i dátummal). (= újkori másolatból ismert: DL 36760.); DEDEK 1889. 111.

[466] FEJÉR VIII/1. 259–260.; SUPPLEMENTUM II. 31–32.; AOKL II. 414. sz.; RDSL I. 579. sz. (= DL 1723.; DL 36760.); FEKETE NAGY 1934. 239.

[467] THEINER 1859. 541–542. 839. sz.; MES III. 189.; AOKL XV. 159. sz. (= DF 291661.).

[468] FEJÉR VIII/4. 223–225. 103. sz.; WAGNER III. 177.; 1335. évi kelettel: FEJÉR VIII/4. 88–89.; MES III. 301. 430. sz.; AOKL XXI. 428. sz.; 1335. évi kelettel: AOKL XIX. 446. sz. (= átírásokból ismert: DF 253821., Lajos király, 1342. XII. 19.; DF 266969., Lajos király, 1342. XII. 13.; DF 266970., szepesi káptalan, 1344. VII. 9.).

király idejében tudhatták azt teljesen magukénak.[469] Az uralkodó – nyilván, mint a lengyel örökség részét – lefoglalta a birtokot, majd miután kiderült a tévedése, orvosolta azt. 1342-ben a dunajeci perjel személyesen jelent meg az uralkodó előtt, hogy tisztázza a birtokkal kapcsolatos jogokat. Lajos ugyanis Vilmos halála után sajátjaként kezelte Ófalut. János perjel bemutatta a birtoklást igazoló okleveleket, többek között a pápai követek jelentését is. 1342. december 13-án kelt oklevelében átírta és megerősítette az elődje által kibocsátott okiratot, amelyben Károly király megerősítette Drugeth Vilmos nádor adományát.[470] Az év végén, december 22-én Lajos király megparancsolta a várnagyoknak, nemeseknek és minden érintettnek, hogy a birtok ügyében ne zaklassák a szerzeteseket, mivel megtekintette a dunajeci karthauzi monostor okleveleit Ófaluról, és azt visszaadta nekik.[471] Az eset érdekessége, hogy az ófalui birtokkal kapcsolatban mindig János nevezetű perjele volt a dunajeci monostornak, ám mindhárom esemény során – a soltészság megvásárlása, Drugeth Vilmos adományozása, Lajos király megerősítése – három különböző, János nevű szerzetes viselte a perjeli címet.[472]

A leírtakkal kapcsolatban a következő fontos kérdés Ófalu egyházának története jelenti. A soltészek által alapított települések esetében a kánonjogi dilemmák mindig színesebbé teszik az eseményeket. Amikor János dunajeci perjel megvásárolta Krisztián soltész fiaitól, Jánostól és Miklóstól Ófalut, akkor leszögezték, hogy a soltészt megillető haszonvételek is az övéik, mégpedig aszerint, ahogy arról Kakas mesterrel megállapodtak.[473] Csakhogy a Kakas által kiadott privilégiumban csak az egyház tizedeiről esik szó, más tekintetben nincs megemlítve az alapítandó település egyháza.[474] 1331-ből ismerjük XXII. János pápa – korábban már említett – levelét, amelyet magyarországi követeinek, Jakabnak és Rajmundnak

---

[469] DEDEK 1889. 113.

[470] AOKL XXVI. 646. sz. (= DF 266969.). A Lajos király által megerősített oklevélben nem szerepel a pápai követek levelének szövege, csak a diploma megfogalmazásából sejthetjük, hogy az uralkodó nem csak apja oklevele alapján ismerte el a tévedést. További megerősítések: FEJÉR IX/1. 55–56. 5. sz.; MES III. 485. 637. sz.; AOKL XXVI. 657. sz. (= átírásokból ismert. DF 253821., Lajos király, 1364. IX. 26.; DF 266970., szepesi káptalan, 1344. VII. 9.). AOKL XXVIII. 494. sz. (= DF 266970.).

[471] AOKM IV. 294. 176. sz.; MES III. 485. sz., 638. sz.; AOKL XXVI. 663. sz. (= átírásokból ismert: DL 3538., szepesi káptalan, 1520. VIII. 1.; DF 266992., Lajos király, 1521. VI. 6.). Az oklevélben szereplő *villico ... dicte ville Ofalw* megnevezést Dedek Crescens Lajos ófalusi sáfárnak nevezi. Ebben az esetben inkább a falu elöljáróját, bíróját, falunagyát kellene érteni, mivel a karthauzi rend felépítésében a sáfárnak más szerepe van. Annál is inkább falunagyról lehetett szó, mivel Lajos király oklevelében meghagyta a lakosoknak, hogy a dunajeci karthauziakat ismerjék el egyedüli urukként: DEDEK 1889. 113. Az uralkodó 1364-ben ismét megerősítette említett oklevelét, amikor új pecsétjével látta el azt: MNL OL E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium: Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C, Nr. 6–10.

[472] A perjelek névsorát lásd a IV. 3. 2. fejezetben.

[473] FEJÉR VIII/3. 477–479. 199. sz.; MES III. 171. 248. sz.; FEJÉR VIII/5. 198–200. 118. sz.; SUPPLEMENTUM III. 171.; AOKL XIV. 466. sz. (1330. VIII. 5-i dátummal). (= újkori másolatokban: DL 36760.; DL 1723.)

[474] FEJÉR VIII/1. 259–260.; SUPPLEMENTUM II. 31–32.; AOKL II. 414. sz.; RDSL I. 263. 579. sz.; FEKETE NAGY 1934. 239. (= DL 1723.; DL 36760.).

címzett: Drugeth Vilmos nádor adományának köszönhetően a pápa többek között Ófalut kiemelte az esztergomi érsek és ezáltal a szepesi prépost fennhatósága alól. Ez azért volt fontos, mert egyúttal a plébános kinevezésének jogát is érintette. A birtok új tulajdonosa, Drugeth Vilmos nádor talán erre az eshetőségre gondolva kérhette a pápától, hogy vegye ki Ófalut az esztergomi érsek joghatósága alól. Guidó bíboros, pápai legátus 1349. október 10-én a Szent Antal-völgyi karthauziak kérésére, mivel nincs annyi bevételük, amelyből kellően tudnának gondoskodni magukról, az ófalusi plébániát minden jogával és tartozékával egyetemben egyesítette a monostor jövedelmeivel. A plébánia élére ezek után a konvent nevezhetett ki vikáriusi címmel egy papot, aki a lelkek gondozását látja el.[475] Vikárius kinevezése annak fényében, hogy a szerzetesek nem foglalkozhattak lelkipásztorkodással, teljesen érthető. Ám minderre abban az időben került sor, amikor a rend fokozatosan nyitott a pasztorizáció felé – ahogy erről már részletesen volt szó a rend történetéről szóló fejezetben –, Európa szerte egyre több karthauzi szerzetessel találkozhatunk lakott területeken. Mindez viszont azt jelenti, hogy ha a szerzetesek valóban ekkor kaptak engedélyt az ófalui egyház plébánosának kinevezésére, akkor az ottani egyház korábbi történetét továbbra is homály fedi. Emellett hasonlóan a nedeci egyház esetéhez – meg kell jegyezni, hogy a karthauzi szerzetesek korábban nem foglalkoztak lelkipásztori tevékenységgel. További bonyodalmat okoz, hogy miután 1337-ben Károly király megerősítette a nádor adományát a konvent részére, nem egészen két évtizeddel később János perjelnek bizonyítania kellett Lajos király előtt a birtok tulajdonjogát. A karthauziaknak azonban ügyelniük kellett arra, hogy a lelkipásztori teendők ellátása biztosítva legyen. Mivel létszámhiány miatt saját maguk közül senkit sem küldhettek a nedeci plébániára, így egy megfelelő plébánost kellett foglalkoztatniuk, akit elláttak minden szükséges felszereléssel. János szepesi prépost több kiváltságban is részesítette a bekebelezett egyházat, javadalmakhoz juttatta és a tized fizetése alól is felmentést nyert. Azonban a korábbi plébános önkéntes lemondása hiányzott. Ezért a perjel 1361-ben Miklós esztergomi érsekhez fordult segítségért, aki jóváhagyta a nedeci egyház összevonását a karthauzi remeteség birtokaival. Az adományozásról szóló oklevelet 1361. április 27-én János perjel megerősíttette Miklós esztergomi érsekkel. Ekkorra a dunajeci monostor önálló létesítményként működött. Azért volt szükség a megerősítésre, hogy így formailag is egyesítsék a nedeci egyházat a dunajeci monostorral. Ennek ellenére a későbbiekben is sok sérelem érte a rendet a plébánia miatt. Egy elhúzódó pernek Miklós

[475] FEJÉR VIII/4. 509–512. 263. sz.; FEJÉR IX/1. 73. 16. sz. (1342. évi keltezéssel); FEJÉR IX/1. 681–682. 375. sz.; WAGNER III. 178–179.; AOKL XXVI. 529. és 530. sz. között. AOKL XXXIII. 759. sz. (= DF 266968., átírások: DL 8524., szepesi káptalan, 1399. VI. 23.; DL 36773., szepesi káptalan, 1399. VI. 20.).

perjel vetett véget, aki az elszenvedett sérelmek megtorlásáról letett.[476] A rend kapcsolata a lelkipásztorkodással érdekes képet mutat később is: Boldizsár menedékszirti perjel 1539. május 1-i Szomolnok városának címzett leveléből megtudjuk, hogy a szomolnoki plébános köteles kéthetente misét szolgáltatni és szentbeszédet tartani a fennhatóságuk alatt lévő stószi templomban. Ezenkívül ugyanerre kötelezték őt a nagyobb egyházi ünnepek alkalmával is.[477]

Visszatérve a dunajeci szerzetesek mindennapjaihoz, a megélhetésükhöz szükséges támogatások jelentős része – Menedékszirthez hasonlóan – szintén a királyi kúriához köthetőek. 1392. június 15-én Mária királynő Lublóban kelt oklevelével a dunajeci karthauzi monostor szerzeteseinek a Szikszón termett szőlő borából évente két tunellát adományozott, és meghagyta a szikszói officialisának, hogy a két hordó bort minden szüretkor szolgáltassák ki nekik.[478] A borjáradék birtoklása nem volt mindig zökkenőmentes, így 1419. május 26-án a karthauziak panasza nyomán az uralkodó figyelmeztette Perényi Péter országbírót, aki időközben megkapta Szikszót a királytól, hogy szüretkor ne felejtse el kiadni a szerzeteseknek járó bort.[479] 1410. április 22-én Zsigmond király Szent Antal iránti tiszteletből minden advent vagy nagyböjt idején az ófalui harmincadból két vég ruhának való fehér posztót és két hordó heringet adott a barátoknak.[480] Nem sokkal ezután újabb adományban részesültek a barátok. 1415. december 13-án Borbála királyné a menedékszirti és a dunajeci karthauzi konventnek utalt ki a lőcsei harmincadból minden év karácsonyára két vödör heringet, Szent Jakab napjára pedig két vég posztót.[481] 1440. április 27-én Ulászló lengyel és választott magyar király évenként két hordó halat adott nekik, egyet adventben és egyet nagyböjtben, továbbá két vég swidnici fehér posztót és 12 mázsa nagyobb és 8 mensura kisebb sót.[482] Ezt a rendelkezést Kázmér király is megerősítette.[483] Mivel a dunajeci karthauziak háza a két királyság határán feküdt, a lengyel uralkodóktól is gyakran részesültek adományokban. Ennek fényében nem csodálkozhatunk azon, hogy a régebbi lengyel szakirodalom nem magyar alapítású monostorként kezelte a házat. 1377-ben Kázmér lengyel királytól Márton napja körül 12 mázsa sót kaptak,[484] 1393. március 14-én pedig Hedvig lengyel királynőtől a wincoi

---

[476] ZsO II/1. 592. sz. (= DL 8592.); Dedek Crescens Lajos a pert későbbi időpontra datálta: DEDEK 1889. 104.

[477] A szentségeket akkor és annyiszor kell kiszolgáltatnia, amikor és ahányszor a hívek azt kívánják. Ezekért a szolgálatokért a plébános a község méhészeitől és gyümölcsöseiből tizedet kap, minden portáról pedig egy tyúkot és sajtot, továbbá a hívek kötelesek felajánlást tenni a szentmise, keresztelés és gyónás alkalmával: DEDEK 1889. 196.; WAGNER I. 228–229.

[478] ZsO I. 2537. sz. (= DL 7795.).

[479] ZsO VII. 517. sz. (= DL 7796.).

[480] ZsO II/2. 7504. sz. (= DL 9639.).

[481] ZsO V. 1312. sz. (= átírásból ismert: DL 10406., szepesi káptalan, 1416. II. 10.).

[482] DL 13539. Az adományokat a lengyel kutatás is számon tartja: SROKA 2008. 108.

[483] SROKA II. 112. sz. (= DL 14564.).

[484] BARAN 1919. 19. 33. sz. (= átírásból ismert: DL 7340., Bochna város konzuljai, 1387. XII. 20.).

sóbányából szintén 12 mázsát.[485] Hedvig később a sójáradékhoz további nyolc mázsa sótörmeléket adományozott. Oklevelében megemlítette, hogy elődjei, Kázmér király és apja, Lajos király emlékére cselekedett így, akik ezt az alamizsnát már korábban elrendelték.[486]

A káptalani jegyzőkönyvekből megtudjuk, hogy a XIV. és XV. századok fordulóján nehéz idők jártak, a dunajeciek ugyanis többször kérvényezték az éves adó befizetése alóli mentességet. 1395-től több éven keresztül ezt engedélyezték, sőt 1403-ban a generális perjel is ellátogatott a Szepességbe.[487] A szomszédos Menedékszirt élére a káptalan kinevezte a brünni Szentháromság monostor *procuratorát*, Pétert, akit mindjárt megbíztak Lechnic vizitációjával. Az előző elöljárót felmentették szolgálatából: *priori Lapis Refugii fit misericordia*, és a konventet is megrovásban részesítették.[488] A dunajeci konvent esetében is kacifántos cselekmények játszódtak le. Budai Pál előzőleg az ausztriai gamingi monostor perjele volt, később került Lechnicre.[489] A Generális Káptalan őt és vikáriusát megfosztotta hivatalától, helyette a *procuratort* nevezték ki perjelnek.[490] A monostorokban meglazult a fegyelem, az anyagi gondokon túl a kialakult belső feszültséget csak tetőzték a politikai események. Ebben az időben ugyanis Csehországból és Morvaországból futótűzként terjedtek a huszita tanok. Nemcsak teológiai értelemben hódítottak, hanem a harci kedv is elérte Magyarországot, a Szepességet sem kímélték a katonák. Ellenségüknek éreztek minden egyházat, így a karthauzi monostorokat is. Kiváltképp vonzó lehetett számukra a dunajeciek konventje, hiszen megerősített kőfallal volt védve, amit saját védelmükre használhattak fel. A tudós kortárs szerzők közül főleg a lengyel krónikás, Jan Długoss emlékezett meg a nehéz időkről,[491] de a kamalduli Romuald barát is készített feljegyzéseket az eseményekről.[492] Megemlítette, hogy először 1431-ben törtek a védtelen szerzetesekre és teljesen kifosztották a monostort.[493] Ekkor Krakkó püspöke, Zbignev, a nagyhét előtt betiltotta a misék mondását egészen addig, amíg a husziták fel nem hagynak a pusztítással. Ez annyira feldühítette a seregeket, hogy a környéken való rablás után a Szepességet is megtámadták. Ekkor esett áldozatul a Dunajec mentén található monostor.[494] A templom kincseinek elrablásán kívül

---

[485] BARAN 1919. 22. 44. sz.; SROKA I. 32–33. 24. sz.; ZSO I. 2866. sz. (= DL 7910.).
[486] WAGNER III. 182.; KATONA XI. 345.; FEJÉR X/2. 93–94. 36. sz. – mind tévesen 1393. II. 23-i dátummal.; FEJÉR X/2. 264.; BARAN 1919. 48. sz.; ZSO I. 3848. sz. (= DL 8042.).
[487] BUCHTA 2005. 33.
[488] AC 100:25/1. 101.
[489] RÁCOVÁ 2009. 571.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 94.; WAGNER III. 182–183.
[490] AC 100:25/12. 162.
[491] A szerző vonatkozó részeit közli: WAGNER II. 94–95.
[492] DEDEK 1889. 176.; WAGNER III. 187.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 44.; BUCHTA 2005. 38.
[493] A Sperfogel-féle krónika 1415-ös dátumot említ, míg a szepesszombati krónika meg sem említi az 1431. évi támadást: ŠPIRKO 1937. 13.; DEDEK 1889. 176.
[494] ŠPIRKO 1937. 12.

még a könyvtárat is elpusztították. Miután a talált zsákmány nem elégítette ki vágyukat, dühükben a szerzetesek ellen fordultak. Némelyiket megkínozták, megalázták, de sokuk a rablók vérszomjának áldozata lett. A vérengzés során a perjelnek szánták a legnagyobb büntetést. Mihályt vallatni kezdték a monostor kincseiről, de a nem létező gazdagságról a perjel nem tudott mit mondani. A kínzások ellenére sem beszélt, ezért az idős szerzetest magukkal vitték.[495] Két évvel később, 1433-ban ismét megjelentek a husziták a Szepességben, ekkor még nagyobb sereggel. Erről a pusztításról már a lőcsei krónika is megemlékezett. Ismét megtámadták a dunajeci monostort, illetve a chorstini várban megszállt rablók sanyargatták, majd elűzték az utolsó szerzeteseket is.[496] Visszatérésük után Gábort választották meg perjelüknek. Miután látszólag sikerült rendezni soraikat, a rablók ismét lecsaptak rájuk.[497] A pusztítás során a karthauziak könyvtára is sokat szenvedett, így okleveleik megsérültek, vagy teljesen megsemmisültek. A perjel ezeket pótolni akarta, így a lengyel és a magyar uralkodóktól is a régi privilégiumaik megerősítését kérte.[498]

Forrásaink alapján arra következtethetünk, hogy a dunajeci monostornak rövid idő alatt sikerült kihevernie a huszita pusztítást. Nem kizárt, hogy a szerzetesek központi fekvésű lakóhelye is hozzásegítette őket a gyors felépüléshez. Mivel hamar híre ment a mészárlásnak,[499] így a segítség sem váratott magára sokat. Az adományok körül azonban néha még akkor is problémák voltak, ha az uralkodó volt a jótevő. II. Ulászló király 1494. április 16-án kelt okleveléből is megtudjuk, hogy nem ment minden gördülékenyen. Szapolyai István nádort és a kassai harmincad szedését intéző officiálisait figyelmeztette, hogy teljesítsék a korábban megítélt adományokat.[500] Sőt még a birtokállományukat is növelhették a szerzetesek. 1518. november 23-án Tótfalvi Svábi Antal fiai a lechnici karthauziaknak adományozták Kislesnice nevű prediumukat, valamint Nagylesnice, Körtvélyes possessiokban bírt birtokrészeiket, nemkülönben a nagylechnici soltészségüket, részben az irántuk érzett tiszteletből, hogy szükséget ne szenvedjenek, részben az általuk már kifizetett 300 magyar forintért.[501] Egy az újkorban készült összeírás szerint is jövedelmező falvakról

[495] PAJDUŠÁK 1924. 21. A szerző szerint a megmenekült szerzetesek a tárkányi monostorban húzták meg magukat. HAIN 1910. 1. 1415. évet jelöli meg. További sorsáról nem tudunk semmit, hiszen azt sem Długoss, sem Romuald nem jegyezte fel: MLINARIČ 1991. 178.; VARSÍK 1965. 59.; ŠPIRKO 1937. 28.
[496] De ettől az időtől kezdve csak kisebb károkat okoztak a karthauziaknak. Ján Vencko szerint azonban az 1433. évi huszita pusztításkor megölték az összes karthauzi szerzetest a monostorban: DEDEK 1889. 178.
[497] VENCKO 1927. 64.
[498] DEDEK 1889. 185.; DL 14564.
[499] DEDEK 1889. 185.
[500] DL 20203.
[501] IVÁNYI 1917. 91. 333. sz. (= DL 24369.).

volt szó, több malommal és erdővel.[502] A két Lesnice a Szepesség északi részén helyezkedett el, a tízlándzsások szomszédságában, tehát nem feküdt kívül a karthauziak tágabb értelemben vett klauzúráján, kivéve Körtvélyest. A Svábi családdal további ügyletek kapcsán is találkozhatunk, amikor a karthauziak megvásárolták Menyhért András és néhai Svábi Antal fiai, András és István lechnici birtokait.[503]

A konvent életében a mohácsi vereség nem, viszont a kettős királyválasztás komoly következményekkel járt: a Szepesség északi részét Kauffang Zsigmond, más néven Casparich pusztította, aki a Szapolyai-párti Dunajec várának őrzésével volt megbízva. Innen támadta meg rendszeresen a Lengyelországból érkező kereskedőket.[504] A dunajeci monostor sem kerülte el a figyelmét, hiszen stratégiai szempontól megkerülhetetlen volt. A szerzetesek sokat szenvedhettek az ellenséges csapatok pusztításaitól. A lőcsei krónika tanúsága szerint a lechnici karthauziak elküldték a lőcseieknek Szapolyai János emberének, Tőke Kristófnak levelét, melyben elpusztítással fenyegette a szerzeteseket, ha nem pártolnak át.[505] Sperfogel Kristóf lőcsei bíró 1528. szeptember 8-án vette át a levelet, ám ekkor (Liptó)Szentmiklósnál legyőzték Tőke Kristóf csapatait, így a karthauziaknak nem kellett tovább félniük.[506] Ugyanebben az évben Szapolyai János a nedeci várbirtokot Laski Jeromos lengyel nemesnek adományozta, ám a következő csapást Bornemissza Gergely – ekkor még csanádi prépost[507] – jelentette, aki a király kegyeltje volt: megszerezte többek között a menedékszirti és dunajeci néma barátok jövedelmeit is.[508] Zsófia lengyel királynő 1543-ban kérte a chorsztini és podolíni kapitányokat, valamint az egész elzálogosított terület városait, hogy ne sértsék meg a lechnici karthauziak privilégiumait, inkább védelmezzék őket tulajdonukban, ám ez az intézkedés már nem segített a barátoknak.[509] A zaklatásokat a dunajeciek a menedékszirti testvéreikkel közösen vészelték át, de a lőcsei száműzetés után már nem tudták teljes mértékben helyreállítani a belső rendet.

---

[502] A karthauziak által kifizetett összeg csak szimbolikusnak nevezhető azok értékének fényében: DEDEK 1889. 187.
[503] Átírásból ismert: DL 39997. (szepesi káptalan, 1522. IV. 16.).
[504] WAGNER II. 175.; WAGNER III. 191.; DEDEK 1889. 197.
[505] HAIN 1910. 37.
[506] BUCHTA 2005. 46. Hain krónikájában a levél küldését 1528-ra teszi: HAIN 1910. 122.
[507] A főpap politikai és egyházi szerepéről: PIRHALLA 1899. 253–298.
[508] PIRHALLA 1899. 255.
[509] Archív Gréckokatolíckeho Biskupstva v Prešove, fond SBM, inv. 959.

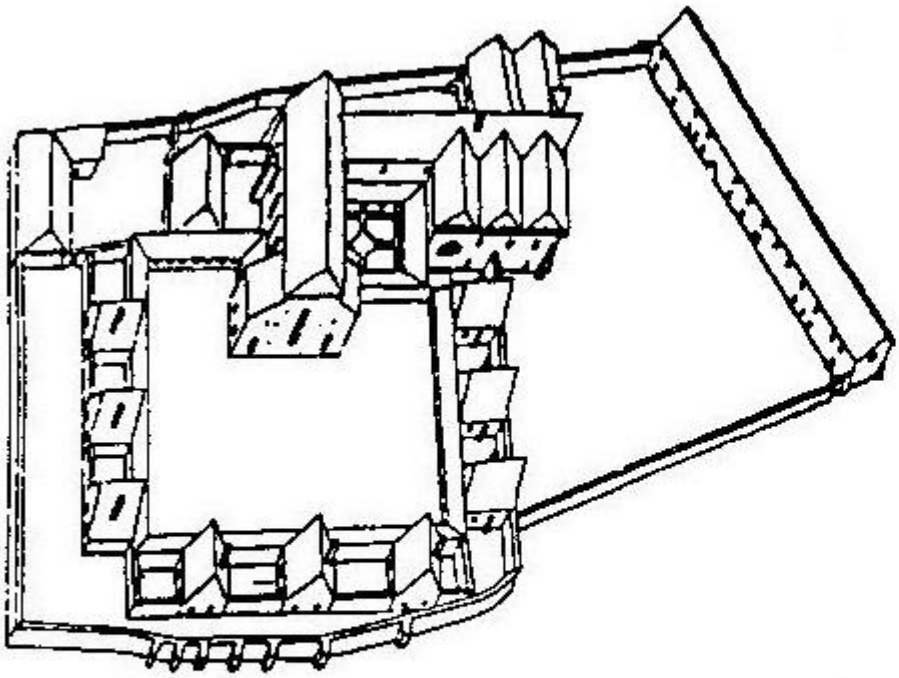

11. Ábra: A dunajeci monostor rekonstrukciója (XVI. sz.)
Forrás: RUCIŃSKY 2009. 416.

IV. 3. 1. A szepességi monostorok végnapjai

A karthauzi renddel kapcsolatban elmondható, hogy a politikai események zöme nem érintette közvetlenül a házakat,[510] ám az oszmán hódítás miatt fenyegetve érezték magukat a szerzetesek. Ebben a légkörben született a Generális Káptalan 1536. évi rendelete, amikor arra utasították a Felső-Alemann provincia összes monostorát, hogy vizitátoruknak adják át az alapítóleveleik hiteles másolatát, valamint ugyanilyen formában az összes adományról és privilégiumról szóló iratokat.[511] A rendelet nem bizonyult hiábavalónak. Hat év múlva, 1542-ben a rend összes monostorától azt kérte a káptalan, hogy a magyar és osztrák karthauziakért minden szerzetes, *conversus*, donátus és a rend szolgálatában álló összes személy minden egyes nap mondjon el egy Miatyánkat és egy Üdvözlégyet, könyörögjenek értük még a magányukban elmondott misékben is.[512] 1543-ban a fórumra senki sem látogatott el a provinciából, sőt semmilyen információt sem juttattak el az egyes perjelek. Ezért intették a vizitátorokat, hogy amint lehet, küldjenek vizsgálatot a veszélyeztetett területre.[513]

A dunajeci és a menedékszirti monostorok önálló intézményként tevékenykedtek a XV. század során, mégis további sorsukat célszerű egységesen bemutatni. Zsigmond király idejében még nem látszódott azok szomorú sorsa, ámde a huszita betörések megkezdésével folyamatosan egymással összhangban keresték a túlélés lehetséges módját.[514] A menedékszirti monostort a Szapolyai pártján álló murányi kapitányok foglalták el, hogy innen, mint egykor Basó Mátyás, a Ferdinándhoz tartozó Szepességben garázdálkodhassanak.[515] A monostor elfoglalásáról a szepesi plébánosi testvérület egyik seniorának, Moller György naplójából is

---

[510] A provincia házait a huszita támadások után közvetlenül az oszmán pusztítás sújtotta. A csapatok rombolásáról szóló hírek az 1460-as évektől kezdve folyamatosan jelen voltak: MLINARIČ 1991.180.

[511] AC 100:36. 3. *Monemus omnes et singulos Priores dictae Provinciae Alemaniae Superioris, quod literas fundationum et omnium proventuum ac privilegiorum seu libertatum suarum domorum authentice excopiare út vidimus inde facere curent, illasque sic fideliter et authentice wcopiatas, ad domum Cartusiae conservandas quamprimum poterint per Visitatorem mittant.*

[512] AC 100:36. 51. *Pro directione et protectione Ordinis nostri, et maxime personarum et domorum Alemaniae Superioris, nec non pro caeteris Christi fidelibus in Hungaria, Austria, et aliis locis in summo et extremo Turcarum periculo constitutis, hortamur et monemus omnes et singulas Ordinis nostri personas celebrantes, ut in omnibus missis privatis de vivis dicam orationem. „Omnipotens Deus, Christiani, etc." vel: „Ineffabilem misericordiam, etc.", non celebrantes vero, conversi, moniales, donati et caeterae Ordinis personae, dicant singulis diebus ter „Pater noster" et totidem „Ave Maria". Et praeter id, in privato omnes velint misericordiam Dei at auxilium Beatae Mariae et sanctorum devote implorare adversus imminentem Turcarum tribulationem, 7 psalmos, litaniam Sanctorum, et alia pia suffragia quae devotioni uniuscuiusque placent frequentando.*

[513] AC 100:36. 37.; HOGG 1994. 139.

[514] A török veszélyről a karthauziak életében: MARTIN 2008b. 51.

[515] Ursinius Márton perjel feljegyzései alapján 1543. június 29-én a rablók elfoglalták a monostort. A perjel ezt egy misekönyv hátlapjára jegyezte fel, ami saját tulajdona volt és bevallása szerint 1530-ban vásárolta 1 arany forintért. Ezt az információt Romuald kamalduli atyának köszönhetjük, aki a könyvet megtalálta a vöröskolostori könyvtárban: WAGNER III. 191.; DEDEK 1889. 198.; PIRHALLA 1899. 195.; PAJDUŠÁK 1924. 27.

értesülünk.[516] Moller lomnici és lőcsei lelkész volt, akinek a matrikulájából sok fontos információt tudunk meg a karthauziakról.[517] A Wagner Károly által publikált forrásból kiderül, hogy 1543-ban, pénteken, Szent Péter és Pál ünnepén este hét órakor jelentek meg a rablók – az ifjabb Podmaniczky, Basó öccse Demeter és Sadarlo – Menedékszirt kapujánál, a kapitányokat háromszáz ember kísérte. Minden oldalról körbevették az épületet, hogy a menekülést megakadályozzák. Minden ellenállás nélkül betörték az ajtókat, és kirabolták a monostort. Csakhogy nem elégedtek meg a fosztogatással, úgy döntöttek, hogy saját központjukat áthelyezik Menedékszirtre. Ehhez a döntésükhöz hozzájárult az is, hogy a Szapolyai-pártiak békét kötöttek a lengyel uralkodóval. Mivel a Szepesség így védtelen maradt, csak Ferdinánd hadaitól kellett tartaniuk. Elővigyázatosságból a monostor kőkerítését megerősítették, és lőréseket vágtak a falakba. A felső részek kapitánya, Bátori Bonaventúra értesült az eseményekről, és a barátok segítségére sietett. Ezer huszárral és négyszáz gyalogossal indult a karthauziak egykori otthonába. Mire seregével elérte a hegyeket, a rablóknak nyoma sem volt, így feladata csak a romok védelmének biztosítása volt. Mindezek ellenére a karthauziak még három hétig az elpusztult monostorban maradtak.[518] Moller György tudósításából azt is megtudjuk, hogy a támadás után nem sokkal összegyűltek a szepesi és sárosi urak, és megvitatták többek között a karthauziak helyzetét is. Egyetértettek abban, hogy ha állni hagyják a monostort, akkor az a jövőben is hasonló támadások áldozatává válhat és veszélyt jelenthet a vidékre. Eldöntötték, hogy Menedékszirtet lerombolják, a szerzeteseket átköltöztetik Lőcsére, ahol egy évszázaddal korábban, a huszita támadások alatt meghúzódtak. Bátori tiltakozott ez ellen, mivel Ferdinánd király nem engedte az elhagyott kolostorok lerombolását. Lőcse város tanácsa kijelentette, hogy szívesen fogadja a szerzeteseket. A barátok végignézték, ahogy néhány nap alatt megsemmisült egész addigi tevékenységük. Kevés holmijukat és könyveiket, amiket a rablók meghagytak, a lechnici testvérekhez küldték, ők maguk meg 1543. július 19-én bevonultak Lőcsére. Két nappal később már csak kőhalom maradt a falakból, ekkor szűnt meg teljesen a Keresztelő Szent Jánosról címzett menedékszirti vagy látókői monostor működése.[519] Hain Gáspár az 1543. évi eseményekről csak annyit jegyzett meg, hogy Basó Mátyás murányi kapitány elfoglalta a Káposztafalva melletti monostort, majd a lőcseiek felégették azt. Henckel Konrád bíró még az alapokat is leromboltatta.[520] Annak ellenére, hogy Lőcsén szívesen fogadták a karthauziakat, a

[516] WAGNER II. 239–240.; WAGNER II. 293–295.; HOMZA 2009. 414.
[517] HRADSZKY 1896. 147.
[518] A naplórészlet legújabb közlése Naďa Rácová írásában: HOMZA 2009. 414.; WITKOWSKI 2011.673.
[519] Moller György naplóbejegyzését Dedek is ismerteti: DEDEK 1889.; PAJDUŠÁK 1924. 28.
[520] HAIN 1910. 92.

szerzetesek nem maradtak sokáig a városban. Ursinius feljegyzései szerint ugyanis ők voltak azok, akik a leginkább sürgették monostoruk lerombolását.[521] Ráadásul a városi élet zaja mellett nem tudták folytatni eddigi magányos életüket. Ezért is döntöttek amellett, hogy testvéreikhez költöznek a Dunajec partjára. A történések fontos szereplője Beer vagy Ursinius Márton volt, aki először Lechnic perjele lett, csak 1539-ben nevezték ki Menedékszirt elöljárójává. 1544. január 23-án elhagyta Magyarországot, felkereste a rend központi monostorát, majd ugyan ebben az évben, július 27-én brünni perjel lett. 1548-ban Olaszországba utazott, később visszatért Krakkóba, ahonnan származott.[522] Mivel Márton távozott, így nem volt kérdéses, hogy a jövőben a dunajeci perjel lesz a két konvent elöljárója: az elpusztult monostor címét nem hagyhatták veszni, ezért az egyesült konvent perjele címében viselte a két monostor nevét. Csakhogy a másik szepességi monostort sem kerülte el a pusztítást. Amikor a menedékszirti barátok ingóságait északra vitték, a rablók lecsaptak rájuk. Szintén Moller György bejegyzéseiből tudjuk, hogy száznál is több fegyveres ütött rajtuk. Amit tudtak, elraboltak, és a kíséret tagjait megölték, sőt ezen felbuzdulva betörtek a dunajeci monostorba is. A fiatalokat elűzték, és csak az öt legidősebb szerzetesnek engedték meg, hogy maradjanak. Elhajtották a jószágokat, és a nedeci várhoz vitték azokat.[523] Annyi ígéretet tettek, hogy a megmaradt szerzetesek élelmezéséről gondoskodni fognak. Arról, hogy mikor és hogyan sikerült felszabadulnia a monostornak, nem tudunk, a jelenlegi kutatások során sem sikerült forrásokkal igazolni a rablók kiűzésének folyamatát.

A szerzetesek élete továbbra sem volt mentes a háborúktól. 1545-ben újabb támadás érte őket, amit Romuald atya csak úgy jellemez, hogy hatalmaskodás áldozatai lettek.[524] A Budaházynak tulajdonított krónikában arról olvashatunk, hogy a zaklató, aki kifosztotta a karthauziakat, nem más volt, mint Horváth János egykori szepesi prépost.[525] A volt prépost négyezer aranyért megvásárolta a késmárkiaktól, pontosabban a sok kárt okozó Laszky Jeromostól Dunajec várát, és onnan indított támadásokat a szerzetesek ellen, egyesével elvéve a birtokaikat.[526] A szerzetesek így rövidesen nagy szegénységbe jutottak, ezért azon sem csodálkozhatunk, hogy minden lehetséges módon ragaszkodtak ahhoz, ami megmaradt. Ferdinánd király kísérletet tett arra, hogy hatalmánál fogva megvédelmezze a lechnici monostort. Utasította az officiálisokat, hogy ne háborgassák a szerzeteseket, és ne szedjenek

[521] DEDEK 1889. 203. Ursinius perjel feljegyzéseit Wagner Károly publikálta: WAGNER III. 191.
[522] A perjel naplóbejegyzéseit Dedek is közli: DEDEK 1889. 204.
[523] PIRHALLA 1899. 196.; HRADSZKY 1896. 130.
[524] DEDEK 1889. 204.; WAGNER III. 191.
[525] MNL OL, E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium: Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C., Nr. 6–10. A szepesi prépostot valóban megfosztották hivatalától: PIRHALLA 1899. 136–140.
[526] A krónikáról Dedek tudósít: DEDEK 1889. 205.

tőlük semmilyen illetéket.[527] Egyik oklevelében megemlítette azt is, hogy a Lechnicen élő menedékszirti szerzetesek korábban már szereztek hasonló privilégiumot.[528] Mátyás perjel, mivel mindkét konvent címét bírta, megpróbálkozott a menedékszirti monostor birtokainak visszaszerzésével: az 1550-es évek elején többször a szepesi káptalan elé járult, hogy átírassa korábbi adományleveleiket. Ezek közé tartozott a frankvágási soltészság, csakhogy a területet annyira elpusztították, hogy nem sok hasznát látták. Kristóf perjel arra kényszerült, hogy a birtokot eladja 35 forintért Miksa soltésznak.[529] Így csak Vilkfalva maradt meg az első karthauzi monostor vagyonából. Ráadásul a szerzetesek egyre kevesebbszer kapták meg az uralkodók által biztosított adományokat. Ezért is fordulhatott elő, hogy egyre több barát hagyta el a monostort, többen Lengyelországba vándoroltak, hogy ott békésebb körülmények között élhessenek. Okleveleik egy részét a krakkói Szent Klára kolostor apácáinál helyezték el, itt talált rájuk Radzivil krakkói püspök, aki a nagyobb biztonság érdekében átszállíttatta a levéltárat a Szent András konventbe.[530] A csekély adományok nem javították a karthauziak anyagi helyzetét. Ezért Kristóf perjel új megoldást keresett. Úgy gondolta, hogy a falvak újratelepítésével és új települések létrehozásával meg tudja menteni a monostort. Tervét a Szepesség északi részében és Sáros megyében szerette volna végrehajtani keletről jött telepesek, a ruténok segítségével. Így telepítették újra rutén jog alapján Frankvágását is.[531] 1553-ban Miksának eladta a település örökös bírói jogát 35 forintért azzal a feltétellel, hogy újratelepíti azt. Az összeget 5 forintonként kellett megadnia minden év Szent Jakab napján egészen addig, amíg nem törleszti adósságát. Ha a megszabott határidőre nem tud fizetni, akkor az összeg kétszeresét kell megadnia. Miksa ezért 3 ekealjnyi földet kapott, a bírói címet és annak jövedelmét is, valamint a sörfőzés jogát és annak árusítását a kocsmában, malom építésének jogát, szabad halászatot és nyájai legeltetésének jogát. Minden a faluba érkező új telepesnek, ha állatokat tartott, akkor évente fél forintot és egy sajtot kellett fizetnie a monostornak, a falu pedig szent Mihály napján egy forintot volt köteles adni a szerzeteseknek a juhtúró készítéséért.[532]

A következő perjeleknek a Nedecből irányuló támadásokat is el kellett tűrniük. A következmények közé tartozott, hogy a megélhetés reményében Kristóf és Ferenc perjelek sorra adták el a megmaradt birtokokat. A karthauziak legbefolyásosabb ellensége azonban

[527] Archív Gréckokatolíckeho Biskupstva v Prešove, fond SBM, inv. 960.; BUCHTA 2005. 47.
[528] Archív Gréckokatolíckeho Biskupstva v Prešove, fond SBM, inv. 961.
[529] WAGNER III. 193.
[530] DEDEK 1889. 205–206. Az esetről Repffius Udalrik is beszámolt válaszában. MNL OL, E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium: Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C. Nr. 6–10.
[531] BUCHTA 2005. 47.
[532] WAGNER III. 193.

Bornemissza Gergely választott csanádi püspök és szepesi prépost volt, aki meg akarta szerezni a rend vagyonát, így minden lehetőséget kihasznált a lechniciek ellehetetlenítésére. Menedékszirt egy részét, az egykori lőcsei otthonukat, már oktatási célokra elnyerte (ahol később jezsuita iskola létesült),[533] sőt azokat a birtokokat is, amelyeket a dunajeci konvent kapott, hogy ott újra felépítsék Menedékszirtet. A prépost igyekezett még azelőtt megszerezni az adományt, mielőtt a perjelek elzálogosítják az összes birtokukat.[534] A királyi udvarban negatív képet festett a csavargó szerzetesekről, akik elherdálták a vagyonukat és züllött életmódot folytattak. Ferenc perjel mindeközben próbálta elnyerni legalább a lengyel uralkodó kegyét. Végső megoldásként azon dolgozott, hogy megjelenhessen a trónörökös, Miksa, pozsonyi koronázásán, hogy Ferdinánd királynak beszámoljon valódi helyzetükről. Az útiköltségek fedezése miatt el kellett adnia Menedékszirt egykori gánfalvi birtokát Csepánszky Mátyásnak,[535] ráadásul Vilkfalvát is elzálogosította.[536] Ferenc fáradozásai hiábavalóak voltak, mivel Miksa király felkarolta Gergely prépostot: 1563. november 20-án a dunajeci,[537] majd egy nappal később a menedékszirti birtokokat adta neki.[538] A két oklevél a karthauzi rend megszűnését jelentette a Szepességben. Ferdinánd királynak hű emberei jelentették, hogy a szepesi káptalannak ebben a zavaros időben nincs olyan birtoka, ahová elrejthetné az általa őrzött okleveleket. Továbbá azt is, hogy a lechnici monostor szerzeteseinek erkölcse megromlott, javai elvesztek, főleg a jelenlegi perjel hanyagsága miatt, és az épület csak csavargók menhelye lett. Ezért tetszése idejére Bornemissza prépostnak és a káptalannak adományozta a monostort anélkül, hogy a benne élő perjelt és a szerzeteseket el kelljen látnia. Bornemissza a rendeletről nem értesítette a szerzeteseket, akiknek külföldi testvéreik jóvoltából sikerült megszereznie Miksa támogatását. Utasította bethlenfalvi Thurzó Szaniszlót, hogy védje meg a lechnicieket Bornemissza támadásaival szemben. Ez az utolsó kétségbeesett cselekedet is hasztalannak minősült, mivel a prépost bemutatta Ferdinánd parancsát, mire Miksa visszavonta a magáét,[539] a dunajeci konvent jogilag megszűnt létezni. Romuald és Budaházy szerint Ferenc perjel világgá ment, de megemlítenek még két szerzetest, Schátz Mihályt és Egri Györgyöt, akik ezek után még perjelei lehettek a konventnek.[540] Ezt bizonyítja a szepesi káptalan 1565. június 2-i oklevele is, amelyben

[533] RÁCOVÁ 2008. 94.
[534] PIRHALLA 1899. 263.
[535] DL 382.
[536] Prot. 1562. Ind II, fol. 3. 70.
[537] WAGNER I. 435.
[538] WAGNER I. 436.; PIRHALLA 1899. 263.
[539] WAGNER I. 437.
[540] Mihály még Felső-Szépfalut is elzálogosította.

Mihály, a két konvent perjele még rendelkezett Felsőszépfalu birtokával.[541] A kamalduli atya szerint volt még néhány barát a monostorban, az idősek meghaltak, a fiatalok Lengyelországba és Ausztriába menekültek, a dunajeci monostor csak 1567 után szűnt meg teljesen.[542] Dedek Crescens Lajos ezzel szemben úgy véli, hogy ez nem teljesen igaz, mivel az említett perjelek csak bitorolták a címet, mivel a jogos perjel egy Tamás nevű szerzetes volt, aki Ursinius Márton feljegyzései alapján 1567. május 26-án halt meg Lechnicen.[543] Ezt az állítást megerősíti egy 1564-ben készült lustráció, amelyet a lengyel határjárás során készítettek. Ránk maradt annak hiteles másolata, amelyet a lublói vár parancsnoka készített.[544] Lechnic eszerint ebben az évben lakatlan volt, csak a perjel és egy megtért testvér maradt a falak között.

1572-ben Bornemissza 300 forintért elzálogosította Lőcse városának a karthauziak ottani monostorát, amelyből csak 125-öt kapott meg.[545] Sok viszontagságon mentek keresztül a birtokok, míg Pethe Márton kalocsai érsek kiváltotta azokat, és III. Ferdinánd engedélyével 1663-ban a Jézus-társasági atyáknak adta. A testvérek 1610-ben megkapták Lőcsén a karthauziak egykori menedékét a templomukkal együtt, ahol iskolát alapítottak.[546] A karthauzi szerzetesek távozása után Dunajec elvesztette egyházi jellegét, világi urak lakóhelyévé és erődítménnyé vált. A császári család támogatásának fejében Miksától Mágócsi Gáspár kapta zálogba a monostort.[547] Az általa készített összeírásból tudjuk, hogy nem jelentéktelen adományról volt szó. A főúr örököseinek köszönhetően Thököly István lett az új birtokos 1609-ben, aki három évvel később a birtokot eladta Palocsay Horváth Györgynek. 1625-ben a Rákóczi-család vásárolta meg a monostort, akik tovább gyarapították annak vagyonát és az épületeket is felújították. Rákóczi Pál számára elsősorban azért volt fontos a létesítmény, mivel határvárként szolgálta a családját. A monostorra az ekkori várrá alakítás miatt, tetőszerkezetének felújítása során ragadt a Vöröskolostor elnevezés. 1699-ben Rákóczi Erzsébet viszont eladta a nyitrai püspöknek, aki végrendeletében a kamalduli szerzetesekre hagyta a szent helyet.[548] I. Ferdinánd király rendeletének köszönhető, hogy a monostor levéltára a mai napig fennmaradt. A kamalduli rend feloszlatása után, valamint a szerzetesek

[541] DL 24342.
[542] WAGNER III. 194.; BUCHTA 2005. 49.
[543] DEDEK 1889. 207.; WAGNER III. 192.
[544] A szöveget közli: DEDEK 1889. 207–208.; MNL OL, E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium: Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C. Nr. 24.
[545] PIRHALLA 1899. 276. Lőcsei krónika adatai szerint ez 1571-ben történt: HAIN 1910. 121.
[546] DEDEK 1889. 221. A vonatkozó oklevelek másolata – a felsorolássa együtt –, a menedékszirti birtokok tulajdonlását igazoló oklevelek összeírásában szerepel: DL 382. 109.
[547] DF 266995.
[548] ŠTEVÍK 2007. 23–24.

lakhelyének zavaros tulajdoni viszonyának ellenére az épületben található oklevelek nem kallódtak el. Sőt, az újonnan létrejött Eperjesi Görögkatolikus Püspökség gyűjteményének része, ezért először a lechnici plébániára került az összegyűjtött anyag, majd a püspökség megszüntetése után az Eperjesi Állami Levéltár állományának része lett 1956-ban. Annak ellenére, hogy a püspökséget újra létrehozták, a „Vöröskolostor" nevet viselő gyűjtemény csak 1989-ben lett ismét a görögkatolikus levéltár része.[549]

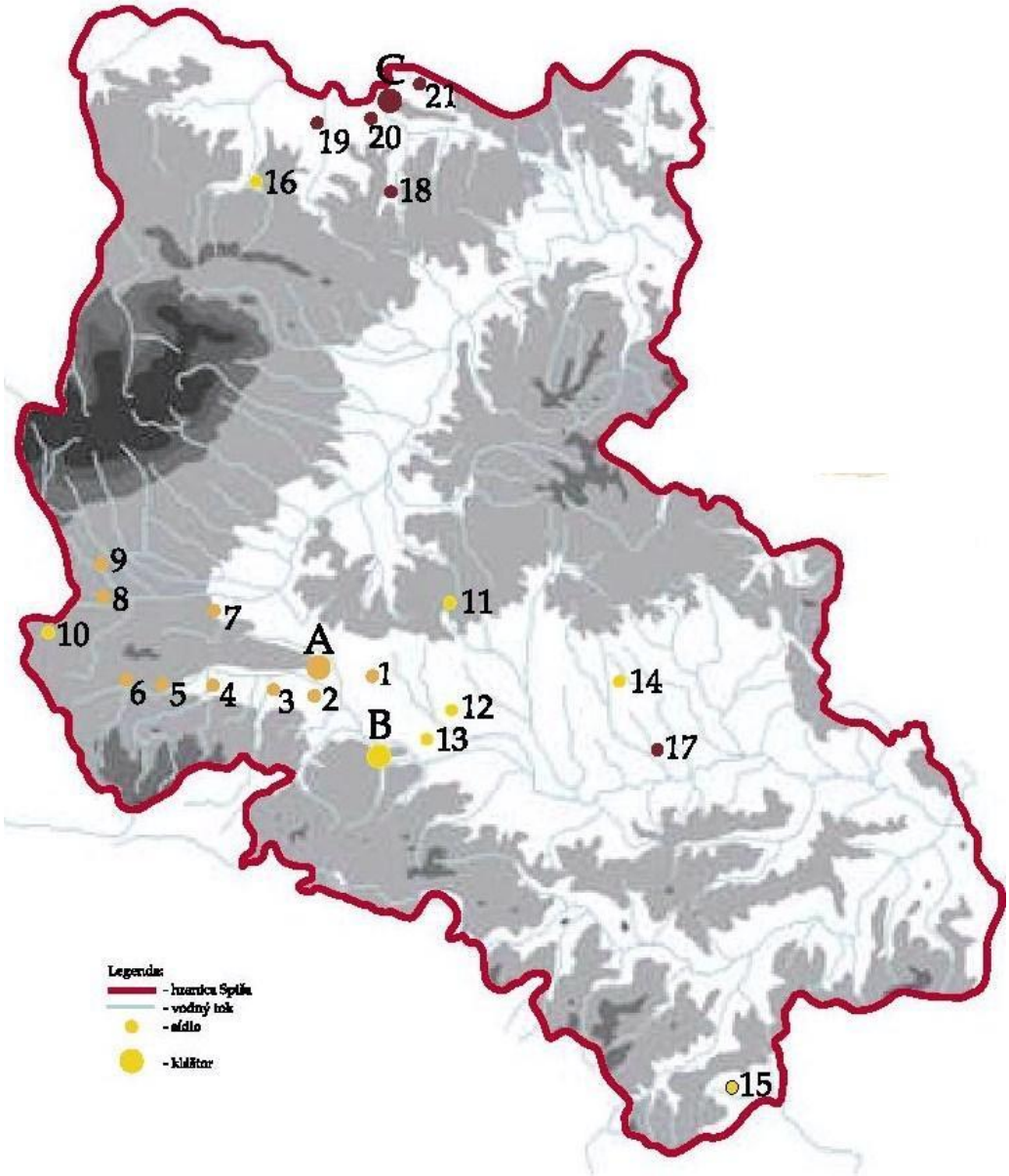

12. Ábra: A menedékszirti, dunajeci és sávnyiki monostorok birtokai a Szepességben.
A: 1. Védfalu, 2. Sávnyik, 3. Szepesvéghely, 4. Hernádfalu, 5. Erzsébetháza, 6. Vikártfalva, 7. Szepestapolca, 8. Lucsivna, 9. Menguszfalva. B: 10. Szépfalu, 11. Farkasfalva, 12. Arnótfalva, 13. Tamásfalva, 14. Kolcsó, 15. Stósz, 16. Nagyfrankvágása. C: 17. Körtvélyes, 18. Óleszna, 19. Ófalu, 20. Lechnic, 21. Lesnica. Forrás: HOMZA 2009. 271.

[549] RÁBIK 2007. 8.

IV. 3. 2. A dunajeci monostor személyi állománya

Perjelek

János 1325. I. 29. (AOKL IX. 31. sz.)[550]
1337. VII. 25. (AOKL XXI. 428. sz.)

Valószínűleg a monostor alapítása óta ő volt a lechnici perjel, Seitzből jött Menedékszirtre. Wagner és Rupp szerint 1320-tól viselte a perjeli címet. Dedek Crescens Lajos hívta fel a figyelmet Romuald kamalduli atya adataira János perjelről, amelyeket Wagner Károly publikált. Romuald szerint a dunajeci perjelnek 1328-ban el kellett volna látogatnia a mauerbachi monostorba, amely a legközelebb volt a szepességi konventekhez, ahol a menedékszirti konventet is képviselnie kellett. A forrásból azt is megtudjuk, hogy János a rend új szabályait hozta el magával, aminek másolatával rendelkeznie kellett az összes karthauzi telepnek. 1342-ben Seitzben lemondott hivataláról és visszatért fogadalma házába.[551]

János 1342. XII. 13. (AOKL XXVI. 646. sz.)[552]
1344. XII. 5. (AOKL XXVIII. 793. sz.)

Goblin 1344. (WAGNER III. 178.)

Csak Romuald ismeri, lemondott funkciójáról. Rupp Jakab szerint 1344 és 1349 között volt perjel. Az a feltételezés is felmerült, hogy személye megegyezik a korábbi menedékszirti perjelével.[553]

Pál 1347. XII. 3. (AOKL XXXI. 1117. sz.)

János 1349. V. 27. (DL 30652.)
1349. XI. 25. (DL 30652.)

---

[550] További adatok: 1329. I. 21. (AOKL XIII. 40. sz.); 1330. VI. 1. (AOKL XIV. 306. sz.); 1330. VIII. 4. (AOKL XIV. 466. sz.).

[551] Naďa Rácová tévesen azonosította őt a soron következő János perjellel. RÁCOVÁ 2009. 570.; WAGNER III. 174.; RUPP II. 205. Romuald valószínűleg a Peez által publikált mauerbachi krónikát vette alapul. DEDEK 1889. 116.; WAGNER III. 176. Az új szabályok valóban ebben az időben születtek: *Antiqua Consuetudines*. Fontos változást jelentett a perjel választásának módja. WITKOWSKI 2011. 675.

[552] További adatok: 1344. VII. 9. (AOKL XXVIII. 494. sz.); 1344. VII. 10. (AOKL XXVIII. 495. sz.).

[553] RÁCOVÁ 2009. 570.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 93.; WAGNER III. 179.; RUPP II. 205.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 35.; WITKOWSKI 2011. 675. Utóbbi szerzők a második lechnici perjelként emlegetik.

Detre 1351. (WAGNER III. 179.)[554]

1355. III. 1. (DL 4496.)

Wagner szerint 1351-től volt perjel. A krónikás hagyomány szerint őt János követte.[555]

Amandus 1363. (meghalt, AC 100:29, 185.)

A Generális Káptalan feljegyzései alapján 1363-ban halt meg, János elődje volt.[556]

János 1359. II. 1. (DF 266975.)[557]

1363. (meghalt, AC 100:29, 185.)

Ulrik 1362. X. 28. (DF 266977.)[558]

1365. (meghalt, AC 100:29. 189.)

János 1381. VIII. 1. (WAGNER III. 181.)[559]

1382. X. 31. (DL 31110.)

Péter 1390. (AC 100:25/1. 100–101.)

Az 1390. évi káptalan nem mentette fel hivatalából az előző perjelt, ám Péter menedékszirti perjelt bízta meg ezzel a feladattal. Arra is utasítást kapott, hogy a dunajeci monostorban élő Pétert, aki egykor ciszterci rendi szerzetes volt, tegye alkalmassá a perjeli hivatalra.

István 1392. III. 15. (ZsO I. 2438. sz.)

István perjel szerepel a kamalduli krónikában, de csak az ófalusi soltészsággal kapcsolatban.[560]

Budai Pál 1392. (WAGNER III. 182.)[561]

---

[554] További adatok: 1355. III. 1. (DL 30657.); 1355. III. 1. (DF 266973.)
[555] WAGNER III. 179.; HOGG 2004. 421.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 93.; AC 100: 29. 172.
[556] LABANCOVÁ–LABANC 2012. 93.; AC 100:29, 185.; AC 100:33, 29.
[557] WAGNER III. 180. A szerző szintén 1359-től említi. További adatok: 1361. IV. 27. (DL 31072.)
[558] LABANCOVÁ–LABANC 2012. 93.; AC 100:29, 189.; WAGNER III. 181.
[559] Wagner adatai között 1364-ben szerepel perjelségének kezdete.WAGNER III. 181.
[560] Az eddigi kutatások nem tudták oklevéllel bizonyítani István szerepét: RÁCOVÁ 2009. 570. A Labanc házaspár sem ismeri a forrást: LABANCOVÁ–LABANC 2012. 93.; WAGNER III. 182.
[561] További adatok: 1393. V. 5. (ZsO I. 2921. sz.); 1394. V. 8. (DF 266979.)

1394. (AC 100:25/2. 162.)

Az ausztriai gamingi monostor perjele volt, később került Lechnicre. A Generális Káptalan megfosztotta őt és vikáriusát hivatalától, a *procurator*nak kellett ideiglenesen átvennie pozícióját, de ezzel együtt a konventtől megvonták a perjel választásának jogát. Ezután visszatért fogadalma házába, ahol 1421-ben meghalt.[562]

Miklós 1394. (AC 100:25/2. 162.)[563]

1405. (meghalt, AC 100:25/3. 330.)

A Generális Káptalan utasítására, 1394-ben lett *procurator*ból perjel, 1405-ben már a haláláról értesültek. 1399-ben a káptalan figyelmeztette a perjelt, aki nem tartotta be a regula előírásait: elherdálta a tizedet, világi személyt temetett el a szerzetesek temetőjében, vendégeivel a refektóriumban étkezett. Többször megemlítik, hogy a perjel elmulasztotta átadni az éves taxát a vizitátornak. A kritikus helyzetre való tekintettel a generális perjel magát nevezte meg vizitátornak.[564]

Mihály 1406. II. 20. (ZsO II/1. 4465. sz.)

1408. (AC 100:25/3. 394.)

Az 1406-ban tartott Generális Káptalan nem mentette fel hivatalából, ám a végső döntés meghozatalát a vizitátorra bízták, attól függően, mi lesz a legjobb a perjelnek és a háznak is. A következő évben saját kérésére felmentették hivatalából. Brünnbe küldték vissza, ahol a fogadalmát letette.

György 1408. (AC 100:25/3. 394.)

Szerzetesi fogadalmát Lechnicen tette le. A Generális Káptalan utasítására lett perjel, az aktákban junior *procurator*ként említették. A karthauzi krónika szerzője azonosítja az előző, ugyanazt a nevet viselő perjellel. A kamalduli krónika szerint 1410 és 1414 között volt hivatalban. 1412-ben a káptalan engedélyezte a konventnek, hogy gyertyák mellett megemlékezzenek a védőszentjük ünnepéről.[565]

---

[562] RÁCOVÁ 2009. 571.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 94.; WAGNER III. 182–183.; WAGNER III. 183.; WITKOWSKI 2011. 675.; AC 100:25/12. 162.; HOGG 2004. 423. 438.

[563] További adatok: 1394. V. 8. (DF 266979.); 1395. VIII. 20. (DL 30353.); 1399. VI. 23. (DF 266980.); 1400. XI. 4. (ZsO II/1. 592. sz.); 1403. IV. 24. (ZsO II/1. 2383. sz.); 1404. I. 22. (ZsO II/1. 2938. sz.); 1404. II. 4. (ZsO II/1. 2965. sz.); 1404. II. 16. (DF 266981.).

[564] RÁCOVÁ 2009. 571.; LABANCOVÁ–LABANC 2012. 94.; AC 100:25. 162.; AC 100:26. 1.; WAGNER III. 183–184.; RUPP II. 205.; HOGG 2004. 451. és 424.; AC 100:25. II. 244.; AC 100:25/3. 304.

[565] HOGG 2004. 429.; RÁCOVÁ 2009. 571.; AC 100:7. 28–29.; WAGNER III. 184.

Roatter 1414. (meghalt, AC 100:7. 49.)

Ezt a perjelt csak a Generális Káptalan feljegyzéseiből ismerjük.

Miklós 1416. II. 9. (DL 10406.)[566]

1425. VII. 26. (ZsO XII. 871. sz.)

Hain Gáspár lőcsei krónikája szerint a lechnici monostor perjelét megkötözve magukkal vitték a husziták 1415-ben, ám erre a támadásra valójában 1431-ben kerülhetett sor. A Generális Káptalan feljegyzései szerint 1436-ban halt meg, de ekkor már nem volt a monostor perjele.[567]

Mihály 1425. (WAGNER III. 186.)

Valamikor 1425 környékén érkezhetett Lechnicre, mert előtte a menedékszirti monostor perjele volt, amint erről a karthauzi és a kamalduli krónika is megemlékezik. Dedek szerint egy évvel korábban már funkcióban volt.[568] A Wagner által összeállított névsor alapján perjelsége alatt a menedékszirti monostort kifosztották és felgyújtották a husziták, a szerzetesek más házakba kerültek. Rupp szerint 1436-ban még tevékenykedett.[569]

Gilbert 1431. (meghalt, AC 100:9. 41.)

A perjelt csak a Generális Káptalan feljegyzéseiből ismerjük, azt is megemlítik, hogy lechnici perjelsége után a Mindenszentek-völgye monostor szerzetese lett.

Miklós 1446. IX. 10. (DL 39992.)

1450. (meghalt, AC 100:4. 75.)

A Generális Káptalan szerint eredetileg a menedékszirti monostor szerzetese volt, ahol később meghalt.[570]

---

[566] További adatok: 1416. (WAGNER III. 185.); 1419. V. 26. (ZsO VII. 517. sz.); 1424. V. 15. (ZsO XI. 221. 565. sz.).

[567] HAIN 1910. 12. 13.; RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 185.; AC 100:9. 132.

[568] RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 186.; DEDEK 1889. 253.

[569] Sokáig nem tértek vissza a lakók az épületekbe, a falakon fák kezdtek el nőni: *quod propter longiturnitatem temporis desolationis, supra murum, & supra testudines arbusculi, sive plantulæ arborum excrevissent*. A kamalduli kéziratban költői leírását találhatjuk az elhagyatott monostornak, miszerint pókhálók fedték az épületeket: *quod propter longiturnitatem desolationis supra murum et supra testudines tarantulae excrevissent.* WAGNER II. 76.; WAGNER III. 187.; RÁCOVÁ 2009. 569.; RUPP II. 214.

[570] SLIVKA 2010. 94.; WITKOWSKI 2011. 677.

Pataki Gábor 1452. (WAGNER III. 187.)

Szintén csak a karthauzi krónika őrizte meg ennek a perjelnek a nevét, 1452-ben említi Rupp Jakab, valamint Romuald is.[571] Menedékszirti szerzetes és perjel volt.

Neubeck Benedek 1462. (AC 100:5. 140.)
1465. (meghalt, AC 100:5. 205.)

Szerzetesi fogadalmát a gamingi Szűz Mária Trónja monostorban tette le, ahol *procurator*nak és vikáriusnak választották. Mielőtt szerzetes lett, a Wolfgang nevet viselte, és a bécsi egyetem diákja volt. A Generális Káptalan feljegyzései alapján 1465-ben halt meg, de nevét sem a krónikák, sem az oklevelek nem őrizték meg.[572] 1462-ben azzal bízta meg a Generális Káptalan a perjelt, hogy járjon utána a krakkói monostor alapításának: felvette a kapcsolatot Byliną Miklóssal és Ján Długossal. Nem a dunajeci konventet szerették volna átköltöztetni a huszita támadások után.[573]

Márton 1467. I. 19. (DL 39994.)[574]
1472. VII. 24. (DL 17345-7.)

A kamalduli krónika szerzője 1472 és 1474 között ismeri és az abban az időszakban született okleveleket köti a nevéhez. Fogadalmát Lövöldön tette le. 1487-ben értesült a káptalan a haláláról, ám ekkor már nem volt perjel.[575]

János 1476. (meghalt, AC 90:9. 18.)

János is részt vett a krakkói alapítás előkészületeiben.[576]

Mátyás 1481. (WAGNER III. 188.)
1492. (AC 100:21/1. 99.)

A karthauzi krónika, Romuald atya, valamint Rupp Jakab szerint 1481-től volt lechnici perjel, a kamalduli szerint 1494-ig.[577]

István 1492. (AC 100:21/1. 99.)[578]

---

571 RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 187.; RUPP II. 205.
572 RÁCOVÁ 2009. 571.
573 BUCHTA 2005. 41. Az új alapításról évekig beszámolt a Generális Káptalan, még 1480-ban is szó volt róla: AC 100:31. 26.; WITKOWSKI 2011. 680.
574 További adatok: 1468. IV. 14. (DL 39994.)
575 WAGNER III. 187.; SLIVKA 2010. 94.; WITKOWSKI 2011. 681.; AC 90:9. 19.
576 WITKOWSKI 2011. 681.
577 RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 188.; RUPP II. 205.; DEDEK 1889. 253.

1501. II. 1. (DF 266989.)

Romuald szerint 1494 és 1507 között volt perjel. A káptalan 1492-ben hagyta jóvá a perjelt, akit a konvent maga választott. A Generális Káptalan feljegyzései alapján 1506-ban meghalt és a következő évre engedélyezték új perjel választását.[579]

Márton 1507. IV. 10. (DL 39995.)

János 1518. II. 24. (DL 21762.)[580]

1530. VIII. 27. (DL 24342.)

Wagner Károly információi alapján a Generális Káptalan 1508-ban nevezte ki menedékszirti gubernátornak, 1512-től pedig lechnici perjel lehetett. 1523-ban a káptalan sérelmezte, hogy már hosszú ideje nem tett nekik jelentést, ezért az olmützi perjelt jelölték ki a ház vizitátorának.[581]

István 1534. (AC 100:23/3.)

A Generális Káptalan az 1534. évi ülésén leváltotta a ház perjelét. Helyette kinevezték a lechnici fogadalmast, Istvánt, aki Gaming monostorának vendége.

Ursinus Márton 1536. VIII. 13. (WAGNER III. 191.)

1535-ben került Olmützből Lechnicre *procurator*nak, majd a következő évben perjel lett, majd 4 évvel később Menedékszirtre került. Rupp szerint miután az első szepességi remeteséget feldúlták, ő lett az első közös perjel. Wagner Károly publikálta a perjel naplófeljegyzéseit, melyekből sok hasznos információt kapunk.[582] 1497. november 10-én született, és 1530. július 27-én lépett be a karthauzi rendbe. 1538-ban Péter vizitátor meglátogatta a lechnici monostort. 1539. augusztus 17-én felmentették címe alól és menedékszirti perjel lett. A naplójában feljegyezte a menedékszirti monostor megtámadását és lerombolását is.

Kristóf 1542. I. 15. (WAGNER III. 192.)

1543. (AC 100:6. 45.)

---

578 További adatok: 1494. V. 8. (DL 71278.).
579 RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 188–190.; WITKOWSKI 2011.681.
580 További adatok: 1518. II. 27. (DF 266990.); 1520. VII. 31. (DL 3538.); 1530. VI. 18. (DL 24342.)
581 WAGNER III. 190.; AC 100:23/1. 115.
582 RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 191–192.; RUPP II. 205.

Beer Márton naplófeljegyzéséből ismerjük. Valószínűleg Márton elmenetele után azonnal funkcióba lépett, majd 1543-ban felmentették őt, ugyan ebben az évben meg is halt.

Lechnici szerzetesek

Hanmannus	1325. I. 29. (AOKL IX. 31. sz.)
János monachus	1385. (meghalt, AC 100:25/1. 30.)
András monachus	1385. (meghalt, AC 100:25/1. 30.)
Detre monachus	1389. (AC 100:25/1. 85.)

A káptalan utasítására helyet kellett cserélnie a Dolany házában vendégeskedő lengyel János szerzetessel.

Miklós	1395. (AC 100:25/2. 177.)
Illés	1402. (AC 100:25/3. 293.)
Márton	1402. (AC 100:25/3. 293.)
László senior monachus	1407. (meghalt, AC 100:25/3. 368.)
Miklós conversus	1408. (meghalt, AC 100:25/3. 386.)
György procurator	1408. (AC 100:25/3. 394.)
Waltdorffi Pál conversus	1409. V. 17. (ZsO II/2. 6782. sz.)
Frigyes monachus	1411. (meghalt, AC 100:7. 2.)
Mihály monachus	1411. (meghalt, AC 100:7. 2.)

Hankó conversus	1411. (meghalt, AC 100:7. 2.)
Péter monachus	1412. (AC 100:7/3. 28–29.)
Smokoda Miklós conversus	1453. III. 2. (DL 14645.)
Miklós conversus	1454. (meghalt, AC 100:4. 172.)
György monachus	1455. (meghalt, AC 100:4. 194.)
Jakab conversus	1456. (AC 100:4. 233.)

A Generális Káptalan megengedte a szerzetesnek, hogy perjele jóváhagyásával meg nem nevezett okból börtön helyett a cellájában tartózkodjon a következő vizitációig.

Hugó monachus	1461. (meghalt, AC 100:5. 104.)
Jeromos monachus	1461. (meghalt, AC 100:5. 104.)
Mihály conversus	1472. VII. 24. (DL 17345-7.)
Lukács rektor	1484. (AM KE, Schwartzenbachina, No. 570.)
Jeromos	1494. V. 8. (DL 71278.)
Thyr Mihály	1504. 00. 00. (DF 271552.)
Ambrus monachus	1516. (meghalt, AC 100:22/1. 4.)
János monachus	1516. (meghalt, AC 100:22/1. 4.)
György monachus	1516. (AC 100:22/1. 14.)
Nichodemus conversus	1517. (meghalt, AC 100:22/1. 23.)

Márton monachus	1518. (meghalt, AC 100:22/1. 45.)
Boldizsár conversus	1518. (meghalt, AC 100:22/1. 46.)
János procurator	1524. VII. 18. (BÁRTFAI II. 551.)
Jakab conversus	1533. (meghalt, AC 100:23/3. 7.)
Lukács monachus	1534. (meghalt, AC 100:23/3. 35.)
Folgmarus monachus	1535. (meghalt, AC 100:23/3. 64.)
Wlmerus monachus	1535. (meghalt, AC 100:23/3. 65.)
János conversus	1535. (meghalt, AC 100:23/3. 65.)
Márton conversus	1535. (meghalt, AC 100:23/3. 65.)

IV. 3. 3. Az egyesített konventek személyi állománya

Perjelek

János 1543. (AC 100:6. 45.)

Szerzetesi fogadalmát Lechnicen tette le, kinevezésekor senior volt. A Generális Káptalan feljegyzései alapján hivatalba lépése idején a megszűnt menedékszirti monostor címzetes perjele és intézője lett. Romuald krónikája szerint ez még elődje idejében történt.[583]

Mátyás 1549. (AC 100:36. 56.)[584]
1552. IV. 25. (DL 24342.)

Rupp Jakab és a krónikák is 1550-től említik. A Generális Káptalan feljegyzései alapján a választott perjelt 1549-ben ismerték el.[585] A szepesi káptalan lechnici perjelnek és menedékszirti provisornak titulálta.

Nagytoporci Kristóf 1553. (WAGNER III. 193.)
1554. VII. 9. (DL 382.)

Romuald szerint 1553-ban került pozícióba.[586] A rutén jog szerint újratelepített néhány falut.

Márton 1561. IV. 22. (DL 36577.)

Ferenc 1563. VIII. 8. (DL 382.)

A monostor utolsó funkcióban lévő perjele. Tiltakozása ellenére Ferdinánd jóváhagyásával Bornemissza György szepesi prépost birtokába került. 1563-ban a káptalan intette a perjelt, mivel már négy éve nem tett jelentést a ház dolgairól. Ha ezt nem orvosolja, megfosztják hivatalától.[587]

Schátz Mihály 1565. VI. 2. (DL 24342.)

---

583 RÁCOVÁ 2009. 571.; WITKOWSKI 2011. 683.
584 További adatok: 1551. VII. 6. (DL 17544.); 1551. VII. 6. (DL 24342.); 1551. X. 18. (DL 24342.).
585 RÁCOVÁ 2009. 571;. WAGNER III. 193.; DEDEK 1889. 253.; WITKOWSKI 2011. 684.
586 RÁCOVÁ 2009. 571.; DEDEK 1889. 253.
587 RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 193.; AC 100:36. 119.

1565-ben lett címzetes perjel, de oklevelekben szerepel menedékszirti perjelként is, annak ellenére, hogy a monostor birtokait Ferdinánd a szepesi káptalan iskoláinak ajándékozta. Bitorolta a perjeli címet.[588]

Tamás 1567. V. 26. (meghalt, WAGNER III. 192.)

A lengyel lajstrom készítésekor csak Tamás perjel és egy fogadalmas testvér lakta a monostort, a többi szerzetes elmenekült.

Egri Gergely 1567. XII. 19.

Rupp szerint 1565-től volt perjel. Az utolsó szepességi karthauzi címzetes perjel, bitorolta a címet.[589]

Szerzetesek

Máté lechnici vikárius 1551. VII. 6. (DL 24342.)

[588] RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 194.
[589] RÁCOVÁ 2009. 571.; WAGNER III. 194–195.

IV. 4. Tárkány története

A középkorban magyar földön működő karthauzi monostorok közül a segedelmvölgyi ház történetére rendelkezünk a legkevesebb információval, így múltját csak a kevés meglévő forrás alapján ismerhetjük meg. A többi monostortól eltérően a tárkányi karthauziak szoros kapcsolatot tartottak fenn az alapítóval, pontosabban Miklós egri püspök intézményével. Birtokait a püspökség területétől választották el, ráadásul minden valószínűség szerint a könyvek másolásával kapcsolatos tevékenységükből részesült a világi egyház is.

Az Eger melletti monostor alapítólevelét nem ismerjük, így a fundáció időpontját a rendi akták segítségével állapíthatjuk meg. A karthauzi szerzők feltevését igazolni látszik, hogy 1329-ben a rendi dokumentumok még nem említették a tárkányi ház létezését, 1333-ban már igen, így az alapítást 1330 és 1332 közé teszik: a rend Generális Káptalanának jegyzőkönyveiben 1333-ban jelenik meg először a magyar *Vallis auxilii* perjele, ami kétségtelenül a tárkányi perjel létezését bizonyítja, tehát már egy évvel korábban felszentelhették a monostor templomát.[590] A Felső-Tárkány mellett fekvő völgyben érdemes több figyelmet szentelni Szent Miklós kultuszának. Ezért is vizsgálták meg az egri püspökök névsorát. A szerzetesek valószínűleg első magyarországi felbukkanása (1238) és az első hazai írott forrás megléte (1413) között egy Miklós egri püspök ismert, aki viszont második volt ezen a néven.[591] II. Miklós püspök (korábban pozsonyi prépost) hivatali idejét 1330. szeptember 1. és 1361. augusztus 28. között állapították meg,[592] ami szorosan egybeesik a rend történetével foglalkozó kutatók elméleteivel. Fényes karriert futott be, tehetségének köszönhetően már itáliai tanulmányai során is különböző egyházi tisztségeket töltött be.[593] A püspök tevékenysége alapján valószínűleg kora legelhivatottabb személyei közé tartozhatott, a pálosoknak kolostort építtetett, követségben járt János cseh királynál. Ennek a művelt klerikusnak tulajdonítják a tárkányi karthauzi monostor alapítását. Kovács Béla, valamint később Török József és Legeza László is Dörögdi Miklós egri püspököt nevezik meg alapítóként, bár különböző évszámokat adtak meg.[594] Kovács egy korábbi tanulmányában sem vitatta az alapító személyét, ám megjegyezte, hogy a történészek munkáját inkább a következtetés, mintsem az okleveles anyagok segítették.[595] A monostor forrásokkal

[590] NÉMETH 1967. 75.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 36.
[591] DEDEK 1889. 135.; ZSIRAY 1972. 254.
[592] ENGEL: ARCH. 68.
[593] Dörögdi Miklós egri püspökről bővebben: SUGÁR 1984. 107–116.
[594] KOVÁCS 1987. 105.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 36.
[595] KOVÁCS 1966. 80.

bizonyítható meglétét kissé pontosítja, hogy a felszentelt templommal rendelkező ház már állt 1332-ben, ám ezt az adatot csak kérdőjelesen jelölhetjük meg az alapítás éveként. Bár hozzá kell tenni, hogy ez sokkal relevánsabb, mint egy rendi kéziratban megjelent információ: a szerző szerint ugyanis 1298-ban ebből a monostorból alapították Menedékszirtet.[596] Török József további kapcsolatot is feltételez a két ház története között. Úgy véli, hogy a *Vallis Auxilii*, vagyis Segedelemvölgy elnevezés arra vezethető vissza, hogy a tárkányi barátok befogadták a menedékszirti, illetve valamelyik német ház szerzeteseit, akik otthonuk elhagyására kényszerültek.[597]

Az alapítást követő időszakból szintén nagyon kevés információval rendelkezünk a tárkányi karthauziakról. A Generális Káptalan forrásaiból fény derül arra, hogy anyagi gondokkal küzdöttek, ugyanis a nagy szegénységre hivatkozva 1394-ben felmentést kértek az éves taxa befizetése alól.[598] Szegénységük miatt megengedték a konventnek, hogy a vendégségben lévő Miklós *conversus* költségeit ne kelljen kifizetniük. Egyúttal a káptalan engedélyezte a tárkányi monostornak, hogy a szőlőt, amiről már írásban értesítették őket, eladják és a szerzett pénzt egyéb hasznos birtok megvásárlására fordítsák.[599] 1393-ban a káptalan megparancsolta a tárkányiaknak, hogy azonnal adják vissza a seitzi monostor könyveit. Arra is felszólították őket, hogy a következő összejövetelen magyarázatot kell adniuk a mulasztásukra, különben a *definitor* fog rendelkezni.[600] A tárkányi karthauziakra vonatkozó források többsége a XV. századtól nyújt betekintést a monostor birtokviszonyaiba. Németh Péternek köszönhetően megismerhetjük a monostor régészeti elemekeit is.[601] Beszámolt a múlt század harmincas éveiben megtalált zárókőről: a rajta található címer igazolja, hogy a monostor templomát *Stiborius de Stiborich* egri püspök (1410–1420) idejében és támogatásával építették át, illetve ebben az időszakban fejeződtek be az építési munkálatok.[602] Szmrecsányi Miklós az egri műemlékeket bemutató munkájában úgy vélte, hogy a zárókő a monostor építtetőjére, illetve a család valamelyik tagjára utal.[603] Sugár István szerint Stibor és/vagy elődje 1404 és 1420 között építkezéseket hajtott végre a karthauziak telepén.[604] A szerző utalt arra is, hogy természeti katasztrófa sújthatta a szerzetes otthonát.

---

[596] NÉMETH 1967. 75. A szerző tanulmányában felsorolja a további vélekedéseket is, hasonlóan Dedek Crescens Lajoshoz.
[597] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 36.
[598] NÉMETH 1967. 75. 21. lj.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 37.
[599] AC 100:25/2. 192.; HOGG 1994. 94.
[600] AC 100:25/1. 149.
[601] NÉMETH 1967. 76.
[602] Bővebben Stiborról: SZMRECSÁNYI 1937. 15–17.; NÉMETH 1967. 76. Stibor püspökről bővebben: SUGÁR 1984. 141–144.; FEDELES 2014B. 64.
[603] SZMRECSÁNYI 1937. 18.
[604] SUGÁR 1984. 143.

Erre engednek következtetni a Generális Káptalanon készült feljegyzések is. 1402-ben a káptalan együtt érez a szerzetesekkel a váratlan helyzetben, ezért megbízták a lövöldi perjelt, hogy az ott élő személyek felől és az ingóságok ügyében intézkedjék.[605] Nem zárható ki, hogy tűzvész pusztította el a házat, ezzel magyarázható lenne az a sajnálatos tény is, hogy nem ismerjük a segedelemvölgyi karthauziak XIV. századi okleveleit. A Generális Káptalan 1403-ban azt tanácsolta a szerzeteseknek, hogy meneküljenek a lövöldi perjelhez, aki hatalmat gyakorol felettük (valószínűleg a vizitátoruk volt). Az aktákban azt olvashatjuk, hogy megbüntették a vikáriust és a *procurator*t, mivel azok a káptalan figyelmeztetése ellenére részletes leveleket írtak nekik a kialakult helyzetről. 50 zsoltár elmondását rótták ki rájuk, bár a leveleiket átadták a vizitátoroknak.[606] Nyilván a király elleni lázadás áldozatává lettek a szerzetesek. A rejtélyt csak tetézi, hogy egy szintén 1403-ban keletkezett káptalani feljegyzés szerint a lechnici konventnek azt tanácsolták, hogy nagy szükség esetén osszák ketté a konvent létszámát és a szerzeteseket küldjék el a menedékszirti és tárkányi testvérekhez.[607] 1404-ben a Generális Káptalan ismét sajnálatát fejezte ki helyzetük miatt és türelemre intette a szerzeteseket, mivel segítséget fognak kapni. A lövöldi perjelt egy évre megbízták a tárkányi monostor javainak felügyeletével. Ennek ellenére bizakodásra adott okot, hogy az egri püspök és a magyar király is támogatásáról biztosította a karthauziakat.[608] Ebből arra következtethetünk, hogy a szerzetesek elhagyták otthonukat és a Veszprém megyei házba menekültek. A lövöldi monostor történetében viszont ezidáig nem találtunk utalást arra, hogy a „szomszédos“ ház lakóit huzamosabb időre vendégül látták volna. Hasonlóan arról sem rendelkezünk hitelt adó forrással – bármilyen népszerű ez a hagyomány –, hogy a huszita támadások idején a szepességi rendházak szerzetesei a vész elől a tárkányi barátokhoz menekültek.[609] Viszont 1454-ből tudjuk, hogy a tartomány vizitátorának kellett intézkednie a tárkányi perjel panasza miatt. A probléma az volt, hogy a háznak el kellett tartania a Menedékszirtről hozzájuk küldött vendégeket: „a vizitátorokra bízzuk, hogy kivizsgálja, és mindkét ház perjelének meghallgatása után döntsön saját józan ítélete alapján.“[610]

[605] Sajnos a Németh Péter által tárgyalt akták egy része nem állt rendelkezésemre, így csak a szerző adataira támaszkodhattam a vizsgálat során: NÉMETH 1967. 76.
[606] AC 100:25/3. 307.
[607] HOGG 2004. 427.; AC 100:25/3. 306.
[608] NÉMETH 1967. 76.
[609] Kandra Kabos alapján: NÉMETH 1967. 78.
[610] HOGG 1994. 113.; AC 100:4. 183.

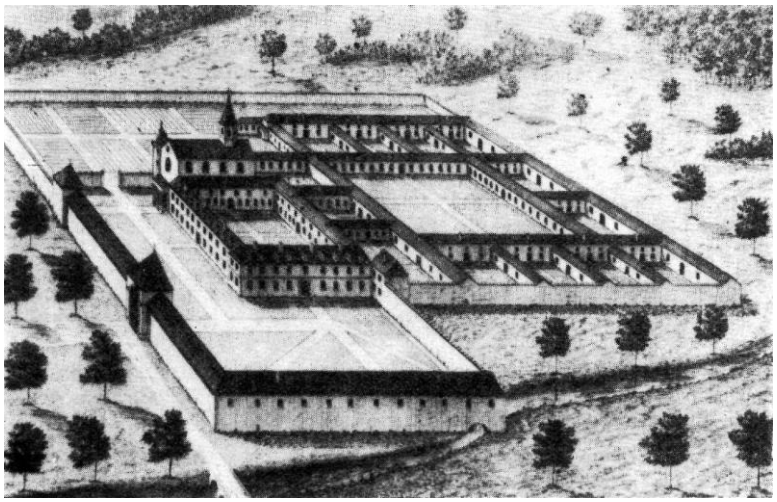

13. ábra: A tárkányi monostorról készült újkori metszet.
Forrás: NÉMETH 1967. 82.

A konvent birtokaival kapcsolatban sem rendelkezünk nagy mennyiségű közvetlen forrással. Kandra Kabos feltételezte, hogy a tárkányi monostor legbőkezűbb támogatója az egri püspök és a káptalan volt, ám ezt források hiányában nem tudta bizonyítani.[611] Az alapításkori birtokviszonyokról egy pápai bulla segítségével kapunk képet. V. Márton pápa 1430. január 9-én a perjel és a káptalan kérésére megerősítte a tárkányi monostor addigi tulajdonát. Innen tudjuk, hogy a törzsbirtokok az egri püspök vagyonából lettek leválasztva.[612] Ami a birtokszerzést illeti, kissé bonyolultabb a helyzet. A XIV. századi alapítás óta a szerzetesek tulajdonában volt néhány szomszédos falu, melyekhez további birtokokat is szereztek. Az alapító jóvoltából egy egri kőházhoz is jutottak, majd egy malommal és fürdővel gazdagodtak.[613] Ami bizonyos, hogy Zsérc és Szentistván birtokok szinte mindvégig a tulajdonukban voltak.[614] Felső- és Alsó-Tárkányról pedig tudjuk, hogy Rozgonyi Péter püspök 1430-ban Noszvajra cserélte.[615] Ennek oklevélben történő megerősítésére csak 1436-ban került sor, mivel a birtokcsere során szükség volt pápai jóváhagyásra is. IV. Jenő pápa erre a bélháromkúti ciszterci apátot hatalmazta fel, aki hosszas vizsgálódás után 1433-ban meg is adta azt.[616]

A Generális Káptalan adatai alapján viszonylag pontos képet kapunk arról, hogy a ház nem rendelkezett távoli birtokokkal. Ez azt jelentené, hogy Magyarországon is volt olyan háza a karthauziaknak, ahol betartották a kettős határra vonatkozó szigorú előírást. Ám nem feledhetjük, hogy eddig pontosan meg nem határozott okból kifolyólag a tárkányiak levéltárának csak töredékét ismerjük, így az előbbi feltételezést helyén kell kezelni. 1471-ben

[611] KANDRA 1887A. 12.
[612] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 37.; LUKCSICS I. 1339.
[613] F. ROMHÁNYI 2006. 214.
[614] DEDEK 1889. 135.; KANDRA 1887a. 9.
[615] 1436. I. 13. DF 209943.
[616] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 37.; LUKCSICS II. 161. sz. Az egyházi vagyon elidegeníthetetlenségével a lövöldi monostor esetében is találkozhatunk.

a szegénységükre hivatkozva felmentést, *misericordia*-t kértek a szabályok alól, hogy a határon kívül eső földjüket megtarthassák, mivel adományként jutottak hozzá, majd további birtokokat is szereztek,[617] így már a Generális Káptalan által sem bizonyult szegénynek a ház,[618] amit a szerzetesek számának növekedése is jól bizonyított.[619] Kétségtelenül szoros kapcsolat létezett a tárkányi karthauziak és az egri püspökség között. Erről nyerünk további bizonyságot a *Bakócs-kódex* néhány feljegyzéséből is, a Bakócz tamás püspöksége alatti számadásokból.[620] 1493-ban például a püspök nagyböjtre alamizsnaként olajat adott a szerzeteseknek.[621] A karthauziak jártasságát a kétkezi munkában jól jelzi a kódex egy másik feljegyzése is ugyanebből az évből. Egy barátnak, aki a püspök nyaralójában és az egri várban dolgozott, 5 forintot fizettek az asztalosmunkáért és az új ajtókért.[622] A püspökséggel való jó viszonyra utal az is, hogy amikor halastavat létesítettek Tárkány mellett, 1503. augusztus 5-én a szerzeteseknek is küldtek a zsákmányból.[623] Détshy Mihály az egri vár átépítéséről írt tanulmányában vizsgálta a munkálatokon dolgozó mesterek személyét is. Felfigyelt egy Mátyás nevezetű egri kőfaragóra, akit több ízben is kiemeltek a forrásokban, bizonyára tehetséges volt.[624] Németh Péter a mestert azonosítja azzal a Mátyással, akinek a perjel 1507. március 24-én kiadta budai házát.[625] Ekkor ugyanis a budai tanács előtt Imre tárkányi perjel Budán lévő házukat az Olasz utcában Mátyás kőfaragónak és feleségének Apollóniának évi 20 forintért bérbe adta. Mivel Mátyás a házat restaurálta, három évi bért, azaz 60 forintot a perjel elengedett.[626] Az oklevélben viszont egyebek mellett azt is kikötötték, hogy Mátyásnak az egyik szobát és kamrát szabadon kell hagynia, mivel arra a perjel budai útjai során igényt tart. Ezért az istállóban is helyet kellett biztosítani a lovának. A ciszternát ki kellett tisztítania és be is kellett fednie. Ha az épület egyéb részeit is rendbe kell hozni, akkor a cementet és a téglát a monostor fizeti, ám a munkálatokról Mátyás gondoskodik.[627]

Természetesen az egri egyház közelében épült karthauzi monostort sem kímélte meg a középkor a zaklatott mindennapoktól. Sokszor kerültek összetűzésbe a kövesdiekkel és a bírákkal, akik a szerzetesek noszvaji és zsérci birtokait háborgatták. Tamás perjel panaszt tett az uralkodónál, majd László király 1456. május 18-án megparancsolta Frangepán Duim

---

[617] Kovács Béla adatai alapján: NÉMETH 1967. 78.
[618] 1438 és 1465 között a ház felmentést kapott a taxa befizetése alól: TÖRÖK–LEGEZA 2001. 37.
[619] NÉMETH 1967. 78.
[620] KANDRA 1887b. 333–452.
[621] KANDRA 1887b. 361.; NÉMETH 1967. 80.
[622] KANDRA 1887b. 374.; DÉTSHY 1964. 196.
[623] A regeszta Iványi Béla másolatában ismert, a Dobó István Vármúzeumban található: NÉMETH 1967. 82.
[624] DÉTSHY 1964. 187.
[625] KOVÁCS 1966. 81.; NÉMETH 1967. 82.; VÉGH I. 240.
[626] EKM 2008. 988.; VÉGH II. 517. sz.
[627] VÉGH II. 517. sz.

borsodi ispánnak, hogy vizsgálják ki a karthauziakat ért sérelmeket.[628] Két nappal később V. László megparancsolta az egri káptalannak, hogy a mandátumot kézbesíttesse a címzettnek.[629] Nem sokkal ezután valóban megtörtént a vizsgálat: június 29-én az egri káptalan jelentette a királynak, hogy a várnagy a bírákkal és szomszédokkal az oklevelek elolvasása után a helyszínen megvizsgálta a tárkányi monostor panaszát Kövesd birtok lakosai ellen a monostor két Borsod megyei birtokának: Noszvaj és Zsérc erdeinek jogtalan vágása miatt. A perben a néma barátoknak adtak igazat és elmarasztalták a kövesdi polgárokat.[630] A következő év elején az uralkodó privilégium formájában átírta és megerősítette az oklevelet.[631]

A XVI. század elejének eseményei közül az 1514-ben játszódó parasztháború érintette Eger környékét, ám a karthauziak esetében nem tudunk róla, hogy bármi megzavarta volna a szerzetesek életét.[632] A korban valószínűleg nem virágzott a szerzetesi élet Tárkányban, ugyanis az 1510-ben készült akták alapján a Generális Káptalan utasította András és Gergely lövöldi fogadalmas *monachus*okat, menjenek vendégnek a segedelemvölgyi monostorba, mivel az ottani barátok létszámhiánnyal küszködnek.[633] Nem akart megoldódni a tárkányiak problémája, a káptalan ugyanis 1518-ban Máté és Iván lövöldi fogadalmasokat is elküldte hozzájuk.[634] A renden belüli fegyelmi problémák sem kerülték el a tárkányi monostort. 1520-ban utasították a barátokat, hogy a Generális Káptalan tekintélyével szüntessék meg az ellentétet a lövöldi és a tárkányi ház között. Három évvel később a Geirachban tartózkodó perjelt visszaküldik házába azzal a felszólítással, hogy többé ne kövessen el kihágásokat. Mivel viselkedése nem javult, 1542-ben újra figyelmeztették őt.[635] Az 1545-ben készült feljegyzés alapján a Generális Káptalan buzdította Felső-Alemann tartományának minden egyes perjelét, hogy gondosak legyenek a novíciusok felvételét és oktatását illetően, hogy létszámhiány miatt a házak el ne vesszenek.[636]

A segedelemvölgyi monostor a török pusztítás áldozatává lett nem sokkal a menedékszirti barátok lakhelyének lerombolása után.[637] 1552-ben 4 darabontjuk Kádas Péter vezetése alatt

---

[628] FRANGEPÁN II. 15. 18. sz. SUGÁR 1980. 429.; EKM 2008. 586.; CSÉPLŐ 1871. 617. (= átiratból ismert: DF 210634. (egri káptalan, 1456. VI. 29.); másolatai: DF 222649.; DL 24884.).
[629] EKM 2008. 587.; SUGÁR 1980. 430. (= átiratból ismert: DF 210634. (egri káptalan, 1456. VI. 29.); másolata: DL 24884.).
[630] SUGÁR 1980. 431.; EKM 2008. 588. (= DF 210634. (V. László király, 1457. II. 15.); másolat: DL 24884.)
[631] EKM 2008. 589. (= DF 210634. (egri káptalan, 1457. III. 18.); másolat: DL 24884.).
[632] NÉMETH 1967. 83.
[633] HOGG 1994. 124. ; AC 100:21/2. 171.
[634] HOGG 1994. 126.; AC 100:22/1. 56.
[635] NÉMETH 1967. 83.
[636] HOGG 1994. 139–140.; AC 100:36. 51.
[637] DEDEK 1889. 209.; KANDRA 1887A. 19.

az egri vár védelmében vett részt.[638] Németh Péter úgy véli, hogy a monostor hasonlóan a lövöldihez, hazai kezek által pusztult el: a védők attól féltek, hogy ellenséges csapatok vennék birtokukba.[639] A konvent birtokainak nagy része az egri káptalan tulajdonába került. Emiatt hosszú per kerekedett a püspökkel, mivel a monostor alapításakor az ő birtokaiból vették el a fundációhoz szükséges területet. A nézeteltérés végkifejletét források hiányában nem ismerjük. Ferdinánd király parancsára a tárkányiak minden birtokából származó bevételt az egri vár helyreállítására kellett fordítani.[640] 1556. január 10-én a rend tárkányi birtokai az egri káptalan tulajdonává váltak. A következő év július 17-én kelt oklevél, melyet szintén Ferdinánd állított ki, ismét a birtokok helyzetét próbálta meg tisztázni, hangsúlyozva, hogy azokat Zárkándy várprefektus védelme alá helyezte, ám ebben az időben már napvilágot láttak olyan információk is, miszerint a monostor elpusztításában a török seregek vették ki részüket.[641] A tárkányiak birtokait még a XVIII. század folyamán is nyilvántartották – a rend hosszasan, de sikertelenül próbálkozott a magyar monostorok helyreállíásával.[642] A kevés forrással rendelkező segedelemvölgyi ház lassan feledésbe merült. 1930-ban az Eger-Lillafüred útvonal építése során a Barátrét nevezetű helyen a munkálatok során megtalálták a monostor romjait, ezért a tervezett utat más vonalon építették meg. A későbbi részleges feltárás során felfedezték, hogy az épületek maradványai egészen az ablakok alsó szélének keretéig megmaradtak, ám a feltárás után a romokat visszatemették.[643]

[638] SZEDERKÉNYI 1890. 140.; NÉMETH 1967. 83.
[639] NÉMETH 1967. 83.
[640] DEDEK 1889. 218.
[641] KOVÁCS 1966. 81.; NÉMETH 1967. 83.
[642] NÉMETH 1967. 84.
[643] KOVÁCS 1966. 82.

IV. 4. 1. A tárkányi monostor személyi állománya

Perjelek

Mihály 1390. (AC 100:25/1. 101.)
1392. (AC 100:25/1. 133.)

A perjel kinevezéséről a Generális Káptalan jegyzőkönyveiből tudunk, ugyanis ebben az évben megfedték a lövöldi perjelt, aki nem vett részt a tárkányi perjelválasztáson, a menedékszirti viszont vizitálta a házat. A perjel nevét nem őrizték meg az eddig ismert források, a szakirodalomban viszont ez a név szerepel.[644]

János 1392. (AC 100:25/1. 133.)
1394. (AC 100:25/2. 163.)

A káptalan nevezte ki a menedékszirti *procurator*t tárkányi perjelnek. A Generális Káptalan az 1394. évi feljegyzések alapján felmentette hivatalából a tárkányi perjelt.

Péter 1394. (AC 100:25/2. 163.)

Lövöldi perjel volt, majd a ház vikáriusa. Amikor 1394-ben megfosztották hivatalától a tárkányi perjelt, a Generális Káptalan szerint ő alkalmas volt a tisztség betöltésére. Ezért megtiltották neki, hogy perjelt válasszanak, és buzdították, hogy viselje méltósággal a tisztét.

Mihály 1399. (AC 100:25/2. 244.)

1399-ben a Generális Káptalan felmentette hivatalából, és kinevezték menedékszirti perjelnek.

Magyar Péter 1399. (AC 100:25/2. 244–245.)
1406. (AC 100:25/3. 358.)

Miután az előző perjelt kinevezték a menedékszirti monostor élére, a tárkányiakat megkímélve a költségektől, kinevezték a lövöldi monostor szerzetesét, akit az egész konvent szívvel kívánt. Saját kérésére felmentették hivatalából.

[644] WITKOWSKI 2011. 685.

Ágoston 1406. (AC 100:25/3. 358.)

Miután az előző perjel felmentését kérte, a káptalan választotta meg. Gaming fogadalmasa volt, majd lövöldi vikárius.

Márton 1416. (AC 100:7. 73.)[645]
1431. (AC 100:9. 55.)

A Generális Káptalan felmentette hivatalából a perjelt, és meghagyta a káptalannak, hogy maguk válasszanak új elöljárót. 1418-ban a káptalan megbüntette a házat, mivel engedély nélkül beengedték a monostorba a királynét és az udvarhölgyeit, ezért három hónap böjtöt szabtak ki rájuk.[646] Végül 1431-ben felmentették őt hivatala alól.

Hüpfel Kristóf 1432. XI. 24. (DL 12451.)

Az alsó-ausztria Ybbsből származott.[647] Gamingi fogadalmas volt, ahová 1432-ben ellátogatott, hogy ott beszerezhesse a legszükségesebb könyveket. Misekönyvet, graduálét és antifonálét vásárolt, valamint 9 könyvet ajándékba kapott a gamingi rendtársaktól.[648] Valószínűleg a káptalan nevezte ki, aki leváltotta az elődjét. 1438 és 1443 között Seitz perjele volt, 1443-ban gamingi perjellé választották. Ott halt meg 1451-ben.[649]

Krisztián 1442. (meghalt, AC 100:3. 120.)

Gamingi fogadalmas volt, majd aggsbachi perjel.

Mihály 1444. VII. 17. (EKM 2008. 502. sz.)[650]
1447. (AC 100:4 42.)

A Generális Káptalan feljegyzései között egykori perjelként szerepel. Perjelsége után utasították őt, hogy maradjon abban a házban, ám ő elment Lövöldre és ott is fogadalmat tett. A káptalan érvénytelenítette fogadalmát és visszaküldte Tárkányba bebörtönzés terhe alatt. 1462-ben értesültek haláláról.[651]

---

[645] További adatok: 1430. II. 17. (DL 64271.)
[646] AC 100:44. 68.
[647] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 38.; WITKOWSKI 2011. 687.
[648] GAMING 1922. 236. A feljegyzés a melki bencés apátság egyik kéziratában olvasható, amelyet Theodor Gottlieb 1915-ben publikált.
[649] A további hivatkozásokat lásd: NÉMETH 1967. 84.; WITKOWSKI 2011. 687.
[650] Meghalt 1462-ben: AC 100:5. 126.
[651] AC 100:5. 69.

Erdélyi Raw Márton 1452. e. (meghalt, AC 100:4. 127.)

Martinus Raw de Septem Castris. A Generális Káptalan nekrológiuma szerint lövöldi és tárkányi perjel volt, és lövöldi szerzetesként halt meg.

Tamás 1452. V. 15. (DL 14557.)[652]
1459. (AC 100:5. 69.)

Tamás mint *senior monachus* 1472-ben Lövöldön hunyt el.[653]

Benedek 1459. (AC 100:5. 69.)
1465. (meghalt, AC 100:5. 205.)

A Generális Káptalan jelölte ki őt, miután leváltották elődjét. Gamingi fogadalmas volt.[654]

Barnabás 1466. VI. 10. (DL 16362.)[655]
1478. (meghalt, AC 100:3. 120.)

1471-ben a káptalan engedélyezte neki, hogy a határokon kívül birtokot szerezzen, amivel növelheti a háza vagyonát.[656]

Márton 1478. e.

Lövöldi fogadalmas, tárkányi perjel, majd mauerbachi perjelként hunyt el 1478-ban.[657]

Fábián 1484. (meghalt, AC 100:3. 120.)

Seitzi fogadalmas volt, aki a káptalani jegyzőkönyvek szerint 1484. december 10-én hunyt el.[658]

János 1486. X. 24. (SUGÁR 1980. 400.)[659]

Péter 1491. IV. 17. (SUGÁR 1980. 82.)

---

652 További adatok: 1453. X. 15. (DL 105594.); 1456. V. 20. (DF 210634.); 1457. III. 18. (DF 210634.).
653 NÉMETH 1993. 372.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 38.
654 WITKOWSKI 2011. 688.
655 1466. XII. 23. (DL 16453.); 1467. IV. 14. (DL 93376.).
656 AC 90:3. 120.
657 NÉMETH 1993. 372.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 42.
658 NÉMETH 1967. 85.
659 További adatok: 1486. X. 31. (DL 102641.).

A nekrológiumban 1506-ban szerepel halála híre, a bejegyzésben mint Petrus Conservator lövöldi szerzetes szerepel.[660]

Imre 1505. VI. 13. (SUGÁR 1980. 103.)[661]

György 1515. XII. 16. (meghalt, AC 100:22/1. 4.)

István 1516. V. 3. (SUGÁR 1980. 420.)

Nagyszombati (Tornai) András 1525. (meghalt, AC 100:22/3. 60.)

Szerzetesi fogadalmát Tárkányban tette le 1492-ben. Menedékszirti perjelsége alatt a monostor nagy felújításon esett át. A Generális Káptalan feljegyzése alapján 1525-ben Tárkány perjeleként halt meg.[662]

Lukács 1530. (meghalt, AC 100:23/2. 5.)

A káptalani feljegyzésekből tudjuk, hogy a ház vikáriusa is volt.

Miklós 1531. (meghalt, AC 100:23/2. 39.)

János 1546. (KOVÁCS 1965. 81.)

Tárkányi szerzetesek

Miklós procurator 1392. (AC 100:25. 133.)

„Ezen ház gondnokát, Miklós urat, a túlzásai és rendetlensége miatt a Rend akaratából vessék börtönbe, amelyből kiszabadulhat, amikor a perjel jónak látja a konvent egyetértésével és senki nem mond ennek ellent.“

Urbán monachus 1395. (AC 100: 25/2. 177.)

Kelemen monachus 1396. (AC 100:25/2. 191.)

---

[660] AC 100.21/1. 50.
[661] 1507. III. 24. (DF 210734.).
[662] RÁCOVÁ 2009. 570.; RUPP II. 214.

Márton	1402. (AC 100:25/3. 294.)
Imre	1405. (AC 100:25/3. 340.)
Péter	1408. (AC 100:25/3. 395.)
János conversus	1439. (AC 100:3. 89.)
Imre monachus	1440. (AC 100:3. 59.)
Hugó monachus	1447. (AC 100:4. 19.)
Mátyás monachus	1449. (AC 100:4. 54.)
Péter monachus	1449. (AC 100:4. 54.)
Pál monachus	1453. (meghalt, AC 100:4. 77.)

A nekrológium szerint korábban lövöldi perjel volt.

Dömötör clericus	1460. (AC 100:5. 81.)
Zsigmond monachus	1462. (AC 100:5. 126.)
Mátyás monachus	1462. (AC 100:5. 126.)
Antal donatius	1462. (AC 100:5. 129.)
János vikárius	1463. VI. 8. (meghalt, AC 100:5. 151.)

A Generális Káptalan szerint korábban menedékszirti perjel volt.

György	1473. X. 2. (SUGÁR 1980. 213.)
Gergely procurator	1486. X. 24. (SUGÁR 1980. 400.)

	1486. X. 31. (DL 102641.)
Jakab procurator	1498. VII. 30. (SUGÁR 1980. 93.)
Miketinci Pál procurator	1503. XI. 15. (SUGÁR 1980. 98.)
Miklós vikárius Lövöldi szerzetes volt.	1504. (meghalt, AC 100:21/1. 4.)
Jakab	1505. VI. 13. (SUGÁR 1980. 103.)
Tót Péter monachus Lövöldi szerzetesként halt meg.	1506. (meghalt, AC 100:21/1. 50.)
Miklós	1516. V. 3. (SUGÁR 1980. 420.)
Mátyás	1516. (AC 100:22/1. 14.)[663] 1518. (AC 100:22/1. 56.)
Antal monachus	1517. (meghalt, AC 100:22/1. 22.)
Jakab monachus	1518. (meghalt, AC 100:22/1. 45.)
Hugó	1518. e. (AC 100:22/1. 56.)[664] 1520. (AC 100:22/2. 25.)
Mátyás	1519. (AC 100:22/1. 77.)
Péter	1524. (AC 100:22/3. 46.) 1525. (AC 100:22/3. 74.)
Máté	1526. (AC 100:23/1. 29.)

[663] További adatok: 1517. (AC 100:22/1. 34.).
[664] További adatok: 1519. (AC 100:22/1. 77.).

Imre monachus	1534. (meghalt, AC 100:23/3. 37.)
Antal conversus	1534. (meghalt, AC 100:23/3. 37.)
Mátyás monachus	1535. (meghalt, AC 100:23/3. 64.)

IV. 5. Lövöld története

A lövöldi monostor alapításának pontos körülményeit nem tudjuk teljes bizonyossággal rekonstruálni. Noha a monostor 1378. március 17-én kiállított alapítólevele fennmaradt,[665] mégis korábbról is rendelkezünk információkkal: már 1370. október 3-án is említik forrásaink.[666] Erzsébet királyné ekkor kérte Szécsi Miklós országbíró közbenjárását egy bírság elengedésében, amelyben érintett volt Ajkai István és a lövöldi perjel.[667] A forrás szövegéből jól kivehető, hogy István még augusztusban elveszítette a szóban forgó pert, így a szerzeteseknek már annak megkezdése előtt jelen kellett lenniük. Mindebből egyértelmű, hogy a monostor ekkor már működött, illetve felszentelték, máskülönben nem állhatott volna az élén perjel,[668] sőt már a kezdet kezdetén összetűzésbe került az Ajkai családdal. Valóban, 1369-ből találunk is egy olyan forrást, melyben szerepel a konvent: a perjel háborgatta a bakonybéli monostor joghatósága alá tartozó Borsod nevezetű birtokot, amely szomszédos volt a konvent lövöldi birtokával. A pannonhalmi konvent tanúbizonysága és a király embere a helyszínre utaztak, de a karthauziak jobbágyai sűrű nyilazással fogadták őket, „csak lovaik legsebesebb futásával mentették meg életüket.“[669] A veszprémi alispán a júliusban lefolytatott vizsgálat során megállapította, hogy a perjel lövöldi – név szerint felsorolt – emberei Polány és Borsod birtokokat elpusztították. Vezetőjük a perjel vérszerinti testvére, Jakab volt, a támadókkal együttműködtek a monostor építésénél dolgozó kőcsiszolók és kőfaragók.[670] A történetben részt vevő személyek foglalkozása alapján feltételezhető, hogy a szakemberek jelenléte a monostor éppen folyó építkezéseire utal. A fentebbi okleveles adatok jól kiegészítik Dedek Crescens Lajos egyik megjegyzését: míg a magyar történetírók az alapítást Lajos király okleveléhez kötik, addig a rend történetírói azt sokkal korábbra datálják. A leghihetőbben Tappert és Lefebure karthauzi szerzetesek érveltek az 1364. év mellett, mégpedig a Generális Káptalan feljegyzései alapján.[671] Hasonlóan vélekedett az alapítás évéről Mályusz Elemér is korai munkájában, amit 1971-ben publikált.[672] Békefi Remig ugyan nem utasította el Dedek nézetét az alapítást illetően, de ő is azt valószínűsítette, hogy az 1378-

---

[665] FEJÉR IX/5. 239–244. A német nyelvű szakirodalomban az alapítást 1350-re datálják: MLINARIČ 1991. 12.
[666] DEDEK 1889. 138. A különböző előzményeket Dedek alapján további szerzők is felsorolják: TÖRÖK–LEGEZA 2001. 39.
[667] 1370. X. 3. HO II. 123. (= DL 66174.).
[668] Hasonló félreértések keletkezhettek a menedékszirti monostor alapításakor, de a perjel/rektor probléma kérdését ez ügyben sikerült tisztázni.
[669] GULDEN 1864. 835.; PRT VIII. 104.
[670] NÉMETH 1993. 370.
[671] DEDEK 1889. 138.
[672] MÁLYUSZ 2007. 238.

ban történt.[673] Ennek ellenére a rendtörténészek körében már a XVIII. században kialakult az a nézet, miszerint a szerzetesi élet kezdeteit az 1350-es évekre tehetjük. Németh Péternek az előbbi szerzőknél idézett évszámnál sikerült korábbi adattal is alátámasztania a lövöldi barátok jelenlétét Veszprém megyében: 1347. február 25-én kelt az az oklevél, amelyben Tapolca mezőváros birtokosaként a lövöldi monostort említik. Az eredeti dokumentum hiányában csak Perényi Péter országbíró 1421. évi tartalmi átiratát ismertette a szerző.[674] Az oklevél eredeti szövege ugyan nem maradt fenn, de ismert annak átírása Garai Miklós nádor 1414. évi okleveléből, amely részletes információkat tartalmaz a lövöldiek tapolcai birtokának határairól.[675] Csakhogy a királyi parancs, miszerint a veszprémi káptalan küldje ki hites emberét az új határjelek megállapításához, még ennél az oklevélnél is korábbi. Igaz, csak a veszprémi káptalan szóban forgó jelentéséből ismerjük, de keletkezése ugyanazon év február 16-ra tehető.[676] A Németh Péter által felkutatott adat alapján a rendtörténész James Hogg szintén ezt az évet fogadta el mint a lövöldi karthauzi monostor első említését, illetve ugyanezt olvashatjuk Zsiray László egyik tanulmányában.[677] A vitás határokkal rendelkező birtok ügyéről 1348. szeptember 30-án újra olvashatunk. A fehérvári káptalan jelentette Lajos királynak, hogy kiküldte Tót István mester kanonokot, akinek kíséretében megbízottai, Miklós káplán, Kolos testvére, Lachk és Lőrinc fia, János a szomszédok és határosok, valamint János szigligeti alvárnagynak a jelenlétében a lövöldi monostor tapolcai birtokát Meggyesi Simon szigligeti birtokától IV. Béla 1259. október 17-i oklevele szerint meghatárolták.[678] 1357. március 5-én Lajos király parancsára a veszprémi káptalan járta meg újból a határokat.[679] Az 1361. évben Szécsi Miklós országbíró rendelkezése alapján egy másik helyen kellett a határokat megállapítani.[680] A fehérvári káptalan Lajos királynak szóló jelentése szerint Szécsi Miklós országbíró levele értelmében kiküldték embereiket, akiknek a tanúsága mellett a király embere a szomszédok összehívása után és a felek képviselőinek jelenlétében a karthauziak herendi és a veszprémi káptalan Mester nevű birtoka közötti vitás területet 1 ekealjnyira becsülték meg, de a felek és a tanúk nem tudtak megegyezni a terület

[673] BÉKEFI 1906. 227.
[674] NÉMETH 1993. 370.
[675] VESZPREG 403. sz.; ZSO IV. 2689. sz.; ZSO VIII. 1166. sz.; AOKL XXXI. 146. sz. (= DF 200409.).
[676] VESZPREG 402. sz. (= átírásból: DF 200409., Garai Miklós nádor, 1414. XI. 14.).
[677] HOGG 1994. 79.; ZSIRAY 1978. 19.
[678] MÉSZÁROS 2005. 365–366. 5. sz.; VESZPREG 409. sz. (= tartalmi átírása: DF 200414., Perényi Péter országbíró, 1421. XI. 14.; DL 87959., Perényi Péter országbíró, 1421. XI. 20.; DL 87978., Kompolt István országbíró, 1424. VI. 17.).
[679] Átírás: DL 87959. (Perényi Péter országbíró, 1421. XI. 20.).
[680] VESZPREG 552. sz. (= tartalmi átírása: DL 200956., fehérvári káptalan, 1361. X. 6. u.).

hovatartozásáról.[681] Ám ekkor még nem lett vége a Tapolca birtok körüli vitáknak. 1408. július 10-én Garai Miklós nádor kötelezte a veszprémi káptalant és Mórichidai Simon bán fia, János mestert, hogy János lövöldi perjel ellen a kúriában mutassák be azokat az okleveleiket, amelyekre tiltakozásuk során hivatkoztak. Azt állították ugyanis, hogy a perjel az előbbinek Nagyrét nevű rétjét, az utóbbinak pedig egész Újfalu nevű birtokát belefoglalták a határokba, amikor a Zala megye közgyűléséből kiküldött Szentgyörgyi Bálint mester nádori ember Béli László fia, Miklós királyi és Büki Péter diák fehérvári káptalani emberekkel Tapolca birtok határait kitűzték.[682] 1409. március 4-én a zalai konvent is résztvevője lett a vitának. A konvent előtt ugyanis Bessenyei Gergely volt hegyesdi várnagy Mihály, Gergely és Egyed nevű familiárisaival Garai Miklós ítéletlevele értelmében ötvened magával megesküdött, hogy három évvel ezelőtt nem rontott rá János lövöldi perjel tapolcai birtokára, nem vette el az egyik ottani jobbágy két ökrét és azokat nem vitte el Hegyesd várába.[683] Sőt egy évvel később még fogott bírák is ítélkeztek a birtok ügyében.[684]

E rövid, de fontos kitérő után folytassuk a monostor alapításának körülményeivel. A seitzi monostort kérhették fel az alapítandó telep birtokainak feltérképezésére, amit Veszprém megyében ideálisnak tartottak a karthauzi élet megteremtésére. A későbbiek során innen érkeztek az első szerzetesek is.[685] Mivel Seitzben tartották a rend Generális Káptalanjait, így a legkézenfekvőbb azt feltételezni, hogy ennek a virágzó monostornak voltak megfelelő feltételei a konvent küldésére. A folyamatot úgy kell elképzelni, hogy az elöljáró hatalmánál fogva egy perjelt és egy *procurator*t küld a helyszínre, akik ezután részben hazai szerzetesekkel népesíthették be a monostort.[686] Mindezek fényében valószínűtlennek tűnik az a korábbi feltevés,[687] hogy a szepességi telepek egyikéből küldtek volna szerzeteseket, mivel egy ilyen fontos esemény a magyarországi néma barátok életében nem maradt volna említés nélkül. Kétségtelenül Lajos király érdeme volt a monostor alapítása: 1374-ben meghagyta a fehérvári káptalannak, hogy emberük vizsgálja ki az ajkai nemesek és a karthauziak közötti vitás határ kérdését. Ebben az oklevélben a lövöldi monostort *fundacionis nostre*-ként említette.[688] Történelmünkben nem példa nélküli, hogy egy monostor megalapítása és annak tényleges, okleveles megerősítése között hosszabb idő telik el. A lövöldi szerzetesi élet

[681] VESZPREG 553. sz. (= DL 200956. – csonka, nem lehet megállapítani a keltezést).
[682] ZsO II/2. 6230. sz. (= DL 94361.).
[683] ZsO II/2. 6624. sz. (= DL 42978.).
[684] ZsO II/2. 7574. sz.
[685] HOGG 1994. 80.
[686] DEDEK 1889. 143. Így történt ez Menedékszirt és Lechnic alapításakor is.
[687] Gulden István fogalmazta meg elméletét, amely szerint hazai alapításról van szó: GULDEN 1864. 386.
[688] 1374. IV. 16. HO II. 127. 88. sz. Megemlíti: NÉMETH 1993. 370.; HOGG 1994. 79. (= átírásból ismert: DL 66177., fehérvári káptalan, 1374. XI. 10.).

kezdeteiről nem találunk említést a rend Generális Káptalanjának feljegyzései között. A Szent Mihály-völgye monostorának perjele csak 1386-ban tűnik fel: *Priori Sancti Michaelis non fit misericordia,* tehát nem mentették fel hivatalából.[689]

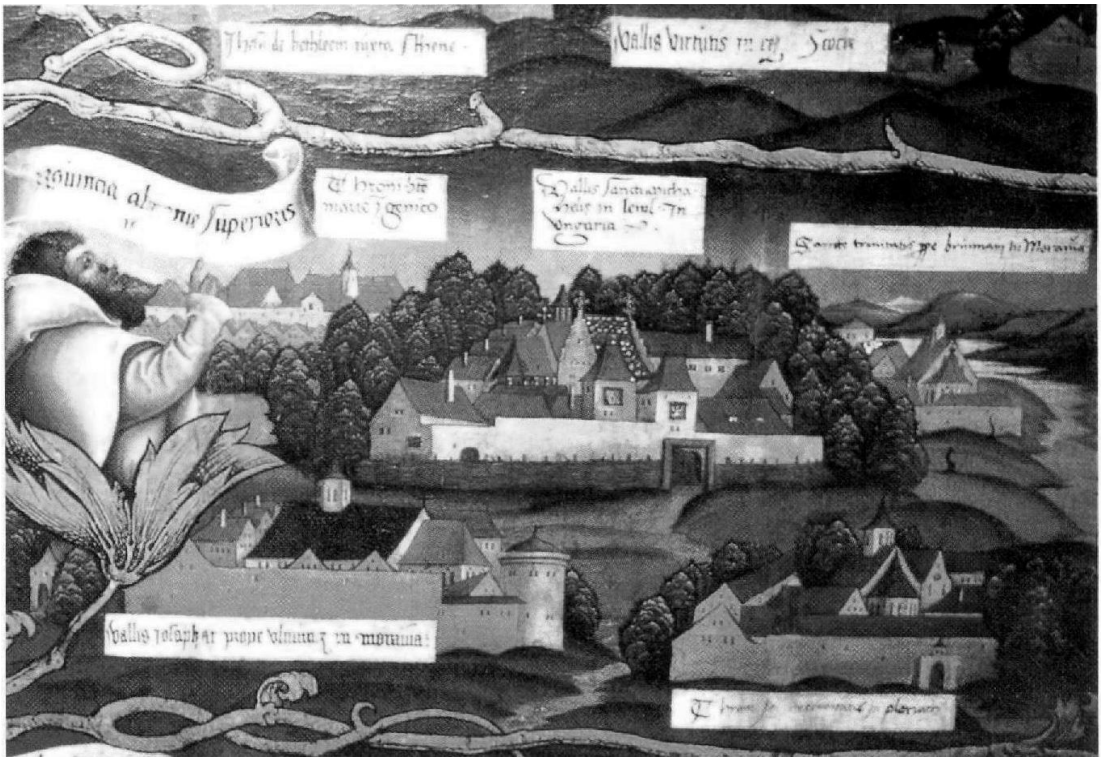

14. Ábra: Lövöld ábrázolása a rendi családfán.
Forrás: CSENGEL–GERE 1996. 56.

Németh Péter úgy véli, hogy a monostor alapításának valódi oka benne rejlik az alapítólevél szövegében.[690] Abban ugyanis úgy fogalmaznak, hogy „a boldog emlékezetű lelkek gyógyulásáért és üdvösségéért" alapította Lajos király a házat. A Szent Mihály patrocínium választása összefügg András herceg tragikus halálával, amely 1345. szeptember 18-án következett be.[691] Németh úgy véli – nem ok nélkül –, hogy a lövöldi monostor alapítása valószínűleg 1346-ban történt. A hatalmas épületegyüttes felépítése hosszú ideig tartott, ezért az alapítólevél kiállítása, a birtokokkal való ellátás csak azután történt meg, hogy a karthauzi telep munkálatait befejezték.[692] A templom szentelése nem ekkor történt, bármennyire népszerű ez a feltételezés a szakirodalomban. Ez ellentmondana a rend szabályainak: a karthauziak ugyanis nem küldenek perjelt egy fel nem szentelt templomba,

[689] HOGG 1994. 90.; AC 100:25/1. 51.
[690] Dr. Bán Zoltán Elizeus O.Cist által fordított alapítólevél szövegét lásd: VIDA 2015B. 102–104.
[691] NÉMETH 1993. 370.
[692] CSENGEL–GERE 1996. 53.

csak rektort, mint ez hazai példából is jól ismert a menedékszirti alapítás körülményeiből.[693] A királyi alapítólevelet azután bocsáthatták ki, hogy a monostor kőből készült épületei is lakhatóvá váltak, de még az építkezések legelején egy kápolnát kellett emelniük, amelyben az első karthauziak misézhettek. Lajos király nagy tiszteletnek örvendett a karthauziak körében. A Generális Káptalan 1383. évi nekrológiuma alapján a rend megemlékezett az uralkodó haláláról.[694] Hasonló történt özvegye, Erzsébet királyné esetében is 1390-ben.[695]

A Veszprém megyei monostor jelentős méreteiről árulkodnak az újkori leírások. Gulden István veszprémi kanonok így számolt be az épületekről: „Ott, ahol a pápai és devecseri országút vonul, egy hosszan elnyúló völgy vezetett, mely természeti szépségeinél fogva Paradicsom-völgyének neveztetett ... Nagy Lajos idejében s később is mindaddig, míg a karthausiak itt tartózkodtak, ős erdők homályába volt borítva s köröskörül lassan emelkedő hegyek zárták el lakóinak szeme elől azon világot, melyet egyedül Istennek élni óhajtván, elhagytak. Maga a zárda egyike volt a világ legszebb kolostorainak."[696] Gulden megemlítette azt is, hogy a későbbi építkezések során felbukkant romok alapján egyértelmű, hogy a lövöldi monostor a lechnicire hasonlított a legjobban, így teljesen megfelelt a rend sajátosságainak. A magas, kettős kőkerítés nyomai még az ő idejében is látszottak. A keleti hegyoldalon patak folydogált és a közelben négy halastavat táplált. A monostor közvetlen környezete, tehát az elzárt terület, 50 hold nagyságú volt, közepén helyezkedett el a műremekként emlegetett templom. Körülötte feküdtek a felső monostor cellái, míg az alsó része a település felőli oldalon volt. A néphagyomány szerint a templom vörös márványból épült, ám Rómer Flórisnak köszönhetően tudjuk, hogy anyaga tégla volt. Színük és formájuk alapján a tatai és száki műhelyek munkáival mutatnak rokonságot.[697] Bél Mátyás Veszprém vármegye leírása során természetesen nem hagyta ki Városlődöt sem. Feljegyezte, hogy a falu nyugati részén egykor tágas templom állt, de akkortájt már elhagyatott volt és fák nőtték be. Meglátása szerint *csekély költséggel helyrehozható* lett volna.[698] Mesébe illő leírással találkozhatunk Fuxhoffer Damján művében: a szerzetes szerint a lövöldi cellák száma meghaladta a háromszázat, sőt bizonyos időszakokban négyszáznál is több szerzetesük volt. Ez a megállapítás bizonyosan nem állja meg a helyét. A rend szabályzata ugyanis pontosan meghatározta nemcsak a *monachus*ok és a *conversus*ok számát, de még a birtokaikon dolgozó

[693] VIDA 2015A. 110.
[694] AC 100:25/1. 16.; HOGG 1994. 144. *Obiit Christianissimus dominus Ludovicus Rex Hungariae fundator domus Sancti Michaelis in Hungaria pridie nonas Septembris, habens monachatum per totum Ordinem.*
[695] AC 100:25/1. 88.; HOGG 1994. 144.
[696] A szerző alapján idézi: DEDEK 1889. 140.
[697] RÓMER 1865.
[698] BÉL 1989. 87.

jobbágyokét is. Ehhez járul még az is, hogy maga az alapító is megszabta, hány szerzetes élhet a házban. Hangsúlyozta: csak tizenketten lehetnek, ráadásul felszentelt papokat, vagy papjelölteket vehettek csak fel rendtagnak.[699] A jelöltek számát is megemlítette: egy szerpap és egy alszerpap lehetett csak a kötelékükben,[700] tehát a perjellel együtt 15 barátról beszélhetünk. Ennek megfelelően építhették meg a felső monostor cellasorát is (a szimbolikus tizenkettes szám szerepéről nem feledkeztek meg), legfeljebb 16 különálló cellával rendelkezett a monostor. Viszont mindezek ellenére is a lövöldi volt az egyik legnagyobb monostor, mivel sok helyen a rend szabályainak figyelembe vétele nélkül, akár két szerzetes is lakhatott egy lakrészben.[701] Meg kell jegyezni, hogy valóban monumentális méretű épületegyüttesről beszélhetünk Lövöldön. Tudjuk, hogy a londoni karthauzi monostorban is előfordult, hogy egy cellában 2 szerzetes lakott, ekkor a néma barátok megszegték a rendi előírásokat, ám még akkor is csak 25-en éltek a házban – ami a londoniak saját bevallása szerint a megengedett kétszerese volt.[702] Az anyagi szükségletekkel függ össze, hogy központilag előírták, hányan lakhatják a monostort. Eszerint 14 *monachus*nál és 16 laikus testvérnél többen nem élhettek egy remeteségben. Ezen felül még 18 szolgát tarthattak, akik azonban a monostoron kívül laktak.[703] A monostor legbőkezűbb jótevője magától értetődően az alapító volt. Lajos királytól kapták a szerzetesek a működésükhöz szükséges javaikat. Az uralkodó az alapítólevélben is felsorolta az adományokat: köztük volt a bakonyi Hölgykő is, ami eredetileg vadászkúriaként szolgált. A királyi erdőkben való vadászatok központja lehetett, de az uralkodó leromboltatta, így követi a monostor építésére felhasználták és a hangos vadászat sem zavarta a szerzeteseket.[704] Miután a várat a monostornak ajándékozták, az oklevelekben többé nem találkozunk annak említésével. A dolog hátterében ismét a karthauzi rend szabályait kell keresnünk, miszerint a monostor falai és az első határ közötti

---

[699] DEDEK 1889. 142.; NÉMETH 1993. 371.

[700] *Ut igitur in eodem claustro prior, duodecim monachi sacerdotes, seu ad sacerdotium promovendi, nec non duo clerici, quorum unus diaconus et alter subdiaconus existant.* FEJÉR IX/5. 239–244.

[701] DEDEK 1889. 142.

[702] SARGENT–HENESSY 2009. 179.

[703] CONSUETUDINES Cap. LXXVIII.

[704] Dedek ezen a helyen ismét Guldenre hivatkozva megjegyzi, hogy a néphagyomány szerint a birtokot még akkor is Schloss elnevezéssel illették: DEDEK 1889. 140.; GULDEN 1864. 834.; BÉKEFI 1906. 227.; KOPPÁNY 1967. 133.; KOPPÁNYI 1991. 11–12. A vár építéséről nincsenek pontos adataink. Első írásos említésekor (1270-ben) annyit tudunk meg róla, hogy ekkor lett Csák nembéli Csák bán birtoka. Emiatt építését hozzá, esetleg unokaöccséhez, Ugod fia Demeterhez köthetjük. Hosszabb szünetet követően, 1310-től már rendszeresen kimutatható a forrásokban az itteni, ekkor már királyi kézen lévő vár elöljárója. Maga Hölgykő a bakonyi erdőispánság vára volt, amelynek első részét, magvát e vár alkotta. Ehhez az erdőispánsághoz kicsivel később Cseszneket és Pannonhalmát (Szentmártont) csatolta a király. A vár lerontására a szakirodalom szerint 1364 körül kerülhetett sor, amit 1378-ban már befejezett tényként említi a király. (*quoddam castrum nostrum Völgkeu vocatum, quod ob zelum devotionis nostre dirui fecimus et deponi)* A Hölgykővel kapcsolatos kiegészítést köszönöm Horváth Richárdnak. ENGEL: ARCH. I. 328.

területről kitiltották a vándorlókat, csavargókat, nőket és mindenkit, aki megzavarhatja a szerzetesek nyugalmát. Az építőanyagok felhasználása csak praktikus eleme lehetett az intézkedésnek.[705]

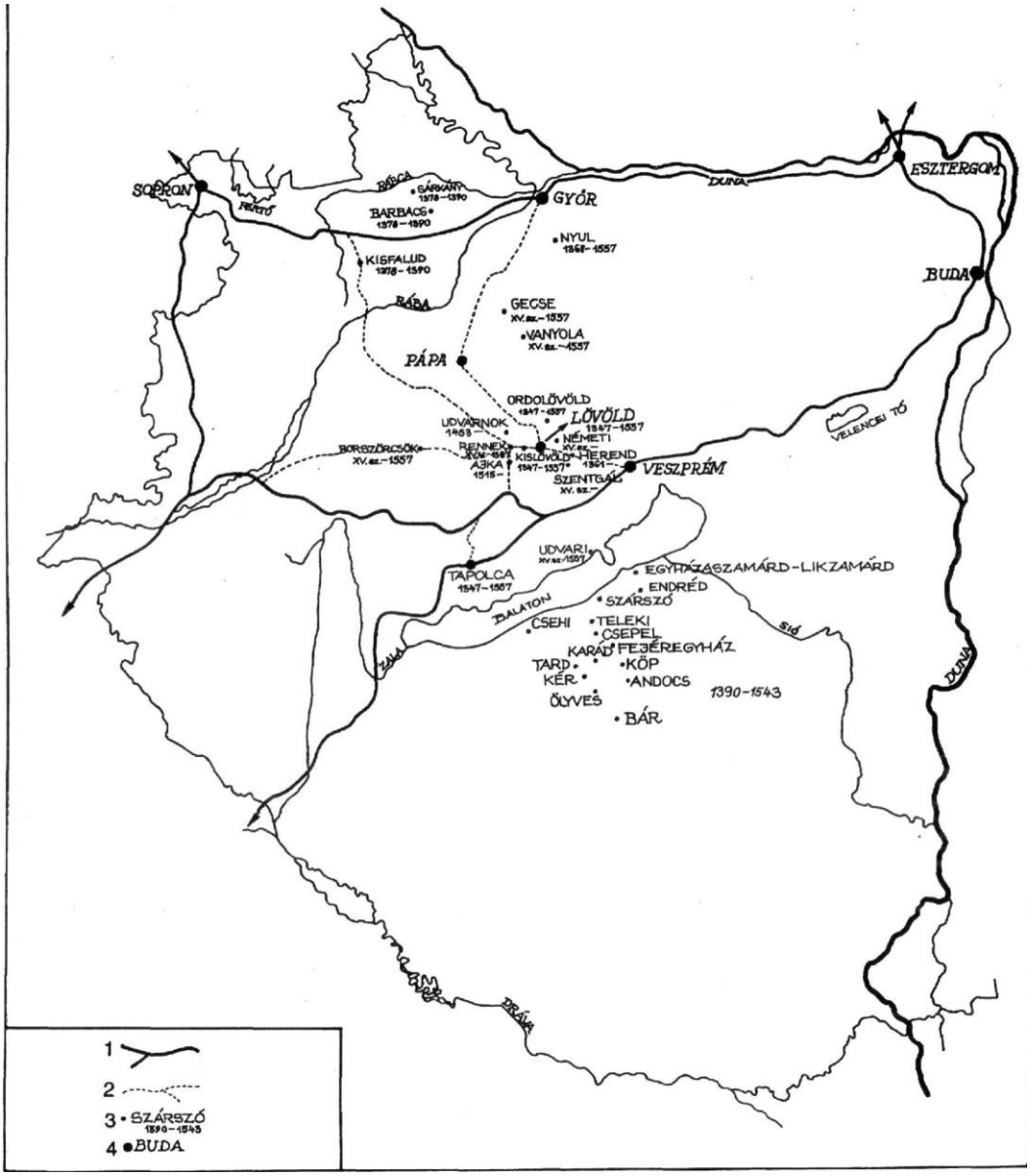

15. ábra: A lövöldi monostor birtokai
Forrás: NÉMETH 1993. 376.

A törzsbirtokok közé tartozott a Győr megyei Nyúl, a Sopron megyei Barbács, Sárkány és Kisfalud, valamint a monostor helyéül szolgáló Alsó- és Felső-Lövöld is. Azonban nem sokkal ezután változás állt be a birtokok szerkezetében. Mária királynő engedélyével a Sopron megyében található birtokokat Zsigmond király elvette a szerzetesektől és azokat Kanizsai

[705] GULDEN 1864. 834.; NÉMETH 1966. 142.

Istvánnak adományozta.[706] Az 1390. március 10-én kelt oklevél tanúsága szerint az uralkodó egyúttal kárpótólta is a karthauziakat, a megyében több birtokot adott nekik.[707] A lövöldieké lett többek között a karádi uradalom is, amihez 13 település tartozott Somogy megyében, így a szerzetesek vagyonát szinte kizárólag egykori királyi birtokok alkották.[708] Fontos megjegyezni, hogy Zsigmond csere útján szerezte meg az említett birtokokat, ugyanis az egyházi tulajdon elidegeníthetetlennek számított. A cseréről az 1393. évi jegyzőkönyvek szerint értesült a Generális Káptalan is.[709] Természetesen korántsem véletlen, hogy a monostor legfőbb patrónusa az uralkodóházból származott, mint láttuk Lajos király alapította Lövöldöt, így már csak ebbéli kötelességéből adódóan is neki kellett a meghatározó jótevőnek lennie. Ugyanakkor a legkedvesebb adományozónak a szerzetesek mégsem őt, hanem Szilágyi Erzsébetet tekintették, legalábbis a megmaradt források erről árulkodnak.[710] A tiszteletük ékes bizonyítéka Zsigmond perjel 1463. április 24-én kelt oklevele, amellyel ő és konventje felvette Erzsébetet, Mátyás király anyját a monostor iránt tanúsított jótéteményeiért a rend confraternitásába és mindazon kegyelmekben részesíti, amelyek a rendtársak ájtatos cselekedetei folytán elnyerhetők.[711] Különösen fontos forrásról van szó, nemcsak tartalmi szempontból, hanem azért is, mert a lövöldieknek kevés olyan oklevele maradt fenn, amit a konvent adott ki. Ráadásul ezen a darabon épségben fennmaradt az általuk használt pecsét is, amelynek mezejében a monostor védőszentje, Szent Mihály látható.

Különleges eseményt jelentett Mátyás király 1480. január 25-i látogatása a rend és a monostor életében.[712] A történtekről az úgynevezett *lövöldi corvina* feljegyzéséből értesülünk. Raynerus de Pisis *Pantheologia* című ősnyomtatványát az uralkodótól kapták a szerzetesek, amelybe vörös tintával 12 sorban összefoglalták az eseményeket.[713] Mátyás 1480-ban vásárolta a kötetet és ajándékozta a karthauziaknak, ugyanis Beatrix királynővel és kíséretével meglátogatták a monostort, ahol meg is éjszakáztak. A karthauzi rend követe pápai

---

[706] Az adományozásra egy évvel később került sor, 1391. IV. 22-én: FEJÉR X/7. 156.; FEJÉR X/8. 332.; ZsO I. 1989. sz. (= tartalmi átírásból ismert: DL 2870., Zsigmond király, 1406. III. 19.); DEDEK 1889. 140.

[707] FEJÉR X/1. 575.; FEJÉR X/7. 156.; FEJÉR X/8. 332.; ZsO I. 1393. sz. (= átírásból ismert: DL 2870., Zsigmond király, 1391. IV. 22.).

[708] A karádi birtokok ügyeinek intézése során gyakrabban találkozunk a szerzetesekkel. A kiskarádi nemesek többször megtámadták a karthauziak jobbágyait, többet megvertek és kifosztottak.[708] Zsigmond adományaként a karthauziak megkapták az uradalmukban termett bor utáni pecsétpénzt, ennek szedésének jogát a bencések próbálták megakadályozni. A XVI. század elején Kupi Pál nemes fegyveres embereivel végigrabolta a területet. A karthauziak nagykarádi birtokain élő jobbágyok látták kárát a fosztogatóknak, megverték őket, kifosztották: HO V. 380–384. 250. sz.; PRT III. 114. sz.

[709] AC 100:25/1. 149.; HOGG 1994. 81.

[710] RUPP I/1. 303.; DEDEK 1889. 170.

[711] TELEKI XI. 60–61. 345. sz. (= DL 15841.); említi: ZSIRAY 1978. 20. (a szerző az 1460. évhez köti az oklevelet); NÉMETH 1993. 372.

[712] BÉKEFI 1906. 228.; MADAS 1980. 159.; NÉMETH 1993. 373.

[713] KOROKNAI 1960. 25. A feljegyzés fordítását közli: NÉMETH 1993. 373. Legújabban: HORVÁTH 2011. 110.

engedéllyel jóváhagyta, hogy Beatrix udvarhölgyei társaságában az *procurator* cellájában aludjon. Az uralkodó kíséretével együtt három napot maradt a szigorú szabályokat követő szerzetesek otthonában. Távozásuk után 710 forintot adományozott nekik két cella megépítésére, további adományokat tett a könyvtár részére, halastavak építésére, valamint könyveket is adományozott a lövöldieknek. Bornemissza János budai várnagy jóvoltából is sikerült gyarapítani a szerzetesek birtokait. Elek Imre és néhai Elek Imre fiai: Imre és Endre alsó-ajkai nemesek az uralkodó előtt hűtlenség gyanújába keveredtek, mivel a vádak alól nem tudták magukat tisztázni, így a király megfosztotta őket birtokaiktól. A konfiskált vagyon egy részét a várnagy kapta meg, aki 1515. február 6-án kelt végrendeletében István perjelnek és a lövöldi karthauziaknak adta azokat.[714] Bornemissza János valószínűleg ennél többet is tett a monostorért, mivel haláláról megemlékeztek a karthauzi nekrológiumban is.[715] 1528-ban ehhez hasonlóan kapták meg a Somogy megyei Szárszót Buzlai Mózes özvegyétől, Podmaniczky Annától.[716]

A XV. században a karthauziak életét már nemcsak a forrásokból ismert peres ügyek nehezítették, hanem folyamatosan jelentkeztek a kevésbé súlyos rablótámadások is, ám ezt tetézte az országban uralkodó készenléti állapot. A monostor vagyoni helyzetét talán valamelyest tükrözi az 1498. évi országgyűlés határozata is, ahol a lövöldi perjelt a bandériumtartó prelátusok közé sorolták.[717] Mindez azt jelentette, hogy bár hadiadót nem kellett fizetniük, de elvben állandóan, a valóságban azonban csak háború alkalmával a győri és a veszprémi püspökökhöz hasonlóan 200 lovast voltak kötelesek kiállítani. Németh Péter ezt túlzónak találta, ám megemlítette, hogy 1528-ból is hasonló adattal rendelkezünk.[718] Végül az 1547. évi nagyszombati országgyűlésen elrendelték Lövöld megerődítését és az őrséget 25 lovas és 10 gyalogos katonában állapították meg, ezt három évvel később 25 huszárral kiegészítették.[719]

A következő évtizedek sem hoztak megnyugvást a lövöldiek mindennapjaiba. Veszprém vármegye utolsó ítélőszékét a mohácsi csata előtt 1526. június 18-án Lövöldön tartották. Az eseményekről nem tudunk sokat, az viszont árulkodó, hogy az ellenséges csapatok közeledtének hírére Lukács testvér a monostor mozgatható értékeit Sopronba vitte.[720] Az

[714] HO V. 415–416. 266. sz. (= DL 66387.).
[715] 1529. AC 100:23/1.96.
[716] LUKINICH II. 407. 163. sz. Az 1536. évi adólajstrom szerint a lövöldi perjel 9 portával rendelkezik a településen: PRT X. 155.
[717] DEDEK 1889. 211.; KUBINYI 1999. 241.; F. ROMHÁNYI 2006. 214.; MÁLYUSZ 2007. 238.
[718] BUNYITAI I. 422–423. 430. sz.; NÉMETH 1993. 373.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 41.
[719] ZSIRAY 1978. 21.; ZSIRAY 1984. 241.
[720] NÉMETH 1993. 373.; HOGG 1994. 82.

említett év szeptember 21-én Mária királyné az egyházi kincseikkel elmenekült lövöldi karthauziak érdekében a soproni polgárok védelmét kérte.[721] Két hónappal később, november 14-én, a török veszély elmúltával a lövöldi perjel és a konvent köszönetet mondott a soproni polgároknak a barátságos fogadtatásért, amelyben Lukács testvérüket részesítették. Kérték, hogy a kegytárgyakat Nagy Balázs polgártársuk, akinél őrizetbe helyezték, adja vissza nekik.[722] Az anyagi károk ellenére a monostor gazdagságának gyorsan híre ment, így a kialakult hadi állapotban folyamatosan kölcsönkérelmekkel keresték fel a szerzeteseket.[723] Ferdinánd király hadi célokra 1500 forintot kért tőlük 1528. december 8-án.[724] A lövöldiek csak 500 forintot tudtak adni, amiről az uralkodó kötelezvényt állított ki, és elismerte, hogy a birtokaik után járó hadisegélybe beszámítja a kölcsönt. Csakhogy a pénz beszedése olyan nehéz volt, hogy a perjel inkább lemondott róla.[725] A kamara viszont visszavonta korábbi engedélyét arról, hogy az 1529. évi fél forintos hadiadóból saját birtokaikon beszedhetik a kölcsönt.[726] 1531. január 21-én Máté apát és a pannonhalmi konvent beismerték, hogy még akkor, amikor Bakics Pál királyi főkapitány bírta a pannonhalmi várat, kölcsön vettek a lövöldi karthauziaktól 200 forintot, egyúttal igéretet tettek arra, hogy amint várukat visszaszerzik, tartozásukat megadják. De nehéz helyzetükben újabb 200 forintot voltak kénytelenek kölcsön venni, ezért a 400 forint adósság fejében zálogba adták a lövöldieknek Istvánd és Apáti falvakat Zala megyében.[727]

Veszprém török ostroma után, valószínűleg 1531-ben, a monostort védelemre is alkalmassá építették át. Ennek tényéről Péter budai pallér 1531. november 29-én Lövöldön kelt leveléből tudunk, amit Nádasdy Tamásnak írt.[728] A következő év június 28-án I. Ferdinánd okleveléből kiderül, hogy fegyvereket, élelmiszert és vásznat vásároltak a szerzeteseknek.[729] Bizonyára jól felszerelt erődítményről beszélhetünk, mivel 1548-ban a dunántúli véghelyek között szerepelt Lövöld.[730] A szepességi monostorok kapcsán leírt hadi állapot nemcsak az ország felső részeit érintette. A dunántúli részek rettegett urai a Podmaniczkyak voltak, akiknek a csapatai észak felé még Sziléziát és Morvaországot is

[721] HÁZI I/7. 206. 157. sz.; BUNYITAI I. 281. 273. sz.
[722] HÁZI I/7. 223–224. 173.; BUNYITAI I. 290. 280. sz.
[723] NÉMETH 1993. 373.
[724] DEDEK 1889. 212.; MNL OL, MKA Acta eccl. Fasc. 53. nr. 10.
[725] DEDEK 1889. 212.; MNL OL, MKA Acta eccl. Fasc. 53. nr. 11.
[726] MNL OL, MKA Acta eccl. Fasc. 53. nr. 12–14.; NÉMETH 1993. 373.
[727] BUNYITAI III. 4. 6. sz.; NÉMETH 1993. 373. A XVI. századi adóösszeírások szerint a pannonhalmi apátság fizette az adót: PÁKAY 1984. 241–242.
[728] NÉMETH 1993. 374.; MNL OL, MKA Nádasdy cs. Lt. B. 1513. Pall. 6.
[729] Wien, Hofkammerarchiv, Niederösterreich. Gedenkbücher. Vol 33. fol. 233/b.; CSORBA 1974. 17.; NÉMETH 1993. 374.
[730] NÉMETH 1993. 374.

fosztogatták. A fennmaradt oklevelek alapján először 1538. október 21-én kerültek összetűzésbe a szerzetesekkel. A szüret után a somogyi szőlőkből a mustot a monostorba akarták szállítani. Ekkor a Podmaniczky-féle csapatok a szállítók foki szállásán lepték meg őket. A 72 hordó borból kiválogatták a legjavát a többit pedig visszaadták a lövödiek embereinek. A lefoglalt bor értékét Péter perjel 400 arany forintra becsülte.[731] A következő évben a konvent szolgáit támadták meg, akik éppen a pálosi Margit-napi vásárról tértek haza, és a szerzeteseknek két lovat vásároltak. A 150 forint értékű állatokat Podmaniczky emberei elvették tőlük. Végül az 1542. évi országgyűlésen Jánost és Rafaelt száműzték és jószágvesztésre ítélték, feltéve ha nem teszik le a hűségesküt Ferdinándnak és nem adják vissza az egyháznak az elrabolt javakat.[732] Csakhogy a lövöldi monostor sorsa is azt mutatja, hogy a Podmaniczky család tagjai nem törődtek ezzel a határozattal, és kihasználták a kedvező alkalmat javaik gyarapítására. Az országgyűlési határozatot követően egyre súlyosabb csapásokat mértek a szerzetesekre. Betörtek azok vanyolai birtokára, és a lakosoktól elloptak 40 ökröt. A következő évben is hasonlóan cselekedtek, ekkor 50 ökör lett a zsákmányuk, majd a kislövöldi jobbágyokat fosztották meg jószágaiktól. Összesen mintegy 1200 forint kárt okoztak a monostornak.[733] A perjel valószínűleg nem jelentette az eseteket, mivel ismerte a rablók hatalmát, valamint azzal is tisztában volt, hogy a hatóságok kezei is meg vannak kötve. Csakhogy miután az 1544. évi országgyűlésen kegyelmet kaptak, a perjel is megjelent, és beszámolt a nekik okozott kárról.[734] Révai Ferenc turóci ispán, nádori helytartó 1548. május 15-i oklevelében adta ki Podmaniczky Rafaelnek az idéző levelet,[735] viszont források hiányában nem tudjuk, mi lett az ügy vége.[736]

1545-ben rendi vizitátor érkezett Lövöldre, aki vizsgálata során felmérte a rendtagok vallásosságát és javainak biztonságát,[737] megrótta a testvéreket hanyagságuk miatt.[738] Ugyanekkor nem felejtette el emlékeztetni őket a rendi adók befizetésére: „A szokásosnál buzgóbbak legyenek a feladatukban, hogy megküldjék a Generális Káptalannak az engedelmességi tanúsítványokat, a Káptalan aktájáért járó adókat, az útiköltségét a Káptalanra utazónak, és ne halogassák megfizetni a vizitátoroknak a vizitációjuk díját.“[739] Az 1550. és az

[731] RUPP I/1. 303.; NÉMETH 1993. 373.
[732] DEDEK 1889. 210.
[733] NÉMETH 1993. 373–374.; MNL OL, MKA, Acta eccl. Fasc. 53. nr. 15.; LUKINICH III. 209. sz.; BUNYITAI V. 32. 36. sz.
[734] MNL OL, Decret. Ferd. I de Anno 155. art. 47.
[735] MNL OL, MKA, Acta eccl. 58. cs. 13. sz.
[736] DEDEK 1889. 211.
[737] AC 100:36. 45.; HOGG 1994. 84.
[738] AC 100:36. 51.; HOGG 1994. 84.
[739] AC 100:36. 51.; HOGG 1994. 140.

1551. évi feljegyzésekben azt olvashatjuk, hogy a káptalan biztatta a perjelt, hogy őrizze meg hitét Istenben, és tartson ki a veszedelmes időkben.[740] Minden nehézség ellenére a monostor lakói kitartottak,[741] egészen addig, míg a török elleni harcban az épületeket lerombolták. Pontosan nem tudjuk, mikor következett ez be. Ha a környéken zajló harci cselekményeket vesszük alapul, akkor Dedek Crescens Lajos feltételezése szerint a karthauziak otthonát 1551-ben pusztíthatták el, Békefi Remig hasonlóképpen vélekedett.[742] Németh Péter ezt az állítást cáfolta. Indoklása szerint a lövöldi karthauziak utolsó okleveles forrása 1554. augusztus 24-én Sümeg várában kelt.[743] Lényegében egy bérleti szerződésről beszélhetünk, amelyben a perjel a monostor Veszprém, Győr és Zala megyei birtokait évi 90 forintért a püspöknek adta bérbe, mivel a távol lévő szerzetesek nem tudják igazgatni a területeket.[744] A szerződés érvényes egészen „az ország rendjének szerencsés visszaállításáig és a mi rendünknek a Magyar Királyságban eredeti állapotába való visszahelyezéséig.“[745] Péter perjel idejében 1551-ben még nem volt szó az épületek helyreállításáról, viszont László perjel bevallása szerint 1554-ben a monostor romokban állt, tehát Lövöld elpusztulása valamikor a két időpont között következett be. Miután 1552-ben a megye a végvárvonal részévé lett, a helyi nemesek és földesurak kénytelenek voltak óvintézkedéseket tenni, mivel szerették volna távol tartani a portyázók pusztításait. Egy kihallgatási jegyzőkönyv szerint ezek az urak a vázsonyi, a tálodi és a városlődi monostorokat lerombolták, mivel attól féltek, hogy a törökök elfoglalják azokat.[746] Míg Gulden István ezen adatok alapján úgy véli, hogy 1553-ban szűnhetett meg a monostor,[747] Németh Péter figyelembe véve a török csapatok vonulását, 1552. június hónap elejére tette a lövöldi ház pusztulását.[748] Zsiray László ugyanakkor későbbre teszi a monostor felrobbantását. Idézi Sforza Pallavicini 1554. március 18-i, Ferdinánd királyhoz írt levelét, melyben a következő található: „nagy kár származnék az örökös tartományokra, ha a török a lövöldi monostort elfoglalná.“[749]

A káptalani jegyzőkönyvekből is kivehető, hogy 1552-ben olyan nagy volt a veszély a törökök által elfoglalt területeken, hogy a szerzetesek elmenekültek Lövöldről. Az osztrák

---

[740] AC 100:36. 73.; HOGG 1994. 85.
[741] Acsády Ignác összeírása alapján Veszprém megyében 34, Zalában pedig 32 portát birtokoltak a mohácsi vész után, bár a jelenlegi kutatás tükrében többről beszélhetünk: ACSÁDY 1890. 64. 67.
[742] DEDEK 1889. 212.; BÉKEFI 1907. 228.
[743] NÉMETH 1993. 374. James Hogg szerint 1557. június 8-án történt, ám forrást nem jelölt meg: HOGG 1994. 85.
[744] MNL OL, MKA Acta ecccl. Fasc. 71. nr. 17.; ERDÉLYI 1913. 206–207.
[745] NÉMETH 1993. 374.
[746] ÉRI 1959. 49.; MNL OL, Acta Paul: 570. f. 12. Így említi Koroknai Éva is: KOROKNAI 1973. 18.
[747] GULDEN 1864. 936.
[748] NÉMETH 1993. 374.
[749] ZSIRAY 1978. 22.

rendházakba távoztak, főleg a Bécshez közeli Mauerbachba.[750] A monostor megszűnésének időpontját a Generális Káptalan is későbbre teszi. 1550-től már egyértelműen a veszélyről írtak, buzdították a perjelt, hogy tartson ki, de csak az 1555. évben olvashatjuk, hogy Lövöldnek rektora van.[751] Tehát a változásnak az előző évben kellett megtörténnie. 1556-ban a rend tudomásul veszi, hogy a monostor értéktárgyai, a templomi ékszerek, kelyhek, keresztek és minden, ami mozdítható volt, a seitzi barátok házában van.[752] Egy 1559-ben keletkezett feljegyzés szerint a rend a brünni perjelt bízta meg a lövöldi monostor felügyeletével.[753] A monostor címe nem pusztult el azonnal. Az életben maradt szerzetesek nagy része elmenekülhetett, csak a perjel időzött az országban. Nem volt remény arra, hogy a rend helyreáll, a lövöldi monostor birtokainak bérbe adása csak Köves András veszprémi püspök hivatali idejében valósult meg. Miután az uralkodó értesült az eseményekről, Ferdinánd maga is jóvá hagyta a megkötött szerződést. Feltételeket is szabott, mégpedig hogy más püspökségre nem szállhat át a bérlet és megszűnik, amint a karthauziak újra visszatérnek az országba. Minderre 1557. január 8-án került sor.[754] Valószínűleg már a megerősítés előtt birtokolta a püspök a javakat, azt viszont biztosan tudjuk, hogy még több, mint fél évszázaddal később is jogilag a lövöldi perjel tulajdonában voltak. 1575-ben a királyi udvar Fejérkövi István veszprémi püspököt bízta meg a monostor adminisztrálásával.[755] A szerzetesek otthona ebben az időben már lakhatatlanná vált.

1747 és 1750 között Padányi Biró Márton veszprémi püspök az egykori karthauzi templom romjai fölé emeltetett egy új templomot.[756] A szerzetesek számára ekkora minden remény elillant: a monostorukat nem sikerült helyreállítani. A későbbiek során néhol még megemlítik a tulajdonukban lévő településeket, de a néma barátok nem tértek vissza lakóhelyükre. Birtokaik a veszprémi püspökség tulajdonába kerültek. A lövöldi monostor maradványait csak kevéssé ismerjük. Ipolyi Arnold és Rómer Flóris munkáikban felhívták a figyelmet az általuk ismert kőfaragványokra. Az egyik közülük egy vörösmárvány medence, amelyen két szárnyas angyal domború vésete látható, szintén a tartóoszlopok maradványai is megmaradtak.[757] Rómer városlődi tartózkodása során a plébániatemplom melletti halastó

[750] HOGG 1994. 85.
[751] AC 100:36. 93.; HOGG 1994. 143.
[752] AC 100:36. 99.; HOGG 1994. 85.; WITKOWSKI 2011. 713.
[753] AC 100:36. 114.; HOGG 1994. 85.
[754] DEDEK 1899. 213.; MNL OL, MKA Acta eccl. Fasc. 71. nr. 57.
[755] PRT VIII. 61.
[756] 1754. év Szent Mihály napján maga Padányi Biró Márton misézett a templomban, méghozzá segédlet nélkül: GULDEN 1864. 937.; PADÁNYI 1903. 258–259.; CSENGEL–GERE 1996. 79. 18. lj.
[757] RÓMER 1860. 176.; IPOLYI 1861 182.

környékén még látta a monostor romjait.[758] 1962-ben Éri István és Németh Péter vezetésével leletmentő ásatás folyt az egykori monostor területén.[759] A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum adattárában található jelentésekből megismerkedhetünk a munkálatok során feltárt építészeti elemekkel. A városlődi plébániatemplom környékén zajló feltárások Rainer Pál és Gere László nevéhez is fűződnek, az említett szakemberek a mai napig aktívan figyelemmel követik a terület ásatási munkálatait.[760] Zsiray Lajos az általa ismert maradványok alapján két építéstörténeti korszakot határolt el. Az első I. Lajos király uralkodása alatt történt, a második, késő gótikus és reneszánsz elemeket tartalmazó fázist pedig Mátyás király uralkodásához köti.[761] Csengel Péter és Gere László 1994 nyarán néhány hétig szondázó jellegű kutatást végeztek. A feltárások során ismeretlen gótikus elemekre bukkantak.[762] Munkájuknak köszönhetően az egykori középkori monostor, legalábbis a templom környezete a feltárt építészeti elemek segítségével rekonstruálhatóvá vált.

[758] Megemlítette, hogy a helyi monda szerint egykor 9 hatalmas halastava volt a monostornak, amelyben 300 néma barát lakott: RÓMER 1860. 176–177.
[759] ÉRI 1962. 22.
[760] Az ásatási naplók és jelentések megtalálhatóak a múzeum adattárában Városlőd címszó alatt. Köszönettel tartozom a Laczkó Dezső Múzeum igazgatójának, Perémi Ágotának és Rainer Pál régésznek a segítségért.
[761] ZSIRAY 1978. 22–23.
[762] CSENGEL–GERE 1996. 59.

IV. 5. 1. A lövöldi monostor személyi állománya

Perjelek

János — 1361. X. 6. u. (VESZPREG. 553. sz.)[763]
1370. VI. 9. (PRT II. 196. sz.)

Egy névről meg nem nevezett lövöldi perjel már azelőtt szerepelt a források között, hogy Lajos király kibocsátotta a monostor alapítólevelét.[764] János feltételezhetően a seitzi monostorból érkezett egy *procurator* társával együtt, és részben hazai szerzetesekkel népesítette be az új karthauzi telepet.

Szaniszló — 1376. V. 26. (PANNONHALMI OKL. I. 210. sz.)[765]
1383. (meghalt, AC 100:25/1. 16.)

Miklós — 1383. VII. 23. (PANNONHALMI OKL. I. 248. sz.)[766]
1390. (AC 100:25/1. 101.)

1398-tól rendszeresen utasították a perjelt, hogy vizitálja a szepességi házakat. Az 1390. évi feljegyzésekből megtudjuk, hogy nem vett részt a tárkányi perjelválasztáson, amiért megrótták őt.

Péter — 1394. e. (AC 100:25/2. 163.)

Lövöldi perjel volt, majd a ház vikáriusa. Amikor 1394-ben megfosztották hivatalától a tárkányi perjelt, a Generális Káptalan szerint ő alkalmas volt a tisztség betöltésére.

Detre — 1395. (meghalt, AC 100:25/2. 166.)

Péter — 1397. IV. 10. (ZSO I. 4702. sz.)[767]
1405. (meghalt, AC 100:25/3. 330.)

---

[763] További adatok: 1368. IX. 30. (PRT VIII. 102. sz.); 1369. VIII. 10. (PANNONHALMI OKL. I. 173. sz.); 1369. VIII. 16. (PRT VIII. 104. sz.).
[764] DEDEK 1889. 138.; HO II. 123. 86. sz.
[765] További adatok: 1376. VII. 8. (PANNONHALMI OKL. I. 210. sz.).
[766] További adatok: 1388. V. 22. (HO IV. 224–225. 167. sz.); 1389. V. 20. (ZSO I. 1025. sz.).
[767] További adatok: 1397. V. 5. (ZSO I. 4748. sz.); 1400. V. 30. (ZSO II/1. 305. sz.); 1400. VII. 30. (ZSO II/1. 424. sz.); 1402. V. 10. (ZSO II. 1631. sz.); 1402. VI. 30. (ZSO II. 1757. sz.); RUPP I/1. 303.

Hivatali ideje elején a káptalan aggódott a perjel egészségi állapota miatt, ezért a ház vikáriusát bízták meg az elöljárói feladatok egy részével. 1398-ban ismét őt bízták meg a hazai monostorok vizitálásával, így valószínűleg már meggyógyult.[768]

János	1408. VII. 10. (ZsO II/2. 6230. sz.)[769]
	1410. (meghalt, AC 100:25/3. 418.)

Elődjéhez hasonlóan a káptalan gyakran nevezte meg őt a hazai házak vizitátoraként.

Tamás	1410. V. 8. u. (ZsO II/2. 7574. sz.)

Lénárd	1415. IV. 28. (HO III. 216. sz.)[770]
	1416. VI. 19. (ZsO V. 2036. sz.)

Az 1442. évi nekrológiumban olvashatunk halálhíréről. A káptalan megjegyzése szerint a mauerbachi fogadalmas előtte lövöldi, azelőtt pedig a bistrai Vallis Jocose perjele volt.[771] 1416-ban hagyta el a házat, mivel más monostor perjele lett.[772]

István	1416. (AC 100:7. 73.)

1416-ban a káptalan leváltotta a perjelt és új választást engedélyezett. Szintén vizitátorként tevékenykedett, de feladatairól már nem értesülhet az utókor, mivel a vonatkozó kézirat csonka. A perjel nevét nem őrizte meg egyetlen hazai írott forrás sem.[773] 1442-ben értesültek a haláláról, ám ekkor már nem volt a perjele.[774]

János	1419. III. 20. (ZsO VII. 211. sz.)

Márton	1420. V. 24. (ZsO VII. 1762. sz.)
	1420. V. 25. (ZsO VII. 1765. sz.)

János	1421. XI. 20. (ZsO VIII. 1166. sz.)[775]

[768] WITKOWSKI 2011. 702.; AC 100:25/2. 227. és 273.
[769] További adatok: 1409. III. 4. (ZsO II/2. 6624. sz.).
[770] További adatok: 1416. VI. 9. (ZsO V. 1614. sz.); RUPP I/1. 303.
[771] AC 100:3. 96.
[772] WITKOWSKI 2011. 703.
[773] WITKOWSKI 2011. 704.
[774] AC 100:3. 96.
[775] Előző perjel: 1424. VI. 17.(ZsO XI. 707. sz.).

Márton 1424. VI. 11. (ZsO XI. 680. sz.)

Ágoston 1429. III. 9. (PRT X. 119.)[776]

Péter 1429. IV. 19. (PRT X. 119.)
1431. (AC 100:9. 55.)

A Generális Káptalan felmentette hivatalából a perjelt. 1442-ben halt meg egyszerű szerzetesként.[777]

Ismeretlen 1433. (AC 100:44. 91.)

A névről nem ismert perjelt a káptalan felmentette hivatalából. Előfordulhat, hogy a bejegyzés az előző Péter perjelre utal.

János 1436. XII. 4. (BORSA 1987. 1–27. sz.)

Iohannes de Mergethaym tartományi vizitátor és gamingi perjel. 1433-ban nevezték ki a hivatalából felmentett pleterjei perjel helyére. Feljegyezték, hogy korábban a pleterjei monostor élén állva lövöldi gubernátor is volt.[778] 1436-ban a tárkányi perjellel együtt megbízták őt, hogy menjenek el a szepességi monostorokba és gyűjtsenek információkat a káptalan számára.[779] Valószínűleg a huszita támadások miatt nevezték ki a tapasztalt vizitátort a monostor élére, mivel a káptalan is többször óvintézkedésekre kérte Jánost.[780] A karthauzi nekrológium szerint 1444-ben halt meg gamingi perjelként, de eszerint nemcsak lövöldi gubernátor volt, hanem perjel is.[781]

Pál 1444. (DL 55122.)

A karthauzi nekrológ szerint a káptalan 1453-ban értesült haláláról, akkor tárkányi szerzetes volt.

János 1446. (DL 55122.)

---

[776] Rupp Jakab és Dedek Crescens Lajos szerint 1419-től perjel, valószínűleg ugyanazon személynek tekintették a két Ágostont. RUPP I/1. 304.; DEDEK 1889. 254.
[777] AC 100:3. 96.
[778] *Dominus Iohannes de Mergentheim: exemplum sui Ord. qui, simul atque Thronum S. S. Trinitatis in Carniolia (id est domum in Pletriach) 5 annis virtute roborasset, et praeterea Vallem S. Michaeli sin Hungaria gubernasset*. NÉMETH 1993. 372.
[779] AC 100:9. 144.
[780] WITKOWSKI 2011. 705.
[781] AC 100:3. 141.

Szilveszter 1446. (DL 55122.)[782]

1456. (meghalt, AC 100:4. 218.)

Mauerbachi fogadalmas, majd Lövöldön is letette a fogadalmat.

Erdélyi Raw Márton 1452. (meghalt, AC 100:4.127.)

Nem tudjuk pontosan, mikor volt hivatalban. A lövöldi fogadalmas nem sokkal halála előtt lövöldi és tárkányi perjel volt.

Mihály 1452. VIII. 31. (PRT VIII. 222. sz.)[783]

1459. II. 26. (HO II. 348–350.)

A Generális Káptalan 1462-ben számolt be a perjel haláláról. Korábban tárkányi perjel volt. A nekrológiumban aktuális perjelként szerepel. Valószínűleg már korábban elhalálozott, csak a káptalan később értesült a hírről.[784]

Zsigmond 1460. IV. 21. (BÁNDI 1991. 114.)[785]

1467. (meghalt, AC 100:6. 32.)

János 1468. (meghalt, AC 100:6. 57.)

Szerafin 1469. III. 6. (DL 66294.)[786]

1477. V. 26. (SÖRÖS 1907. 381.)

Gergely 1487. IX. 27. (SÖRÖS 1907. 383.)[787]

1492. XI. 28. (SÖRÖS 1907. 385.)

György 1495. (HO V. 380–384.)

---

[782] További adatok: 1448. V. 20. (ZALA II. 537–540.).
[783] További adatok: 1545. VII. 31. (DL 14861.).
[784] AC 100:5. 126.
[785] További adatok: 1463. IV. 24. (BÁNDI 1991. 114.); 1465. III. 14. (DL 66288.); 1466. III. 21. (PRT X. 129. sz.).
[786] További adatok: 1469. III. 21. (DL 66296.); 1469. IV. 12. (DL 66296.); 1470. VII. 31. (PANNONHALMI OKL. III. 675.); 1470. VIII. 30. (DL 70410.); 1470. XII. 8. u. (PANNONHALMI OKL. III. 677. sz.); 1470. XII. 26. (DL 17101.); 1471. II. 20. (PANNONHALMI OKL. III. Függelék 17. sz.); 1475. II. 23. (PRT VIII. 241. sz.); 1475. VII. 13. (DL 66304.); RUPP I/1. 303.
[787] További adatok: 1487. X. 19. (SÖRÖS 1907. 381.); 1490. V. 10. (DL 93608.).

Tárkányi perjelként halt meg 1515. december 16-án. 1494-ben a Generális Káptalan az Alsó-Alemann tartomány egyik vizitátorává nevezte ki a lövöldi perjelt.[788]

István 1515. II. 6. (HO V. 415–416.)
1518. (AC 100:22/1. 56.)[789]

A perjelt saját kérésére a Generális Káptalan felmentette hivatalából. Az önként lemondott aggsbachi perjel helyére került. A nekrológiumban 1529-ben lövöldi vikáriusként szerepel, aki perjel is volt.[790]

Hugó 1518. (AC 100:22/1. 56.)
1519. (AC 100:22/1. 77.)

Az 1518. évi káptalan nevezte ki, lövöldi fogadalmas és tárkányi szerzetes is volt.

Máté egykori perjel 1526. e. (AC 100:23/1. 29.)

Máté is azok közé a perjelek közé tartozik, akiről nem maradt fenn egykorú írásos emlék. A Generális Káptalan feljegyzéseiből szintén szomorú képet ismerünk meg: „Mivel értesültünk a vizitátorok és konventtagok – alapos számvizsgálata utáni – tanúskodásából, hogy István és Máté uraknál, akik itteni fogadalmasok és egykori perjelek, jelentős anyagi hiányok merültek föl, amelyekről nem tudtak elszámolni, ezért azt akarjuk, hogy börtönözzék be őket, amíg a tartozást nem rendezik.“

Mihály 1519. (AC 100:22/1. 77.)
1527. (AC 100:23/1. 56.)[791]

1519-ben a káptalan a rossz hírű István perjelt leváltotta, és helyére nevezte ki a ház fogadalmasát. István és Máté egykori perjelek miatt gyakran vizitálták a házat.[792] 1527-ben felmentették hivatala alól, helyére Péter szerzetest nevezték ki. A következő évben Mihály volt lövöldi, jelenleg pleterjei perjelt felmentették minden renden belüli tisztsége alól mindaddig, amíg el nem rendezi hivatali ügyeit Lövöldön. 1528-ból tudjuk, hogy a pleterjei háznak rektora van. A Generális Káptalan tudósítása a pleterjei házból: „Mihály úr, itteni vendég, lövöldi fogadalmas és egykor ottani perjel, mivel

[788] AC 100:22/1. 4.; AC 100:31. 70.
[789] Egykori perjel: 1519. AC 100:22/1. 77.
[790] AC 100:23/1. 99.
[791] További adatok: 1528. (egykori perjel, AC 100:23/1. 85.); 1529. (AC 100:23/1. 117.)
[792] WITKOWSKI 2011. 711.

lázadozott a Rend ellen, és elrejtette a Generális Káptalan aktáját, és nem megfelelően számolt el a kapott jutalmakról perjelsége idején, ezért alkalmatlan legyen minden rendi hivatalra, amíg csak a bevételekről és kiadásokról megfelelően el nem számol a lövöldi konventnek." Csak a következő évben nevezték ki a rektort perjelnek.

Péter 1527. (AC 100:23/1. 56.)[793]
1550. X. 25. (BUNYITAI V. 408. sz.)

A Generális Káptalan nevezte őt ki Mihály felmentésekor. Lövöldi fogadalmas volt. Érdekes eset történt a perjel személyével. 1534-ben a Generális Káptalan a Statútumokra hivatkozva érvénytelenítette a perjellé választását. Egyúttal biztatták őt, hogy a következő választáson visszakapja címét. Két évvel később intették azokat a *monachus*okat, akik zaklatták a felmentett perjelt, hogy ha problémájuk van, intézzék azt el a vizitátorral.[794] Péter levelezésének egy része ismert 1542 és 1550 közötti évekből, a Nádasdy Tamáshoz írt levelek alapján a perjel aggódott az ország és a monostor sorsáért.[795] Az első ismert levél Karádon, a somogyi birtokközpontban kelt, és Nádasdy segítségét kérte egy ügyben a királynál.[796] 1546. március 8-án arról írt, hogy a törökök Veszprémet és Palotát akarják megostromolni.[797] Ugyan azon év május 29-én Várady Pál érsek Péter perjel és a konvent kérésére maga elé idézte Nádasdyt.[798] 1550. szeptember 21-én kelt levelében a perjel értesíti az ország főkapitányát, hogy Pápán felkeresi őt.[799] Pár nappal később, szeptember 27-én kérte tőle, hogy mentse fel a katonáskodás alól Ajkay Mihályt, mivel testvére súlyos beteg, majd utolsó levelében a törökök előrenyomulásáról írt.[800] Utolsó ismert említése egy október 25-én írott tanúvallomási jegyzőkönyvben szerepel.

László 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206–207.)

---

[793] További adatok: 1529. IV. 13. (HERMANN 2002. 5. sz.); 1534. (AC 100:23/3. 51.); 1536. (AC 100:36. 1.); 1542. X. 31. (BUNYITAI IV. 101. sz.); 1546. III. 8. (LUKINICH III. 161.); 1546. V. 29. (BUNYITAI IV. 492. 460. sz.); 1548. V. 15. (BUNYITAI V. 32–35. 36. sz.); 1548. V. 17. (LUKINICH III. 209.); 1550. IX. 21. (BUNYITAI V. 411. 390. sz.); 1550. IX. 27. (BUNYITAI V. 415. 396. sz.); 1550. IX. 30. (BUNYITAI V. 416–417. 399. sz.); 1550. X. 20. (BUNYITAI V. 420–421. 406. sz.).
[794] HOGG 1994. 137.; AC 100:23/. 51.
[795] A levelek összegzése Németh Péter értékes munkája: NÉMETH 1993. 375.
[796] BUNYITAI IV. 101. sz.
[797] PODMANICZKY III. 363. 161. sz.
[798] BUNYITAI IV. 460. sz.
[799] BUNYITAI V. 391. sz.
[800] BUNYITAI V. 396. sz. és 406. sz.

Mikor a perjel látta, hogy a monostor helyzete menthetetlen, a veszprémi püspöknek bérbe adta a lövöldi birtokokat. 1555-ben valószínűleg őt nevezi rektornak a Generális Káptalan.

Lövöldi szerzetesek

Mihály monachus	1378. (meghalt, AC 100:29. 221.)
János monachus	1382. (meghalt, AC 100:25/1. 8.)
Cono conversus	1382. (meghalt, AC 100:25/1. 8.)
Miklós monachus	1387. (meghalt, AC 100:25/1. 25.)
Detre monachus	1389. (AC 100:25/1. 85.)
Gellért monachus	1389. (meghalt, AC 100:25/1. 76.)
Miklós monachus	1389. (meghalt, AC 100:25/1. 76.)
Miklós diaconus	1390. (AC 100:25/1. 102.)
Konrád conversus	1390. (AC 100:25/1 103.)

A seitzi monostorból ment át Lövöldre.

János monachus	1391. (AC 100:25/1. 119.)
Miklós	1391. (AC 100:25/1. 119.) 1398. (AC 100:25/2. 226.)

Előtte ciszterci rendi szerzetes volt. Az 1391. évi Generális Káptalan döntése szerint a monostor vizitátorainak jelenlétében kell történnie a szerzetes habilitációjának, vagyis alkalmassá kell tenni a karthauzi rendi szerzetességre. 1398-ban figyelmeztették őt, hogy többé ne zavarja a káptalant és a perjelét sem, ellenkező esetben megbízták a ház elöljáróját, hogy amíg nem javul meg, zárják őt börtönbe.

Miklós 1391. (AC 100:25/1. 119.)
1392. (AC 100:25/1. 134.)

Előtte remete volt, valószínűleg pálos rendi szerzetes lehetett, és a vizitátor jelenlétében kellett megtörténnie a habilitációjának. A következő évben már pontosították eddigi rendjének megnevezését, valamint megtudjuk, hogy befogadták őt maguk közé.

László 1391. (AC 100:25/1. 119.)

A Generális Káptalan *silenciumra* ítélte a szerzetest. Megtiltották neki, hogy más házba merészeljen menni, inkább legyen csendben, a saját üdvösségén dolgozzon, mert már idős és közeleg a halál.

Máté 1391. (AC 100:25/1. 120.)

Silenciumra ítélték és megparancsolták neki, hogy ne írjon a Generális Káptalannak.

Hilbrandus monachus 1391. (meghalt, AC 100:25/1. 112.)

Hosszú János 1392. (AC 100:25/1. 134.)
1397. (AC 100:25/2. 210.)

Először mint sekrestyés szerepelt a forrásokban, majd 1397-ben a Generális Káptalan ügyvédnek nevezte ki.

Detre sekrestyés 1392. (AC 100:25/1. 134.)

Miklós 1393. (AC 100:25/1. 147.)

A lövöldi monostor költségeire addig kellett börtönben maradnia a segedelemvölgyi monostorban, amíg a vizitátorok másképp nem döntöttek.

Miklós conversus 1393. (AC 100:25/1. 149–150.)

Detre monachus 1394. (meghalt, AC 100:25/2. 154.)

Miklós monachus 1395. (meghalt, AC 100:25/2. 166.)

Franko János monachus	1395. (meghalt, AC 100:25/2. 166.)
Detre monachus	1395. (meghalt, AC 100:25/2. 166.)
Miklós conversus	1395. (meghalt, AC 100:25/2. 166.)
Johannes de Spira	1397. (AC 100:25/2. 210.)
Henrik fia: Mihály	1400. I. 11. (MONVAT I/4. 164/210. sz.)
János dispensator	1400. V. 30. (ZSO II/1. 305. sz.)
János senior monachus	1400. (meghalt, AC 100:25/2. 252.)
Jakab monachus	1400. (meghalt, AC 100:25/2. 252.)
Kelemen	1403. (AC 100:25/3. 305.)
Jakab	1405. (AC 100:25/3. 340.)
Ágoston	1406. e. (AC 100:25/3. 358.)

Miután a tárkányi perjel felmentését kérte, a káptalan választotta meg. Gamingi monachus volt, majd lövöldi vikárius.

Miklós conversus	1406. (AC 100:25/3. 358.)
Miklós senior monachus	1407. (meghalt, AC 100:25/3. 368.)
Péter	1408. (AC 100:25/3. 395.) 1409. (AC 100:25/3. 412.)
Kelemen monachus	1409. (meghalt, AC 100:25/3. 402.)

István monachus	1409. (meghalt, AC 100:25/3. 402.)
Tamás	1416. VI. 19. (ZsO V. 2036. sz.)
Miklós diaconus et clericus	1416. (meghalt, AC 100:7. 64.)
Jakab monachus	1417. (meghalt, AC 100:7. 77.)
Márton frater coquinarius	1420. (meghalt, AC 100:8. 8.)
Ágoston frater	1420. V. 24. (ZsO VII. 1762. sz.)
Devecseri János procurator	1420. V. 25. (ZsO VII. 1765. sz.)
Márk	1423. (AC 100:8. 51.)
Tót Péter monachus	1426. (meghalt, AC 100:8. 103.)
Ágoston monachus	1429. (meghalt, AC 100:9. 21.)
Szász Albert monachus	1431. (meghalt, AC 100:9. 41.)
Ulrik conversus	1434. (meghalt, AC 100:9. 88.)
János conversus	1435. (AC 100:9. 125.)
János monachus professus et vicarius	1435. (meghalt, AC 100:9. 110.)
Bajor János monachus	1439. (meghalt, AC 100:3. 37.)
Szepesi Péter vikárius	1440. (meghalt, AC 100:3. 59.)
Sziléziai János	1441. (meghalt, AC 100:3. 79.)

Polner János monachus	1443. (meghalt, AC 100:3. 120.)
Hugó monachus	1447. (AC 100:4. 19.)
Johannes de Patavia frater	1447. (AC 100:4. 19–20.)[801] 1471. (meghalt, AC 100:6. 135.)

Korábban gamingi szerzetes volt. A káptalan megrovásban részesítette a szerzetest. Feloldozták őt a kiközösítés bilincse alól, mégis elküldte saját véleményét a Generális Káptalannak, amit még továbbra is próbál védelmezni.[802] 1449-ben be volt börtönözve, a konventje tanácsa szerint jó erősen be volt zárva cellájába, egészen addig így is marad, míg megjavulása ezt igényli. [803] 1452-ben a tárkányi testvéreknél vendégeskedett, de a káptalan megparancsolta a perjelnek, hogy saját költségére gyorsan hívják őt vissza. [804] Ennek ellenére még 1454-ben is amiatt panaszkodott a tárkányi perjel, hogy János testvér monostora nem fizette ki a tartásának költségeit. [805]

István monachus	1449. (AC 100:4. 65.) 1450. (AC 100:4. 91.)
Tamás conversus	1450. (meghalt, AC 100:4. 77.)
Wolfgang frater	1452. (AC 100:4. 139.)
Máté monachus	1452. (AC 100:4. 160.)
András conversus	1453. XII. 22. (PRT VIII. 281.)
György clericus	1462. (meghalt, AC 100:5. 126.)
Nagybányai Gábor monachus és vikárius	1463. e. (WAGNER II. 77.)

[801] További adatok: 1449. (AC 100:4. 65.); 1450. (AC 100:4. 91.); 1452. (AC 100:4. 140.); 1454. (AC 100:4. 183–184.).
[802] AC 100:4. 19–20.
[803] AC 100:4. 65.
[804] AC 100:4. 140.
[805] AC 100:4. 183–184.

Gábort 1463-ban megválasztották menedékszirti perjelnek.[806]

János monachus senior	1464. (meghalt, AC 100:5. 178.)
Antal conversus	1464. (meghalt, AC 100:5. 179.)
Melchior conversus	1467. (meghalt, AC 100:6. 33.)
Mátyás conversus	1470. (meghalt, AC 100:6. 111.)
Márton sáfár	1471. II. 20. (PANNONHALMI OKL. III. F. 17. sz.)
Péter monachus	1471. (meghalt, AC 100:6. 135.)
Rafael monachus	1471. (meghalt, AC 100:6. 135.)
Márton procurator	1472. X. 18. (PANNONHALMI OKL. III. 682. sz.)
Benedek conversus	1473. (meghalt, AC 100:6. 187.)
Benedek clericus	1474. (meghalt, AC 100:6. 212.)
Mihály procurator	1475. X. 7. (HORVÁTH 2005. 69.)
Mattheus Beyor de Clusnays procurator	1475. (meghalt, AC 90:9. 19.)
Máté frater miniátor és könyvkötő	1486.[807]
Mihály frater	1499. IX. 1. (SZAPOLYAI OKL. 288.)
Miklós monachus	1504. (meghalt, AC 100:21/1. 4.)

Korábban tárkányi vikárius volt.

[806] NÉMETH 1993. 372.
[807] KOROKNAI 1960. 32.

Bertalan monachus 1506. (meghalt, AC 100:21/1. 50.)

Tót Péter monachus 1506. (meghalt, AC 100:21/1. 50.)

Korábban tárkányi szerzetes volt, de lövöldiként halt meg.

Péter conservator monachus 1506. (meghalt, AC 100:21/1. 50.)

Szabó Imre conversus 1506. (meghalt, AC 100:21/1. 52.)

Benedek conversus 1507. (meghalt, AC 100:21/1. 85.)

Albert conversus 1507. (meghalt, AC 100:21/1. 85.)

Albert festő conversus 1508. (meghalt, AC 100:21/2. 114.)

Lukács conversus 1508. (AC 100:30. 29–30.)[808]
1531. (AC 100:23/2. 55–56.)

Tárkányi fogadalmas.

Ferenc monachus 1509. (meghalt, AC 100:21/2. 143.)

András monachus 1510. (AC 100:21/2. 173.)

Gergely monachus 1510. (AC 100:21/2. 173.)

András és Gergely *monachus*okat a Generális Káptalan a tárkányi házba küldte az ottani létszámhiány miatt.

Lukács procurator 1511.[809]
1526. XI. 14. (HÁZI I/7. 173. sz.)

[808] További adatok: 1509. (AC 100:21/2. 156.); 1512. (AC 100:21/2. 228–229.); 1522. (AC 100:22/2. 83); 1529. (AC 100:23/1. 126.).
[809] JAKUBIČKA 1913. További adatok: 1526. IX. 21. (HÁZI I/7. 206. 157. sz.).

II. Ulászló magyar és cseh királlyal megerősíttette a prágai Szűz Mária Kertje monostor korábbi kiváltságait mint lövöldi *procurator*.[810]

Máté monachus novicius	1511. (meghalt, AC 100:21/2. 188.)
Lőrinc	1512. (AC 100:21/2. 228.)
Jakab	1512. (AC 100:21/2. 228.)
Jeromos	1512. (AC 100:21/2. 228.)
Mihály senior monachus	1512. (meghalt, AC 100:21/2. 214.)
András senior monachus	1512. (meghalt, AC 100:21/2. 214.)
Egyed conversus	1512. (meghalt, AC 100:21/2. 215.)
Rafael monachus	1513. (meghalt, AC 100:21/2. 243.)
András monachus	1513. (meghalt, AC 100:21/2. 243.)
Jakab monachus	1513. (meghalt, AC 100:21/2. 243.)
Simon monachus	1516. (meghalt, AC 100:22/1. 4.)
Imre monachus	1517. (meghalt, AC 100:22/1. 21.)
Miklós conversus	1517. (meghalt, AC 100:22/1. 23.)
Jeromos monachus	1518. (meghalt, AC 100:22/1. 44.)
Dömötör conversus	1518. (meghalt, AC 100:22/1. 46.)

[810] NÉMETH 1993. 373.

Máté procurator	1518. (AC 100:22/1. 56.)
Iván monachus	1518. (AC 100:22/1. 56.) 1528. (AC 100:23/1. 85.)
Dömötör conversus et coquinarius	1518. (meghalt, AC 100:22/1. 46.)
László	1519. (AC 100:22/1. 77.)
Sebestyén conversus	1519. (meghalt, AC 100:22/1. 66.)
Bernát	1521. (AC 100:22/2. 54.)
András	1521. (AC 100:22/2. 54.)[811] 1524. (AC 100:22/3. 55.)
György	1522. (AC 100:22/2. 83.) 1528. (AC 100:23/1. 85.)

Az adott évben a szerzetest börtönbe zárták.

Hugó	1523. (AC 100:22/3. 17.) 1527. (AC 100:23/1. 55.)
Márton senior monachus	1524. (meghalt, AC 100:22/3. 31.)
Dénes senior monachus	1524. (meghalt, AC 100:22/3. 31.)
János monachus	1524. (meghalt, AC 100:22/3. 31.)
Máté senior conversus	1524. (meghalt, AC 100:22/3. 32.)

[811] További adatok: 1523. (AC 100:22/3. 17.); 1524. (AC 100:22/3. 55.).

György	1526. (AC 100:23/1. 29.)
Gergely monachus	1527. (meghalt, AC 100:23/1. 41.)
Benedek	1527. (AC 100:23/1. 56.)
Lőrinc	1527. (AC 100:23/1. 57.)[812] 1534. (AC 100:23/3. 51.)
Máté	1528. (AC 100:23/1. 85.)
György	1528. (AC 100:23/1. 85.)
János	1528. (meghalt, AC 100:23/1. 69.)
Imre conversus	1529. (AC 100:23/1. 115.)
Márton monachus	1529. (meghalt, AC 100:23/1. 99.)
Szegedi Ferenc	1529. IV. 13. (HERMANN 2002. 5. sz.)
Simon monachus	1530. (meghalt, AC 100:23/2. 6.)
Antal conversus	1530. (meghalt, AC 100:23/2. 7.)
Antal conversus	1531. (meghalt, AC 100:23/2. 40.)
Benedek	1531. (meghalt, AC 100:23/2. 39.)[813]
László	1532. (AC 100:23/2. 88.)

[812] További adatok: 1529. (AC 100:23/1. 117.); 1530. (AC 100:23/2. 22.); 1533. (AC 100:23/3. 23.).
[813] NÉMETH 1993. 374. Benedeket és Antalt 1529-ben a mauerbachi monostorban megölték a Bécset ostromló törökök, miután elfoglalták a szerzetesek épületeit.

András	1532. (AC 100:23/2. 89.)
Jeromos	1532. (AC 100:23/2. 56.)
Bornemissza Lukács conversus	1532. (meghalt, AC 100:23/2. 70.)
János conversus	1532. (meghalt, AC 100:23/2. 71.)
Bertalan monachus	1533. (meghalt, AC 100:23/3. 4.)
Pál monachus	1533. (meghalt, AC 100:23/3. 4.)
Kristóf clericus	1533. (meghalt, AC 100:23/3. 7.)
Lénárd monachus	1533. (AC 100:23/3. 23.)
Ferenc	1534. (AC 100:23/3. 51.)
Vince	1534. (AC 100:23/3. 51.)
Jeromos	1534. (AC 100:23/3. 51.)
Barnabás monachus	1535. (meghalt, AC 100:23/3. 65.)
György professus	1552. (meghalt, AC 100:36. 79.)

Korábban mauerbachi vikárius volt és több, mint 50 évet élt le karthauziként.

V. A MAGYAR KARTHAUZI MONOSTOROK BIRTOKAI

Sajnos a magyar forrásanyag szerkezetéből adódóan az ismert oklevelekből meglehetősen egyoldalú képet kapunk a karthauzi monostor életéről: a különböző birtokjogi perekről, hatalmaskodásokról viszonylag sok információval rendelkezünk, ugyanakkor ezek a monostorban folyó mindennapi életről vajmi kevés adatot tartalmaznak. Ámde több esetben ezek az oklevelek csak egyetlen példányban maradtak fenn a karthauzi monostorok levéltárában, így a szerzeteseknek köszönhető azok ismerete – segítségükkel részletesebb képet kaphatunk az egyes települések múltjáról is. Nem elhanyagolható viszont, hogy a birtokperekre vonatkozó oklevelekkel pontosíthatjuk a monostorok személyi állományának listáját. A birtokokkal kapcsolatos oklevelek tartalmából pedig néhány esetben következtethetünk a hazai monostorok szokásaira, illetve problémáira is.

A karthauzi rend tulajdonában lévő javak felsorolásával kívánok rámutatni arra, hogy hazánban a néma barátok sem tudtak az önfenntartó gazdálkodásra alapozva elzárkózni a vagyonszerzéstől, mivel saját erejükből nem voltak képesek fenntartani a monostorokat. Ennek magyarázatául szolgálhat, hogy a birtokukban lévő területeknek csak elhanyagolható része volt alkalmas a művelésre, így a szerzetesek is más módon próbálták meg eltartani saját magukat és a birtokaik lakosságát. Fontos viszont megjegyezni, hogy a rend szabályainak megfelelően, betartva a birtokokra vonatkozó kettős határ előírását, igyekeztek egységes birtoktesteket alakítani: mégpedig a földek gazdaságos és jövedelmező megművelése és azok könnyebb felügyelete miatt. Többször került sor cserére, illetve zálog címén szereztek meg területeket, nem ritkán felárat fizetve, csakhogy összefüggő területek birtokába jussanak. A szerzetesek a rend *Szokásaiban* megszabott határon túl nem tartózkodhattak, így a távolabb eső birtokokat próbálták megfelelően felhasználni. Nem elhanyagolandó az sem, hogy a megtermelt felesleget értékesítették. Ez vonatkozik a borra és a sörre, de még ennél is fontosabb volt a malmok használata és a halastavak adta lehetőségek. A szerzetesi birtokok nagymértékben hozzájárultak a szőlő- és gyümölcskultúra elterjedéséhez, mivel az egyházi birtokok terjeszkedése elősegítette a szőlőművelés térhódítását. A korabeli gyümölcsöseket nem a mai mércével kell elképzelni, hiszen az esetek döntő többségében nem beszélhetünk a fák tervszerű ültetéséről, bár a nyugatról érkező szerzetesek magukkal hozták a fejlettebb gazdasági és termesztési praktikákat, módszereket. Az egyházi birtokok fejlesztő szerepe mellett jelentős hatást értek el a hospesek letelepítésével, akik a hazai agrárkultúrához képest

fejlettebb vidékekről érkeztek.[814] A monasztikusok gazdaságainak kutatása jelenleg is folyamatban van,[815] és a közeljövőben várhatóan érdekes eredményekkel gazdagodhat a karthauzi rendtörténet is. Jelen fejezet részét képezi a néma barátok tulajdonainak felsorolása, felosztva a rend négy magyar monostora szerint. A táblázatokban a szerzetesek birtokainak felsorolása található abc-rendben, feltüntetve azok megszerzésének módját, illetve az első és utolsó ismert említését forrásainkban. Ezáltal kirajzolódik azoknak a területeknek a köre, melyek valaha a karthauziak birtokában álltak. A törzsbirtokokkal az alapítás során látták el a monostorokat, de sajnos forráshiány miatt a tárkányi ház ezen birtokait nem tudjuk rekonstruálni.

[814] Hazánkban a XII–XIII. században jelentek meg a ciszterci szerzetesek is, akik természetformáló és modern módszereikkel alakították ki sajátos gazdaságaikat. Bár Laszlovszky József szerint Magyarországon ennek a rendnek a kolonizációs tevékenysége nem hasonlítható a szerzetesek nyugatabbra végzett munkájához, mégis nem lehet őket nélkülözni a folyamat vizsgálatában. Hasonló a helyzet a szőlő- és gyümölcskultúra területén is: LASZLOVSZKY 2008. 69.

[815] FERENCZI 2010. 115–138.; VALTER 2015. 195–227.

V. 1. A menedékszirti karthauziak birtokai

Birtok neve	Megszerzés formája	Előző tulajdonos	Megszerzés időpontja	Utolsó említés
Arnótfalva[816] több részletben	adomány	Farkasfalvi Frank fia: Mihály	1366. IV. 24. (DF 272144.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
	hagyaték	Farkasfalvi László knini püspök	1396. (WAGNER II. 75.)	
	zálog és vásárlás	?	1416. II. 26. (ZsO V. 1614. sz.)	
Baldóc	?	?	1438. VI. 4. e. (DL 13143.)	
Címpera[817]	adomány	Hadusfalvi Anna leánynegyede	1425. X. 4. (ZsO XII. 1109. sz.)	
Farkasfalva[818] több részletben Kúria	adomány	Farkasfalvi László knini püspök	1396. (WAGNER II. 75.)	
	csere és vétel	Farkasfalvi Egyed	1408. II. 29. (ZsO II/2. 5957. sz.)	
	zálog	Görgei László	1412. I. 17. (ZsO III. 1595. sz.)	zálog kifizetése 1424. 11. 22. (ZsO XI. 1361. sz.)
Frankvágása[819]	hagyaték	Farkasfalvi László knini	1396. VII. 13. (ZsO I. 4474. sz.)	zálogba adják Késmárk

[816] Oklevelekben ismert alakja a *minor villa Thomasi* (ebből a gyakran használt Tamásfalva), németül *Höfchen*, ma Arnutovce. Ismert Kéttamási néven is. Kistamási hosszú fejlődésen ment keresztül, lakosainak köszönhetően a szász jog hatása alá került. Fokozatosan kisebb birtokokra esett szét a település. A XIV. század derekán már Arnoltfalvával azonosítják Kistamási birtokot. FEKETE NAGY 1934. 91.; ŠTEVÍK 2009. 574.

[817] Közelebbről nem ismert földterület valószínűleg Hadusfalva határában.

[818] Forrásokban *villa Farcasy* néven fordul elő, németül *Farkasdorf*, ma Vlková. ŠTEVÍK 2009. 579.

[819] Kis- és Nagyfrankvágása megnevezéssel szerepel. Ismert, mint *villa magistri Frank*, németül *Grossfrankowa* és *Klein-Frankowa*. Ma Veľká és Malá Franková. ŠTEVÍK 2009. 576. 578.

		püspök		városának 1530. VI. 18. (DL 24342.)
	adomány	Görgei László	1412. I. 17. (ZsO III. 1595. sz.)	
Gánóc[820]	csere és vétel	Márkusfalvi Marias fia: László	1414. I. 19. (ZsO IV. 1602. sz.)	eladták Csepánszky Mátyásnak 1563. VIII. 8. (DL 382.)
Gehánfalva[821] több részletben	vétel	Berzevici Tamás	1405. XI. 14. (ZsO II/1. 4254. sz.)	elcserélik Márkusfalvi Máriás fia: László gánóci birtokrészéért 1414. I. 19. (ZsO IV. 1602. sz.)
	zálog	Sóvári Sós Simon	1411. V. 25. (ZsO III. 484. sz.)	
Grinberg[822]	csere	Rozen Mihály savnyiki apát	1536. II. 28. (DL 382.)	
Gyurkháza[823] malom és földek	vétel	Mátyásfalvi József és Jordán	1358. III. 5. (FEJÉR IX/2. 712.)	
Hadusfalva[824]	adomány	Hadusfalvi Anna leánynegyede	1425. X. 4. (ZsO XII. 1109. sz.)	
	zálog	?	1437. XI. 27. (DL 13141.)	

[820] *Villa Johannis* alakban is ismert, németül *Gansdorf*. Gankfalva névem szerepel az oklevelekben, ma Gánovce. ŠTEVÍK 2009. 574.
[821] A területet ma Jankovec névvel illetik, ami Márkusfalva (Markušovce) része. ŠTEVÍK 2009. 580.
[822] Káposztafalva melletti föld, korábban csak bérelték.
[823] Ďurkovec, ma Szepestamási (Spišské Tomášovce) részét képezi. Egykor a lándzsások falvainak egyike. Az eredeti falu elpusztult a mai Tamásfalva határain belül. Szintén a Kéttamási birtok része. ŠTEVÍK 2005. 23. 28.; ŠTEVÍK 2009. 580.; WEBER 1897. 420.
[824] Más néven Edúsfalva, németül Hädersdorf, ma Hadušovce, a lándzsásfalvak közé tartozott. ŠTEVÍK 2009. 574.

	csere, őzmiklósfalvi részért	Hadusfalvi Borbála	1452. IV. 28. (DL 14550.)	
	adomány és vétel	Kisszalóki Aracz János és Mihály	1510. V. 22. (DL 36577.)	
Hámbor[825]	adomány	Kakas mester	1320. IV. 6. (AOKL V. 745. sz.)	csere Rikolf fia: János Kolcsó falujára 1329. I. 14. (AOKL XIII. 29. sz.)
Jakabréte[826]	adomány	Gurk fia: Miklós	1329. II. 14. (AOKL XIII. 81. sz.)	
Kolcsó[827] más részletben	adomány	Domonkos fia: József	1304. V. 27. (DL 36448.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
	csere Hámbor birtokért	Tarkői Rikolf fia: János	1329. I. 14. (AOKL XIII. 29. sz.)	
	vétel	Kakas mester özvegye	1347. II. 28. (AOKL XXXI. 159. sz.)	
	zálog	Sóvári Sós Simon	1411. V. 25. (ZsO III. 484. sz.)	
Lechnic[828]	adomány	Kakas mester	1319. V. 9.	

[825] Kakas mester adományozta a települést az új monostor alapítására. Csakhogy a Sáros megyében található birtokot a menedékszirti szerzetesek sajátjuknak tekintették, jövedelmét a maguk céljaira használták. DEDEK 1889. 106.

[826] Csak későbbi utalásokból tudjuk meg, hogy a Görgei család tagja a Gölnicbánya melletti Jakóréte nevezetű birtok felét adta a szerzeteseknek. A távoli birtok több vita tárgyát képezte.

[827] *Kolchoan, Kiskolcsva* alakban előfordul oklevelekben, németül *Koltsch*, ma Klčov. erületén több másik birtok is létrejött, melyek a későbbi idők során önállósultak (Roskfalva, Dolina). A későbbi időkben Kolcsva sok bonyodalmat okozott a két szepességi konvent szerzeteseinek életében. ŠTEVÍK 2009. 575.

[828] Oklevelekben a németes Lechnitz alakban is szerepel, ma Lechnica. ŠTEVÍK 2009. 578. Monostor létrehozására adományozták.

			(AOKL V. 452. sz.)	
Lengvárt[829]	zálog	Tarkői László	1411. X. 30. (ZSO III. 1117. sz.)	
Létánfalva[830]	adomány	Jakab szepesi c. püspök	1299. XII. 19. (RÁBIK 2007. 19–21.)	
Leökfalva	?	?	?	elcserélték a Hadusfalvi család urbánfalvi birtokára 1540. III. 22. (DL 382.)
Liszka szőlő és ház	hagyaték	György szepesi éneklőkanonok	1497. I. 11. e. (DL 382.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
Lőcse[831]	adomány	V. László király	1455. V. 14. (DL 15686.)	
Maldúr[832]	adomány	Görgei János	?	eladták Lőcsei Illés fia: Istvánnak 1320. I. 13. (AOKL V. 677. sz.)
Mátéfalva[833]	?	?	1383. I. 28. e. (DL 67404.)	

[829] Biztira, ma Dlhé Stráže. ŠTEVÍK 2009. 574.
[830] Ma Letanovce, gyakran nevezik, mint Látókő, Letán. Ma területileg a falu része a menedékszirti monostor. FEKETE NAGY 1934. 85.
[831] *Kynazloh fovea*-ként megnevezett terület, ahol a szerzetesek kápolnát és házakat építettek.
[832] Ma Podhorany. ŠTEVÍK 2003. 93.; ŠTEVÍK 2009. 577.
[833] Németül *Matzdorf*, ma Mateóc, Matejovce pri Poprade. ŠTEVÍK 2009. 576.

Marcelvára[834]	adomány	Jordán comes	1299. IX. 29. (RÁBIK 2007. 16–18.)	
Menedékszirt[835]	adomány	Jordán comes	1299. IX. 29. (RÁBIK 2007. 16–18.)	
Miklósfalva[836]	adomány	Adolf fia: Körmös mester	1327. I. 18. (AOKL XI. 28. sz.)	
	zálog	?	1416. II. 26. (ZSO V. 1614. sz.)	
Nagyőr[837] más részletben 60 hold szántó	adomány	Kakas mester	1320. V. 17. (AOKL V. 786. sz.)	szántó eladása Rikolf fia: Rikolfnak 1330. VI. 1. (AOKL XIV. 306. sz.)
falu	adomány	Kakas mester	1323. I. 23. (AOKL VII. 32. sz.)	
Rókus[838]	adomány	Farkasfalvi László knini püspök	1396. (WAGNER II. 75.)	Görgei László fia: Frank kiváltja a zálogot 1424. XI. 22. (ZSO XI. 1361. sz.)
	csere és vétel,	Farkasfalvi	1408. II. 29. e.	

[834] Zöldhegy néven is ismert. A vár építése még a tatárjárás előtt elkezdődött. Félben maradt építkezést IV. Béla a káptalannak adományozta a továbbépítés kötelezettségével, az uralkodó megemlítette, hogy a munkálatok évek óta szünetelnek. FEKETE NAGY 1934. 86.; FEJÉR IV./2. 64.

[835] Ma Létánfalva része. Fekete Nagy Antal a tatárjárás előtti időkre helyezi a terület ismeretét, mivel a vész során itt lelt menedékre a Szepesség lakossága. Pontosan nem tudjuk, mikor került a szászok tulajdonába, de 1299-ben a káposztafalviaké volt, mivel monostor alapítására a karthauziaknak adományozták azt. FEKETE NAGY 1934. 86–87.

[836] Első neve Őszmiklósfalva, latin alakban *villa cani Nicolai dicti Ewz*. Ma Miklušovce, ami Primfalu, ma Lándzsásötfalu (Hôrka) település része. ŠTEVÍK 2005. 23. 48.; ŠTEVÍK 2009. 580.; FEKETE NAGY 1934. 67. A szerző megkülönbözeteti a két települést az eltérő névalakok miatt, de Hisfalvát csak a XVI. századtól ismeri.

[837] *Ewer* alakban is ismert, németül *Nehre*, ma Strážky. ŠTEVÍK 2009. 578.

[838] Németül *Roks*, ma Rakúsy. ŠTEVÍK 2009. 577.

	farkasfalvi birtokrészért	Egyed	(ZsO II/2. 5957. sz.)	
Szépfalu[839]	adomány	Liptói Bogomér fiai	1321. IX. 22. e. (AOKL VI. 249. sz.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VI. 18. (DL 24342.)
Stósz[840]	vétel	Kiszthner János	1449. I. 25. (WAGNER I. 426–427.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
Stósz (Torna megye)	adomány	Weyehardt kassai polgár	1484. V. 18. (DL 18967.)	
Sümeg[841] malom és földek	adomány	Miklós comes fia: Mika	1329. IV. 26. (DL 382.)	
halastó	adomány	Márkusfalvi Máriássi István	1503. (WAGNER II. 78.)	
halastó négykerekű malom tartozékaival	adomány	Hedvig tescheni hercegnő	1506. (WAGNER II. 78.)	
	adomány	Márkusfalvi Máriássi István	1507. X. 4. e. (IVÁNYI 1917. 293. sz.)	
Szepesjános-falva[842]	adomány	Illés fia: Jordán	1316. VII. 26. (AOKL XXVII. 74. sz.)	
Szepesmátyás-falva[843] 60 hold birtok	adomány	Mizigang János kassai polgár özvegye: Zsófia	1479. XI. 5. (DL 25256.)	Hadusfalvi Jakab megváltotta

[839] Sunyava, *Schonaw*, néven ismert, amely a német névalak, *Schönau* fordításából ered. Ma Alsó- és Felsőszépfalu, Nižná és Vyšná Šuňava. FEKETE NAGY 1934. 83.; ŠTEVÍK 2009. 576. 579.
[840] Németül Stoos, ma Štós, Szomolnok mellett. ŠTEVÍK 2009. 578.
[841] Szepessümeg, németül Schmögen, ma Smižany. ŠTEVÍK 2009. 577.
[842] A forrásokban *villa Bulmanni* néven szerepel, németül *Johannsdorf*, ma Jánovce. ŠTEVÍK 2009. 575.
[843] Németül *Mathsau*, ma Matiašovce. Ófaluval egyidőben keletkezhetett, az alapító soltészről kaphatta nevét. FEKETE NAGY 1934. 240.; ŠTEVÍK 2009. 576.

		asszony		1503. VI. 7. e. (SZENT–IVÁNY 163. sz.)
	zálog	Hadúsfalvi Jakab	1503. VI. 7. e. (SZENT–IVÁNY 163. sz.)	
Szepesvéghely	?	?	1536. II. 28. e. (DL 382.)	Rosen Mihály savnyiki apáttal elcserélték Grinbergért 1518. I. 21. (DL 23002.)
Szikszó	csere	Márton szikszói vincellér	1408. X. 15. e. (ZsO II/2. 6368. sz.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
Tamásfalva[844] kúria tartozékaival	vétel	Berzevici Tamás	1405. XI. 14. (ZsO II/1. 4254. sz.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
kúriák	vétel	Botfalvi Antal és Farkasfalvi Egyed	1405. XI. 14. (ZsO II/1. 4254. sz.)	
két kúria tartozékaival	vétel	Botfalvi Antal mester	1415. IX. 10. (DL 382.)	
Tarcal szőlő	adomány	Hedvig tescheni hercegnő	1506. (WAGNER II. 78.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VI. 18.

[844] Forrásokban *villa Thome* névvel szerepel, németül *Thomsdorf*, Szepestamási, ma Spišské Tomášovce. ŠTEVÍK 2009. 578.

szőlő és kőház				(DL 24342.)
	adomány	Groter György kassai polgár	1508. u. (HAIN 1910. 92.)	
Tibaháza több részletben	vétel	Tibaházi Tiba unokái: Iwanus és László	1307. IX. 7. (AOKL II. 233. sz.)	
	vétel	Urbán comes és fia: Pál	1307. IX. 7. (AOKL II. 233. sz.)	
	csere	Pál szepesi prépost	1311. XII. 13. (AOKL III. 184. sz.)	
18 hold szántó réttel	vétel	Tibaházi Tiba unokái: Dénes és Mihály	1321. III. 14. (AOKL VI. 59. sz.)	
	adomány	Tibaházi Tiba unokája Ilona leánynegyede	1390. II. 10. (DL 107354.)	
Urbánfalva[845]	vétel[846]	Mike fia: Urbán comes	1307. IX. 7. (AOKL II. 233. sz.)	
	vétel	Mike fia: Urbán comes	1318. IV. 14. e. (AOKL V. 101. sz.)	
30 hold erdő és rét	zálog	Urbánfalvi János lányai: Dorottya és Magdolna	1475. IV. 5. (DL 17665.)	
	vétel	Filefalvi Kolin László	1494. V. 16. (DL 20181.)	
60 hold szántó	zálog és vétel	Kisfaludi Gáspár és Henrik	1504. III. 19. (DL 21268.)	
	vétel	Urbánfalvi László	1515. IV. 15. e. (DL 39412.)	

[845] Ma Urbanovce. 1246-ban találkozhatunk vele először *villa Micha* néven. Urbánfalva eltűnt szepesi település, de az oklevelek alapján könnyen rekonstruálható egykori fekvése. ŠTEVÍK 2005. 23.; WEBER 1897. 420.

[846] FEJÉR VIII/1. 243–246. 122. sz. (= DL 1711.); Fekete Nagy Antal pontosan meghatározta a birtok fekvését az egyes települések határleírásai alapján: FEKETE NAGY 1934. 78–79.; DEDEK 1889. 87.

	vétel	Urbánfalvi Gertrúd	1520. XI. 9. (DL 23456.)	
Vernár[847]	adomány		1471. VI. 1. e. (DL 1426.)	
Vilkfalva[848]	vétel	Herczeg László özvegye: Zsófia	1495. V. 6. (DL 20297.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)

[847] Oklevelekben *villa Verneri* alakban szerepel, németül *Wernar*, ma Vernár. ŠTEVÍK 2009. 578.
[848] Vitfalva, németül *Wilksdorf, Witkensdorf,* de *Konczmanni* alakban is ismert, ma Vítkovce. FEKETE NAGY 1934. 187.; ŠTEVÍK 2009. 579.

V. 2. A dunajeci monostor birtokai

Birtok neve	Megszerzés formája	Előző tulajdonos	Megszerzés időpontja	Utolsó említés
Bény[849]	? *Gotki* nevű szőlő	?	1507. IX. 18. e. (SZAPOLYAI OKL. 291. sz.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
Hámbor malom fele	adomány	Kakas mester	1320. IV. 6. (AOKL V. 745. sz.)	
	csere, Kolcsó birtokra	Rikolf fia: János	1329. I. 14. (AOKL XIII. 29. sz.)	
Chorstin[850] folyó bal partjának használata	adomány	Nagy Lajos király	1381. VIII. 1. (WAGNER III. 181.)	
malom	?	?	1393. V. 5. e. (ZSO I. 2921. sz.)	
Kis- és Nagylesnica[851]	zálog	Svábi Antal fia: János	1446. IX. 10. (DL 39992.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)

[849] Ma Bíňa a nyitrai kerületben, Szlovákiában.

[850] A monostor falai mentén húzódott a Dunajec folyó, amely egyúttal a Magyar és a Lengyel Királyság határát képezte. A folyó jobb partján a konventé volt a halászat, a legeltetés és a part használatának joga is, sőt Lajos ezt kiterjesztette a Dunajec másik partjára is, ami viszont a chorstini lengyel királyi vár birtokában volt. Chorstin urai ezután folyamatosan zaklatták a szerzeteseket. A viszály akkor mérgesedett el igazán, amikor a karthauziak a Dunajec mentén egy malmot építtettek, válaszul erre a vár parancsnoka adót vetett ki a szerzetesekre. Ehhez még hozzájárult az is, hogy a Dunajec az időjárási viszonyok miatt gyakran változtatta folyását és ezzel a folyó partjai sem voltak stabilak. WAGNER III. 181.; FEJÉR IX/5. 483–484. 261. sz. (= átírásból ismert: DL 36779., Hedvig lengyel királynő, 1393. V. 5.; DL 71278., János Albert lengyel király, 1494. V. 8.; DF 266990., Zsigmond lengyel király, 1518. II. 27.).; WAGNER III. 183–184.; FEJÉR X/4. 337–338. 155. sz.; ZSO II/1. 3358. sz. (= DF 266982.; DL 36785., Zsigmond lengyel király, 1518. IX. 21.; DF 266991., Zsigmond király, 1518. II. 24.)

[851] Németül *Leschnitz*. Biztosan nem lehet megállapítani, hogy a község megegyezik-e a mai Lesnice településsel. ŠTEVÍK 2009. 576.

	adomány és vétel	Tótfalvi Svábi Antal fiai	1518. XI. 23. (IVÁNYI 1917. 333. sz.)	
Körtvélyes[852]	adomány és vétel	Tótfalvi Svábi Antal fiai	1518. XI. 23. (IVÁNYI 1917. 333. sz.)	
Kristályfalu[853] más részletben	adomány	Walldorffi Pál krakkói polgár	1403. I. 17. (ZsO II/1. 2209. sz.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
	zálog	Svábi Antal fia: János	1446. IX. 10. (DL 39992.)	
soltészság tartozékaival	vétel	Péter kristályfalui soltész	1507. IV. 10. (DL 39995.)	
Heligvágása[854]	zálog	Svábi Antal fia: János	1446. IX. 10. (DL 39992.)	
	vétel	?	1523. VIII. 31. (IVÁNYI 1917. 336. sz.)	
Lechnic[855]	adomány	Kakas mester	1319. V. 9.[856] (AOKL V. 452. sz.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)

[852] Ma Szepeskörtvélyes, Spišský Hrušov Szlovákiában, Ófalutól mintegy 10 kilométerre.

[853] A német *Richwald* alakban fordul elő az oklevelekben, ma Veľká Lesná. ŠTEVÍK 2003. 93.; ŠTEVÍK 2007. 10.; ŠTEVÍK 2009. 578.

[854] Németül *Helbingsau*, ma Haligovce. ŠTEVÍK 2009. 574.

[855] Németül *Lechnitz* néven szerepel, ma Lechnica. A Berzeviczy család birtokán keletkezett az a település, amely az oklevelekben először karthauzi adományként tűnik fel. ŠTEVÍK 2009. 576.; FEKETE NAGY 1934. 240.; ŠTEVÍK 2003. 93.

[856] A dunajeci monostor birtokába csak 1351-ben kerül, amikor Péter és Konrád Felső-Alemann vizitátorok végleg lezárták a két konvent között zajló pert. A birtokot ugyanis Kakas mester adományozta a menedékszirti szerzeteseknek, hogy ott megalapíthassák a dunajeci monostort. A vizitátorok döntése alapján a dunajeciek javára le kellett mondaniuk annak birtoklásáról. AOKM V. 528–529. 324. sz. (= DF 266971., átírásban: DL 30657., szepesi káptalan, 1355. III. 1.)

soltészság jövedelme	adomány	Schmilphening János lechnici soltész	1325. I. 29. (AOKL IX. 31. sz.)	eladták Gergely soltésznak 1501. II. 1. (DF 266989.)
bírói tisztség	adomány	Schimelphening Miklós	1399. VI. 23. e. (DF 266980.)	eladták Hekkil Jánosnak 1399. VI. 23. (DF 266980.)
	vétel	Melchior András és néhai Svábi Antal fiai	1522. II. 10. (DL 39997.)	
Monostorhely[857] kő és fa templom és malmok	?	?	1344. XII. 5. e. (AOKL XXVIII. 793. sz.)	
Nagyőr[858]	adomány	Kakas mester	1320. V. 17. (AOKL V. 786. sz.)	eladták Rikolf fia: Rikolfnak 1330. VI. 1. (AOKL XIV. 306. sz.)
Nedec[859] helynök állítása és tizedszedés joga	adomány	Kakas mester	1326. XI. 1. (AOKL X. 440. sz.)	

[857] Egy bonyolult határjárási per során ismerkedhetünk meg Újvágás és Monostorhely birtokokkal, mégpedig Tótfalusi Arnold Stragar és Feketeerdő tulajdonával kapcsolatban. A kiterjedt erdők a dunajeci konvent falvaival voltak határosak, csakhogy ekkor már nem voltak egyértelműek a határok. Az egyik határjelet egy gyalogösvény jelentette, amit a két fél – Arnold és a perjel – folyamatosan más helyre helyezett, így vált kérdésessé Monostorhely hovatartozása. Itt ugyanis a konventnek fakápolnái és malmai is voltak, valamint megkezdték egy templom építését kőből. A per további eseményeiről nincs tudomásunk. A dunajeci konvent működésének részletei között nem találkozhatunk Monostorhely területén épült, vagy működött egyházi létesítménnyel. Bizonyos nézetek szerint a monostorhelyi építkezés a karthauzi monostor megkezdett építkezésére utal. BUCHTA 2005. 27. Csakhogy a lechnici telep ettől a területtől távolabbra esik, így a nézetet el kell vetni. „claustrum lapideum“: LUKINICH III. 475.; DEDEK 1889. 115–116.; AOKM IV. 471. 284. sz.; MES III. 552.; AOKL XXVIII. 793. sz. (= DL 3741.)

[858] *Ewer*, németül *Nehre*, ma Strážky. ŠTEVÍK 2009. 578.

[859] Település a Dunajec völgyében, Kis-Lengyelországban, egykor a Magyar Királyság része volt, Ófalutól mintegy 6 kilométerre. A folyó partja feletti sziklán vára a chorstini várral szemben található.

Ófalu[860]	vétel	Krisztián ófalusi soltész	1330. VIII. 4. (AOKL XIV. 466. sz.)	zálogba adják Késmárk városának 1530. VIII. 27. (DL 24342.)
	adomány	Drugeth Vilmos nádor	1337. VII. 25. (AOKL XIX. 446. sz.)	
	adomány	Guido pápai legátus	1349. X. 10. (AOKL XXVI. 529. és 530. között.)	
	vétel	Bartisch soltész	1392. III. 15. (ZsO I. 2438.)	
Ófalu, ***Uberschar***	?	?	1382. X. 31. e. (DL 31110.)	eladományozták Herman fia, János, palocsai soltésznak
Relyő[861]	adomány	János menedékszirti perjel	1338. IV. 10. (AOKL XXII. 171. sz.)	
Szentmargit[862]	zálog	Svábi Antal fia: János	1446. IX. 10. (DL 39992.)	
Szikszó[863] Magyarhegy nevű szőlőhegy	?	?	1367. X. 6. e. (DL 5608.)	zálogba adják Késmárk városának

[860] *Villa Antiqua,* németül *Altendorf*, Szepesófalu, ma Spišská Stará Ves. A szepesi krónikák és azok alapján az elmúlt évszázadok történészei a falu eredetét visszaviszik azokba az időkbe, amikor a terület még őserdő volt. FEKETE NAGY 1934. 238.; ŠTEVÍK 2009. 578. Az 1549. évi adóösszeírásból is kitűnik, hogy Ófalu a jelentős birtokok közé tartozott, mivel 25 portával és 15 zsellérel rendelkeztek a szerzetesek. MAKSAY 1990.764.

[861] Németül *Rill*, ma Reľov. Az eredeti település még a középkorban elpusztult. ŠTEVÍK 2009. 577. A monostor törzsbirtokának része, bár nem teljesen tisztázott, mikor került a karthauziak birtokába. Károly király adományozta a birtokot Kakas mesternek 1323-ban, Landekkel és a hegyek alatt elterülő erdővel együtt. DEDEK 1889. 119.; ŠTEVÍK 2007. 7.

[862] Ez a terület minden bizonnyal megegyezik azzal az elpusztult Szentmargit pusztával, ami ma már Kristályfalu része.

[863] Zsigmond király, majd Mária királynő birtokában volt. Ma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található település.

				1530. VIII. 27. (DL 24342.)
	csere	Diósgyőri szerzetesek	1406. II. 20. (ZsO IИ. 4465. sz.)	
Albus nevű szőlő	adomány	Szatmár László	1472. VII. 24. (DL 17345.)	
Körtvélyes nevű szőlő	adomány	Felkes János	1472. VII. 24. (DL 17346.)	
Agyagos nevű szőlő	adomány	?	1472. VII. 24. (DL 17347.)	
szőlő és mészárszék	adomány	Smokoda Miklós *conversus*	1453. III. 2. (DL 14645.)	
Újvágás[864] malmok és fa épületek	?	?	1344. XII. 5. e. (AOKL XXVIII. 793. sz.)	

[864] Újvágás település első írásos emléke Hóka néven, német eredetű. Németül Haffke alakban szerepel, ma Havka. A monostor törzsbirtokának része. A második huszita támadás idején a falut felégették. Ófalu és Lechnic körül tűnik fel a dunajeci karthauziak birtokában 1344-ben. Ma már elpusztult települések. AOKM IV. 471. 284. sz.; MES III. 552.; AOKL XXVIII. 793. sz. (= DL 3741.); FEKETE NAGY 1934. 240.; ŠTEVÍK 2003. 94.; ŠTEVÍK 2007. 7.; ŠTEVÍK 2009. 575.

V. 3. A tárkányi monostor birtokai

Birtok neve	Megszerzés formája	Előző tulajdonos	Megszerzés időpontja	Utolsó említés
Alsóábrány[865]	adomány	Sasvári István	1491. IV. 11. (SUGÁR 1980. 81. sz.)	eladták az egri káptalannak 1505. VI. 13. (SUGÁR 1980. 103. sz.)
Alsó- és Felső-Tárkány[866]	?	?		elcserélik a püspökség noszvaji birtokára 1430. VII. 10. (DL 24884.)
Bátond[867]	adomány	Farmasi Vid és fiai	1432. IV. 8. (DL 12450.)	
Buda ház	?	Mátyás kőfaragó bérli	1507. III. 24. (EKM 2008. 988. sz.)	
Derzs[868]	Vétel	Farnosi Tamás fia: György	1472. II. 7. (DL 45704.)	
Eger[869] fürdő	?	?	1448. X. 21. (EKM 2008. 531. sz.)	
malom	?	?	1444. VII. 17. (EKM 2008. 502. sz.)	egri malmukat elcserélik a püspökség mezőtárkányi

[865] Barátnyárad és Egyházasnyárad megnevezéssel is illették. KANDRA 1887A.13.
[866] A településtől elkülönült Egyházastárkány. TÖRÖK–LEGEZA 2001. 36. Valószínűleg az alapítás során kapták.
[867] A birtok gyakran szerepelt a szerzeteseket érintő oklevelekben. Ennek oka az volt, hogy a pálosok és a karthauziak nem tudták megosztani a települést. Az egyezségre 1466. december 23-án került sor. DL 16453.
[868] Település Heves megyében, ma Tiszaderzs. CSÁNKI I. 60.
[869] A fürdő meglétét a történetírásban sokáig török kori emléknek és helynek vélték. KANDRA 1887A. 12.

				malmára
Felső-Szomolya[870] puszta	vétel	Daróczi János, Egyhazasarlói Gergely	1486. X. 24. (SUGÁR 1980. 400. sz.)	
Kakat[871]	vétel	Farnosi Tamás fia: György	1472. II. 7. (DL 45704.)	
Mezőtárkány[872] malom	Csere	Rozgonyi Péter egri püspök	1444. VII. 17. (EKM 2008. 502. sz.)	
Négyesi birtok[873]	?	?	1452. V. 15. e. (DL 14557.)	
Noszvaj[874]	csere	Rozgonyi Péter egri püspök	1430. VII. 10. (DL 24884.)	
Nyárád[875] malom jobbágytelekkel	adomány	Horváth György	1472. VI. 11. (DL 24748.)	
Tilaji birtok[876]	vétel	Poroszlói Hancsikó fia: János mester	1413. V. 24. (ZsO IV. 635. sz.)	
Zsérc[877]	?	?	1450. V. 2. (DL 24884.)	Ferdinánd király az egri káptalannak adta 1557. VII. 17. (SZEDERKÉNYI 1890. 21. sz.)
földek, szántók, hegyek, szőlők	?	?	1453. IX. 6. e. (DF 105594.)	

[870] Ma Szomolya Borsod megyében, Noszvaj közelében, az egri káptalan birtoka volt. CSÁNKI I. 180.
[871] Puszta Szolnok megyében, amely a XIV. században néptelenedett el, később több család birtokába került.
[872] Település Heves megyében, 1323-ban az egri káptalan birtoka Egyházastárkány néven. CSÁNKI I. 55.
[873] CSÁNKI I. 176.
[874] Acsády Ignác megállapítása szerint a mohácsi vész után a karthauziak 15 portát birtokoltak Borsod megyében. ACSÁDY 1890. 18.
[875] Az egri káptalan birtoka volt. CSÁNKI I. 176.
[876] A monostor létezésének első hazai írásos forrását bizonyító oklevélben szerepel. Tilaj (ma puszta Borsodban), Ivány (ma Ivánka), Szőke (ma puszta).
[877] Az 1544–1545. évi dica összeírás szerint még a karthauziak birtokában volt. SZEDERKÉNYI 1890. 75.

V. 4. A lövöldi monostor birtokai

Birtok neve	Megszerzés formája	Előző tulajdonos	Megszerzés időpontja	Utolsó említés
Ábrány[878]	adomány és vétel	Miketinci Pál deák	1516. III. 6. (DL 89062.)	adomány visszavonása 1520. III. 20. (DL 89141.)
Ajka[879]	?	?	1370. X. 3. e. (HO II. 123.)	
	hatalmaskodás, jogtalan	Ajkai Lénárt és Benedek	1459. II. 26. (HO II. 348–350.)	visszaadták 1465. III. 14. (DL 66288.)
Ajkarendek[880]	?	?	1475. II. 23. e. (PRT VIII. 241.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)
Alsó-, Felső- és Erdőlövöld[881]	adomány	I. Lajos király	1378. III. 17. (FEJÉR IX/5. 239–244.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)
Balatonszárszó	adomány	Podmaniczky Anna	1528. V. 13. e. (LUKINICH II. 407. sz.)	

[878] A Miketinci Pál deáktól rövid időre kapott birtokok mind Zala megyében helyezkednek el.

[879] Veszprém megyében található birtoka, a helyi nemesek és a szerzetesek már a monostor létezésének kezdeti időszakában összetűzésbe kerültek, ahogy arról már feljebb szó esett, de még a XV. században sem csitult a viszonyuk. 1451-ben az országnagyok oklevéléből tudjuk meg, hogy a birtok tulajdonlásának kérdését már a kúria tárgyalta. HO II. 313. 197. sz. (= DL 66268.); ILA–KOVACSICS 1964. 92–93.

[880] Csánki adatai szerint 1476-ban a szerzetesek tulajdonában volt, ám Németh Péter az első forrást csak későbbről ismeri. Az 1488. évi adólajstrom szerint a település tulajdonosai, a karthauziak, 16 forint adót fizettek, 1548-ban és a következő évben is a rend tulajdonában volt. NÉMETH 1993.; CSÁNKI III. 249.; BUNYITAI V. 19. sz.; 107. sz. (= DL 28340.) 377. Veszprém vármegye 1542. december 7-én összeállított rovásadó-összeírás szerint 8 portával rendelkeztek a karthauziak a településen, hasonlóan 1549-ben is. A *Dicalis conscritio* több információt tartalmaz a birtokkal kapcsolatban. LUKINICH III. 92. sz.; MAKSAY 1990. 922.; BUNYITAI IV. 119. sz.

[881] Ma Városlőd része. A lövöldi monostor törzsbirtoka. ILA–KOVACSICS 1964. 388.

	adomány	I. Ferdinánd király	1528. V. 13. (LUKINICH II. 407. sz.)	
Balaton-udvari[882]	?	?	1496. e. (VESZPRSZK 20.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)
Bántfalva[883]	hatalmaskodás	Ajkai Lénárt és Benedek	1459. II. 26. (HO II. 348–350.)	
	adomány	Bornemissza János budai	1515. II. 6. (HO V. 415.)	
Barbacs, Sárkány, Kisfalud[884]	adomány	I. Lajos király	1378. III. 17. (FEJÉR IX/5. 239–244.)	Zsigmond király elcseréli Karádra 1390. III. 10. (ZsO I. 1393. sz.)
Borsod[885]	elfoglalták	Gergely béli kormányzó, esztergomi kanonok, stb.	1452. VIII. 31. (PRT VIII. 222.)	
Borszörcsök[886]	?	?	1531. e. (LUKINICH III. 92. sz.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)

[882] Az 1549-es adóösszeírásban 2 telkük és egy zsellérük szerepelt. MAKSAY 1990. 980.

[883] Más néven Alsó-Ajka. Ma Ajra része. ILA–KOVACSICS 1964. 92.Hosszan elhúzódó per keletkezett a birtokrész miatt, ám mivel nem ismerjük annak kimenetelét, nem állapítható meg birtoklásának eredete sem.

[884] Győr megyei települések, királyi birtokok voltak.

[885] Nem tudjuk, mikor került Borsod, Polány, Etej és Endréd a karthauziakhoz, illetve milyen címen, viszont több perben megjelennek az Ajkai családdal és a bencésekkel kapcsolatban is. PANNONHALMI OKL. I. 175. sz. (= DF 207359.)

[886] Az 1542. évi rovásadó-összeírés szerint hat portája volt a szerzeteseknek. PÁKAY 1942.; LUKINICH III. 92. sz.

Diósláp[887]	?	?	1427–1430 e. (DL 10748)	
Endréd[888]	elfoglalás	Bakonybéli apátság	1402. V. 10. (ZsO II. 1631. sz.)	
Etej[889]	?	Pál bakonybéli apát	1376. VII. 8. (PANNONHALMI OKL. I. 212. sz.)	
Felsőajka[890]	adomány	Bornemissza János budai várnagy	1515. II. 6. (HO V. 415.)	
Felsőtomaj	vétel és hagyaték	Miketinci Pál deák	1516. III. 6. (DL 89062.)	hagyaték visszavonása 1520. III. 20. (DL 89141.)
Gecse[891]	?	?	1488. (CSÁNKI III. 231.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)
Hárskút	?	?	1388. V. 22. e. (HO IV. 167.)	
Herend[892]	?	?	1361. X. 6. e. (VESZPREG.	

[887] Csonka oklevél. A somogyi konvent 1430. május 13-án keltezett jelentésében Zsigmond királynak leírta, hogy a határjárást és az utasításokat végrehajtották. Ennek ellenére a béke nem jött létre, sőt Garai nádor oktalan ellentmondás vádjával beidézte a lövöldi karthauziakat. (MNL OL, Elench. Act. Clariss. Pos. 62. 42.) Csakhogy időközben a nádor meghalt és az új nádor megválasztásáig Pálóczi György esztergomi érsek lett megbízva a folyamatban levő ügyek kivizsgálásával, így Diósláp esete is az érsek bírósága elé került. Feloldotta az előző ítéleteket és legalább a karthauziakra nézve kedvezőbb ítéletet hozhatott, mivel a somogyi konvent a beiktatásról írt jelentésében, ami 1434. április 25-én született, nem említette, hogy a szerzetesek tiltakoztak volna. (DL 12594.)

[888] Ma Endrőd Veszprém megyében. A bakonybéli apátság birtoka volt. ILA–KOVACSICS 1964. 181.

[889] A karthauziak szerint Erdőlövöldhöz tartozik, ám a bakonybéli apáttal sokáig pereskedtek a területért. NÉMETH 199. 377.

[890] Ma Ajka Része. ILA–KOVACSICS 1964. 92.

[891] Az 1488. évi adóösszeírás szerint a karthauziak tulajdona és 12 forint adót fizettek. 1542-ben szintén a karthauziak a tulajdonosok 12 portával, de itt már megjegyezték, hogy a falu nagy részét a török elpusztította. CSÁNKI III. 231. (= DL 28340.); BUNYITAI IV. 143. 119. sz.; LUKINICH III. 92. sz.; PÁKAY 1942. 94.

[892] Az első ismert birtokok közé tartozik. A vonatkozó oklevelet csak tartalmi átírásból ismerjük, így csak abban lehetünk biztosak, hogy az 1361. október 6-a előtt kelt.

			552. sz.)	
Hölgykő	adomány	I. Lajos király	1378. III. 17. (FEJÉR IX/5. 239–244.)	
Jánosföldje	vétel és hagyaték	Miketinci Pál deák	1516. III. 6. (DL 89062.)	hagyaték visszavonása 1520. III. 20. (DL 89141.)
Kápolnáslád	vétel és hagyaték	Miketinci Pál deák	1516. III. 6. (DL 89062.)	hagyaték visszavonása 1520. III. 20. (DL 89141.)
Kisapáti[893]	zálog	Tolnai Máté pannonhalmi apát	1531. I. 21. (BUNYITAI III. 6. sz.)	
Kislövöld[894]	adomány	I. Lajos király	1378. III. 17. (FEJÉR IX/5. 239–244.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)
Lesence-istvánd[895]	zálog	Tolnai Máté pannonhalmi apát	1531. I. 21. (BUNYITAI III. 6. sz.)	
Nagylövöld[896]	?	?	1369. VIII. 16. e. (PRT VIII. 104.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24.

[893] *Apathy és Istwand*. PRT II. 196. sz. (= DF 207364.); DEDEK 1889. 209.; GULDEN 1864. 938.; NÉMETH 1993. 377.

[894] Újlőd néven is szerepel. Az 1488. évi lajstrom alapján 53 forint adót fizettek a szerzetesek. (CSÁNKI III. 213.) 1548–1549-ben még azok közé a települések közé tartozott, amelyek nem pusztultak el és a két Lődön a perjel adót fizetett. (BUNYITAI V. 19. sz.; 107. sz.) Jelentős birtok lehetett, mivel 1542-ben 19 portával, 1549-ben a lövöldiek 20 portával rendelkeztek. PÁKAY 1492. 62.; LUKINICH III. 92. sz.; MAKSAY 1990. 923.

[895] Település Veszptém megyében. Egykor a pannonhalmi apátság birtoka volt.

[896] Nagylövöld, Lövöld. 1488-ban 63 forint adót fizettek, tehát a nagyobb települések közé tartozott. (CSÁNKI III. 213.) Az 1542. évi adóösszeírásban Városlődön 7 portája volt a szerzeteseknek, 1549-ben már csak 6 porta szerepelt. LUKINICH III. 92. sz.; MAKSAY 1990. 924.; LUKINICH III. 92. sz.

				(ERDÉLYI 1913. 206.)
Nyúl[897]	adomány	I. Lajos király	1378. III. 17. (FEJÉR IX/5. 239–244.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)
Óbuda Ház	végrendelet	Miklós özvegye: Anna	1402. I. 2. (ZsO IИ. 1387. sz.)	
Pápa ház	vétel	?	1520. VII. 13. (HERMANN 2002. 1. sz.)	eladták Mészáros Benedeknek 1529. III. 1. (HERMANN 2002. 4. sz.)
Polány[898]	elfoglalás	Gergely béli kormányzó	1452. VIII. 31. (PRT VIII. 222.)	
Tapolca[899]	adomány	I. Lajos király	1378. III. 17. (FEJÉR IX/5. 239–244.)	bérbeadják a veszprémi püspöknek 1554. VIII. 24. (ERDÉLYI 1913. 206.)
Udvarnok[900]	?	?	1453. XII. 22. e. (PRT VIII. 223.)	
Vanyola[901]	?	?	1488. e. (DL 28340.)	
Vének[902]	?	?	1470. VIII. 30.	

[897] Település Győr megyében. A tatárjárás után több részre osztották, a lövöldi monostor törzsbirtoka.
[898] Település Veszprém megyében, ma Magyarpolány. A bakonybéli bencések birtoka volt.
[899] A balatonmelléki mezőváros királyi birtok volt, az alapítás során lett a barátoké. DEDEK 1889. 140.; NÉMETH 1993. 377. Az 1531 és 1549 közötti *dica* összeírásokból is látszik, hogy a török már végigpusztította a területet, így sok puszta telek volt a településen. Ennek ellenére 1549-ben is a jelentős birtokok közé tartozott, mivel a lövöldiek tulajdonában volt 30 porta, 18 zsellér 14 újonnan létesült jobbágytelek is. 1553-ban viszont a karthauziak egykori birtokai után már a veszprémi püspök fizeti az adót, mint tulajdonos. PÁKAY 1984. 248–249. Korábban is szerepelnek, 1522. évi számadás: VESZPRSZK 237.; MAKSAY 1990. 978.
[900] NÉMETH 1993. 377.
[901] Az 1542. december 7-i adóösszeírás szerint a karthauziak birtokában öt és fél porta volt. BUNYITAI IV. 143. 119. sz.; BUNYITAI V. 32. 36. sz.; LUKINICH III. 92. sz.
[902] Németül *Apfeldorf*. Település ma Győr-Moson-Sopron megyében.

			e. (DL 70410.)	
Karád[903]	csere	Zsigmond király	1390. III. 10. (ZsO I. 1393. sz.)	
Karádi birtok[904]	csere	Zsigmond király	1390. III. 10. (ZsO I. 1393. sz.)	
Csepely[905]	csere	Zsigmond király	1390. III. 10. (ZsO I. 1393. sz.)	
Fejéregyháza[906]	?	?	1390. III. 10. (ZsO I. 1393. sz.)	
	?	?	1466. III. 21. (PRT X. 129.)	
Telki[907]	csere	Zsigmond király	1390. III. 10. (ZsO I. 1393. sz.)	
Zamárdi[908]	csere	Zsigmond király	1390. III. 10. (ZsO I. 1393. sz.)	

[903] Erről a településről nyerte nevét az egész birtoktest. 23 portája volt, de a birtokösszeírás során már csak 8 volt teljes. DEDEK 1889. 142.

[904] Ölyvös: jelentéktelen puszta volt. A konscripcio évében 17 teljes, 3 elszegényedett és 4 tönkrement portát ismernek. *Thythews*, *Chehy*, *Kroph*, *Keer*, *Endred* – ezekről a településekről az összeírásból sem tudunk meg több adatot. Bár: Újbár, majd Kisbár néven is ismert, a mai Apáti helyén állt. A középkor végén 17 teljes portáról szerzünk tudomást. Pusztatard: az összeíráskor a szerzeteseknek 5 teljes és 3 elszegényedett portájuk volt itt, de rajtuk kívül több birtokosa is volt a falunak. Andód: az egyik legnagyobb település volt a birtokon. Az összeírás során 26 portát számoltak meg, amiből 6 már nem működött.[904] DEDEK 1889. 141–142.

[905] Csepely faluban a nyitrai és a veszprémi püspöknek is volt birtoka, a karthauziak 6 portával rendelkeztek. A XV. század első feléből fennmaradt egy hosszasan elnyúló per oklevele. 1436. december 4-én állította ki Bátori István országbíró oklevelét, amelyet a somogyi konventnek címzett. Ebben összegezte a pert a Csepely faluban fekvő vitás földek ügyét. DEDEK 1889. 141.; BORSA 1987. 25. sz.; ZsO IV. 2323. sz. (= tartalmi átírás: DL 44118., Bátori István országbíró, 1436. XII. 4.)

[906] 16 teljes és 6 elhagyott portával rendelkeztek.

[907] Telki a karádi birtok részét képezte, sok bonyodalmat okozott a lövöldi karthauziaknak. Garai nádor ítéletlevelében született meg a végleges döntés a karthauziak által bírt terület határairól. DL 2870.

[908] Egyhazaszamar, Likzamard: 13 portája volt itt a szerzeteseknek, a többi a fehérvári káptalan birtoka volt. DEDEK 1889. 141.

VI. MINDENNAPI ÉLET A KARTHAUZI MONOSTOROKBAN

A hazai írott források alapján nem kapunk betekintést a karthauzi monostorok belső életébe – a kivételt csak az elbeszélő források jelentik.[909] A szegényes forrásadottságokkal rendelkező vidék házainak mindennapjait a rend szigorú szabályzatának köszönhetően ismerhetjük meg. A Generális Káptalan nem csak központi fórum volt, ahol a perjelek megvitatták az egyes telepek fontosabb kérdéseit, hanem a rendeletek betartását is felügyelte a vizitátorokon keresztül. A vizitátorok gyakran más tartományokból érkeztek a házakba,[910] hogy ezzel is elkerüljék az esetleges visszaélést, de a provinciákon belül is hosszú utat kellett megtennie a perjeleknek, aminek jelentős anyagi terhe volt. Nem véletlen tehát, hogy a tehetősebb monostorok elöljáróit bízták meg ezzel a feladattal – bár a vizitátorok anyagi szükségleteihez minden háznak hozzá kellett járulnia az éves taxa megfizetésével. A rend minden egyes telepe köteles volt évi taxát, azaz rendi hozzájárulást fizetni, amit vagy személyesen adtak meg a káptalanon, vagy pedig a vizitátoroknak adtak át, akik a pénzt eljuttatták a központi monostorba. A hazai telepek esetében gyakran elengedték ezt az összeget, de a vizitátorok fáradalmait honorálniuk kellett. Bizonyos esetekben azt is megtudhatjuk, hogy az összeg egy részét 3 forintban szabták meg, amiből egyet a rend *procurator*ának fizettek, a középsőt egy meg nem nevezett *monachus*nak, a harmadikat pedig a vizitátorok egyikének.[911] Olyan utasítással is találkozhatunk, hogy a ház taxájának felét elengedték, de a rend ügyvédjének el kell küldeni a neki járó egy forintot a római kúriába.[912] 1448-ban a lechniciek nem fizették meg az évi rendi hozzájárulást, ezért a káptalan büntetésben részesítette őket: egészen addig, amíg ki nem egyenlítik tartozásukat, a szerzetesek nem fogyaszthatnak bort és sört.[913] 1400-ban viszont a Generális Káptalan a tárkányi szerzetesek szegénysége miatt visszaküldte a teljes taxát.[914]

Hangsúlyozni kell, hogy a karthauzi remeteségekben élő szerzetesek viselt dolgairól annak köszönhetően vannak információink, hogy a néma barátok a rend központi

[909] A karthauzi krónikáról bővebben lejjebb foglalkozunk.
[910] A magyar házakat nem csak külföldi, főleg német származású magas beosztású szerzetesek látogatták, akik néhány esetben itt találták meg a hőn áhított magányt, hanem hazai karthauziak is elutaztak távoli országokba: MÁLYUSZ 2007. 238.
[911] Így történt ez Lövöld esetében 1391-ben is. AC 100:25/1. 119.
[912] A tárkányi segedelemvölgyi monostor kapta az említett engedményt, de a káptalan ennek ellenére is figyelmeztette őket, hogy adják meg a tartozásukat a lövöldieknek, mégpedig 3 forintot. Ha ezt nem tennék meg, a perjelnek hetente egyszer tartózkodni kellett a bortól, amíg nem teljesítheti a parancsot: AC 100:25/2. 192.; HOGG 1994. 94. A római kúriába küldött egy forintról több adattal is rendelkezünk: 1398. AC 100:25/2. 226.
[913] HOGG 2004. 430.
[914] AC 100:25/2. 262.

monostorának szigorú felügyelet alatt tevékenykedtek. A szerzetesek napi rutinját a többi európai ház gyakorlatából rekonstruálhatjuk. A vizitátorok által feljegyzett szabályszegések nemcsak hazánkra voltak jellemzőek, azért maradt írásos nyomuk, mert a feljebbjárók eltéréseket tapasztaltak. Természetesen a Generális Káptalan célja nem a fegyelmi vétségek felnagyítása volt. A házak különböző adottságokkal rendelkező területeken jöttek létre, ezek politikai-hatalmi szerkezete sok esetben eltért a francia földön megszokott sémától, így a felmerülő problémákat úgy kellett megoldania a rendnek, hogy az egységes szabályok és központi irányítás működni tudjon és ne legyen érezhető törés a monostorok között. A *Karthauzi Aktákból* tudjuk, hogy a rend Generális Káptalanja minden évben húsvét oktávája utáni negyedik vasárnap (*Cantate*) ült össze. Így volt egészen a nagy francia forradalomig, azóta csak minden második évben rendezik meg ezt a fontos eseményt.[915] A Generális Káptalan jegyzőkönyveinek feljegyzései általában lényegretörő, rövid híradások, olykor viszont akadnak olvasmányosabb adatok is. Abban az esetben olvashatunk részletes beszámolókat, ha a vizitátorok a regula megszegésére találnak bizonyítékot.[916] Ezek az esetek gyakran összefüggésbe hozhatóak a szerzetesek nem épp megfelelő körülményeivel. A káptalan többször próbálta kisegíteni a szerzeteseket. 1389-ben például megengedte, hogy a nagy hidegre való tekintettel a lechnici karthauziak fűtött helyiségben étkezzenek.[917] A vizitátorok a káptalannak továbbították a tapasztaltakat, az éves gyűlésen a jelenlévő perjelekkel együtt megvitatták a problémákat. 1384-ben a nagy távolság miatt a Felső- és Alsó-Alemann tartományok perjeleinek megengedték, hogy csak kétévente látogassanak el a Generális Káptalanra.[918] Próbálták úgy betartatni ezt az engedményt, hogy legalább egy perjel képviselje a királyságot, akivel később elküldték a többi ház részére is a káptalan határozatait. Érdekes módon ritkán találkozhatunk olyan feljegyzéssel, amely azt bizonyítaná, hogy az adott perjel személyesen részt vett a Generális Káptalan ülésein, vagy csak a vizitátorok észrevételei alapján vitatták meg a ház viselt dolgait. Lövöld esetében ismerünk olyan feljegyzést is, amely szerint a perjel *exkuzálta* magát a kötelező részvétel alól.[919] Gyakran azt sem tudjuk megállapítani, hogy a hazai monostorokat melyik perjel képviselte az éves ülésen. A hosszú utazásnak komoly költségei voltak, ami gondot jelenthetett a szegényebb házaknak. Jól példázza ezt a káptalan 1467. évi feljegyzése is: „Megerősítjük a múlt évben hozott rendelkezést egész Felső-Alemannia számára, hogy fizessék meg a Generális Káptalanra

[915] HOGG 2004. 421.; WITKOWSKI 2011. 652.
[916] BUCHTA 2005. 56.
[917] HOGG 2004. 423.
[918] 1384. évi határozat. AC 100:25/1. 29.; HOGG 1994. 81.
[919] AC 100:25/2. 210.

utazó perjel költségeit. És mivel úgy értesültünk, hogy némelyek még nem fizettek az előző években, nehogy ezek és mások a jövőben úgy tűnjenek, hogy a Generális Káptalan által hozott rendeleteket színleléssel megvetik, szigorúan elrendeljük, hogy a Generális Káptalan aktájának kézhez vételétől számított 4 hónapon belül mindenki fizessen. Különben az eddigi büntetésen felül, ami a bor megvonása volt, nem ülhetnek a kórusba, amíg csak nem fizetnek."[920] 1494-ben a káptalan megrovásban részesítette a tartomány összes monostorát, mivel elhanyagolták a kapcsolatot az anyamonostorral. Nem küldték el az előző évi rendi hozzájárulás összegét azzal a kísérőlevéllel együtt, amelyben szimbolikusan kérik a következő évi befizetés alóli felmentést.[921] Mivel a magyar telepek nem tartoztak a gazdag létesítmények közé, így a hazai perjeleket nem nevezték ki a tartomány vizitátorainak. Az viszont előfordult, hogy egymás látogatásával voltak megbízva.[922] Így történt 1393-ban is, amikor a Generális Káptalan megbízta a menedékszirti és a tárkányi perjeleket, hogy vizitálják a lövöldi és a lechnici monostorokat.[923] Az országban a lövöldieket tartották a legtehetősebbnek, ezért azzal a feladattal látták el a perjelt, hogy a káptalan ülésein képviselje a többi konventet is.[924] A vizitátorok munkájának köszönhetően ismerték egymást az egyes házak szerzetesei is, akik többször nem abban a monostorban élték le az életüket, ahol fogadalmukat letették. Az sem volt ritka, hogy távoli házak perjelévé választották valamelyik magyar szerzetest.

A vizitátorok a Generális Káptalan tekintélyével jártak el, így az általuk hozott határozatokat a szerzeteseknek tiszteletben kellett tartaniuk. Sürgős esetekben, mikor nem volt idő bevárni a következő gyűlés rendeleteit, a generális perjel személyesen küldte ki megbízottjait, hogy a nevében vizsgálatot tartsanak. Erre találunk példát a hazai házak történetében is. Annak ellenére, hogy a szepességi monostorok első szerzetesei működő és jeles múltra visszatekintő nyugati rendházakból jöttek, a Magyar Királyság területén meg kellett teremteniük saját önálló gazdálkodásukat, vagy mint Szent Brúnó tartotta, először meg kellett szervezni a csendet – az első vizitátorok feladata volt, hogy a kialakult helyzetet az előírások szerint szabályozzák. Az első két karthauzi konvent kapcsolata a kezdeti időkben nem volt felhőtlen. A Menedékszirt és Lechnic között dúló önállósági harcokat csak tetézte, hogy a szepességi néma barátok életvitele eltért a francia földön megszokott magányos elmélkedéstől. Ennek egyik oka az lehetett, hogy a konventek birtokai távol estek a klastromtól, valamint anyagi helyzetükből kifolyólag nem engedhették meg maguknak,

[920] AC 100:6. 45.
[921] HOGG 2004. 433.
[922] BUCHTA 2005. 55.
[923] HOGG 2004. 423.; AC 100:25/1. 150.
[924] Így történt 1398-ban, majd a következő években is: AC 100:25/2. 223. Ezen kívül 1398 és 1402 között többször meg kellett látogatnia a szepességi monostorokat: HOGG 2004. 424.; AC 100:25/2. 174.

hogy birtokaik igazgatásával másokat bízzanak meg. A rend szabályzata szerint a szerzetesek csak akkor hagyhatták volna el a monostor közvetlen környezetét, ha a Generális Káptalanra mentek, illetve egyéb, a konventtel kapcsolatos ügyben kellett intézkedniük. Menedékszirt lakói ebben a kérdésben sokkal szigorúbban jártak el, mivel a monostor helyéül szolgáló menedékhely eleve erős határral védett, zárt terület volt. A dunajeci konvent esetében a határok a kezdetektől tisztázatlanok voltak, sokkal nyíltabb és megközelíthetőbb terepen épült fel a barátok telepe. Ráadásul több soltészság is a tulajdonukat képezte, a sörfőzésről, valamint a lazacok értékesítéséről is a szerzetesek gondoskodtak.[925] A karthauziak „szabad életének" híre eljutott a rend vizitátoraihoz is. A magyarországi karthauziak életében ekkor történt meg először, hogy külföldi konventek elöljárói tettek náluk látogatást. A XIV. század első felében a szepességi barátok még a rend szlavóniai tartományába tartoztak, ezért érdemes kihangsúlyozni, hogy az 1342-ben érkező Hugó liguriai és János seitzi perjelek a szlavóniai provincia vizitátorai voltak. A neves előljárók fő feladatuknak a dunajeci monostor határainak kijelölését tartották: a tágabb klauzúra határát keletről a Lipnyík folyó vize képezte, a forrástól egészen addig, amíg a Dunajec folyóba ömlik. Ettől a ponttól a Dunajec folyó képezte a természetes vonalat addig a völgyig, ahol északról délre Frankvágása terült el ez lett a nyugati határ. Délről pedig a *Dhorn* nevezetű hegységet nevezték meg.[926] A vizitátorok az oklevélben megjegyezték azt is, hogy a szerzetesek a jövőben csak ezeken a határokon belül szerezhetnek további birtokokat. A *terminus,* vagyis a határ, fontos meghatározója volt a karthauzi telepeknek már a rend első éveiben is, sőt még a pápai bullákba is bekerült a néma szerzetesek birtokainak határmegjelölése, vagyis annak fontossága – a szerzetesekkel kapcsolatos oklevelekben kucsfontosságú az *intra,* illetve *infra terminos* megjelölés.[927] A magány eléréséhez szükséges területen, ahol biztonságban érezték magukat, birtokokat szerezhettek. Nem sokkal később jött létre a *spatium* megnevezés, vagyis annak a területnek a körülírása, amely a szerzetesek sétájához szükséges távolságon belül volt. Így keletkezett szimbolikusan is a karthauzi monostorok kettős határa.[928] Az említett oklevélben Hugó és János vizitátorok megszabták a monostor szűkebb határait is. Feltételezhetően erre a határra

[925] DEDEK 1889. 118.
[926] AOKL XXVI. 146. sz. (= átírásokból ismert: DL 36772.; DF 266996.).
[927] EXCOFFON 2006. 89–91.; Hasonló jelentőséggel bírt a *clausura* fogalma is: PANSTERS 2014. 24. TÖRÖK 1990. 97.; Török József: Kartauziak. In: MAMŰL V. 137. A *procurator*nak engedték meg, hogy a monostortól minden irányban egészen öt kilométeres körön belül tartózkodhat. Eleinte csak a perjel engedélyével tehette ezt meg évente négy alkalommal. Több ízben értesülünk arról is, hogy a szerzetesek elhagyták a monostor területét, amiért figyelmeztették őket: HOGG 2004. 423. 425.; 1356. AC 100:29. 172.; 1365. AC 100:29. 191.
[928] TÖRÖK–LEGEZA 2001. 16–17. Dedek Crescens Lajos művében felsorolta azokat a településeket, amelyek a kijelölt határokon belül feküdtek: Kis- és Nagylechnic, Lesnica, Haligóc, Kristályfalu, Relyő, a két Frankvágása, Ófalu, Nedec, Mátyásfalva és Hannusfalva: DEDEK 1889. 119.; PREDOVNIK 1997. 163.

utal az a kőfal is, amelyet Goblin perjel kezdett el építtetni a monostor körül. Az elöljárók megtiltották a barátoknak a csavargást és megszabták, hogy a határokat csak a Generális Káptalan engedélyével hagyhatják el. Ekkor még nem sikerült teljesen lezárni a két konvent között kialakult nézeteltéréseket. Birtokjogi szempontból problémás, hogy nem tudjuk biztosan megállapítani, mikortól kezelhetjük a dunajeci konventet önálló gazdasági egységként. Létezett egy 1322-ben kiállított dokumentum, melyben a két szepességi konvent egyezséget kötött az önállóságról. Mivel az egyezség szövegét nem ismerjük, továbbra is feltételesen kell kezelnünk ezt a megállapodást.[929] Jóllehet a két monostor útjai külön váltak, vagyonuk elkülönítésére csak később került sor: 1351-ben Péter a geirachi Szent Mór-völgye ház perjele és Konrád, a gamingi Szűz Mária trónja rendház perjele, a Felső-Alemann provincia vizitátorai Lechnic birtoklása miatt a két szepességi karthauzi rendház közt folyó perben – miután átnézték mindkét fél okleveleit – megállapították, hogy a vitájuk tárgyát képező birtokot néhai Kakas mester a menedékszirti karthauziaknak adta a dunajeci monostor alapítására, tehát az utóbbiakat illeti.[930] A per lezárására egy évvel később került sor. A két vizitátor döntése alapján a menedékszirti rendháznak nincs joga Lechnic falu tárgyában panaszt tenni a Szent Antal-völgyi testvérek ellen, avagy számon kérni bármit, amit elődeik és ők maguk a Szent Antal-völgyi rendház alapítására adtak, akár könyvekben, akár kiváltságok terén, akár Relyő falucska (*villula*) jövedelme tárgyában. Mindezeken felül a Szent Antal-völgyi szerzeteseket nyugtatták ama 8 forint adósság felől, amit borra fizettek ki.[931] János menedékszirti perjel ígéretet tett arra, hogy, ha szükséges, átadja a dunajeci monostornak azokat az okleveleket, amelyek Lechnic birtoklását igazolják. Ezzel a kijelentésével mintegy szimbolikusan is elismerte a Szent Antal-völgyi karthauzi monostor függetlenségét.

A vizitátorok jelentéseinek köszönhetően a Generális Káptalanon, mint már említettük, főleg az egyes szerzetesek kötelességeit és hatáskörüket vitatták meg, hogy azok megfeleljenek a rend szokásainak, ezután a fegyelmi vétségek megvitatása tartozott a leggyakrabban emlegetett problémák közé. A szerzetesek közül a *procurator*okkal foglalkoztak a leggyakrabban. A birtokok ügyeinek intézésével a *procurator*t, a monostor ügyvédjét bízták meg, akinek gyakorta fel kellett keresnie a hiteleshelyeket és a bíróságokat is, ráadásul ő volt a perjelen kívül az egyetlen személy, aki elhagyhatta a remeteség legszűkebb határait. Mivel az előírásokhoz képest gyakran tartózkodtak a monostor falain kívül, így a kint töltött idejüket is szabályozni kellett. Többször találkozhatunk olyan

[929] RÁBIK 2012. 84. Az oklevélről feljegyzés készült a már említett 1633-as regiszterben.
[930] AOKM V. 528–529. 324. sz. (= DF 266971., átírásban: DL 30657., szepesi káptalan, 1355. III. 1.).
[931] DF 266972.

megkötéssel, hogy a *procurator* csak három napot tartózkodhat a saját házán kívül. Az 1390-ben készült feljegyzések szerint figyelmeztették a lövöldieket, mivel az ügyvédjük három napnál tovább maradt távol a tapolcai birtok ügyeinek intézése végett.[932] A következő évben viszont a káptalan engedélyezte neki, hogy évente három alkalommal a perjele engedélyével elhagyhassa a határokat.[933] 1392-ben ezt annyiban módosították, hogy csak igen nagy szükség esetén hagyhatja el otthonát, de akkor perjele engedélyével vele mehetnek az általa kiválasztott *conversus*ok is.[934] Még azt is megszabták, milyen távolságra mehet el a monostortól. 1401-ben a lechnici *procurator*t három hónapra megfosztották hivatalától, mert perjele engedélye nélkül öt kilométerre eltávolodott a teleptől.[935] Azokkal a szerzetesekkel, akik nem töltöttek be konkrét hivatalt, ritkán találkozunk a káptalani jegyzőkönyveken. Ahhoz, hogy ez megtörténjen, súlyos mulasztásnak kellett történnie. Lövöldön 1508-ban olvashatunk hasonló esetről, mikor Lukács *conversus* összeveszett perjelével, amiből hosszú évekig tartó nézeteltérés született. A káptalan 1531-ben próbálta meg véglegesen lezárni az ügyet.[936] Az ügy felgöngyölítésében nagy szerepe volt az országban tartózkodó vizitátornak, Brúnónak. Tevékenységét az uralkodó is segítette, ugyanis felszólította a karthauzi monostorokat, hogy mindenben engedelmeskedjenek a vizitátornak.[937] Előfordult, hogy a szerzeteseknek birtokügyeik intézésén túl is el kellett hagyniuk a monostor kettős határral védett területét. Erre csak kivételes esetben volt példa, többnyire pápai utasításra. 1348-ban VI. Kelemen pápa a pécsi püspököt és a visegrádi apátokat kérte fel, hogy vizsgálják ki Lajos király és Erzsébet anyakirályné tervét, akik a szepesi prépostságot szerették volna püspökséggé szervezni. A két elöljáró megparancsolta a szepesi ciszterci apátnak, a menedékszirti és dunajeci karthauzi perjeleknek, valamint a csütörtökhelyi, svábfalvi, hunfalvi és késmárki plébánosoknak, hogy ők személyesen, a konventekből pedig egy-egy alkalmasnak látszó idős képviselő jelenjen meg ez ügyben december 23-án a szepesi káptalanban. Feltűnő, hogy a „tanácskozó testületben” a szerzetesek

[932] NÉMETH 1993. 372. A szerző felhívta a figyelmet, hogy nem egyedi esetről van szó, a szerzetesek már korábban is megjelentek engedély nélkül temetésen.
[933] AC 100:25/1. 119.
[934] AC 100:25/1. 134.
[935] HOGG 2004.426.
[936] „Miután sokat láttunk és olvastunk az elmúlt években a ház perjele és az itteni fogadalmas Lukács konverzus testvér közti veszekedésről és nézeteltérésről, és ami szomorú, hogy még máig sem szűnt meg, úgy találjuk, hogy e veszekedők szavait és tetteit nem könnyű, sőt súlyosabb büntetéssel kell büntetnünk. Ezen felül megfontolva, hogy őket, a perjelt és Lukács testvért a már beléjük rögződött makacsságuk miatt nem könnyű békére és egyetértésre hangolni, ezért arra törekedve, hogy alkalmas orvosságról gondoskodjunk, és a további botrányokat és károkat megelőzzük, mindkettőnek, a perjelnek és Lukács testvérnek meghagyjuk, vagy ha szükséges, az Istennek tartozó szent engedelmesség erejével megparancsoljuk, hogy hagyják el a széthúzást, a perlekedést és ellenségeskedést, és egymásnak szívből, igazán megbocsássanak.” AC 100:23/2. 55–56.; HOGG 1994. 134–135.
[937] BUNYITAI I. 339–340. 340. sz.; NÉMETH 1993. 374.

nagy számban szerepeltek, de jelentős városok plébánosai hiányoznak. Nem tudjuk, mi történhetett, mindenesetre a prépostságból ekkor még nem lett püspökség.[938]

A szerzetesek körében is történtek kisebb mulasztások, amelyek nem jártak ugyan büntetéssel, de a következetesség miatt a káptalan megrovásban részesítette a házakat. 1388-ban például figyelmeztették a lövöldi perjelt, hogy fizesse meg tartozását a seitzi monostornak.[939] A következő évben vissza kellett adniuk a lechniciek könyveit, de ugyanígy a seitzi monostornak is vissza kell szolgáltatni a *statuta et diurnale domui Sancti Johannis*, ha ezt nem teszik meg, büntetésben fognak részesülni.[940] 1390-ben a szerzetesek anélkül, hogy engedélyt kértek volna a feljebbvalóiktól a monostor elhagyására, részt vettek Erzsébet királyné temetésén.[941] 1495-ben a szepességi házakat emlegették, mivel a szerzetesek saját nyelvükön írtak kérelmeket a káptalannak, nem pedig latinul.[942] 1499-ben egy általános utasítást adott ki a Generális Káptalan, amelyben betiltotta az alkímiát.[943] Hasonló esetekben, mint már említettük, nem büntették meg az egész monostort.

A káptalani gyűléseken egyre gyakrabban kellett foglalkozniuk a hivatalukkal visszaélő perjelekkel. Történtek ugyan kevésbé súlyos esetek is, mint 1390-ben, amikor a lövöldi perjel nem vett részt a tárkányi monostor perjelválasztásán, ám az esetek többségében ennél jóval súlyosabb ügyek történtek. 1395-ben Miklós lechnici perjel el akarta küldeni a monostorból a *procurator*t. A Generális Káptalan ezt azzal büntette, hogy mivel csak rövid ideig bírta hivatalát, ezért Szűz Mária mennybemenetelének ünnepéig nem szabad elhagynia celláját.[944] Miklós *procurator*ból lett a lechnici ház elöljárója, mivel elődjét súlyos mulasztások miatt menesztették. Ennek ellenére nem tanult a hibákból, sőt súlyosbította helyzetét: a Generális Káptalan rendelkezése ellenére a *monachus*ok temetőjében eltemetett egy világit, ezen kívül világiakkal szokott étkezni, nem csak a vendégházban, hanem az ebédlőben is a konvent jelenlétében. Mivel a vizitátor bizonyos jó cselekedeteket is jelentett róla, figyelembe vették idős korát és nem részesült büntetésben.[945] 1401-ben azért büntették meg a perjelt, mert a

---

[938] WAGNER I. 319–332.; BÓNIS–BALOGH 1997. 120. 1082. sz. (= DF 264186.); KEGLEVICH 2010. 34.
[939] AC 100:25/1. 69.; HOGG 1994. 81.
[940] HOGG 2004. 437.; AC 100:25/1. 85.
[941] NÉMETH 1993. 372. A szerző felhívta a figyelmet, hogy nem egyedi esetről van szó, a szerzetesek már korábban is megjelentek engedély nélkül temetésen.
[942] HOGG 2004. 433.; AC 100: 31. 73.
[943] HOGG 2004. 433.
[944] HOGG 2004. 424.; AC 100:25/1. 85.
[945] „Figyelmeztetjük őt, hogy a jövőben ilyen szabályszegésektől komolyan tartózkodjék, különben súlyos büntetésben lesz része. Azt megengedjük neki, hogy azt a szőlőt a határokon kívül, amiről írt a Káptalannak, birtokolhatja. Megbízzuk a vizitátort, hogy rendelkezhet a templomszentelés napjáról, ahogy alkalmas; ez a vizitátor tájékoztatni fogja őt, hogy hogyan járjon el azoknak a templomoknak leveleivel kapcsolatban, amelyekről írt. És fizesse meg a Rend procuratorának díját az említett vizitátornak haladéktalanul, különben büntetést kap.“ AC 100:25/2. 244.

káptalan engedélye nélkül házat építtetett a monostor területén. Azoknak a szerzeteseknek, akik jóváhagyták az építkezést, a földről kellett enniük (nem használhattak asztalt).[946] Mivel a helyzet nem javult és további szabálytalanságok történtek, ezért súlyosabb büntetést kaptak, a Generális Káptalan gyűlése alatt az összes szerzetesnek a földről kellett ennie.[947] 1405-ben a káptalan nagyon csodálkozott, hogy a rendelkezése ellenére egy nemesnek megengedték, hogy házat építsen a monostor falain belül az ebédlő mellé és abban lakjon.[948] Viszont a Generális Káptalan tisztában volt azzal is, milyen pusztítást végeztek a husziták a Szepességben.[949] Elképzelhető, hogy a problémás kapcsolattartás következtében nem értesült időben a káptalan az építkezésekről, de a szerzetesek nem nélkülözhették az új épületeket. Az incidens nem hagyott maradandó nyomot a káptalan és a monostor kapcsolatában, mivel ebben az időben tudomást szerzünk arról, hogy Benedek dunajeci perjelt megbízták egy új alapítás megvizsgálásával. Nem a monostort szerették volna átköltöztetni, pedig az elmúlt időben a támadások során nagy kár érte az épületeket is. Az új fundáció Krakkó mellett történt volna és a dunajeci konvent szerzetesei voltak a legközelebb, ezért bízhatták meg őket ezzel a feladattal. A Generális Káptalan évekig foglalkozott a monostor létrehozásával, de az alapítás nem történt meg.[950] A lövöldi monostor esetében a XVI. században értesülünk a perjelek szabálytalan viselkedéséről. Az 1519. évi feljegyzés szomorú képet mutat: „István úr, ennek a háznak fogadalmasa és egykor perjele, jelentős és nagy összeget elvesztegetett, amiről nem tudott elszámolni akár hanyagság, akár ügyetlenség miatt, ezért azt akarjuk a Rend akaratából, hogy ne térjen vissza fogadalmának házába, hanem maradjon vendég Tárkányban, ahol most van. A jövőben ne tegyék meg a Rendben semmiféle elöljárónak a Tisztelendő Karthauzi Atya vagy a Káptalan kifejezett engedélye nélkül. Ha netán van nála

[946] HOGG 2004.426.
[947] HOGG 2004. 428.
[948] „valamelyik perjel és a konvent néhány éve már hasonló eset miatt szidást és fegyelmit kapott. Most ezért az engedetlenségük és vakmerőségük miatt joggal érdemelnek súlyosabb büntetést. De mivel a perjel még új, a konvent pedig levelében nagyon alázatosan elismerte hibáját, mi is ez alkalommal könnyebben elsiklunk fölötte. Mégis azt akarjuk, hogy amelyik monachus csak beleegyezését adta ehhez, az ebédlőben a földön ülve egyék; és amíg ezt a fegyelmi büntetést végzik, legyenek eltiltva a társalgástól. A perjel pedig, mivel nagyobb része van abban, hogy kormányzása idején azt a házat engedte fölépíteni, és mivel említi az akta, hogy engedetlen volt a vizitátorokkal szemben, mindaddig, míg a többi hibás be nem fejezi a büntetését, ő is a székén kívül maradjon mindenütt a konventben. Ő is, a konvent is igyekezzenek a szent engedelmesség fiai lenni, nem pedig lázadók. Megengedjük a perjelnek, hogy egy alkalommal a Karthaus Urának engedett apostoli tekintéllyel feloldozhatja alattvalóit, őt pedig a helyettese feloldozhatja lelkiismereti fórumon. /ez azt jelenti, hogy jogi ügyben nincs külön felhatalmazása bizonyos jogsértések elengedésére, de a lelkiismeretet gyötrő bűnt feloldozhatja/. A konventet is buzdítjuk az Úrban, hogy amint jogos, alázatosan vessék alá magukat a perjelüknek, ne szennyezzék be lelküket mások hibáival, hanem inkább „hagyják a holtakra, hogy eltemessék hallottaikat" (Mt 8,22); „ha viszont a perjelüket jogtalanul zaklatják, nem kerülik el Isten és a Rend büntetését." HOGG 2004. 428.
[949] HOGG 2004. 429.
[950] BUCHTA 2005. 41. Az alapítás egyik kezdeményezője és intézője a híres lengyel történetíró, Jan Długos volt: WITKOWSKI 2011. 1210–1215.

pénz a lövöldi házból, azt mind adja oda vissza börtönbüntetés terhe alatt".[951] Máté azok közé a perjelek közé tartozott akikről nem maradt fenn egykorú írásos emlék, ám az 1526. évi feljegyzésekben a következőt olvashatjuk: „Mivel értesültünk a vizitátorok és konventtagok – alapos számvizsgálata utáni – tanúskodásából, hogy István és Máté uraknál, akik itteni fogadalmasok és egykori perjelek, jelentős anyagi hiányok merültek föl, amelyekről nem tudtak elszámolni, ezért azt akarjuk, hogy börtönözzék be őket, amíg a tartozást nem rendezik."[952] A következő évben ismét kirívó esetről szerzünk tudomást. Mihály perjelt felmentették hivatalából, helyére Péter szerzetest nevezték ki.[953] A következő évben Mihály volt lövöldi, jelenleg pleterjei perjelt felmentették minden renden belüli tisztsége alól mindaddig, amíg el nem rendezi hivatali ügyeit Lövöldön. 1528-ból tudjuk, hogy a pleterjei háznak rektora van.[954] A Generális Káptalan tudósítása a pleterjei házból: „Mihály úr, itteni vendég, lövöldi fogadalmas és egykor ottani perjel, mivel lázadozott a Rend ellen, és elrejtette a Generális Káptalan aktáját, és nem megfelelően számolt el a kapott jutalmakról perjelsége idején, ezért alkalmatlan legyen minden rendi hivatalra, amíg csak a bevételekről és kiadásokról megfelelően el nem számol a lövöldi konventnek."[955] Csak a következő évben nevezték ki a rektort perjelnek, ám a vizsgálatról is készültek feljegyzések.[956]

Az egyes szerzetesekről csak kirívó esetekben szerzünk tudomást a káptalani feljegyzésekből. Az 1391. évi jegyzőkönyvekben a lövöldi ház esetében szerepel egy bizonyos László, akit *silencium*ra utasítottak. Megtiltották neki, hogy más házba menjen, inkább legyen csendben, a saját üdvösségén dolgozzon, mert már idős és közeleg a halál. Hasonló figyelmeztetést kapott Máté is, akinek megparancsolták, hogy ne írjon a Generális

[951] AC 100:22/1. 77.
[952] AC 100:23/1. 29.
[953] AC 100:23/1. 56.
[954] AC 100:23/1. 85
[955] AC 100:23/1. 117.
[956] „úgy rendelkezünk, hogy a tartomány rendes vizitátorai, magukhoz véve a tárkányi vikáriust vizitálják magát a házat [Lövöldöt] a Generális Káptalan teljes tekintélyével. Mindent a legtüzetesebben vizsgáljanak meg, és amit csak találnak, foglalják írásba, zárják le és erősítsék meg pecsétjükkel, és a legközelebbi Káptalanra maga a tartományi vizitátor hozza el, hogy maga a Káptalan kellően tájékozva mindenkinek igazságot tudjon szolgáltatni. És mivel már sok év óta ugyanannak a háznak több perjele az ideig való dolgoknak rossz kezelésében lett ismertté, rájuk bizonyították, fölmentették őket, kötelességükké tesszük, hogy ezen vizitáció során a nevezett ház [Lövöld] perjelétől a kormányzásáról a legteljesebb elszámolást követeljék és kapják meg, és ezt az előzőkkel együtt lezárva ugyancsak hozza el a vizitátor. Azt is akarjuk, hogy minden monachust és konverzust, akit ebből a házból kiküldtek, a perjelek, ahol vendégként tartózkodnak, még két konventbeli szeniorral hittel és felesküdve, kérdezzenek ki Lövöld állapotáról, és ezek vallomásait a nevezett perjelek a szeniorokkal foglalják írásba, írják alá, a konvent pecsétjével zárják le, és a mi Geneneráli Káptalanunkhoz a vizitátorral küldjék el." AC 100:23/1. 116–117.; HOGG 1994. 132.

Káptalannak.[957] 1392-ben engedélyezték a monostornak, hogy Hosszú János és Detre urakat befogadják sekrestyésnek.[958]

A karthauziak teljesítették a jogi előírásokat,[959] de főleg egyházi elöljárók kéréseinek igyekeztek eleget tenni,[960] bár nem történt sok ilyen eset. IX. Bonifác pápa 1398. október 1-jén elrendelte, hogy az aquileiai pátriárka a bécsi skót apát mellett a lövöldi perjel jelenlétében iktassa be György boszniai püspököt a zalavári bencés apátság javaiba.[961] 1400. november 12-én IX. Bonifác pápa a csornai premontrei prépostság javainak és jogainak védnökéül a győri püspököt, a pilisi ciszterci apátot és a lövöldi perjelt nevezte meg.[962] Ugyanezen év elején, január 11-én a pápa János fia, Váraljai *Grooz* András esztergomi egyházmegyei papnak adta azt a szepesi kanonokságot, amelyet Henrik fia, Mihály birtokolt, aki a belépett a lövöldi karthauzi monostorba.[963] XXIII. János pápa pontifikátusa alatt a karthauzi rend monostorai is alapos kivizsgáláson estek át: 1410. augusztus 1-jén a pápa megbízta Branda piacenzai püspököt, pápai referendariust azzal, hogy, mivel Magyarországon sürgősen szükséges az egyházak, monostorok, kórházak megreformálása, és mert Zsigmond király Pipo temesi ispán követe útján kérte, hogy bízzon meg valakit ezzel a feladattal, ezért őt kinevezi a rend megújítójává. Feladata lesz többek között felkeresni valamennyi egyházat, monostort, kórházat, konventet és káptalant, továbbá megvizsgálni, büntetéseket kimérni, az alapítványokat és birtokjogokat számba venni, viszályokban intézkedni, javakat visszaszerezni, akkor is, ha arról lemondtak, akár Zsigmond király és más világi hatóságok karhatalmát is igénybe véve.[964] A püspök tevékenységéről a néma barátok körében nem találunk feljegyzéseket. Feltételezhetjük, hogy nem talált kivetnivalót a remeték birtokain. (Vagy meg sem történt a vizitáció!) Alig egy évvel később, 1411. október 12-én a pápa ismét megkereste követét. Ekkor Branda legátust a Zsigmond király fennhatósága alá tartozó országokba küldte, hogy felszámolja az egyházszakadás és a háborúk káros következményeit.

---

[957] AC 100:25/1. 119–120.
[958] AC 100:25/1. 134.
[959] Másodlagos forrásból, de tudunk arról, hogy az esztergomi érsek és a lövöldi perjel a korábbi királyok jóvoltából felmentést kaptak a bírói eskü letétele alól, helyettük a tisztviselőik tehették le azt. Az 1550-es pozsonyi országgyűlésen merült fel ez a kérdés, lásd. NÉMETH 1993. 373.
[960] Az elvonult, szemlélődő életet pártoló karthauzi perjelek azonban nemcsak akkor hagyták el cellájuk magányát, amikor a Generális Káptalanra, vagy pápai kérésnek tettek eleget, hanem egyéb esetekben is: így például 1410-ben a veszprémi káptalan fogott bírája Tamás perjel volt: NÉMETH 1993. 372.
[961] MONVAT I/4. 83. (kiv.); MREV II. 311. 390. sz. (kiv.); PRT VII. 538. (kiv.); ZSO I. 5507. sz.; PRT VII. 91–92.; NÉMETH 1993. 372.
[962] BÉKEFI 1891. I. 391. 105. sz.; ZSO II/1. 620. sz.
[963] MONVAT I/4. 164. 210. sz. (kiv.); ZSO II/1. 17. sz.
[964] ZSO II/2. 7802. sz.

Feladata sikeres teljesítésének érdekében egyházi cenzúrával sújthatta az ellenállókat, akár bencések, akár karthauziak, stb.[965]

VI. 1. Szerzetesek befogadása a karthauziakhoz

A Generális Káptalan előírásai szerint a rendbe csak szigorú feltételek teljesítése mellett lehetett felvételt nyerni. A jelöltnek legalább 20 évesnek kellett lennie, de a zord körülmények miatt egy év próbaidőnek vetették alá. Előtte viszont meg kellett fogadnia, hogy ha elviselhetetlennek minősül számára ez az élet, abban az esetben sem térhet vissza a világi életbe, hanem egy kevésbé szigorú szerzetesi közösségben tölti le életét.[966] A próbaidő után a szerzeteseknek is ki kellett mondaniuk a jelölt alkalmasságát a karthauzi életre.[967]

A karthauzi szerzetesek bármennyire is pártolták az izolációt, elzárták magukat a külvilág dolgaitól, óhatatlanul híre ment a barátok életvitelének. Mivel a lelki javakat tartották szem előtt, napirendjük és szokásaik vonzották a más szerzetbeli testvéreket is. A szepességi karthauziaknak szoros kapcsolatuk volt a savnyiki ciszterciekkel, de ez nem a szerzetesek vándorlásában nyilvánult meg, hanem a földrajzi közelség, valamint a későbbi időkben a túlélés ösztönözte a két intézményt egymás megsegítésére. Ez a kapcsolat össze sem hasonlítható a pálosokkal kialakított viszonnyal. Értelemszerűen a konfliktus a királyság központi elhelyezkedésű területén alakult ki: Lövöldöt a legmagyarabb monostorként szokták emlegetni, mivel a pálosok közül sokan karthauzi szerzetesnek álltak.[968] A Veszprém megyei monostor alapításának idejében az uralkodó intenzíven foglalkozott a remeték kérdésével. Tristán, a pálosok generálisa amiatt panaszkodott, hogy a renden belül a fegyelem megromlott. A sikertelen próbálkozások után dönthetett úgy a király, hogy a szigorúbb

---

[965] DF 291427.; ZsO III. 3184. sz.

[966] CONSUETUDINES Cap. XXII. XXIII. XXIV. XXV.; DEDEK 1889. 60.

[967] A rendbe való belépés menete napjainkban is hasonló keretek között történik. Ha valaki hivatást érez a karthauzi életre, írásban fordulhat az újoncmesterhez, aki megállapodik vele egy esetleges látogatásról, majd egy a szerzetesi keretek között eltöltött hosszabb próbaidőről. Ha úgy dönt, hogy be akar lépni, a befogadását illetően az újoncmester és a perjel határoz. A belépés után néhány nappal megkapja a jelöltek fekete palástját és sapkáját, melyet a közös liturgikus gyakorlatok alkalmával hord. A jelöltidő legalább három hónap és nem több, mint egy év. Azután, ha szándékában kitart, a káptalanon kéri, hogy fogadják be őt „próbaidőre szerzetesi ruhában, mint mindenki legalázatosabb szolgáját". Ekkor a konvent titkos szavazással határoz a befogadásáról, de a végső döntés a perjel kezében van. A kérés és szavazás megismétlődik a szerzetesi beavatás minden további fokán. A noviciátus alatt, mely két évig tart, az újonc fehér szerzetesi tunikát és rövidebb novíciusi kukullát visel, mely fölött a közös gyakorlatokon továbbra is hordja a fekete palástot. Bár az örökfogadalomig megőrzi a saját vagyona fölötti tulajdonjogot, a cellában nincs semmi sajátja, hogy követni tudja a szegény Krisztust. A *barátoknak* a noviciátus első évének vége felé dönteniük kell a *konverzusok* és a *donátusok* életformája között. Az *atya*-novíciusok számára pedig a második évben megkezdődnek a teológiai tanulmányok, melyek a monostoron belül, sajátos körülményeinkhez alkalmazkodva folynak. Bővebben: http://www.kartuzija-pleterje.si/mad/vstop.html

[968] Említi MÁLYUSZ 2007. 238. Továbbá: KOROKNAI 1960. 26.; DEDEK 1889. 143.

szabályzattal rendelkező karthauzi rend monostorának alapításával próbálja megerősíteni a hazai remeték életvitelét. A szigort hiányoló pálosok tömegesen keresték fel az új létesítményt. Az alapítás nem azt eredményezte, hogy a pálosok saját házaikban zárkóztak fel lelkiekben a karthauziakhoz: Lövöld alapítása olyannyira megrendítette a rendet, hogy Tristán szentlászlói és András nosztrai perjelek az esztergomi érsekhez fordultak attól tartva, hogy a karthauzi monostor veszélyezteti a pálosok fennmaradását. Ekkor Tamás érsek megtiltotta a néma barátoknak, hogy a jövőben pálos szerzeteseket fogadjanak maguk közé.[969] Minden bizonnyal nem csak a Magyar Királyságot érintő jelenségről lehetett szó, mivel az 1392. évi karthauzi Generális Káptalan is elrendelte, hogy nem fogadhatják be maguk közé más remete rendek tagjait.[970] A szigorú életmódon kívül a különböző rendű szerzetesek számára vonzóak lehettek a karthauziak kiváltságai is,[971] valamint a monostorok arra való törekvése, hogy az önálló gazdálkodás megteremtésével ne kelljen az adományozók kegyétől függeniük. 1393-ban Ethei György rendfőnök elérte IX. Bonifác pápánál, hogy a pálosok is részesüljenek a karthauziak kiváltságaiban.[972] 1400. május 30-án a veszprémi káptalan előtt megjelent János *monachus* számvevő (*dispensator*), aki Péter lövöldi perjel és a konvent nevében kérte, hogy írják át IX. Bonifác pápa 1391. március 16-án kiadott bulláját a karthauziak kiváltságairól.[973] 1402. május 28-án a budai káptalan a budaszentlőrinci pálosok kérésére átírja a veszprémi káptalan 1400. május 30-i oklevelét a karthauzi szerzetesek kiváltságairól.[974] 1417. december 28-án V. Márton megerősítette IX. Bonifác pápának a pálosoknak adott kiváltságait, amelyben ugyanazokat a szabadságokat és privilégiumokat élvezhetik, amelyeket a karthauzi rend mindenkori perjelei, szerzetesei és monostorai kaptak az apostoli széktől.[975] Ám még ennek ellenére is érezhető volt a feszültség, ám a Szentszék kompromisszumos megoldást talált a remeték gondjaira: 1436-ban IV. Jenő pápa rendelete szerint a pálos fogadalmat tett

---

969 NÉMETH 1993. 371.; GYÖNGYÖSI 1988. 74.; HOGG 1994. 80.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 38. 70. 86.; WITKOWSKI 2011. 699.

970 HOGG 1994. 80.; AC 100:25/1. 134.

971 A rendi előírások betartásának könnyítését kívánta elősegíteni IX. Bonifác pápa is: az 1391. március 16-án kelt bullájában megerősítette a karthauzi rend szabályait és kiváltságait, valamint kivette őket valamennyi pátriárka, érsek, illetve bíró hatásköre alól, és a római Szentszék joghatósága alá helyezte a rendet: MONVAT I/3. 143.; HML 2008. 283. sz.; ZSO I. 1932.; MÁLYUSZ 1926. 134. 10. sz. (= eredetije nem ismert, DF 34677.; veszprémi káptalan, 1400. V. 30.); DF 209982. (veszprémi káptalan, 1424. VI. 11.); DL 25850. (budai káptalan, 1402. V. 28.).

972 GYÖNGYÖSI 1988. 80–83.; NÉMETH 1993. 371.

973 ZSO II/1. 305. sz.; HML 2008. 316.; MÁLYUSZ 1926. 135. 12. (= átírásból ismert: DF 209982., veszprémi káptalan, 1424. VI. 11.; DL 25850., zágrábi káptalan, 18. sz.; DF 34677., budai káptalan, 1402. V. 28.)

974 ZSO II/1. 1670. sz.; MÁLYUSZ 1926. 135. 13. sz. (= átírásból ismert: DL 34677., zágrábi káptalan, 1437. VII. 12.; DL 25850., zágrábi káptalan, 18. sz.).

975 MÁLYUSZ 1926. 137. 18. sz.; LUKCSICS I. 50. 21. sz.; ZSO V. 1290. sz. (= átírásból ismert: DL 34677., budai káptalan, 1426. VIII. 1.; DF 286489. fol 71b., 1522.).

szerzeteseket nem lehet felvenni semmilyen más rendbe, ez alól csak a szigorúbb életű karthauziak voltak a kivételek.[976]

A fennmaradt forrásoknak köszönhetően konkrét adatokkal is rendelkezünk egy-egy más rendű szerzetes esetéről. Ezekből a feljegyzésekből is jól kivehető, hogy a karthauzi életforma főleg a pálosok és a ciszterciek számára volt vonzó. A Generális Káptalan 1392. évi tiltása előtti évből az aktákból értesülünk két szerzetes befogadásáról a lövöldi monostorba. Miklós előtte ciszterci rendi szerzetes volt. Az 1391. évi Generális Káptalan döntése szerint a monostor vizitátorainak jelenlétében kellet megtörténnie a szerzetesi habilitációjának, vagyis alkalmassá kellett őt tenni a karthauzi életre.[977] Miklós valószínűleg nehezen szokta meg a szigort, mivel 1398-ban figyelmeztették őt, hogy többé ne zavarja a káptalant és a perjelét sem, ellenkező esetben megbízzák a ház elöljáróját, hogy amíg nem javul meg, zárják őt börtönbe.[978] Egy másik Miklós nevű szerzetes korábban pálos remete volt és 1391-ben szintén a vizitátor jelenlétében kellett megtörténnie habilitációjának.[979] A következő évben már pontosították rendjét, valamint megtudjuk, hogy befogadták őt maguk közé.[980]

A rend szokásait vizsgálhatjuk olyan esetekben is, amikor a világi egyház kötelékében álló személyt vettek fel maguk közé, illetve utasították el. Guncsík Albert poznański klerikus kérvényéből értesülünk egy esetről, melyet V. Márton pápa kúriájának címzett. A klerikus még alacsonyabb szentsége idején házasságot kötött egy meg nem nevezett nővel, akiről utólag derült ki, hogy korábban már más férfi felesége volt. Ráadásul nem sokkal ezután pappá szentelték, még a felesége életében. A kúria felmentette bűne alól a klerikust azzal a feltétellel, hogy feleségét elhagyja és ő maga vezeklésképpen egy karthauzi monostorba vonul vissza. Az iratot megkapta András poznański püspök is, aki kérte a menedékszirtieket, hogy fogadják maguk közé a klerikust. A konvent ez ellen tiltakozott és megvádolta a püspököt, hogy Wykliffe tanainak áldozatává vált, ami az országban állítólag ismert tény volt. Egy ilyen püspöktől nem fogadták el a bűnös személy felmentését. Albert ezért ismét kérte a kúriát, hogy valamelyik római monostorba vonulhasson vissza és ott vizsgálják meg hite valódiságát.[981] 1520-ban viszont saját elhatározásukból döntöttek egy nem laikus személy felvételéről. Ekkor András perjel és a konvent a laikus testvérek sorába fogadta Rockenfinger Tóbiás besztercebányai polgárt feleségével Ágnessel és azok gyermekeivel együtt, Györggyel,

---

[976] GYÖNGYÖSI 1988. 103–105.
[977] AC 100:25/1. 119.
[978] AC 100:25/2. 226.
[979] AC 100:25/1. 119.
[980] AC 100:25/1. 134.
[981] BULLARIUM POLONIAE IV. 168–169.; RÁBIK 2007. 12–13. (= Archivio Segreto Vaticano, I Registri delle Suppliche, lib. 154, fol. 279r–279v.).

Akáccal, Annával, Margarétával, Zsófiával, Erzsébettel és Borbálával. Az oklevél érdekessége, hogy megtalálható rajta a konvent felfüggesztett pecsétje.[982] Bizonyságot kapunk arról is, hogy a hazai karthauzi monostorok körül is kialakulhattak laikus közösségek. A sok támadást megért szerzetesek segítségére siető és nekik alamizsnát szolgáltató nemesek mellett úgy tűnik, hogy mások is támogatták a monostort.[983] A rend szabályzata tiltotta, hogy a család részt vegyen a szerzetesek életében, a karthauziak csak az imáikba foglalták bele a besztercebányai polgárokat. Elkötelezték magukat arra is, hogy valamelyikük halála esetén gyászmisét mondanak Menedékszirten. Bár az oklevél nem említi Tóbiás kötelezettségeit, feltehetőleg pénzadománnyal támogatta a monostort.[984] Mintegy száz évvel korábban hasonló eset történt a dunajeci monostorban is. A ház adományozói között találkozuk először Waltdorff Pál nevű krakkói polgárral, aki jelentős birtokokkal rendelkezett. Ezek közé tartozott Richwald is a Szepességben, amelyet a kereskedelmi útvonal mentén sikerült megvásárolnia.[985] 1403-ban a családtagjaival együtt a faluban lévő birtokának egy részét Miklós perjelnek és a szerzeteseknek adományozta.[986] Pált valószínűleg megviselte a kereskedői élet mozgalmassága. Útjai során gyakran meglátogathatta a dunajeci monostort, mígnem a XV. század elején bejelentette családjának, hogy szeretne visszavonulni és a remeték közt élni. Valódi szándékát bizonyítva a szerzeteseknek ajándékozta egész richwaldi birtokát.[987] Nem sokkal ezután Miklós perjel beszámolt Zsigmond királynak az adományról, aki utasította a szepesi káptalant, hogy vezessék be a konventet a birtokba;[988] erre 1404. február 4-én került sor.[989] Az 1409. május 17-én kelt oklevélből megtudjuk, hogy Pál ekkor már a dunajeci konvent *conversus*aként jelent meg János krakkói vikárius előtt. Beszámolt arról, hogy már korábban a szerzeteseknek adományozta egyik birtokát, amihez beleegyezésüket adták gyermekei is.[990]

Történt olyan eset is, amikor a káptalan azzal kapcsolatban adott tanácsokat a lechnici szerzeteseknek, hogyan vegyék fel tagjaik közé Miklóst, aki házas volt. Arról is meg kellett győződniük, hogy magas életkora ellenére képes lesz-e nélkülözni a kényelmet.[991] 1391-ben

---

982 Štátny okresný archív v Banskej Bystrici, fond Mesto Banská Bystrica, Fasc. 80, No. 1.; RÁBIK 2001a. 10.
983 RÁBIK 2001A. 11.
984 Rockenfinger Tóbiás befolyásos besztercebányai polgárról, bíróról bővebben: RÁBIK 2001A. 12.
985 Waldorff Pál krakkó polgár családjáról: DEDEK 1889. 155–156.
986 ZsO II/1. 2209. sz. (= DL 39980.).
987 ZsO II/1. 2383. sz. (= DL 39981.; DL 39982.).
988 ZsO II/1. 2938. sz. (= átírásból ismert: DL 39983., szepesi káptalan, 1404. II. 4.; DL 39984., szepesi káptalan, 1404. II. 4.).
989 ZsO II/1. 2965. sz. (= DL 39984.; DL 39983.).
990 WAGNER I. 421–422.; FEJÉR X/4. 772–775. (helytelenül, mindkettő 1409. május 10-i dátummal); ZsO II/2. 6782. sz. (= DL 39986.).
991 HOGG 2004. 423.

megtudjuk, hogy Miklóst felvették a *conversus*ok közé, de a szerzetesek még nem kapták vissza a könyveiket. Ebből is látszik, hogy az aktákban nem tematikusan osztották fel a tárgyalt eseményeket, hanem az egyes házakra vonatkozó információkat egy helyen jegyeztek le.

A külföldi szerzetesek jelenléte a Magyar Királyságban nem meglepő, mivel a kereszténység felvétele óta tartózkodtak hazánkban különböző rendbéli személyek. Arról viszont kevés információval rendelkezünk, hány magyar szerzetes vetette meg lábát külföldön, kiváltképp a karthauziaknál. A lengyelországi Legnica házában a XV. század során találkozhatunk egy Egerből való szerzetessel, aki a Bernát nevet vette fel. Azt is tudjuk róla, hogy az 1450-es években még Egri Jánosként a bécsi egyetem diákja volt, majd 1465-ben lépett be a legnicai házba.[992] Egri Bernát magát németnek vallotta, irodalmi tevékenységével hívta fel magára a figyelmet. Az ő nevéhez fűződik a legnicai monostor első nyomtatásban megjelent könyve,[993] amit a lengyel szakirodalom Legnicai Bernát műveként tart számon.[994] Stanisław Jujeczka a sziléziai karthauzi házakat vizsgálva arra jutott, hogy a monostorokba belépő férfiak nagy többsége polgári származású volt. Következtetésével arra kívánt utalni, hogy a tehetősebb származású ifjak számára nem volt vonzó a remete életmód, a leggazdagabb családokkal a mecénások között találkozhatunk. Ennek ellenére nem volt példa nélküli, hogy nemesek (*prebendáriusok*) is beléptek a rendbe, ezzel egyidőben pedig kisebb-nagyobb adományokhoz juttatták a házakat. Viszont olyan esettel is találkozhatunk, hogy valaki akarata ellenére került a karthauziakhoz. 1504-ben Wilde Miklós wroclawi kanonoknak püspöke utasítására büntetésből egy évet kellett töltenie a legnicai házban[995]

VI. 2. A szerzetesek és a patrónusok kapcsolata

A konventeknek nemcsak az uralkodókkal volt jó kapcsolata, hisz jóformán a mindennapi megélhetésük függött a patrónusok adományaitól. Mivel a rend előírásai szerint a szerzetesek fő feladata az imádkozás volt, nem voltak nyitottak arra, hogy az adományozók szakrális központjává váljanak, így a világi uraktól származó juttatások elenyészőek voltak. Ennek ellenére akadtak tisztelőik a tehetősebb lakosok között. Nagy segítséget jelentett a menedékszirti építkezések során a monostor legnagyobb támogatója, Szapolyai Hedvig.[996]

[992] JUJECZKA 2004. 88.
[993] JUJECZKA 2004. 92.
[994] WITKOWSKI 2004. 47.
[995] JUJECZKA 2004. 90.
[996] DEDEK 1889. 183.; PAJDUŠÁK 1924. 26.; SROKA 2008. 108–109.

Férje, Szapolyai István nádor halála után nagylelkű adományokat tett nemcsak a rend monostorainak, hanem más egyházi intézményeknek is. A nádor még munkája során gyakran került kapcsolatba a lövöldi szerzetesekkel. Megkedvelhette a rendet, hiszen 1499. szeptember 1-jén pápai várában kelt végrendeletét a Szent Mihály egyház tagjával, Mihály atyával fogalmaztatta meg.[997] A nádor testamentumában több egyházi intézményt is megajándékozott.[998] A kor vallásosságát figyelembe véve ez nem volt rendhagyó cselekedet: Fedeles Tamás a későközépkori misealapítványokról szóló tanulmányában árnyalta Pásztor Lajos ez idáig uralkodó negatív képét Szapolyai végrendeletéről, illetve a nádor vallásosságáról. Pásztor ugyanis úgy vélte, hogy a főúr bőkezű kegyes adományának a célja a gazdagságával való hivalkodás volt. Fedeles cáfolta azt a nézetet, miszerint Szapolyai István anyagi lehetőségeit fitogtatva szerette volna megvásárolni lelki nyugalmát. Ezt mutatják a család további adományai is, a tokaji pálos kolostor alapítása, a rend támogatása, valamint jelen dolgozat szempontjából az a tény is, hogy három magyarországi karthauzi monostor jótevői voltak.[999] Mindezek ellenére az ismert források fényében nem található ésszerű magyarázat arra, miért alakult ki ilyen jelentős kötődés a család és a rend között. Talán a középkori oklevelek nagymértékű pusztulásának következménye, hogy a két felet összekötő első ismert forrás csak 1496-ból származik: II. Ulászló király figyelmeztette Szapolyai István nádort és a kassai harmincad szedését intéző officiálisait, hogy a Szent Antal-völgyi karthauziak minden évben jogosultak a kassai harmincadosoktól két rőf lengyel fehér posztóra és egy hordó heringre.[1000] A nádor egyetlen ismert jótéteménye a rend felé csak említés formájában maradt fenn, mikor Hedvig megerősítette elhunyt férje miseadományát.[1001] A lengyel Piast dinasztiából származó Hedvig, hasonlóan női sorstársaihoz a korban, húsz éves özvegysége alatt tudott igazán érvényesülni. Nagy figyelmet szentelt a menedékszirti és a dunajeci karthauziaknak.[1002] A Generális Káptalantól engedélyt szerzett arra, hogy udvarhölgyeivel együtt beléphessen a klauzúrába, vagyis a kerengőbe, ahonnan a szerzetesek cellái nyíltak.[1003] Hedvig tevékenysége időben közel állt a menedékszirti krónika szerzőjéhez, így nem csodálkozhatunk azon, hogy részletesen ír a XVI. század elején történt eseményekről. 1506-ban nagy pompával vonult be a menedékszirti monostorba, látogatása emlékére két új cellát építtetett, valamint egy kápolnát is, amelyet ellátott két oltárral, képekkel és ruhákkal. A

[997] WAGNER III. 149.; NÉMETH 1993. 372.; SZAPOLYAI OKL. 288.
[998] NEUMANN 2014. 393.
[999] PÁSZTOR 2000. 75–93.; FEDELES 2014A. 451–452.; FEDELES 2014B. 57.
[1000] DL 20203.
[1001] WAGNER I. 428–429.; SZAPOLYAI OKL. 342. sz.
[1002] PIRHALLA 1899. 123.
[1003] SROKA 2008. 109.; GYULAI 2009. 17.; KUCHARSKÁ 2011. 110. A helyi hagyomány szerint, mivel nők nem léphettek át a monostor kapuján, Hedviget egyszerűen átdobták a kerítésen.

templom főoltárának képét is Hedvig rendelte meg. A szerzetesek szükségleteire a Szepes megyei Sümeg határában egy halastavat ásatott, valamint szőlővel is gazdagította a karthauziakat. Ezek az adományok oly mértékűek voltak, hogy a menedékszirti krónikás egyenesen a monostor anyjának és alapítójának nevezte őt.[1004] Ezen felül 1509. április 29-én Hedvig és fiai, Szapolyai János és testvére, György szepesi örökös ispán, felmentették a menedékszirti karthauziakat a Szepes megyei Sümeg birtok határában lévő malmuk és rétjük után járó földesúri adó fizetése alól, ami évente 239 dénárt jelentett.[1005] A következő perjelek újabb építkezésekbe foghattak, egy kápolnát és ispotályt is emelhettek a falakon kívül.[1006] A karthauziak legnagyobb jótevője, Hedvig tescheni hercegnő, a dunajeci monostort is támogatta. A két szepességi konvent előnyt élvezett kegyeiben, mivel a Szapolyai birtokok központjához közel terültek el. Feltételezhető, hogy még oltárt is alapított a Szent Antal-völgyi szerzetesek templomában.[1007] Hedvig 1507. szeptember 18-án a lechniciek bényei, *Gotki* nevű szőlőjét örökre felmentette a borkilenced és más földesúri adók fizetése alól.[1008] Mindezekért cserébe kegyben részesült a hercegnő a rend részéről. A Generális Káptalan felvette őt azok névsorába, akiket a rendtagok imáikba foglalnak cselekedeteikért.[1009] Nem tudjuk pontosan megállapítani, mikortól imádkoztak Szapolyai Hedvigért: az első bejegyzés az 1504. évből való, tehát egy évvel korábbi a kegy, viszont az említett év előtti káptalani feljegyzések ma már nem ismertek. Az utolsó bejegyzés az 1522. évi jegyzőkönyvből származik, amikor haláláról tudósítanak a karthauziak.[1010] Személye fontos volt a szerzetesek számára, a rend jótevője április 2-án elhunyt, mely nap bekerült a karthauzi nekrológiumba.[1011] 1521-ben a trencséni várban elhunyt hercegnő temetési ceremóniájáról a lőcsei Sperfogel-krónika is megemlékezett. Testét Szapolyai István mellé temették a szepesi káptalanban.[1012] Példás életútját követte lánya Borbála is, aki a lengyel Zsigmond király feleségeként, 1512-től szerepelt a rend mecénásai között, de nem feledkezhetünk meg Sándorról sem, az uralkodó öccséről.[1013] A hazai forrásadottságok között egyedinek mondható Hedvig kapcsolata a renddel, ám mecénási tevékenysége nem példa nélküli a Lengyel

---

[1004] WAGNER II. 79. Hedvig látogatásának leírása fennmaradt Hain Gáspár krónikájában is. HAIN 1910. 85–92.; KUCHARSKÁ 2008. 113.; GYULAI 2009. 48.
[1005] SZAPOLYAI OKL. 342. sz. (= újkori másolatai: DL 21913.; DL 25083.).
[1006] DEDEK 1889. 185. Az egyes perjelek tevékenységét a menedékszirti krónikával foglalkozó fejezetben részletezzük.
[1007] A gótikus oltárfestmény a lengyelországi Somowce templomában található és feltűnő hasonlóságot mutat a szepesi káptalan oltáraival. KUCHÁRSKA 2006. 250.
[1008] SZAPOLYAI OKL. 291. 332. sz. (= átírásból ismert: DL 21762., szepesi káptalan, 1518. II. 24.)
[1009] Hedvig tevékenységével részletesebben foglalkozunk a menedékszirti krónikát tárgyaló fejezetben.
[1010] AC 100:22/2. 65.; KUCHARSKÁ 2011. 111.
[1011] AC 100:22/2. 65.
[1012] WAGNER I. 428.; SROKA 2008. 109.; KUCHARSKÁ 2008. 117.; FEDELES 2014B. 56–57. 72.
[1013] KUCHÁRSKA 2006. 247–248.

Királyságban.[1014] A vallásosságot a családban tanult minták határozták meg, melyek annak társadalmi státusához igazodtak.[1015] Sőt egyenesen a család kapcsolata a karthauziakkal sem elhanyagolható tényező. A Piastok alapították meg 1423-ban Sziléziában a legnicai monostort (*Domus Passionis Christi*), méghozzá Alsó-Szilézia ura, II. Piast Lajos herceg.[1016] A háznak nem maradt fenn egyetlen nekrológuma sem, így sajnos nem lehet nyomon követni a jótevők pontosabb névsorát. Azt viszont tudni lehet, hogy a család több tagját a monostorban temették el, tehát ez a ház a mauzóleum szerepét töltötte. Hasonlóan a Dijon melleti monostorhoz, ahol Bátor Fülöpöt és más burgundiai hercegeket temettek el, a sziléziai remeteségben helyezték végső nyugalomba II. Lajos herceget, nagynénjét Malgorzsatát, Bajor Albert feleségét, valamint ugyan ezt a nevet viselő lányát is. A legnicai monostorban a Piast család legalább kilencven tagját temették el. Az első az alapító kiskorú lánya, Erzsébet volt. Még ebben az évben Lajos és felesége, Brandenburgi Erzsébet megírták végrendeletüket, amelyben azt kérték, hogy őket is a karthauziakhoz temessék el. Teljesítették az akaratukat, sőt másik lányukat, Hedviget is ott helyezték végső nyugalomba.[1017] Meg kell jegyezni, hogy a lengyel szakirodalom sem kérdőjelezi meg a korabeli devóció jelentőségét, valamint a tehetősebb családok kapcsolatát az egyházi intézményekkel.[1018] Ennek ellére a Lengyel Királyságban a kevésbé népszerű szerzeteseket, mint amilyenek a karthauziak voltak, nagyobb támogatásban részesítették, mint a Magyar Királyság területén. Ez jól megfigyelhető a Piastok esetében is, akik saját mauzóleumukat is a néma barátoknál hozták létre – pedig a család korábban már alapított bencés, domonkos és ciszterci apátságokat is Sziléziában. Szapolyai István nádor özvegye, Hedvig tescheni hercegnő a családi hagyományt folytatva támogatta a szepességi karthauziakat. Családi mauzóleum létrehozása karthauzi monostorban nem volt szokatlan Franciaországban sem. A Valois család által 1325-ben alapított Bourgfontaine királyi alapításnak számít, mivel a fundációt az alapító Károly fia, a királlyá koronázott VI. Fülöp fejezte be – a család több tagját, illetve testrészét temették el a néma barátok otthonában: Fülöp király szíve Bourgfontaineben nyugszik.[1019]

A segedelemvölgyi monostor esetében nem maradtak fenn források a jótevőkről, ám analógiák segítségével megállapíthatjuk, hogy ezt a házat sem hanyagolták el. A karthauzi telep legnagyobb támogatója az egri püspökség volt. Németh Péter a monostor XX. században

[1014] WITKOWSKI 2011. 1050–1051.
[1015] FEDELES 2014B. 55.
[1016] WITKOWSKI 2004. 27.
[1017] JUJECZKA 2003. 84. A legnicai monostorban eltemetett Piastok és Jagellók sorát lásd: JUJECZKA 2003. 110–111.
[1018] JUJECZKA 2008. 167.
[1019] BONDE–MAINES 2013. 77.; VAN DIJK 2016a. 8.

fellelt, majd az egri kőtárban elhelyezett maradványai alapján arra következtetett, hogy a tárkányi ház két nagyobb volumenű felújításon esett át. A második átépítésre a XV. század legvégén került sor.[1020] A szerző a Mátyás király uralkodása idejében végrehajtott építkezések vizsgálata során analógiaként a szepességi és a lövöldi házak régészeti eredményeit használta: nemcsak a kőfaragványokat vette figyelembe, hanem a korabeli írásos adatokat is segítségül hívta.[1021] A menedékszirti építkezés András perjel, egykori tárkányi szerzetes hivatalba lépésével kezdődött, tehát 1491-től folytak a munkálatok. Azépítkezések Hedvig hercegnő életében érték el virágkorukat. Lechnicen a refektórium freskóján található 1520. évszám jelzi a munkálatok lezárását,[1022] Lövöldön pedig a faragványokon kívül Mátyás király látogatásáról tett feljegyzés, illetve adomány emléke szolgál támpontként. A tárkányi építkezéseket Németh Péter a Generális Káptalan feljegyzéseiben szereplő adatokkal pontosította. Ebben az időszakban az aktákban felbukkant a ház négy jótevőjének neve: Beckensloer János salzburgi érsek, korábbi egri püspök (1489-ben), Nagylucsei Orbán egri püspök (1493-ban emlékeztek meg haláláról),[1023] Marcali Benedek nikápolyi püspök (1495)[1024] és Családi Miklós egri éneklőkanonok (1499-ben szintén a haláláról emlékeztek meg).[1025] Az építkezések befejezéséről a szerzőnek sem sikerült közelebbi adatot találni.

A lövöldi házzal kapcsolatban is egyértelműen kijelenthető, hogy egy-két magánszemély általi adományon túl a monostor a legtöbb és legnagyobb adományt a királyi család tagjaitól nyerte el. Leszámítva ugyanis néhány végrendeletileg adományozott birtokrészt, misék mondására tett pénzbeli felajánlást – mint például 1402. január 2-án, amikor a budai káptalan előtt Asszonyfalvi Domokos bán fia, Miklós mester özvegye Anna a végrendeletében többek között a lövöldi szerzeteseket is megajándékozta egy óbudai, kőből és fából készült épülettel, valamint hat lóval[1026] –, azt kell megállapítanunk, hogy nem találkozunk egyéb nagyobb jótéteménnyel.[1027] Ismeretes, hogy a barátok Pápán birtokoltak egy házat, amelyről 1520-ból azt is tudjuk, hogy Szapolyai Jánosnak köszönhetően tehermentes volt, de meg kell jegyezni, hogy azt nem adományként kapták, hanem maguk vásárolták.[1028] A lövöldiek pápai házával

[1020] NÉMETH 1967. 78.
[1021] Az alábbi összegzés szerzője Németh Péter: NÉMETH 1967. 80.
[1022] SOPKO 1994. 93.
[1023] SUGÁR 1984. 183–190.
[1024] C. TÓTH 2015. 60.
[1025] NÉMETH 1967. 80. Személyére lásd: C. TÓTH 2015. 52.
[1026] BÁRTFAI 1935. 98. sz.; ZsO II/1. 1387. sz. (= DL 8691.) A lövöldi és a tárkányi szerzetesek is birtokoltak Budán házat. Valószínűleg itt szálltak meg abban az esetben, ha a királyi udvarban hosszasan kellett időzniük: NÉMETH 1967. 82.; VÉGH I. 128.
[1027] Az adományok hiányát Kubinyi András a monasztikus férfi monostorok esetében figyelte meg a késő középkorban: KUBINYI 1999. 239.
[1028] REIZNER 1893. 608.

szerzők sora foglalkozott, de többségük, egészen Hermann Istvánig, csak a ház meglétét említette.[1029] Először Haris Andrea próbálkozott a szerzetesek pápai tulajdonának azonosításával, aki a szomszédos épületek és azok tulajdonosainak elemzésével megállapította annak elhelyezkedését.[1030] 1529-ben Péter perjel a konvent nevében 85 aranyforintért eladta a szerzetesek pápai házát. Ebben az időben maga a nádor is gyakran megfordult Pápán.[1031] Ráadásul János anyja, Hedvig tescheni hercegnő a lövöldi szerzeteseket is támogatta, mégpedig a templom melletti Szűz Mária tiszteletére szentelt kápolna felépíttetésével.[1032]

Természetesen korántsem véletlen, hogy a monostor legfőbb patrónusa az uralkodóházból származott, mint láttuk Lajos király alapította Lövöldöt, így már csak ebbéli kötelességéből adódóan is neki kellett a meghatározó jótevőnek lennie. Ugyanakkor a legkedvesebb adományozónak a szerzetesek mégsem őt, hanem Szilágyi Erzsébetet tekintették, legalábbis a megmaradt források erről árulkodnak.[1033] A tiszteletük ékes bizonyítéka Zsigmond perjel 1463. április 24-én kelt oklevele, amellyel ő és konventje felvette Erzsébetet, Mátyás király anyját a monostor iránt tanúsított jótéteményeiért a rend confraternitásába és mindazon kegyelmekben részesítette, amelyek a rendtársak ájtatos cselekedetei folytán elnyerhetők.[1034] Különösen fontos forrásról van szó, nemcsak tartalmi szempontból, hanem azért is, mert a lövöldieknek kevés saját kiadású oklevele maradt fenn. Ráadásul ezen a példányon épségben fennmaradt a konvent által használt pecsét is, amelynek mezejében a monostor védőszentje, Szent Mihály látható.

A karthauziak a jelentős jótevők segítségét egyedülálló módon hálálták meg. Erre szolgál jó például az 1389. május 20-án kiadott oklevél.[1035] János generális perjel idősebb Garai Miklós nádor özvegyét a rend és főleg a lövöldi Szent Mihály monostornak tett jótéteményeiért Miklós lövöldi perjel ajánlatára a rend által elért kegyelmek részesévé teszik és ígérik, hogy halála hírére miséikben és officinumaikban megemlékeznek róla.[1036] Néhány évtizeddel később, 1460. április 21-én Zsigmond perjel és a lövöldi karthauzi konvent, majd

---

[1029] HERMANN 2002. 233. A szerző felsorolta a vonatkozó szakirodalmat.
[1030] HARIS 1998. 346–347.
[1031] HERMANN 2002. 234.
[1032] HERMANN 2002. 235. 15. lj.: Az oklevelek közléseivel egybevágnak a Városlődön, a plébániatemplom mellett folytatott régészeti feltárások eredményei is. Az 1990-es évek derekán végzett ásatás során felszínre kerültek a templomtól délre egy, a káptalanteremhez később hozzáépített kápolna maradványai: a késő gótikus, feltehetően hálóboltozatos kápolnát a XV. század végén építették. CSENGEL–GERE 1996. 66–67.
[1033] RUPP I/1. 303.; DEDEK 1889. 170.
[1034] TELEKI XI. 60–61. 345. sz. (= DL 15841.); említi: ZSIRAY 1978. 20. (A szerző az 1460. évhez köti az oklevelet.) NÉMETH 1993. 372.
[1035] RUPP I/1. 303.; NÉMETH 1993. 372.
[1036] Hasonló kegyben részesült az említett Szilágyi Erzsébet is: MÁLYUSZ 1951.; ZsO I. 1025. sz. (= DL 7501.).

1467. június 14-én Barnabás tárkányi perjel is Söptei Pétert és feleségét: Dorottya asszonyt részeltette a rend lelki javaiban, és biztosították őket, hogy haláluk után lelkük üdvéért imádkozni fognak.[1037] Ezt az adományt megerősítve Gergely lövöldi perjel ajánlására 1490. május 10-én kelt oklevélében Antal karthauzi generális perjel és a Generális Káptalan az említett Péter mestert, feleségét és leszármazottaikat a rend imáinak részesévé tette.[1038] 1499. április 29-én Péter karthauzi generális perjel és a káptalan Sitkei János fiait, Gellértet és Istvánt meg Gellért feleségét és gyermekeit a lövöldi karthauziak támogatásáért a rend kegyelmi áldásaiban részesíti.[1039] A szerzetesek hálájának bizonyítékát megtaláljuk a káptalan által készített necrologiumban, így például 1512-ben feljegyezték, hogy meghalt „Bús György és Gijersi György és Bús Bálint, akik a lövöldi ház jótevői voltak".[1040] 1520-ban Perényi Imre nádor nevéhez annyit fűztek, hogy halála napját, február 5-ét beírták a rend naptárába.[1041] A rendi akták pontosságát, tehát a Generális Káptalan naprakész információit az is jelzi, hogy a legújabb kutatás is kimutatta: a nádor 1519-ben valóban ezen a napon hunyt el.[1042] Néhány évvel később a monostor több támogatójának haláláról számolt be a káptalan: „László úr, a cseh király kancellárja és a rend nagy jótevője, György úr, János úr, nemes Bors György úr és Máté János úr, akik a lövöldi ház jótevői voltak".[1043]

A menedékszirti karthauziak történetében ismerünk egy olyan adományozást, ami egyedinek mondható a magyar házak esetében. Ez a Bogomér nemzettség egyik tagjához köthető, amiről még a menedékszirti krónika is megemlékezett. A rend történetében ugyan nem példa nélküli, hogy nemesi származású ifjak belépve valamelyik házba örökségüket a monostornak adják, de a magyar karthauziak esetében csak egy hasonló esettel találkozhatunk. Hauk, Polkó vagy Polku több nemesi család közös őse: a liptói származású Horánszky, Andreánszky, Luby, Pongrácz, Baán és Szentiványi családok mind őt nevezik meg ősapjuknak.[1044] Hauk, Polkó és Beucha egy 1230-ban kiadott oklevélben szerepelnek először – és Beucha esetében utoljára –, amikor szolgálataikért II. András király nekik és örököseiknek adományozta Liptó megyében az egykor Magyarfaluhoz tartozó lakatlan

[1037] BÁNDI 1991. 114. 94. sz. (= DL 93301.); BÁNDI 1991. 115. 95. sz. (DL 93376.) Megemlíti: NÉMETH 1993. 372. Söptei Péter kancelláriai jegyzőt több rend is konfraternitásba fogadta. Bővebben: F. ROMHÁNYI 2004. 37.
[1038] DL 93608.
[1039] DL 102287.
[1040] AC 100:21/2. 216.; HOGG 1994. 149.
[1041] AC 100:22/2. 2.
[1042] C. TÓTH 2010B. 141.
[1043] 1522. AC 100:22/2. 71. A nem nemesi származású jótevőket is megemlítik a Generális Káptalan jegyzőkönyveiben: 1534-ben azt tudjuk meg, hogy meghalt Tamás plébános, aki a lövöldi ház támogatója volt. AC 100:23/3. 39.
[1044] KISS 2006. 383.

földet.[1045] Az uralkodó híveiként említi őket, a genealógiai kutatások során kimutatták, hogy utódai, többek között Liptói Bogomér comes is, cseh származásúak voltak, akik Magyarországon, mint *hospe*sek éltek: 1286-ban IV. László királytól elnyerték az országos nemesi címet.[1046] Hauk Lőrinc – vagy Lauren – nevű *fia* részt vett a Sajó-menti ütközetben és további birtokokat szerzett Liptó megyében. Két fia volt, Bogomér és Szerafin, akik további dicsőségeket szereztek a családnak.[1047] 1263-ban IV. Béla királytól földeket kapott Szepes megyében. Bogomér katonai cselekedeteiért 1267-ben IV. Béla királytól a Poprád és a Hernád folyók között hatalmas földterületet kapott: az uralkodó megemlítette, hogy az Ausztria és Csehország elleni hadjárataiban hűséggel szolgálta őt és lengyelországi és oroszországi követségei alkalmával is érdemeket szerzett.[1048] Bogomér főleg lakatlan területeket kapott, melyek betelepítése hamarosan elkezdődött, közülük is kiemelkedett Csorba és Szépfalu soltészsága. Bár Hauk a család őseként van feltüntetve, oklevelekkel nem bizonyítható a vérségi kapcsolat.[1049] Csak a liptói adomány révén ismerik őt a források, ám nem feledhetjük, hogy azt 1283-ban Lőrinc fiai szerezték meg.[1050] Liptói Bogomér comesnek hat fia volt: Miklós (fia Benedek a Szmrecsányi családot alapította), Bodó (unokája, László fia Sebestyén a Szentiványi családot alapította), II. Bogomér (unokája, Tamás fia, István alapította a nádasdi Baán családot), János, Dénes és Lőrinc.[1051] A fiúk közül hárman egyházi pályára léptek: János esztergomi, Lőrinc szepesi olvasókanonok lett, Dénes pedig 1320-ban belépett a menedékszirti karthauziak közé. Ekkor azonban János már nem élt, így birtokai az öt testvérre maradtak. Dénes megosztotta a javakat a testvéreivel és a rá eső részt a menedékszirtieknek adományozta. Erre 1321. szeptember 23-án került sor. A szepesi káptalan előtt megjelentek egy részről Bogomér comes fiai, Bodó, Miklós, Lőrinc és Bogomér, másik részről Márton perjel és János szerzetes, amikor Dénes testvér apai örökségét és elhúnyt János testvérük végrendelete szerint Szépfalut a karthauziaknak adományozta.[1052]

A menedékszirti krónika is megemlíti, hogy Dénes még novícius volt, amikor testvéreivel meg kellett osztoznia örökségén. A kézirat Márton perjel, egykori zsákóci plébános idejéből Bogomér fia, Dénes szerzetes erényeinek szentelt nagyobb figyelmet. 1320-ban egy bizonyos

---

[1045] SZENT–IVÁNY 1. sz.; MAJLÁTH 1890. 7.
[1046] SZENT–IVÁNY 12. sz.
[1047] ENGEL GEN. Bogomér nemzetség 1. tábla
[1048] SZENT–IVÁNY 4. sz. Bogomér akkor járhatott lengyelországban, amikor Béla király Anna nevű lánya 1244 körül a halicsi Rasztiszlávval, majd 1247-ben Ilona leánya Boleszlávval kötött házasságot. MAJLÁTH 1890. 7.
[1049] MAJLÁTH 1890. 7. és 54.
[1050] SZENT–IVÁNY 10. sz.
[1051] MAJLÁTH 1890. 9.
[1052] MES III. 4. 7. sz.; RDSL II. 315.; SZENT–IVÁNY 28. sz.; AOKL VI. 249. sz. (= DL 65265.; átirata: DF 257964., szepesi káptalan, 1792. IV. 15.); MAJLÁTH 1890. 12.

Liptói Dénes – „*nobilis Dionysius de Lyptovia, non infima ortus prosapia*“ – szeretett volna belépni a monostorba.[1053] A krónikás párbeszéd formájában írja le, hogy miután a barátok megtudták, hogy nemes ember szeretne közéjük menni, megpróbálták őt lebeszélni erről az elhatározásáról, mivel minden hívőt megvisel a kemény bőjt és a hozzá méltatlan munka. Ennek ellenére Dénes nem tágított, így a béke csókjával maguk közé fogadták őt. A perjel viszont szerette volna próbára tenni az új testvér hitét, ezért rábízta a nyáj legeltetését. Egyszer egy medve rontott az állatok közé, hogy zsákmányt szerezzen. Dénes elpanaszolta ezt Márton perjelnek, aki azt tanácsolta neki, hogy ha legközelebb ismét megjelenik az a medve, a Szentlélek hatalmával parancsolja meg az állatnak, hogy ne bántsa a nyájat. A szerzetes így is tett, mikor legközelebb rárontott a medve. Az ima hatására az állat mozdulni sem tudott, Dénes megkötözte a fenevadat, amelyből szelíd bárány lett: „*hoc audiens stat attonitus, abire non valens: quo viso Frater Dionysius, abjecto procul timore, propius accedit ursum, quem cingulo ligat, ad Monasterium ducit; & fit ex fera indomita agnus mansuetus*“.[1054] Ezt Márton perjel csodájának tekintették. A medve később szabadon elmehetett, de megtiltották neki, hogy a monostor körül ólálkodjon.

A magyar karthauzi szerzetesek életpályáját csak kivételes esetekben tudjuk felvázolni. Különösen feltűnő, hogy az egyetlen ismert csoda nem perjellel, hanem egy novíciussal kapcsolatban maradt fenn. Dénes apja, Bogomér a csatamezőn hívta fel magára a figyelmet és az uralkodó követeként is szerepelt – valószínűleg nyelvtudása miatt –, ráadásul (valószínűleg a származási helyükről hozott öröklési rend miatt) három fia választotta az egyházi pályát. Az ő apja, Lőrinc pedig sok más úrral egyetemben az uralkodó, IV. Béla mellett harcolt a tatárok ellen. Feltételezhetjük tehát, hogy a különös családi hagyomány figyelhető meg abban, hogy a mongolok elleni küzdelem után Lőrinc unokája annak a monostornak lesz a tagja, amely a tatárjárás után a megmenekülés szimbólumává lett.

VI. 3. A karthauziak irodalmi tevékenysége

Elképzelni sem lehet egy monostort könyvek nélkül, de talán nem kell külön felhívni a figyelmet a szerzetesek könyvmásoló tevékenységére sem. A karthauzi rend szerzetesei minden egyéb tevékenységnél fontosabbnak tartották a scriptori munkát: minden *monachus* a saját maga cellájában foglalatoskodott a könyvmásolással. Még a nyomtatott könyvek idejében is kiemelkedően elismert illuminátorok voltak. A karthauzi szerzetesek számára a

[1053] WAGNER II. 73-74.
[1054] WAGNER II. 74.

cella magánya biztosította a teret az olvasásra és a kéziratok készítésére – a helyben maradás, a bezártság teremtette meg erre a tökéletes atmoszférát.[1055] A könyvek másolásának spirituális jelentősége is volt, mivel a lélek táplálékaként tekintettek a könyvekre.[1056] A rend szokásaiból tudjuk, hogy a szerzetesi cellák részét képezte a másoláshoz szükséges felszerelés, rendelkezésükre állt: tinta, tábla, pergamen, toll, kréta, a bőr simításához horzsakő, két rudacska a kész írás feltekerésére, metszőeszközök, törlőkés, pontozó, valamint a könyvek bekötésére szolgáló eszközök is.[1057] Két könyvet is a cellájukban tarthattak, melyekre nagy gonddal kellett vigyázniuk. Elképzelésük szerint újakat kell írniuk, mivel szóban nem hirdethetik Isten igéjét, ezért kezük munkájával, az írással teszik azt meg: *Libros quippe tanquam sempiternum animarum nostrarum cibum cautissime custodiri et studiosissime volumus fieri, ut qui ore non possumus, dei verbum manibus predicemus*.[1058] Nem feledkezhetünk meg a karthauzi teológusokról, lelki írókról, ismert misztikusokról és a falak között alkotó költőkről sem. Írásaik nagy része csak a XIX. század során került napfényre, mikor több monostor levéltárába és könyvtárába világi szakemberek nyertek betekintést.[1059] A legújabb kutatás arra mutatott rá, hogy a karthauziaknak, főleg a rend kezdeti évszázadaiban, nem voltak annyira jelentős tudós szerzői, mint a ciszterciekeknek, ennek ellenére a néma barátok közt is volt néhány meghatározó *spirituális* szerző a késő középkor során. Közéjük tartozott az alapító Szent Brúnó, I. és II. Guigó perjelek, Szászországi Ludolph, Kempf Miklós, Karthauzi Dénes, Jüterbocki János és még mások, akiknek munkáit a szélesebb közönség is megismerhette.[1060] A XV. században viszont a rend sajátos formáját

---

[1055] BUCHTA 2005. 66.; SARGENT–HENESSY 2009.183.; WITKOWSKI 2011. 254.

[1056] GILBERT 2014. 388.

[1057] *Ad scribendum vero, scriptorium, pennas, cretam, pumices duos, cornua duo, scalpellum unm ad radenda pergamena, novaculas sive rasoria duo, punctorium unum, subulam unam, plumbum, regulam, postem ad regulandum, tabulas, grafium. Quod si frater alterius artis fuerit, quod apud nosraro valde contingit, omnes enim pene quos susciimus, si fieri potest scribere docemus, habebit artis suae intrumenta convenientia.* CONSUETUDINES Cap.XXVIII. 2. pont.

[1058] TÖRÖK 1990. 98. Denis of Ryckel, vagy Dionysius Carthsusianus névvel illeti az utókor az egyik legismertebb rendi szerzőt, Dénest, aki nagy mennyiségű saját szerzeményű prédikációjával hívta fel magára a rend figyelmét még abban a korszakban, amikor a szerzeteseknek nem engedélyezték a pasztorizációt. A XV. században élt szerzetes olyannyira népszerű volt vallásos körökben, hogy a rendtagok névtelensége ellenére műveit már nagyon korán nyomtatásban is közölték. Prédikációit az aktuális problémák ihlették, így a török veszélyre figyelmeztető írásai a Felső-Alemann tartomány monostorainak kódexeiben több változatban maradtak fenn: MONASTICON 2005. 9.; MARTIN 2008A. 138–139.; WITKOWSKI 2011. 263. Denis népszerűségének egyik oka az volt, hogy írásaiban aktuális témákat tárgyalt, ilyen volt a közelgő török fenyegetés is. További szerzőkről is: MARTIN 2008B. 53–62.; VAN DIJK 2016a. 5.

[1059] Gyakran találkozhatunk olyan szerzőkkel, akik világiként, vagy más szerzetesrend tagjaként (főleg ciszterci szerzetesekről van szó) egyetemeken oktattak és csak életük derekán léptek be a karthauziakhoz: Hieronymus Börnick, Jakub Paradyzai, Jan Haged de Indagine: WITKOWSKI 2004. 28. A karthauziak kapcsolatáról az egyetemekkel a középkori Európában: WITKOWSKI 2011. 146–152.

[1060] HOGG 2014. 45–48.; GREEN–PANSTERS 2014. 189. Az angolszász irodalomban a karthauzi szerzők hatását a devócióra a XV. századi drámajátékokkal és mendikás szokásokkal hasonlítják össze, hangsúlyozva a vizuális aspektust: BRANTLEY 2007. 7–9.

hozta létre a lelki olvasmányoknak, mégpedig a *devotio moderna* hatására, hiszen a teológiai mondandójukat erőteljesen ötvözték a mindennapi hit megéléséhez nélkülözhetetlen lelki békével, illetve tanácsokkal és példákkal látták el az olvasókat ennek eléréséhez. Ennek segítségével betekintést nyújtottak a szerzetesek imádságos hétköznapjaiba, közel hozták az olvasókat önmaguk életformájához, tükröt mutatva a hétköznapi embereknek[1061] – ettől kezdve a szerzetesek mondandójukat a nyilvánosságnak szánták.[1062] Ennek ellenére a mai napig viszonylag keveset tudunk a karthauziak spiritualitásáról és liturgiájáról a rend korai időszakából. Ennek fő oka szintén az, hogy kevés, a rendtagok által írt kézirat maradt ránk. Meg kell jegyezni, hogy a karthauziak csak minimális mértékben tartották a kapcsolatot a külvilággal, így ismert levelezésük nem bír jelentős rendtörténeti forrásértékkel. James Hogg felhívta a figyelmet arra is, hogy az Európában ismert kéziratokban szinte elenyésző a karthauzi szerzők másolatainak száma. Feltételezi, hogy még Szent Brúnó írásai sem voltak közismertek a renden kívül.[1063] A rend könyvtáraiban fellelhető kódexek tanulmányozásával összehasonlító jellegű értekezések születtek, melyek a karthauziak liturgiájának egyediségét fedték fel. Ez a tendencia nemcsak a középkor során mutatható ki, hanem egészen napjainkban is jellemző a barátokra. Az *officium divinum* változásaira csak a Generális Káptalan határozatai lehettek hatással, így azt nem érintették a világi egyház történései, illetve a többi szerzetesrend liturgiájában végbement folyamatok: sem a reformáció, sem a II. vatikáni zsinat nem befolyásolta azt. Kölni Szent Brúnó élete során a reimsi katedrális kanonokjainak officíniumát végezte, ez lett a meghatározó számára a remeteségben eltöltött idő alatt is. A Molesme-ben szerzett élményeknek köszönhetően az némileg megközelítette a bencések és a ciszterciek liturgikus szokásait.[1064]

A karthauziak életében – mint már említettem – fontos szerepet játszottak a könyvek, azok másolása és a könyvkötés mestersége is. Saját könyvtáruk létezéséről ismerünk forrásokat, bár annak bővítésén dolgozó szerzetesekről keveset tudunk. A renden belül gyakran találkozhatunk azzal a szokással, hogy az egyes monostorok könyvadománnyal látták el az új házakat. Az sem volt szokatlan, hogy bizonyos könyveket kölcsön adjanak a többi monostornak, akik aztán saját gyűjteményük gyarapítására lemásolták azokat. Erre találunk példát a Generális Káptalan feljegyzéseiben is, amikor a lövöldiek 1388-ban visszaadták

[1061] BRANTLEY 2007. 22.
[1062] MARTIN 1992. 2.
[1063] MONASTICON 2005. 3–5. A ciszterci renddel összehasonlítva a karthauziakra hatással voltak a kor különböző szellemiségét hirdető írói, de clairvaux-i Szent Bernáttal összehasonlítva a néma barátok írásbelisége nem formálta a keresztény irodalmat.
[1064] WITKOWSKI 2011. 162–172.

a seitziek könyveit,[1065] majd 1391-ben a lechniciek jártak el hasonlóképpen,[1066] 1394-ben pedig a Mindenszentek-völgyének kellett visszakapnia könyveit.[1067] A következő évben már súlyos szankciókkal fenyegették a lövöldieket. A káptalanon úgy fogalmaztak, hogy eléggé csodálkoznak, hogy a Mindenszentek-völgye monostornak még nem adták vissza a könyveit. A perjelt utasították, hogy cselekedjen, különben felfüggesztik funkciójából, amíg végre nem hajtja az utasításokat. Ugyanekkor azt kérték tőlük, hogy a jövőben tanúsítsanak nagyobb engedelmességet, mert a káptalan megbünteti az egész házat.[1068] 1448-ban megbírságolták a lövöldi szerzeteseket, mivel még mindig nem adták vissza a gamingi háznak a kölcsönkért könyveket.[1069] Arra következtethetünk, hogy a monostor fennállásának kezdeteikor a szerzetesek maguk gondoskodtak az alapvető könyvek beszerzéséről, a ház ellátásáról, illetve pontosabban a könyveket saját maguk használatára másolták. A későbbi időkből találunk példát arra is, hogy hazai monostorokból kölcsönöztek, így például 1432-ben a vizitátorral kellett visszaküldeniük a tárkányi barátok könyveit.[1070]

A menedékszirti krónikásnak köszönhetően, aki az egyik legjelentősebb szerzője a Szepesség történetének, értesülünk arról, hogy a házba érkező első szerzetesek sok liturgikus könyvet hoztak magukkal. Megemlítette az első perjelt, Konrádot, dícsérte könyvmásoló munkáját, hiszen műveit még az ő korában is használják a szerzetesek. A szakirodalom sem felejtette el őt, neve gyakran felmerül a jelentős másoló munkát végző személyek között. Valószínűleg 1307 és 1310 között volt a monostor elöljárója, ám saját kérésére felmentették funkciójából, mivel szeretett volna több időt foglalkozni a könyvmásolással.[1071] A telgárti származású Jodok perjel is hasonló érdeklődésű volt. Mielőtt perjellé választották, a ház tanára volt.[1072] Jodokról a krónikás feljegyezte, hogy élen járt a könyvek másolásában.[1073] Ezzel szemben a dunajeci monostornak csak hírből ismerjük scriptorát, az *Anonymus Rubri Claustri* néven ismert szerző műve elveszett:[1074] a Szepesség kultúrtörténete szorosan összeolvad a megye két karthauzi monostorával.[1075] 1338-ból ismerünk egy oklevelet, amelyben a menedékszirti karthauzi szerzetesek könyveket ajándékoznak a lechnici

[1065] AC 100:25/1. 69.; HOGG 1994. 91.
[1066] AC 100:25/1. 120.; HOGG 1994. 92.
[1067] AC 100:25/2. 162.; HOGG 1994. 93.
[1068] AC 100:25/2. 178.; HOGG 1994. 94.
[1069] AC 100:4. 42.; HOGG 1994. 86.
[1070] AC 100:9. 78.; HOGG 1994. 107.
[1071] BERKOVITS 1943. 347. Konrádot ismert skriptorként emlegeti a szlovák irodalomtörténet is: MINÁRIK 1980. 146.; SOPKO 1998. 114.
[1072] HAJNÓCI 1903. 81.; SOPKO 1994. 91–92.
[1073] *Ipse in scribendis libris fuit sedulus: scripsit enim duo Antiphonaria, & duo Gradualia in papyro, & quamplures alios libros Ecclesiasticos*. WAGNER II. 78.
[1074] SOPKO 1994. 91–92.; SOPKO 1998. 114.
[1075] WITKOWSKI 1996. 45.

barátoknak.[1076] Liturgikus könyvekről van szó, de megemlítenek más jellegű olvasmányokat is Szent Ágostontól és Szent Gergely pápától.[1077] Mivel ezeket a könyveket egy működő monostor kapta, arra következtethetünk, hogy a műveknek nagy jelentőséget szenteltek az anyamonostorban: nem az alapításnál nélkülözhetetlen kéziratokat adományoztak a testvéreknek, hanem bővítették a könyvállományukat.[1078] A néma barátok könyvtáraira jellemző, hogy a kéziratos könyveket nemcsak gyűjtötték, de rendszeresen olvasták és korrigálták is azokat. Ezt bizonyítják a meglévő kötetekben talált feljegyzések, az utólagosan megszerkesztett tartalomjegyzék, használati utasítások. A későbbi kutatás számára érdekes lehet az a tény is, hogy a könyvtárak állományából pont azok a kötetek nem ismertek, melyeket naponta használtak: a liturgikus könyvek.[1079] Ezek segítségével betekintést nyerhetnénk a hazai karthauziak mindennapi liturgiájába, így azonban „csak" műveltségükről szerzünk tudomást. A meglévő kötetek vizsgálata abban is segítséget nyújt, hogy a jegyzetek, margináliák alapján virtuálisan rekonstruálhatóvá válnak az egyes monostorok könyvei.[1080] Mielőtt 1563-ban a szerzetesek elhagyták a monostort, csak legféltettebb könyveiket vitték magukkal. A többit befalazták a sekrestye feletti kamrába. Ezeket csak egy évszázaddal később fedezték fel, amikor az épületegyüttest átépítették.

A karthauzi rend lelkiségét illetően új adatokkal gazdagodott a szakma Szabó Flórisnak köszönhetően,[1081] aki felhívta a figyelmet a Pannonhalmi Főapátság Könyvtárában található bibliákra, melyeknek a lapszéli bejegyzései hasznos információkkal szolgáltak a remeték rítusáról – egy XIII. századi bibliáról és egy 1483-ban Velencében kiadott ősnyomtatványról van szó, melyek jelölései szinte teljesen megegyeznek. Ezekhez a kötetekhez kapcsolta még az Országos Széchényi Könyvtár egyik kéziratos kódexét, mivel a benne foglalt olvasmányrend szintén ezek sorát követi.[1082] A szerző tanulmányában a jegyzetek ismertetése mellett bemutatta a rend Szokásaiban előírt olvasmányok sorát. A Guigo perjel által

---

[1076] Az irodalomban az oklevél sokáig 1352-es keltezéssel volt ismert: MEZEY 1963. 73–74. Pontosabb információk: ŠEDIVÝ 2009. 496.; RÁBIK 2007. 10. Az oklevélről: WAGNER 1778. 179–180.; AOKL XXII. 113–114. 171. sz.

[1077] *Nomina autem librorum, qui dati sunt ad supradictam domum vallis S. Antonii haec sunt: Biblia manualia, Martyrologium, Graduale, et Antiphonale, Passionale, Homiliae B. Gregorii Super Ezechielem Prophetam, Augustinus super epistolas Ioannis, compendium Theologicae veritatis. Promittimus et priuilegium super villam Lechnicz, quam nobilis vir diuae recordationis Magister Kokos, filius antiqui Ricolphi, pro fundatione praefati Monasterii vallis Sancti Antonii tribuit et donauit, Domus nostrae continens libertates, praedictis fratribus nostris concedere necessitate qualibet ingruente*. FEJÉR IX/2. 197–198. 90. sz. (hibás keltezés) A középkori karthauzi könyvtárak összetételéről: HOGG 2008. 24.

[1078] MADAS–MONOK 2003. 59.

[1079] FODOR 2006. 180. és 187.

[1080] WITKOWSKI 2011. 258. Egy karthauzi monostor könyvtárának virtuális rekonstrukciójáról a buxheimi szerzetesek példáján: WHOBREY 2001. 67–79.

[1081] SZABÓ 1981. 263–275.

[1082] SZABÓ 1981. 269. A karthauziak által használt részletekbe menő középkori olvasmányrend vizsgálata nélkülözhetetlen eredményeket hozott.

összeállított bibliai könyvek és az atyák olvasmányai megegyeznek a pannonhalmi bibliák megjegyzéseivel.[1083] A karthauzi szokások fontos kitétele, hogy a kórusban és az ebédlőben is felolvasnak olyan jeleneteket, amelyet a cluny reform utáni bencés és ciszterci szerzetesek nem. Hasonló a helyzet a néma barátok miserendjével is.[1084]

A karthauziak könyveinek tartalmára a *devotio moderna* volt jelentős hatással.[1085] A karthauzi rend esetében megfigyelhető, hogy irodalmi tevékenységük főleg a XIV. század végétől jelentős tartalmi változáson ment keresztül, ami Nyugat-Európában a XV. század derekán érte el kiteljesedését. Írásaikban a hagyományos értelemben vett szentek életét és cselekedeteit bemutató történetekben a hangsúly eltolódott, a *vita*-k, *sermo*-k és párbeszédek formájában megírt szűz mártírok szerepe a spirituális vezető szerepét vette át. A hagiográfia reformja a korszakban a karthauzi scriptoriumokban játszódott le, ami a rend és a *devotio moderna* kapcsolatában nyilvánult meg. A „régi típusú" szentek a háttérbe kerültek, míg a mártírok, Krisztus szenvedéseihez hasonlóan, a lehető legnagyobb áldozatot meghozva váltak a hívő emberek példaképévé. A németalföldi karthauzi monostorok történetének meghatározó írói személyisége Peter Dorlandus volt, aki a Keresztelő Szent Jánosról címzett Zelem házában élt, ráadásul kapcsolatban állt Herne perjelével, Peter Naghellel, aki elsőként fordította le a Bibliát középkori hollandra. Mindkettőjük munkássága hamarosan ismertté vált, hiszen írásaikat főként a latinul nem tudó, egyszerű életű hívek számára készítették. Kéziratikban jelentek meg a Szentírás részletein túl a Legenda Aurea, a Vitae Patrum első fordításai, valamint megfigyelhető, hogy a korai egyház szentjeire fókuszálták mondandójukat.[1086] Az új irányzat *laikus* közösségekben látta meg a napvilágot, később szivárgott be a szerzetesek celláiba, így érdemes megfigyelni a monostorok könyvtárának állományát. Kempis Tamás *De imitatione Christi* című műve nagyon gyorsan elterjedt, a XVI. században már több nyelvre fordított változatai is felbukkantak a közösségekben. Ámde a nyomtatott fordítások előtt a kéziratok tartalmára is nagy hatással volt a hazai monostorokban is. A latinul tudó tudós szerzeteseknek köszönhetően női közösségek anyanyelvükön olvashatták a vallásos irodalom legújabb nézeteit, miközben a fordítások során nem csorbult az eredeti művek mondandója.[1087]

[1083] SZABÓ 1981. 267. A szentmise rítusainak változásáról és a magyar szentek beilleszkedéséről lásd: TÖRÖK 2003. 166–175.
[1084] Sajnos ebben a témában még nem vizsgálták a Felső-Alemann tartomány monostorait, de az angol szerzetesek liturgiájával a középkorban már közelebbről megismerkedhetünk: GRIBBIN 1999.
[1085] WITKOWSKI 2011. 59.
[1086] GILBERT 2014. 376.; VAN DIJK 2016b. 106–108.
[1087] SARBAK 2004. 250–262.

A könyvek külső és belső jegyei alapján meg lehet állapítani azoknak a köteteknek a jegyzékét, melyek nagy valószínűséggel a karthauziak birtokában voltak. A szerzetesek könyvtárainak állománya jelenleg több intézmény gyűjteményét képezi, köteteket találunk a túrócszentmártoni Szlovák Nemzeti Könyvtárban,[1088] az ELTE Egyetemi Könyvtárában, valamint az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában is. Az Egyetemi Könyvtár összesen 30 könyvet őriz ebből a gyűjteményből és 26 példánynak teljesen megegyezik a kötése: „színezetlen, fehérnek látszó nyersbőr kötés, a gerincen 5, a kisebb kódexeknél 4 kettős borda, és jól megerősített, kézzel varrott oromszegélyek jellemzik ezeket a kódexeket. A táblák négy sarkában kör, esetleg csillag alakú réz csúsztatók vannak, illetve voltak. A kötéstáblák egy részénél téglalap alakú, illetve a téglalap sarkait átlós irányban összekötő vaknyomást találunk ... a lechnici könyvtárban úgy látszik, hogy a tábla külső színezésével különböztették meg a latin, német, stb. nyelvű, eredetileg egyformán kötött kódexeket egymástól."[1089] A szepességi karthauziak egykori könyvtárából eddig összesen 33 kódexet, 70 ősnyomatot és 26 könyvet ismerünk a XVI. századból.[1090] Ezek vizsgálata bonyolult, mivel Lechnic könyvtára 1543 után kibővült azokkal a példányokkal, amelyeket a menedékszirti testvérek magukkal vittek a dunajeci házba, amikor az elpusztult monostorukból elmenekültek. A könyvtár később sokszor gazdát cserélt, mire a XX. században a művek Budapestre kerültek.[1091] Egy koraújkori leírásból nemcsak arról értesülünk, hogy a Szent Antal-völgyi monostor elhelyezkedése és megjelenése is figyelemre méltó volt, hanem említésre kerül a szerzetesek könyvtára is. Repffius Udalrik vizitátor, a lengyelországi gdanski Paradicsom-völgyi (*Domus Paradisi beatae Mariae*) monostor perjele a XVII. században, 1638-ban járt Magyarországon és leírásában megemlékezett a lengyel határ mentén fekvő karthauzi telepről is.[1092] A rendnek küldött jelentése szerint Trifodius Kristóf brünni perjellel együtt látogatta meg a magyar monostort. Ekkortájt már kettős fallal volt körülvéve, a kezdetben fából épült templom, mely a tér közepén helyezkedett el, kőből készült díszes építmény volt. A sekrestyéből ajtó vezetett a könyvtárba, de azt csak utólag építették, ám tele volt könyvekkel. A felső monostor 14 cellából állt és mindegyikhez tartozott külön kis kertecske. Az alsó monostorban volt az ispotály is, melynek vörös tetőcserepeiről nevezték el a létesítményt Vöröskolostornak: *Rubrum Clastrum*. A vizitátor elmondása szerint a ház helyreállítható lenne a rend számára,

[1088] Itt található a menedékszirti monostor graduáléja: SOPKO 1998. 115.
[1089] FODOR 1976. 378.
[1090] MEZEY 1963. 54.; CSAPODY–TÓTH–VÉRTESY 1987. 80.; ŠEDIVÝ 2009. 483.; WITKOWSKI 2011. 881–935.
[1091] MADAS–MONOK 2003. 58.
[1092] MNL OL, E szekció 151. Acta Ecclesiastica Ordinum et Monialium, fasc. 7., nr. 28.; DEDEK 1889. 102.; WITKOWSKI 2011. 1124.

ám az épületek tulajdonosa most a Rákóczi család. Ugyanebből a jelentésből megtudjuk azt is, hogy a ház előző lakóinak könyvei a krakkói karmelitáknál vannak.

A karthauziak könyveiből általában hiányzik a possessor bejegyzés, ennek ellenére a kötés és a tartalom alapján jól beazonosíthatóak.[1093] Az elmúlt évtizedekben a kutatás nagyobb figyelmet szentelt a karthauziak megmaradt könyveire. Így például Fodor Adrienne a dunajeci *scriptorium* működését vizsgálta meg:[1094] a lechnici könyvek kiemelkedő értéke abban rejlik, hogy „az egyetlen, Mohács előtti hazai kolostori kódexmásoló műhelyünk, amelynek a vizsgálatát fennmaradt kódexek alapján kísérelhetjük meg."[1095] Madas Edit szintén a kötések vizsgálata során találta meg egy kórus-lectionárium darabjait. A hasonló szövegek nagy segítséget jelentenek a kutatók számára egy rend, illetve középkori egyháztartomány liturgikus jellegének vizsgálata során.[1096] A pozsonyi orvosi témájú könyvek, melyekről a töredék előkerült, valószínűleg egyszerre lettek bekötve és a munkálatok során a XVII. században egy akkortájt haszontalannak tartott kódex lapjait használták fel. A töredékeken olvasható szövegek alapján Madas Editnek sikerült kizárnia a szerzetesrendek által használt rítusok nagy részét és a húsvéti ünnepkör alkalmával olvasott Szentírás részletek alapján a karthauzi rend rítusát ismerte fel.[1097] Azt, hogy a kéziratot a magyarországi telepek egyike használta, bizonyítja az is, hogy nem sokkal a rend megszűnése után Pozsonyban hasznosították a kötetet. A szepességi monostoroknak főleg krakkói kapcsolataik voltak, a tőlünk kissé nyugatra elhelyezkedő szerzeteseket nem érintette a megsemmisülés, így könyvtáraik sem szóródtak szét. A szerző megállapítása szerint a töredék írásképe itáliai eredetre utal, így a lövöldi monostor jelölhető meg a kézirat forrásaként, amelyet sokban befolyásoltak Mátyás király kapcsolatai is.[1098] A lövöldi barátok könyvtárának és könyvkötéseinek kutatása előkelő helyet foglal el a magyar szakirodalomban. A díszítőelemek alapján sikerült beazonosítani a kötéseket az 1478 és 1520 évek között.[1099] Az ebben a korszakban kötött kódexek vizsgálata során több helyen felfedezték az „FM", illetve „FMus" szignókat, ami valószínűleg *frater Matheus*t jelent. A testvér a lövöldi monostor scriptora és valószínűleg egyúttal az egyik könyvkötője is volt.[1100] Az 1959. évben

[1093] Így ismerkedhetünk meg például egy kódex kötésében megtalált IX. századi biblia-töredékkel is: FODOR 1976. 378.
[1094] FODOR 2006. 179.
[1095] FODOR 2006. 179.
[1096] MADAS 1980. 156.
[1097] MADAS 1980. 158. A karthauzi rend középkori rítusára vonatkozó szakirodalomról: SZABÓ 1981. 263.
[1098] MADAS 1980. 159.
[1099] A szakirodalmat lásd: BEÖTHYNÉ 1995. 69.
[1100] BEÖTHYNÉ 1995. 70.

folytatott városlődi régészeti kutatás során feltárták a monostor nyomait, illetve bizonyítékait annak, hogy a házban egykor intenzív könyvmásolási és könyvkötészeti munkák zajlottak.[1101]

Nem számít ismeretlen jelenségnek a könyvek hagyományozása. A karthauziaknál ezen a téren a dunajeci monostor emelkedik ki. Tudjuk, hogy a szepességi remeteségeknek intenzív lengyel kapcsolatai voltak, sőt 1495-ben a menedékszirtiek még konfraternitásra is léptek a Krakkó melletti ágostonos rendházzal.[1102] A lechnici könyvek vizsgálata pedig bebizonyította, hogy állományuk gyorsan gyarapodott az egykori krakkói egyetemisták felajánlásaival. Ennek köszönhető, hogy a lechnici monostor könyveiben tetten érhető az egyetem korszerű műveltsége.[1103] A lechnici monostornak könyveket adományozott a két rektor, Mathias de Cobylino és Jan Pnyowski, valamint több egyházi személy is, mint Michael Venceslai de Conyn, *magister Venceslaus altarista in Cracovia*, Nicolaus Czipser altarista ecclesie beate virginis in Cracovia és a híres professzor, Nicolas de Elkus.[1104] Varjú Elemér ismertetett egy hasonló történetű adományt, az Egyetemi Könyvtárban található Nicholaus de Lyra könyvvel kapcsolatban. A kötet belső táblájára ragasztott feljegyzések egykori tulajdonosától származnak 1486-ból és 1487-ből.[1105] Megtudjuk, hogy Swanthoslaus karthauzi szerzetes 1486 elején Krakkóban tartózkodott és 12 magyar forintért megvásárolta a Nicholaus de Lyra-féle bibliát. Ezt a könyvet a karthauzi monostornak adományozta.[1106] A bejegyzést a következő évben módosította, miszerint Walendorfi Jakab mester élete végéig használhatja a művet. Az adományozóról csak annyit lehet tudni, hogy a krakkói egyetem diákja volt és jómódú családból származott. Erre abból következtethetünk, hogy a korban viszonylag sokat költött könyvekre, amit csak a tehetősebbek engedhettek meg maguknak. Valószínűleg később léphetett be a karthauzi rendbe, méghozzá a lechnici monostorban, mivel ez található a Szepesség északi részében, Krakkóhoz közel.[1107] Varjú Elemér megemlíti, hogy Swanthoslaus az egyetemen ismerkedett meg Jakabbal, akit szintén elhívott a remeték közé. Walendorfi Jakab később állítólag a dunajeci monostor perjele lett, bár forrásokkal ezt nem tudjuk igazolni. Mezey László megállapítását Fodor Adrienne árnyalta, miszerint a krakkói egyetem diákjai és tanárai könyvekkel ajándékozták meg a szerzeteseket. Úgy vélte, hogy a karthauziak kivették részüket a számukra készített könyvek másolásában és a *scriptorium*ban

[1101] KOROKNAI 1973. 18.
[1102] Az ágostonosok és a karthauziak közti konfraternitás gyakori volt a középkor során: WITKOWSKI 2011. 1023.
[1103] WITKOWSKI 1996. 49.; FODOR 2006. 183.; ŠEDIVÝ 2009. 504.; MEZEY 1963. 54.; CSONTOS 1880. 329–363.; VARJÚ 1894. 111–114.; SROKA 2008. 109–110.
[1104] WITKOWSKI 1996. 49.; WITKOWSKI 2011. 898.
[1105] VARJÚ 1894. 111.
[1106] SOPKO 1994. 92.; RÁCOVÁ 2004. 129.
[1107] VARJÚ 1894. 112.

maradt, javarészt másolati példányokat egy idő után más kéziratokkal együtt bekötötték.[1108] Nem volt ismeretlen szokás, hogy az egyetemek scriptoriumokat alkalmaztak könyveik terjesztése céljából. A lechnici gyakorlat viszont felhívja a figyelmet arra, hogy a karthauzi szerzeteseknek nagy szerepük volt a modern tudományos irodalom népszerűsítésében.[1109]

Sajnos a magyarországi barátok irodalmi tevékenységét csak kivételes esetekben ismerjük, ám a szerzetesek kódexein keresztül, bár csak az állomány töredékéről beszélünk, viszonylag egyértelmű képet kaphatunk az általuk olvasott művekről. A kedvelt rendi szerzők közé tartoztak Guigo perjelen kívül Nicholaus de Kempf és Heinricus Eger von Calkar is. Ezeknek a szerzeteseknek a művei a menedékszirti barátoktól jutottak el a lechnici monostorba. Kempf a bécsi egyetem professzora volt, később a gamingi monostor perjele lett. Tanítványai közül sokan álltak be a karthauzi rendbe, a világi egyház kötelékéből is többen választották a remete életet.[1110] A magyarországi szerzetesek életében is meghatározó szerepet játszott, mivel hosszú ideig a Felső-Alemann tartomány vizitátoraként huzamosabb ideig tartózkodott hazánkban. A nagy tudású Miklós menedékszirti perjel mauerbachi elöljáró is volt, személyesen ismerte Nicholaus de Kempfet. Gaming házának abban az időben 52 fogadalmas testvére volt, de csak 24 élt a monostorban. Kempf a többi szerzetest osztrák, magyar és morva monostorokban küldte, hogy a művelt atyák segítségével megvalósítsák a renden belüli reformokat. Az elküldött karthauziak *magister*i címmel rendelkeztek – valószínűleg mind a bécsi egyetemen tanultak –, és heten közülük perjelekké lettek új hazájukban.[1111] Ügyelt arra, hogy a szepességi monostorokban másolják a műveit. Sőt, halálának évfordulóját egyedül egy ottani kódexben őrizték meg.[1112] A szepességi karthauziakhoz köthető egyik XV. századi kódexben megőrződött a szerző *De modo tenendi se in capitulo* című traktátusa, amely a *devotio moderna* szellemében a monostori élet feltételeiről szól. Szintén ebből a századból származik két másik kódex is, amelyek a rend szabályait tartalmazzák.[1113] Itt érdemes kitérnünk a magyar házak kapcsolatára a gamingi és a seitzi monostorokkal.

Seitz fontos szerepet töltött be az összes hazai alapítás során, hiszen a templomok felszentelése után innen érkeztek az első konventi tagok. Menedékszirten András rektor után még Konrád ás Detre perjelek is seitzi fogadalmasok voltak. Dunajec első perjele, János is ebből a házból érkezett, aki már menedékszirti szerzetesként nyerte el címét. Tárkány

[1108] FODOR 2006. 183.
[1109] FODOR 2006. 188.
[1110] MARTIN 1992. 38.
[1111] MARTIN 1992. 100.
[1112] FODOR 2006. 182.; WITKOWSKI 2011. 897.
[1113] SOPKO 1994. 93.

esetében nem ismerjük a korai forrásokat, de Lövöld első elöljárója, János is ebből a monostorból érkezett. Két szerzetesről is tudjuk, hogy seitzi fogalmasok voltak, 1390-ből ismerjük Konrád lövöldi *conversus*t és 1484-ből Fábián tárkányi *monachus*t. A vizitátorok között ritkán találkozunk ennek a háznak az elöljáróival, csak kisebb tartozások ügyében említik az akták Seitz és a magyar monostorok kapcsolatát. A források hiánya feltűnő annak fényében, hogy az alapításoktól kezdve folyamatosan nyomon követték a magyar házak sorát. Ezzel szemben sokkal aktívabb együttműködés figyelhető meg Gaminggal. A Melk közelében található monostor kilenc dokumentálható esetben biztosított perjelt a Magyar Királyságban. Valószínűleg ez a házak belső gondjai miatt alakult ki, hiszen ezeket az elöljárókat a Generális Káptalan nevezte ki a magyar monostorok élére az után, hogy elődeiket felmentették funkciójukból. Menedékszirten először 1462-ben talákozunk ilyen esettel, amikor Papler Tamást nevezték ki. Budai Pál gamingi perjelből lett lechnici elöljáróvá 1392-ben. Neubeck Benedek gamingi fogadalmas volt, szintén 1462-ben nevezték ki őt. 1543-ban István Gamingban tartózkodott, amikor kinevezték dunajeci perjelnek, ahol egykor fogadalmát is letette. Ágostont 1406-ban nevezték ki tárkányi perjelnek, az ausztriai tartózkodás után lövöldi vikárius volt. Hüpfel Kristóf 1432-ben már segedelemvölgyi perjelként tért vissza Gamingba, hogy háza számára könyveket vásároljon. Később seitzi, majd gamingi elöljáró lett. Utóda szintén ebből a monostorból került Tárkányba 1442-ben, majd ezután aggsbachi perjel lett. Hasonlóan Benedek is, akivel 1459-ben találkozhatunk ebben a pozícióban. János a tartomány vizitátora és gamingi perjel volt, amikor a menesztett lövöldi elöljáró helyét adta neki a Generális Káptalan. Korábban pleterjei perjel is volt, Veszprém megyében először a gubernátori széket foglalhatta el. A ház szerzetesei közül csak egyről tudjuk, hogy Gamingban tette le fogadalmát, Johannes de Patavia *frater* sok gondot okozott a rend fórumának. A vizitátorok között gyakran találkozhatunk ennek a háznak az elöljáróival. A Generális Káptalan azért küldhette a gamingi perjeleket a magyar házakba, mert azok jól ismerték azok helyzetét és lehetőségeiket. Ezen kívül gyakran látták el könyvekkel a monostorokat.

A tárkányi karthauziakról csak csekély forrással rendelkezünk, így az ottani szerzetesek könyveiről sem szerezhetünk sok információt. A szakirodalom ez idáig csak egyetlen olyan adatot ismert, amely a segedelemvölgyi barátok könyvbeszerzésére utal: a melki bencés apátság egyik kéziratában azt olvashatjuk, hogy 1432. május 8-án a tárkányi perjel 23 forintért könyveket vásárolt: *In memorali ad annum 1432 legitur: Feria quinta ante Gordiani vendidimus Cristoferro priori Vallis Auxilia in Tarkan unum missale, unum graduale, unum*

antiphonarium pro XXIIII florenis in promptu solutis. Item dedimus sibi ex libraria gratis pro deo libros istis titulis.[1114]

A szerzetesek kapcsolatát a könyvekkel egy felettébb érdekes esettel is színesíthetjük. A XV. század első harmadából a kutatás rendelkezésére áll egy oklevél töredéke, amelyben a karthauzi rend valamennyi háza megvizsgálására külön kiküldött megbízottak egyezségét olvashatjuk. Eszerint a szepesi ciszterci apátság szerzetesei, mint felperesek, panaszt emeltek a menedékszirti karthauziak ellen. Történt ugyanis, hogy László knini püspök tudta nélkül István perjel, Péter és János szerzetesek a monostor ebédlőjéből könyveket vittek el. Az alperesek elismerve, hogy az elmondottak helytállók, Miklós perjel és Boldizsár szerzetes a konvent nevében kötelezik magukat az elégtételadásra.[1115]

A magyar karthauziak irodalmi tevékenységének kétségkívül legjelentősebb alkotása a Karthauzi Névtelen kézirata. A művet az *Érdy-kódex* néven ismerjük, amely ma az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának gyűjteményében található. Nevét Érdy János után kapta, aki elsőként mutatta be a kódexet a szélesebb közönségnek. Jelenleg barna félbőr kötéssel rendelkezik, rajta arany színű felirat: *N. Szombati carthausi kézirat*, alatta *Codex hung. evang. sermonum de ann. 1527*.[1116] A kötésből hiányzik pár oldal, ám mivel a szöveg nem hiányos, valószínűleg a fel nem használt lapokat távolították el – összesen mintegy 660 kézzel írt oldalról beszélhetünk. A szerző két oszlopban jegyezte le mondandóját és csak az egyes fejezetek címét és a perikopákat jegyezte fel eltérő, piros színnel, valamint írásképpel.[1117] Kétségkívül a hazai karthauziak legismertebb műve a lövöldi néma barát kézirata. Eddigi ismereteink szerint ez a legnagyobb terjedelmű, magyar nyelven írt kódex. A mű bizonyos részei latinul íródtak, ami főként a kompilációs jellegének köszönhető:[1118] úgy tűnik, hogy a szerző olykor eltévesztette szerepét, hiszen művét nem másolta, hanem fordította.[1119] Az összefüggő magyar szövegben latinul írt szavak, néhol egész bekezdések szerepelnek. Ebből a kutatók arra következtetnek, hogy az Érdy-kódex a szerző eredeti műve, aki latin nyelvű irodalommal dolgozott. Ha másolt kéziratról lenne szó, a *scriptor* lefordította volna a latin részeket.

[1114] GAMING 1922. 236. (forrás pontos megadása nélkül). További bibliográfiai adatok: WITKOWSKI 2011.899.
[1115] ZSO V. 1382. sz. (DL 43379.).
[1116] ÉRDY 1876. I., II.; MADAS 1985a. 602. A modern technikáknak köszönhetően elérhető digitális változatban is: http://sermones.elte.hu/erdy/img/index.html
[1117] A perikópák sorrendje kötött és évente ismétlődik, de csak a XVI. században állandósult. Az egyes szerzetesrendek gyakorlatában kisebb különbözőségek voltak, ami a mai kutatók segítségére van bizonyos szövegek provenienciájának meghatározásakor: MADAS 1984. 99–105.; GRIBBIN 1999. 70.; HOGG 1987. 95–109.
[1118] CAVALLO–CHARTIER 2000. 115–135.; TARNAI 1984. 281.
[1119] BÁRCZI 2007. 606–611.

A kódex keletkezésének ideje a mai napig tisztázatlan. Volf György már 1876-ban konstatálta,[1120] hogy valamikor 1526–1527 között készült. Hasonló véleményen van Dienes Erzsébet is,[1121] aki azzal is alátámasztotta érvelését, hogy ezek az évszámok felbukkannak a kéziratban is.[1122] 1526-tal a Szeplőtelen fogantatás ünnepére írt prédikációban találkozunk. Ezen a helyen a Karthauzi Névtelen megjegyezte, hogy IV. Sixtus pápa ezt a napot ötven évvel ezelőtt konfirmálta[1123] – a vonatkozó bullát 1476-ban adták ki. A másik évre vonatkozó adatot pedig az *Exemplum mirabile* végén találjuk: „*Amen 1527*“.[1124] A szerző az összes évszámot arab számokkal jegyezte fel, kivételt csak a mohácsi csatát említő megjegyzés képezi, valószínűleg annak fontosságát kifejezve – „Itt vége vagyon Szent Sztaniszló krakkói püspöknek életének azon esztendőben, mikoron Magyar országnak nagyobb része el veszé mind Lajos királlyal és az urakkal ezer ötszáz huszon hét esztendőben.“[1125] Az irodalomtörténészek szerint a rejtély megoldása nagyon egyszerű, a kézirat szerzője a *stilus annuntiationis*-t használta, tehát az év kezdetét március 25. napja jelentette.[1126] A szerzetes azonban tisztában volt az ún. világi naptárral, *stilus communis*-szal,[1127] amire munkájában is tett utalást: a *Circumcisio Domini*[1128] napjára írt prédikációban. Megjegyezte, hogy ez a szokás – ti. az év kezdetének ettől a naptól való számítása – fontos a királyságban élő hívek számára.[1129] A Karthauzi Névtelen megállapítása a kutatás szempontjából azért fontos, mert ezzel olvasói tudtára hozta: rendje számára nem ezen a napon kezdődik az új év.

Az Érdy-kódexet a szakirodalom prédikációk gyűjteményeként tartja számon. A *De Tempore* rész advent első vasárnapjával kezdődik és a farsangi időszakig tart – az evangéliumok alapján az utolsó prédikáció a hamvazó szerda utáni péntekre íródott. A perikópa és az *epistola* fordítása után hosszú prédikáció következik, az evangélium után pedig *postilla* található, vagyis a biblikus szöveggel kapcsolatos magyarázat. A kézirat másik része, a *De Sanctis*, Szent András ünnepével kezdődik (november 30.) és Szent Katalinnal ér véget (november 25.),[1130] összesen mintegy 103 ünnepről olvashatunk. A szentek kiválasztása arra enged következtetni, hogy a szerző nem hagyta figyelmen kívül a karthauzi szokásokat

---

[1120] ÉRDY 1876. I. 8.; ZOLNAI 1894. 239–254.
[1121] DIENES 1961. 175–178.
[1122] BÁN 1976. 6.
[1123] ÉRDY 1876. I. 241.
[1124] ÉRDY 1876. II. 275.
[1125] ÉRDY 1876. I. 436.
[1126] SZENTPÉTERY 1925. 14–17.
[1127] Vagy *stilus Circumcisionis*. SZENTPÉTERY 1925. 14.
[1128] ÉRDY 1876. I. 91.
[1129] *ez may napon wy eztendo kezdetyk az my eedes wrwnk Iesus Cristusnak wy newezetynek okaert es mynd tellyes kerezttyenseegnek nemes Coronazattyanak dycheeretes voltarol kynek zaztoya alat vyaskodwnk myndden ellenseegnek ellene.* ÉRDY 1876. I. 91–92.
[1130] BÁN 1976. 11.

sem, de nagy figyelmet fordított a különböző szerzetesrendek által preferált ünnepekre. A kézirat célközönsége a női rendek tagjai voltak, így a karthauzi fordító által összeállított liturgikus naptár kissé kaotikus összképet kelt.[1131] Munkájára a skolasztika gyakorolt nagy hatást, ami főleg a felhasznált forrásoknak, tehát a latin nyelvű könyveknek köszönhető. A szerző nem kritizál, csak figyelmeztet a közelgő veszélyre. Úgy véli, a társadalom megérett a kárhozatra és csak az egyén menekülhet meg. Azzal, hogy csak a közvetlen környezetében zajló változásokat figyelheti meg, észrevételei és megjegyzései korhűek.[1132]

A kézirat egy latin nyelvű prológussal kezdődik, ahol a szerző azonnal elárulja, hogy a karthauzi rend tagja.[1133] Nevét természetesen a szabályoknak megfelelően nem írta le – a rendbe való belépéssel a szerzetes magára ölti a csendet és az anonimitást. Ezért is nevezték el az Érdy-kódex íróját Karthauzi Névtelennek. A kézirat esetében a szakemberek nem tudják minden kétséget kizáróan megállapítani azt sem, melyik monostor tagja volt a szerző, ám a legnagyobb valószínűséggel a lövöldi ház volt az otthona.[1134] A néma barát arra is magyarázatot ad, miért vállalkozott arra, hogy anyanyelvén készítse el művét: a latinul nem tudó laikus testvérek és különböző rendű apácák számára kívánt lelki eleséggel szolgálni.[1135] Ez a motiváció lehet a hátterében annak is, hogy az egész kézirat a szerzetesi élet idealizásálása mellett az aszkézist és a szüzességet tekinti a legfőbb erénynek. A Karthauzi Névtelen hangsúlyozta azt is, hogy rendjében még senki nem vállalkozott hasonló mű elkészítésére, de abban bízott, hogy munkája hasznára lesz a szélesebb közönségnek. Fordítóként nem tartotta magát jó szakembernek, bár a hasonló megnyilvánulások a kötelező formulák közé tartoznak: a Karthauzi Névtelen miután ismertette olvasóival szerzői programját, gondolatait azzal zárta, hogy műve tökéletlen, és kéri a hozzáértőket, hogy bátran javítsák ki tévedéseit. Fájlalta, hogy a Szentírást még nem fordították le magyar nyelvre, mivel ezzel is nehézségei voltak a kevésbé művelt testvéreknek és nővéreknek. Ez természetesen nem teljesen helytálló megállapítás, mivel a XVI. század első harmadában már léteztek bizonyos fordítások, amelyeket főleg tehetősebb hölgyek számára készítettek.[1136]

A kódex bevezető részeiben történelmi eseményekre való utalást is találunk: a szerző figyelmeztette közönségét a török fenyegetés mellett a lutheri gondolatok terjedésének

---

[1131] MADAS 1984. 101.; SZABÓ 1981. 272–274.
[1132] MADAS 1985a. 550–552.
[1133] *ad laudem Semptiterne Sancte et superbenedicte trinitatis Cristifereque unacum prole deifica: dulcissime virginis ac gloriosissimi Brunonis primi fundatoris Sacri ordinis nostri Carthusiensis* ÉRDY 1876. I. XXIII.
[1134] *sic prope nos et Slavonica* ÉRDY 1876. I. XXIII.
[1135] *necnon tocius sacrosancte matris ecclesie militantis edificacionem salutarem noaum modo vulgari volens cudendi materiam Quapropter et a nonnullis conuersis vt et sanctimonialius diuersarum ordinum tum necessaria, tum deuota tractus admonicione* ÉRDY 1876. I. XXIV.
[1136] TARNAI 1984. 244–251.; HORVÁTH 1931. 109.

veszélyére.[1137] Az eretnekség kritikáját a mű további részeiben sem hanyagolta el. Erős ellenszenvet érezhetett a husziták iránt, több helyen ugyanis *husz*tként emlegette az összes eretneket.[1138] Mindezek ellenére csak az általa ismert irodalmi műveken keresztül mutatja be a világ működését, amiért Róma felel. A karthauzi névtelen munkássága nem példanélküli a rend keretein belül. Dennis Martin egyenesen a női vallásosság ügyvédjeinek nevezi a barátokat.[1139] A szerzetesek ugyanis híresek voltak arról, hogy könyveik és műveltségük részét szigorúan ellenőrzött és felügyelt olvasmányok képezték. Tehát a karthauziak által másolt, illetve az Érdy-kódex esetében fordított könyvek nem tartalmaznak protestáns tanokat. Így a hölgyek számára biztonságos olvasmányokat jelentettek.[1140]

Az Érdy-kódexnél valamivel korábban keletkezett a menedékszirti krónika, ám ez a jelentős középkori elbeszélő forrás főként *historia domus* jelleggel bír. A karthauzi rend szepességi működésének legfontosabb emlékéről van szó, amelyet a menedékszirti monostor egyik szerzetese készített a XVI. század elején.[1141] A rend hagyományainak megfelelően szerzője ismeretlen, aki munkáját valószínűleg 1517-ben készíthette el, mivel ehhez a dátumhoz köthetőek az utoljára leírt események.[1142] A krónika szövege két XVIII. századi másolatban maradt fenn, ám ezek közül ma már csak az egyik van meg. 1774-ben Wagner Károly a Szepesség történetét bemutató források között publikálta *Fundatio Lapidis Refugii seu monasterii beati Joannis Baptistae* címen az általa ismert kéziratot.[1143] Jegyzetei alapján tudjuk, hogy rendelkezésére állt egy pergamen lapos kódex, amelyet Wagner saját ismeretei és a betűk alapján XVI. század elejinek vélt. A kötetet egy szepességi nemes, Dobai Székely Sámuel értékes könyvtárából kapta meg lemásolásra.[1144] Sajnos ez ma már nem ismert, így a kódex eredetéről nem tudunk semmilyen további információt. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy Wagner munkájában nem az eredeti szöveget publikálta, hanem a Székely Sámuel által készített másolatot dolgozta fel.[1145] Dobay gyűjteményéből ismerünk egy másik kézzel írt

---

[1137] *maxime tantem cum feruente et fere totam ewropam corrunpente perfidia ac pestifera luteriana heresi que nouissime et in electam hungarorum* ÉRDY 1876. I. 3. és 46.
[1138] ÉRDY 1876. I. 118.
[1139] MARTIN 2008a. 127.
[1140] MARTIN 2008a. 129.
[1141] A menedékszirti apátság gazdag irodalommal rendelkezik. Röviden: Koszta László: Menedékszirt. In: KMTL. 451.
[1142] A krónika szerzőjéhez közeli időben, 1494-ben teljes királyi pompájában Lőcsére látogatott Ulászló magyar király, valamint János Albert lengyel király testvéreivel, Frigyes kardinálissal és Zsigmond herceggel együtt, aki a krónikás szerint a jelenlegi lengyel király: *Duce Sigismundo moderno Rege Poloniæ*, így akarva-akaratlanul meghatározta a kézirat keletkezésének idejét is (1506–1548): WAGNER II. 78.
[1143] WAGNER II. 69–79.
[1144] WAGNER II. 69.; SZABÓ 2015. 171.
[1145] Székely Sámuel birtokában több értékes középkori krónika és kódex állt. Nagy figyelmet szentelt a hasonló munkák gyűjtésére, ezek másolatait pedig a kutatók rendelkezésére bocsátotta: SOPKO 1995. 226. Székely Sámuel szerepéről: KERESTEŠ 2008. 193.; M. HORVÁTH 2008. 117.; TÖRÖK–LEGEZA 2001. 28.

kódexet is, amely értékes információkat tartogat. A Joachim Leibizter-féle krónika érdekessége, hogy a naplószerűen írt mű olyan kódexben szerepel, amelybe a szerző belemásolta a menedékszirti krónika szövegét is.[1146] A XVII. század első évtizedeiből származó mű több helyen tartalmazza a gyűjtő megjegyzéseit is, de sajnos az évszázadok alatt némileg megrongálódott.[1147]

Ami a krónika másik, fennmaradt példányát illeti, az valamivel fiatalabb, de egy régebbi másolat alapján készülhetett: valószínűleg az eredeti kézirat átírása. Keletkezési helyéül a Lechnic mellett található vöröskolostori kamalduli kolostort jelölhetjük meg,[1148] amiből arra következtethetünk, hogy a remete szerzetesek idején az eredeti krónika másolata még részét képezte a második karthauzi konvent könyvtárának. A kézirat szerzője szintén ismeretlen, de a bevezetésben leírja az elhagyott lechnici karthauzi monostor adományozásának körülményeit, mivel tulajdonosa, aki azt 1699-ben megvásárolta, később a kamalduli szerzetesek birtokába juttatta. A krónika átírása valószínűleg azt a célt is szolgálhatta, hogy részletesebben megindokolják egy újabb kontemplatív rend meghonosítását a Szepességben, valamint a létező monostor átvételét is, azaz a már erős gyökerekkel rendelkező karthauzi tradíció tudatos folytatását és felhasználását figyelhetjük meg.[1149] Emellett meg kell jegyezni, hogy a másik szepességi monostor, a dunajeci esetében is létezett krónikája a szerzeteseknek. Az *Anonymus Rubri Claustri* néven ismert szerző műve elveszett, de a kamalduli szerzetes, Romuald Hadbavný krónika formájában papírra vettette a karthauziak történetét, amelyet Wagner Károly kisebb változtatásokkal publikált forrásgyűjteményében.[1150]

A két kézirat, azaz Wagner kiadása és a fentmaradt másolat összehasonlítása során bizonyos nyelvtani különbségeket figyelhetünk meg, amelyek főleg a múlt idő használatánál szembetűnőek. A kamalduli kézirat esetében a cím sem egyezik meg: *Chronicon Carthusianorum Lapidis Refugii*. Az események leírása viszont nem mutat jelentős eltéréseket, ami szintén bizonyítja a közös forrás egykori létezését. A fiatalabb kamalduli kézirat viszont nem teljes, mivel a leírás az 1463. évvel véget ér, még pedig azzal az

---

[1146] Köszönettel tartozom Szabó András Péternek, aki elhívta figyelmemet a Leibitzer-krónikára és rendelkezésemre adta az általa készített kéziratot.

[1147] SZABÓ–SZABÓ 2007. 83.

[1148] A kézirat címe: *Chronicon Carthusianorum Lapidis Refugii*. MNL OL, E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium: Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C, Nr. 25, fol. 1–5r–v. Lechnic eredeti lakóiról röviden: Koszta László: Lehnic. In: KMTL. 402–403.

[1149] A rend alapítója Romuald herceg (később Szent Romuald), a lombardiai hercegi család egyik tagja volt. Egy Malduli nevű gazda adományaként a birtokán *Campo Malduli* néven jött létre a remeteség. Magyarországon a 17. században telepedtek le. Az első kamalduli remeteséget a Nyitra melletti Zobor-hegyen alapították 1691-ben. Esterházy Pál nádor a Sopron vármegyei Lánzsér váránál 1700-ban alapított remeteséget, később a Szepes megyei Lechnicen alakult remeteség. Majkon tizenkét évig működött remeteség, majd II. József 1782-es rendeletével mindet feloszlatták.

[1150] WAGNER III. 173–195.

eseménnyel, amikor a menedékszirti konvent az Újfaluból való Gábort választotta meg perjelévé.[1151]

A krónika szövege jellegét és szerkezetét tekintve kimagaslik a korabeli, hasonló jellegű munkák közül. Szerzője nagy figyelmet szentelt a források hű interpretációjának. Ezt magyarázhatjuk azzal, hogy a kézirat keletkezésének idejében a skriptóriumban fellelhetőek voltak nemcsak a monostor jogi-gazdasági ügyeivel kapcsolatos okleveleik, hanem más szepességi intézményekkel, a környező karthauzi konventekkel és a Generális Káptalannal folytatott levelezése is. Már a kézirat első sorai felhívják a figyelmet a munka jelentőségére. A kamalduli szerzetes egy rövid bevezetőt írt a menedékszirti krónika másolatának elé, amivel aktualizálni szerette volna a művet. Leírta, hogy az egykori lechnici karthauzi monostort Matyasovszky László nyitrai püspök 1699-ben megvásárolta, majd végül a kamalduli rend tagjainak ajándékozta.[1152] Nemcsak az épületek, hanem a bennük található oklevelek is a remeték birtokába jutottak. A szerző fontosnak vélte megemlíteni ezt a tényt, ezért a krónika lemásolását tekinthetjük egyfajta tisztelgésnek az elődök emléke előtt, bár a birtokokkal kapcsolatos oklevelek megléte megfelel a magyar szokásjog követelményeinek.

Tudomást szerzünk arról, hogy a szerzeteseknek adományozott terület egykor menedékül szolgált a Szepesség lakosainak, itt találtak biztos helyet a mongol támadások idején. A szerző valószínűleg a ma már nem ismert szepesi krónikából értesült a XIII. századi történésekről[1153] – ez a krónika szolgálhatott alapul az 1454-ből származó, úgynevezett *Szepesszombati krónikának,* amely a terület eddig ismert legrégebbi krónikája.[1154] Igaz a krónikában leírt kannibalizmus és a későbbi monostor helyéül szolgáló hegy, amelynek földjét liszt helyett használták a kenyér sütéséhez, kimaradt a menedékszirti kéziratból, mégis több helyen hasonlóságokat fedezhetünk fel a leírásokban.[1155] Demkó Kálmán a szepesszombati krónikát ismertetve arra a megállapításra jutott, hogy az ország múltját ismertető leírás fő forrása a Képes Krónika volt.[1156] Felsorolta azokat a passzusokat, amelyek nem találhatóak meg a „ Kálti Márk-féle“ krónikában. Ezek közé tartozik Lapis refugii és Lőcse alapítása is. Az eltérő

[1151] RÁBIK 2012. 71. A kézirat több helyen pontosítja az eredeti krónika szövegét. Ezekre az egyes helyeken külön felhívjuk a figyelmet.

[1152] Leopold császár oklevele 1699. 9. 27-ről: DL 36760.

[1153] SZABÓ 2013. Köszönettel tartozom Szabó András Péternek, aki a konferencián elhangzott előadásának vázlatát a rendelkezésemre bocsátotta. Továbbá a szerző felhívta a figyelmemet a menedékszirti krónika további újkori másolatára, amely a Leibitzer-krónikában található meg (MNL OL P 1890). A kézirat vizsgálatára a közeljövőben kerül sor: SZABÓ 2015.

[1154] A krónika kritikai kiadása: SRH II. 273–288. A szepesszombati krónika is menedékhelyként írja le a karthauzi monostor területét: SOPKO 1995. 106. A szepesszombati krónika leírása a mongolok pusztításáról: GRZESIK 2003. 53–64.

[1155] GRZESIK 2003. 54.

[1156] A szepességi krónikák vizsgálatával legújabban Szabó Péter András foglalkozik: SZABÓ 2015. 170–171.

és új adatok mindegyike a Szepességhez köthető.[1157] Ám a XV. századból származtatott kézirat pontossága megszakad a XIV. század közepének eseményeinél, így valószínűsíthető, hogy a *compilátor* nem rendelkezett elegendő forrással.[1158] A menedékszirti krónika szerzője hosszasan tárgyalta Magyarországnak és a Szepességnek a szerzetesek megérkezése előtti történetét. Csak ezután ismerkedhetünk meg magával a monostorral, illetve történetével. Az ismeretlen szerző elbeszélését az egyes perjelek működésének időrendje szerint írta, hasonlóképpen mint a pálos Gyöngyösi Gergely tette azt. Ám a párhuzamok nem állnak meg, mivel szerzőnk mondandóját alapvetően a levéltárban fellelhető oklevelekre alapozta, és csak ritkán szakította meg a szöveget saját gondolataival. Ha összehasonlítjuk a krónika szerkezetét a mai napig ismert oklevelekkel, akkor megállapíthatjuk, hogy a menedékszirti monostor levéltári anyagának bizonyos értelemben vett regeszta gyűjteményét vizsgáljuk. A kéziratban is találunk utalást arra, hogy szerkesztője felhasználta az általa talált okleveleket.[1159] A krónikának így jelentős forrásértéke mellett fontos levéltártörténeti értéke is van, mivel az 1543-ban megszűnt menedékszirti monostor levéltára szétszóródott és elkallódott, ám a krónika bizonyos értelemben pótolja az okleveleket és így tartalma nélkülözhetetlen a karthauziak történetének bemutatásában.

VI. 4. A karthauziak és az orvoslás

A középkorban a monostorok, kolostorok is a szellemi és kulturális élet központjai voltak, amelyekben az egyes szerzetesrendek tudományos, művészeti és gyógyászati tevékenységet is folytattak. A gyógyításnak és az orvoslásnak a szerzetesrendeken belül hosszú története van. Már a bencések számára sem volt idegen a súlyos beteg szerzetesek ellátására szolgáló különálló épületrész sem. A monostori krónikák szerint a beteg atyákhoz gyakran kívülről hívtak jeles orvosokat.[1160] A szerzetesek nagy figyelmet fordítottak közösségük gyengélkedő tagjainak ápolására, egyre több *infirmarium*ot építettek a saját betegeiknek, valamint *hospicium*ot, vendégházat, azaz ispotályt is a zarándokok és a szegények számára. A középkori utazók többsége zarándok volt, akik útjuk során különböző monostorokban szálltak meg. A karthauziak telepei a lakott vidéktől távol estek, így csak ritkán keresték fel azokat a

[1157] DEMKÓ 1892. 14.
[1158] Demkó Kálmán felhívta a figyelmet arra, hogy a szepesszombati krónika német szövege feltűnő hasonlóságot mutat a Leibitzerek krónikájával, de azt is feltételezi, hogy a krónikának több kivonatos változata létezett, amelyet a későbbi írók felhasználtak műveik megalkotásánál: DEMKÓ 1892. 17–19.
[1159] RÁBIK 2007. 11.
[1160] PUSKELY 2006B. 5. A külföldi orvosokról a királyi udvarban és a krónikákban fellelhető adatokról lásd: WERTNER 1893. 600–605.

vándorok. Vendégeik főleg olyan urakból álltak, akik a világtól távol egy ideig erőt és vigaszt szerettek volna gyűjteni a további megpróbáltatásokhoz. A karthauziak szívesen fogadták őket, mindennel el is látták a vendégeket, de szigorúan kíséret nélkül, mivel szűkös költségvetésük nem engedhette meg az úri pompát.[1161] Nőket nem fogadtak a falak között, sőt a karthauzi birtokokról is ki voltak tiltva.[1162] Kivételt csak a templomünnep első napja jelentett, de azzal a feltétellel, hogy nem keltenek feltűnést. A szerzetesség kialakulásával és elterjedésével szinte intézményes keretet nyert a betegápolás, mivel a rendalapítók előírták a szegényekről való gondoskodást.[1163] Az egyházi iskolák híresek voltak arról, hogy falaikon belül oktatták az orvoslást is.[1164] Az egyetemeken való megjelenése görög és arab hatásra történt a XII. század során.[1165] Ugyanakkor nem mondható el, hogy nagyszámú diák végzett volna orvosi tanulmányokat. A doktori fokozat megszerzéséhez ugyanis 9–10 évnyi egyetemi tanulásra volt szükség, ahol a diákok főleg elméleti oktatásban részesültek.[1166] Az orvosokat a bölcsészettudományok keretein belül képezték, több középkori egyetemen is elsajátíthatták ezt a mesterséget. Természetesen nem csak a szerzetesi közösségekben működtek gyógyítani tudó tudósok, hanem a világi egyház berkein belül is. Ám az egyház ellenezte a természettudományokat és gyakran igyekezett elvonni a papokat a gyógyítástól, bár a XII-XIII. század során szerzetesek is tanultak orvostudományokat az egyetemeken.[1167] Eltiltották őket a vándor orvosi gyakorlattól, a püspököket, apátokat, perjeleket pedig megfoszthatták széküktől, ha engedélyezték a gyógyítást. Az 1279. évi budai zsinat viszont csak attól tiltotta a papokat, hogy égetéssel és vérzéssel járó beavatkozásokat végezzenek.[1168] Egyre szaporodtak az orvoslással foglalkozó könyvek. Először a klasszikus szerzők fordításai terjedtek el, majd egyre több tudós *medicus* írta meg saját gondolatait a gyógyászatról és gyógyfüvekről, ám nem hiányozhattak a népi orvoslás hagyományai sem.[1169] Az egyre nagyobb számban megjelenő írások viszont csak jóval később kerültek be az apátságok és monostorok könyvtáraiba.[1170] Az egyik első ismert hazai oklevél, amelyben a karthauzi szerzeteseket

---

[1161] CONSUETUDINES Cap. XIX. és XXXVI.
[1162] CONSUETUDINES Cap. XXI.
[1163] ORIENT 1933. 3.; FEDELES 2010. 41.; PÁSZTOR 2000. 50.
[1164] DEMKÓ 1894. 80–83.
[1165] SIRAISI 1990. 9.; SIRAISI 2007. 12–13.
[1166] Az orvosi tudományok oktatásáról: SCHULTHEISZ 2003. 9–54.; FEDELES 2010. 40. A középkori orvosok egyik elmaradhatatlan kelléke a vizeletvizsgáló edény volt, amely a XIV. század során Szent Kozma és Szent Damján, az ingyen gyógyító testvérpár attribútumává vált. Legendájukat a lövöldi néma barát is feljegyezte, a Karthauzi Névtelen magyar írását a Legenda Aurea alapján készítette el: VIDA 1994. 15.
[1167] SIRAISI 1990. 13.
[1168] DEMKÓ 1894. 98.; SIRAISI 1990. 44.; FEDELES 2010. 42.; HARASZTI–KELÉNYI 2016. 41.
[1169] SCHULTHEISZ 2003. 56–62.
[1170] DEMKÓ 1894. 88.; SIRAISI 1990. 25.

említik, szintén erre utal: 1259-ben V. István király ajándékozta nekik azt az ispotályt, amelyet Ottokár stájer őrgróf alapított a betegek és utazók ápolására Zerewaldban.[1171]

A népesség növekedése, a keresztes hadak, a szegénység és a járványok olyan tényezők voltak, melyek a gyógyítás terén is változásokat hoztak Európában. Ettől az időtől a monasztikusok körében kialakult orvoslás már nem szolgált modellként: új rendek és testvérületek léptek színre.[1172] A nem megfelelő orvosi ismereteknek köszönhetően nem a népi gyógyítóktól kértek segítséget, hanem az egyháztól: soha nem kaptak annyi adományt, mint járványok idején. A papok és a szerzetesek voltak azok, akik lelki támaszt nyújtottak a szenvedőknek, imákra buzdították őket, ételt adtak a szegényeknek és a tudásuknak megfelelően ápolták őket. Ezekből az időkből ered bizonyos kutak és források csodatévő híre is. Úgy vélték, hogy az imák, a zarándoklat és az adományok hozták meg a gyógyírt a súlyos betegségekre.[1173] A középkor új orvosa maga Krisztus volt: a *Christus medicus* még az újkorban is felfedezhető.[1174]

Az orvoslás problematikájával bőven foglalkozott a *Statuta Antiqua*,[1175] bár tartalmi szempontól a szabályozás nem tért el Guigo perjel gondolataitól, aki a szegényekről való gondoskodást hangoztatta: az alultápláltság és a rossz életkörülmények okozták a legtöbb egészségügyi problémát.[1176] Guigo pontosan megszabta a halálozás esetén szükséges szertartásokat, melyek a rend későbbi szokásaiba is bekerültek.[1177] Az élet velejárója volt a vég, mely elkerülhetetlen és a karthauziaknak a mindennapokat úgy kellett megélniük, mintha az lenne utolsó napjuk ezen a földön.[1178]

Középkori források is utalnak arra, hogy a karthauziak nemcsak a halál misztikumával, hanem a betegségek gyógyításával is foglalkoztak. A Generális Káptalan aktáiban ezzel kapcsolatban csak olyan feljegyzésekkel találkozunk, melyek a kirívó esetekre hívják fel a figyelmet. 1420-ban egy szerzetesnek megtiltották perjele háborgatását, mivel folyamatosan

---

[1171] DEMKÓ 1894. 84–85. 89.
[1172] PUSKELY 2006B. 9.; FEDELES 2010. 42.
[1173] DEMKÓ 1894. 121–121.; ORIENT 1933. 5.
[1174] SCHULTHEISZ 2003. 63.
[1175] CONSUETUDINES Pars I, Cap. XLIV De Cura Prioris erga Infirmos.
[1176] HOGG 1991. 16.
[1177] PUSKELY 2006B. 5.
[1178] Ha attól tartottak, hogy a szerzetes a halálán van, akkor a többiek összegyűltek a templomban, misét mondtak és ünnepélyesen vitték el az oltári szentséget a betegnek. Ágya mellett elmondtak néhány imát, majd magára hagyták a gyónás idejére. Csak az áldozásra tértek vissza a beteghez. Amikor úgy vélték, hogy közeleg a vég, megszólaltatták a lélekharangot. Ekkor minden munkát és imádságot abba kellett hagyni, hogy a monostor minden lakója illendően elbúcsúzhasson a haldoklótól. Halott társukat felöltöztették, testére csatolták ciliciumát is, majd harmadnap – mely idő alatt társuk üdvéért imádkoztak és miséztek – lepellel borított nyílt koporsóban a templom melletti sírba helyezték. Ezen a napon a szerzeteseknek nem volt tiltva a beszéd, ilyenkor fő témájuk a halál és az elhunyt testvérük boldogsága volt: CONSUETUDINES Cap. XIII. XIV. XXXVIII.; DEDEK 1889. 65.

arra kapacitálta őt, hogy adjon engedélyt egy olyan útra, amelyen orvosi tanácsokat szerezhet.[1179] A tiltások nem hozhatták meg a kívánt eredményt, mivel a XV. század második felében az ilyen szabályok tovább szigorodtak. A káptalani feljegyzésekből tudjuk, hogy 1514-ben a lövöldi perjel azt az utasítást kapta, hogy inkább kéressen doktorokat a konventbe, mintsem hogy hagyja a szerzeteseket orvoshoz utazni.[1180] Egy 1539-es bejegyzés szerint a vizitátorok döntöttek arról, hogy sürgős esetekben adjanak-e engedélyt a doktorok látogatására.[1181]

További példákkal is szolgálhatunk a hazai orvoslás gyakorlására, illetve annak elméletére. Július Sopko a szepességi karthauzi könyvtárak állományát vizsgálva felfedezte, hogy egy XV. századi kódexbe az egyik lechnici szerzetes belemásolta Johannes Gerson *Scientia mortis* című 1450 körül írt művét. Ám ez nemcsak ezért említésre méltó, hanem azért is mert ugyanez a kéz a kötet utolsó lapjain felsorolt több orvosságot is különböző betegségekre.[1182] A beteg ember portréja a Generális Káptalan szerint az elhivatottságot jelképezi: ennek ellenére 1415-ben mindenben mértékletességet javasoltak, hiszen a szerzetes számára a túlzásba vitt önsanyargatás is bűnnek számít. 1445-ben ugyanakkor a káptalannak arra kellett utasítania az egyik perjelt, hogy háza lakói mutassanak nagyobb buzgalmat e téren, igaz, a betegeket nem kellett bevenni a szigorú koplalásba. A szerzetesek, akik már képtelenek voltak egészségi állapotuk miatt részt venni az ünnepi böjtökön, felmentést kaptak. A káptalani jegyzőkönyvekben is feltüntettek néhány esetet: 1451-ben emberségesen kellett bánni azzal a lechnici szerzetessel, aki láthatóan megőrült. Szintén ekkor a menedékszirti monostorban az újfalusi család egyik tagja, Huffnagel Kristóf gyengeelméjűsége miatt 18 évig élt elzárva.[1183] Ám a leprás gütersteini szerzetesnek megparancsolták, hogy ne írjon többé a káptalannak. 1495-ben gondban voltak egy beteg francia szerzetes további egyházi tagsága miatt Val Sainte Marie-ben. 1511-ben Beaune perjelét emlékeztették, hogy monostorában gondoskodjanak beteg hittársaikról, hogy azoknak ne legyen oka panaszra. A következő évben egy szerzetest Parmába küldtek, egyértelműen abban a reményben, hogy a környezetváltozás jó hatással lesz az egészségére. 1523-ban egy la rose-i szerzetest győztek

[1179] HOGG 1991. 18–19.
[1180] Ez a procedúra az elzártabb házaknál probléma volt: HOGG 1991. 20.
[1181] A jelenlegi gyakorlat az, hogy orvost hívnak, amikor szükséges, illetve a szerzeteseket küldik el orvoshoz a közeli településekre, azonban a hosszabb kórházi ellátáshoz még mindig a Generális Káptalan hozzájárulása szükséges. Még a pszichiátereket is látogathatják lelki problémák esetén.
[1182] SOPKO 1994. 93.
[1183] WAGNER II. 78.

meg arról, hogy rengeteg doktort találhat a közeli Rouen-ben. 1547-ben egy delfti szerzetest saját kérésére felmentették szolgálata alól, mégpedig elmezavar miatt.[1184]

Ismerünk olyan gyógyászati eljárásokat, melyeket előszeretettel alkalmaztak az egész középkor során. A karthauzi szerzetesek körében is gyakorolt módszer volt az érvágás.[1185] Guigo perjel a rend szokásaiban megszabta ennek menetét: évente hat alkalommal került sor erre a beavatkozásra, méghozzá a rend szokásainak megfelelően. Ezt a monostorban az előírt szertartás szerint végezték el, bár az érvágást nem tartották orvosi beavatkozásnak. A gyakorlatot kitartóan követték a középkor folyamán, de 1581-re már ritkán alkalmazzák. Egy évszázaddal később már a legszorgalmasabb szerzeteseknél is csak évente egyszer engedélyezték. Valószínűleg nem vették elég komolyan a szabályt, mivel az érvágás elmulasztása miatt többször is figyelmeztette a szerzeteseket a káptalan: Castille tartomány házait megdorgálták az érvágások napján tartott ünnepi jellegű tevékenységek miatt.[1186]

A gyógyfüvek ismerete és azok alkalmazása is meghatározó volt. Demkó Kálmán szavaival: „a füvészetet a rengetegirtó s vad természetet szabályozó szerzetesek űzték, de kezdetben ez alig volt több kuruzslásnál."[1187] A rend történetével foglalkozó szerzők több helyen is megemlítik, hogy a szerzetesek birtokain olyan gyógynövényekkel találkozhatunk, melyeket hiába keresnénk máshol.[1188] Jól mutatja ezt a kamalduli Ciprián testvér kéziratos füveskönyve is, aki a lechnici monostor környékén gyűjtötte össze a gyógynövényeket.[1189] A műveltségükről méltán híres néma barátok olvasmányaiknak és a természethez közeli életüknek is köszönhetően értettek a növényekhez és azok gyógyító erejét az emberek hasznára bocsátották. A monostorok, apátságok, kolostorok *infirmarium*a mellett rendszerint volt gyógynövénytelep is, ahonnan begyűjtötték a szükséges füveket a különböző szerek előállítására.[1190] Miután az egyetemek átvették az orvosképzést, a szerzetesek tudománya főként a tapasztalatokon alapuló istápolásra szűkült, a természetben található növényekből készítettek gyógyírt: a népi gyógyászat mestereivé váltak. A tudós szerzetesek vezetése alatt valóságos laboratóriumok keletkeztek, ezért nem csodálkozhatunk azon sem, hogy hosszú utat megtéve emberek sokasága vándorolt el a lakhelyükre a gyógyulás reményében.[1191] A monostorok gyakran rendelkeztek önálló „patikával" is. Hazánkban a XIII. századtól találkozhatunk ilyen létesítménnyel, főleg a bencés apátságok mellett, de a későbbiek során

[1184] HOGG 1991. 30–32.
[1185] PUSKELY 2006B. 6.
[1186] HOGG 1991. 25–29.
[1187] DEMKÓ 1894.100.
[1188] DEDEK 1889. 135.; JÓZSA 2008. 10.
[1189] GRYNAEUS 2004. 65–72.
[1190] ORIENT 1933. 4.
[1191] KISS 2008. 2293.

más szerzetesrendek, illetve világiak is rendelkeztek gyógyszertárral.[1192] A jelenséggel szinte kéz a kézben jár a füveskönyvek írása és terjedése is: a reneszánsz korában már több, mint 1200 gyógynövénynek létezett magyar megnevezése is.[1193] A kolostori birtokok mintagazdaságként működtek, jelentősen befolyásolták a gyógyhatású növények ismeretének elterjedését.[1194] A szerzetesek a gyógyítás során nem hanyagolták el a megfelelő étrendet sem. A diéta is bevett szokás volt,[1195] ám jellemzőbb, hogy a gyengélkedő szerzeteseknek megengedték a hús és a hígítatlan bor fogyasztását.[1196] Az egészséges táplálék és a fürdők használata valóságos csodával ért fel, nem mellesleg a betegek lelkét is ápolták.[1197] Gondoskodtak a megfelelő higiéniáról: a betegek gyakrabban fürödhettek.[1198] Hazánkban már a kereszténység korai évtizedeiben megjelentek a fürdők a bencés szerzetesek birtokain. Az sem volt példátlan, hogy apátságot hoztak létre gyógyító hatású források közelében: elég megemlíteni Bélháromkút és Toplica ciszterci alapítványait.[1199] Gyógyfürdők és hévizek látogatása a rend szabályzata alapján nem volt engedélyezett, bár az irányelvek megfogalmazása nem is zárta ki teljesen. Gyakori módszer volt, hogy az orvost, vagy fürdőt látogatni kívánó szerzetest meghatalmazottnak nevezték ki, aki aztán hivatalosan a ház ügyeit intézve utazhatott a gyógyulása érdekében. A káptalan azonban idővel rájött erre a szokásra és korlátozta a szerzetesek szabad mozgását.[1200] Tárkány esetében is forrásokkal tudjuk alátámasztani a szerzetesek gyógyító tevékenységét: a barátoknak fürdőjük volt. Valószínűleg arról a létesítményről van szó, amelyet eddig a török korból való egri-fürdőnek neveztek:[1201] *molendinum in fluvio Egervize vocato ad balneum Carthusiensium penes plateam Ujvaros.*[1202] A szerzeteseknek Egerben is voltak ingatlanjaik, többek között egy malom és egy fürdő is. A város melletti meleg víz tavacskákat már minden bizonnyal korábban is használták, ám a karthauziak építették meg ott az első fürdőházat.[1203]

A Szepességben két rend foglalkozott orvoslással. A daróci antoniták saját kórházat is építettek. A karthauziak között is gyakran volt *medicinae doctor*,[1204] aki ismereteit még a

---

[1192] Magyar László András: Gyógyszertár. In: MAMŰL III. 402–403.
[1193] GRYNAEUS 1985. 109.
[1194] Szabó T. Attila – Wohlné Nagy Ágota: Gyógynövény. In: MAMŰL III. 394–400.
[1195] DEMKÓ 1894. 91. PUSKELY 2006B. 6.
[1196] BÉKEFI 1912. 12.
[1197] DEMKÓ 1894. 122.
[1198] PUSKELY 2006B. 5.
[1199] DEMKÓ 1894. 114.; Bogár Judit: Fürdő. In: MAMŰL III. 229–233.
[1200] HOGG 1991. 22–23.; JÓZSA 2008. 16.
[1201] DEDEK 1889. 136.; SUGÁR 1965. 120. A fürdők elterjedéséről a középkori Magyar Királyságban: KUBINYI 1999. 257–258.
[1202] EKM 2008. 531. (= DF 209953.); KOVÁCS 1965. 88.
[1203] SUGÁR 1964. 42.
[1204] DEMKÓ 1894. 122.; PUSKELY 2006B. 11.

rendhez való csatlakozás előtt szerezte meg. Ismert forrásaink alapján a dunajeci monostort emelhetjük ki. A rend megszűnése után kamalduli szerzetesek vették át az épületeket. Egy feljegyzés szerint Vöröskolostorban találtak olyan helyiséget, amelyet ők is gyógyszertárként rendeztek be, tehát minden bizonnyal világiakat is ellátták a főzeteikkel.[1205] A monostor mellett kórházat hoztak létre, foglalkoztak orvosi botanikával, a gyógyításnál valószínűleg használták a közeli *Smerdžonka* ásványvizét is. A Szepességben található kénes vizű források szinte mindegyik ismert lelőhelye a karthauzi birtokok közelében volt. A leibiczi kénfürdőről már 1294-ből szól forrás, bár ennek a vizét csak fürdésre használhatták.[1206] Lőcse, Óleszna, Nagylomnic, Hunfalva és Filic területén is ismertek voltak a kénes vizek, melyeket minden bizonnyal kihasználtak a szerzetesek is.[1207]

Meglepő módon nem egy szerzetes vetette bele magát az alkímiába, bár azt nem tudhatjuk, hogy monostoruk gazdagítása, vagy az örök élet elixírjének előállítása volt a fő céljuk. A reformáció után a hangulat alapvetően megváltozott, és gyakrabban olvashatunk erről a praktikáról.[1208] Még a magyarországi karthauziak között is találkozhatunk az alkímia művelésével: a menedékszirti krónika szerzője megemlítette, hogy a XV. század közepén a monostor perjele egy bizonyos Erdélyi János volt, aki a tudományok iránti szenvedélye miatt nagy anyagi veszteséget okozott házának. A szerzetes ugyanis alkímista volt és az ötödik elem keresése érdekében feláldozta a közösség minden vagyonát. Az egykori mauerbachi szerzetest ezért le is váltották posztjáról.[1209] A Generális Káptalan 1499. évi határozatában megtiltotta a tartomány összes fogadalmasának, hogy az alkímia tudományát űzze.[1210]

A forrásokban tapasztalt gyakorlat ellenére a Generális Káptalan határozataiból kivehető, hogy a rend tiltotta az orvoslás művészetének gyakorlását, még akkor is, ha az illető még világi életében, a rendbe való felvétel előtt végezte tanulmányait: 1296-ban egy ailloni szerzetest megszidtak amiért túl nagy érdeklődést mutatott az orvoslás iránt; 1409-ben a vérrel kapcsolatos orvoslási beavatkozást egyértelműen bűnnek tekintették, ezért egy pomieri és 1438-ban egy würzburgi szerzetest is börtönnel fenyegettek.[1211] Habár 1530-ban egy stettini szerzetes általános orvosként működött, 1571-ben pedig a liersi szerzetesek sebészetet is alkalmaztak, de egészen 1887-ig a szerzeteseknek tilos volt orvosi könyveket

---

[1205] DEDEK 1889. 136.; MNL OL, E szekció 151 – Acta ecclesiastica ordinum et monialium: Camaldulenses de Lechnicz, Fasc. C. Acta Miscell.
[1206] A koronahegyi fürdő két forrásából a kénes vízűt nevezik Smerdžonkának, ami a meszes-sós-kénes vizek közé tartozik: SCHERFEL 1888. 273.; JÁRMAY 1888. 289–291.
[1207] SCHERFEL 1888. 274.
[1208] HOGG 1991. 14.; GRUIA 2008. 140.
[1209] WAGNER II. 77.
[1210] AC 100:31. 89.; HOGG 1994. 121.
[1211] HOGG 1991. 14.

tartani a celláikban, hacsak a perjel engedélyt nem adott rá, és még a könyvtárban sem lehetett látni hasonló munkákat a nyilvános polcokon.[1212] A karthauzi szokások átírásával enyhítették a gyógyításra vonatkozó szabályokat. Figyelembe kell venni azt is, hogy az egyetemi végzettséggel rendelkező orvosok főleg elméleti oktatásban részesültek és praktizálásuk során ritkán vettek részt a betegek gyakorlati ápolásában. A diagnózis felállítása után a népi gyógyítók, a sebészi tevékenységet folytató borbélyok, bábák, patikusok és fürdősök vették át a szerepet.[1213] Talán ezért is látjuk ellentmondónak a szabályok rendszerét a gyakorlattal szemben, ám még a karthauziak esetében sem tudunk olyan példáról, hogy bármely szerzetest valóban megbüntettek volna orvosi ténykedései miatt. A rend szabályzatának későbbi módosítása még azt is előírta, hogy a rendtagokat kezelő orvosnak mindig szerzetesnek kellett lennie, hogy a tudományt ne használja üzérkedésre, ráadásul még azt is megtiltották neki, hogy a monostoron kívül gyógyítson.[1214] Valószínűleg ennél a megkötésnél nem a rend elzárkózását kell látnunk, inkább azt a szabályt, amely szerint a szerzetesek nem tartózkodhatnak a monostor falain kívül. Azokat a betegeket, akiket elvittek a telepre, természetesen gyógyították. A szegényeket is mindenféle fizetség nélkül ellátták, mivel az orvoslásért nem kérhettek pénzt.[1215] A gyengélkedőket nem kötelezték a szigorú szabályok betartására, a szakács is külön főzött rájuk. Az orvos véleménye felülírta a szabályokat, komolyabb esetekben a szerzetesek húsban gazdag ételt kaptak.

A lechnici monostorban a megszűnéséig működött egy híres alkimista, Martin Kacperborovicz, aki 1563-ban egész laboratóriumát átvitte Olmützbe. Ismereteit átadta egy iglói tudósnak, Andrej Smoczký, aki azt publikálta *Vade mecum et ego tecum* című könyvében.[1216]

[1212] HOGG 1991. 15–16.
[1213] Magyar László András: Gyógyítás. In: MAMŰL III. 389–394.
[1214] DEDEK 1889. 135.
[1215] Antiquae Consuetudines P. II. C. XV.; PUSKELY 2006B. 6.
[1216] A kötet leírása: SOPKO 1986. 129.; ŠTEVÍK 2007. 17.

VII. ÖSSZEGZÉS

A karthauzi szerzetesek magyarországi középkori tevékenységét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a rendtagok betartották a szigorú előírásokat a monostorok falain belül – ellenkezőjéről csak kivételes esetben értesülünk – és a külvilág felé is. Az ismert hazai források alapján a jogi ügyeik intézésén túl nem találkozhatunk rendtagokkal – más rendekkel ellentétben – a világi egyházban és egyéb hatalmi pozíciókban sem. A hazánkban hosszabb ideig működő négy remeteség életét meghatározták telephelyeik adottságai: nyugat-európai analógiák segítségül hívása nélkül is megállapíthatjuk, hogy a magyar monostorok nem voltak képesek a birtokaik jövedelméből eltartani magukat, ezért már a kezdetekben a támogatók, főleg a királyi család segítségére szorultak, mivel a monostoraikhoz tartozó birtokok jövedelméből nem tudták biztosítani a remete életmódot. Ráadásul a meglévő földek miatt is gyakran kerültek konfliktusba a szomszédokkal – igaz ennek köszönhetően az utókor számára értékes információk maradtak fenn, de a néma barátok számára ezek az esetek a külvilágtól való elvonulást lehetetlenítették el.

Dolgozatommal arra kívántam rámutatni, hogy a XIX. században a balladai homályba burkolózott rend további kutatási lehetőségeket rejt magában. A karthauziak történetének vizsgálatát nem szabad csupán a hazai forrásokra korlátozni, mivel ezáltal csak részleges információkhoz jutunk azok fizikai tulajdonaival kapcsolatban. A szerzetesek életét a spiritualitás, a lelki javak határozták meg: a mindennapi hit megélése olyannyira fontos volt számukra, hogy a külső szemlélő számára némaságba vonultak. A karthauziak úgy vélték, hogy a lélek dolgai, Istennel való kapcsolatuk megköveteli tőlük, hogy a hétköznapi dolgokat elhanyagolva éljék le életüket. A *monachus*ok ezért lemondtak a felesleges beszédről, a szoros személyes kapcsolatokról, minden embertársuk üdvéért imádkoztak és kevésbé művelt testvéreik számára vallásos olvasmányokat készítettek. A kor szellemiségének tudható be, hogy a szerzők nevei csak kivételes esetben maradtak fenn, de a teljes névtelenség már csak adminisztrációs okokból sem maradhatott fenn. Káptalani jegyzőkönyvekben és oklevelekben is feljegyezték neveiket, sok esetben származásuk sem ismeretlen a kutatók számára. Gyógyító tevékenységet folytattak, gondoskodtak birtokaik lakosairól, templomokat tartottak fenn, vásárokat kezdeményeztek: nem zárták el magukat a világ eseményeitől, mindössze nem vállaltak semmilyen hivatalt. Az összes monostort összekötő Generális Káptalan a rend európai családját hozta létre, melynek csupán egy szelete a magyar házak

története, azok múltját az egyetemes előírások és működési feltételek rendszerén keresztül vizsgálhatjuk. A karthauziak a házak falain belül élték életüket.

Közép-Európában az első karthauzi monostor alapítására tett kísérlet IV. Béla királyhoz köthető, aki 1238-ban Ercsi bencés apátságát adta a rendnek. Szent Brúnó XI. századi tevékenysége óta hosszú idő telt el, ám ez a késeinek mondható fundáció nem járt sikerrel, mivel Ercsit a ciszterciek kapták meg. A század végén, 1299-ben a szepesi szászok lakta vidéken jött létre az első magyar monostor, amely a rend legkeletibb alapítása lett. A szászok comese, a szepesi címzetes püspök, az uralkodó mind részesei voltak a ház létrejöttének, amely a megmenekülés szimbólumává lett a Szepességben. A menedékszirti monostornak kiemelt jelentősége volt az egész középkor során, ráadásul elmondható, hogy ennek a háznak a lakói tartották magukat legszigorúbban a karthauziak szabályaihoz. Az építkezéseket rektor felügyelte, a templom felszenteléséig egy kápolnában miséztek és a szabályoknak megfelelően értesítették a Generális Káptalant a munkálatok befejezéséről – ezután érkezek meg az első *monachus*ok Seitzből. Gyalogosan nehezen megközelíthető helyen létesült a monostor, a szerzetesek ugyan nem végeztek lelkipásztori munkát, de ispotályt hoztak létre a fal mentén és a bejárathoz közel egy kápolnát építettek a hívek számára, hogy azok a szerzetesek megzavarása nélkül is tudjanak imádkozni. Élénk könyvmásolói munkát végeztek, irodalmi tevékenységük is ismert, ráadásul régészeti leletekkel igazolható könyvkötészeti tevékenységük is. Ám megélhetési nehézségeik voltak, ezért is tiltakoztak egy újabb monostor alapítása ellen: ha a vidéken egy ház nem tud megélni, mi lesz egy újabb monostor sorsa? A kezdeti aggodalmak ellenére a dunajeci vagy lechnici telep jelentős egyházi intézménnyé nőtte ki magát, de története egészen más alapokon nyugszik. A második szepességi karthauzi alapítás a bűnbánat jelképe lett. Az alapító, Kakas mester fokozatosan teremtette meg a ház alapjait, mikor egy halálos kimenetelű konfliktus utáni per ítéletében egyházi jótéteményekre kötelezték őt. A tulajdonában lévő birtokon létrehozott soltészságot adományozott Menedékszirtnek, ahol elkezdődhetett az új monostor építése. Egyre több birtokkal látta el a telepet, ám a dunajeci ház önállósodására csak a rend vizitátorainak segítségével került sor. A lechnici monostort a lengyel-magyar határ mentén hozták létre egy sokat használt kereskedelmi út közelében, ami ugyan nem felelt meg az előírásoknak, ám a *devotio moderna* kezdeményezte nyitásnak annál inkább. Jól tükrözik ezt a háznak tett adományok, a virágzó birtokok, a monostor kapcsolatai a krakkói egyetem diákjaival és a ház gazdagságának híre – ez utóbbi nem kedvezett a szerzeteseknek, mivel a késő középkor során gyakran váltak rablók áldozataivá. A huszita támadások következtében a szepességi házak egymásra voltak utalva és a konventeknek is egyesülniük kellett Lőcsén, városi körülmények

között, ami a XV. században a rend számára is elfogadható megoldás volt. A karthauzi rend jól szervezett gazdálkodása megmutatkozott a menedékszirti és a lechnici házak esetében is, mivel lehetőségeikhez mérten a lehető legjobban hasznosították azok adottságait. Birtokaik és vagyonuk vélt vagy valós gazdagsága okozta vesztüket: az egyházi karrierjét építő Bormenissza püspök mindent megtett annak érdekében, hogy megszerezze a szerzetesek vagyonát. A karthauziak mindent elkövettek annak érdekében, hogy megmaradjanak javaikban, ám a XVI. század eseményeinek következtében ezt a harcot elvesztették. Menedékszirtet földig rombolták, a dunajeci ház a szerzetesek levéltárával együtt pedig a kamalduliak birtokában került. II. József 1782-ben bezáratta ugyan a monostort, de a karthauziak középkori otthona, igaz több átépítésen is átesett, napjainkig megtekinthető. Vöröskolostor utolsó lakói egyikéhez fűződik a karthauziak krónikájának megírása is (a keleti szlovák nyelvjárásra fordított Biblia mellett), amiből értesülhetünk többek között a remeteség utolsó néma barátainak keserű sorsáról is.

A szerény forrásadottsággal rendelkező szerzetesrend történetében kiemelkedik a Tárkány melletti segedelemvölgyi ház: a meglévő nem egészen száz oklevél tanúsága szerint ez a monostor az alapító árnyékában élt. Mindennapjaikat meghatározta az egri püspökség élete, kezdve a birtokaik tulajdonlásától a kialakult perekig. Kandra Kabos feltételezése szerint azért alapították a házat, hogy a szerzetesek könyvmásoló tevékenységével gyarapítsák a püspökség könyvtárát. Az ismert írott forrásokkal sem cáfolni, sem megerősíteni nem tudjuk ezt az elméletet. Feltételezhető, hogy az 1400-as évek elején tűzvész sújtotta a monostort, ezért nem maradtak fenn okleveleik, amit alátámaszt az is, hogy ebben az időben építkezések zajlottak Tárkányban. Oly mértékben kevés adat maradt fenn a házról, hogy romjaira is csak a szerencsés véletlen során bukkantak rá a régészek egy Eger melletti útépítés alkalmából. Ez azonban nem utal a monostor középkori szerepére a renden belül. A tárkányiaknak gyógyvizes fürdői voltak, melyeket messzeföldről érkező szerzetesek is látogattak.

A szerény és visszahúzódó élet, melyet a csendes imáknak szenteltek, az összes monostorra jellemző volt. Ennek ellenére arra következtethetünk, hogy a lövöldi ház esetében az anyagi jólét is meghatározta az intézmény sorsát. Perjelei szinte minden évben úton voltak és vizitálták a tartomány házait, kölcsönöket biztosítottak a nemeseknek, az apátságoknak és még az uralkodónak is, hadi kötelezettségeiknek is eleget tettek saját bandérium állításával. Mindemellett az Érdy-kódex írójának lakhelye híres volt könyvészeti munkáiról is. Lövöld annak köszönheti anyagi biztonságát, hogy alapítása során egykori királyi birtokok kerültek a tulajdonába, melyek az egész középkor során jól jövedelmeztek. A ház szintén nem tartozott azok közé, amelyeket a külvilágtól elzárt területen alapítottak, ráadásul hölgyek is betehették

lábukat a szerzetesek lakhelyére. Mátyás király látogatása során felesége kíséretével együtt éjszakázott a monostorban. Ennek a ritka eseménynek köszönhetően több adatot ismerünk a Veszprém megyei szerzetesek könyveiről, könyvtáráról és irodalmi tevékenységéről. A ház hírét napjainkig a lövöldi néma barát kézirata őrzi, a kódex irodalomtörténeti jelentőségén túl a *devotio moderna* egyetlen kézzel fogható magyar karthauzi emléke.

A karthauzi rend felépítésének köszönhetően lehetőség nyílik arra, hogy a Generális Káptalanok aktáin kereszül betekintést nyerjünk a szerzetesek mindennapi életébe. Központilag meghatározták ugyanis a napirenden túl a tisztségeket betöltő testvérek feladatait, hatáskörét, kötelezettségeit és a funkciójuk nyújtotta lehetőségeket is. A perjel feladata volt, hogy a monostor működését és ellátását biztosítsa, ezáltal lehetővé tegye a *monachus*ok zavartalan munkáját. A monostorok kettős határát csak külön engedéllyel hagyhatta el a *procurator*, aki az elöljáró akadályoztatása esetén annak jogköreit gyakorolta. A szakács, a pék, a pásztorok és a többi *conversus* mind a nekik előírt feladatok teljesítésével tudták biztosítani a monostor ütemezett életét, amit a szabályok szigorú betartásával értek el. Ezért vált vonzóvá a néma barátok élete a többi szerzetesrend számára is, így nem csodálkozhatunk azon, hogy gyakran kérték felvételüket a monasztikus remetékhez. A ciszterciek, pálosok és a világi egyház tagjait csak azután vették fel maguk közé, hogy a rend engedélyezte a vizitátor jelenlétében történő habilitációjukat. A novíciusok számukra előírt hosszú várakozási idő alatt ismerkedtek meg a gondosan meghatározott *Szokásokkal*. A szerzetesek által végzett *scriptor*i munkához a szükséges segédeszközöket is a monostorban állították elő. A jól felszerelt könyvtárak állományát használták fel a másolás és a fordítás során, de ugyanezeket a kódexeket lapozgatták saját műveik elkészítésekor is. Sőt, a menedékszirti krónika esetében a névtelen szerző a könyvtárban található okleveleket is áttanulmányozta krónikája megírásakor. Hasonlóan lelkiismeretesek voltak a gyógyítás terén is. A népi orvoslás elsajátítása mellett a gyógyászattal kapcsolatos könyveket is ismerték, de elmondható, hogy sok esetben a zarándokok lelkét is gyógyították. A gyógynövények termesztése és felhasználása patikák létrehozását eredményezte. Ennek tradíciója is öröklődött a Szepességben, hiszen a kamalduli Cyprián testvér karthauzi alapokkal rendelkező Herbáriumot állított össze, melyben több nyelven is ismertette a növényeket. Mindezekhez viszont anyagi forrásokra is szüksége volt a szerzeteseknek. Miseadományokról és kisebb földek adományozásáról csak elvétve értesülünk. A szerzetesek legnagyobb jótevője az a Hedvig tescheni hercegnő volt, akinek a családja Sziléziában többek között karthauzi monostort is alapított. A hazai forrásokat vizsgálva nem példa nélküli egy-egy család elkötelezettsége rendek, vagy egyházak iránt, ám a néma barátok esetében Hedvig adományai

szinte megmagyarázhatatlanok. Szemügyre véve a rend aktáit és necrologumait, valamint a lengyel forrásokat, érthetővé válnak jótéteményei.

A dolgozat végén érdemes röviden összegezni a magyar házak legjelemzőbb vonásait. A menedékszirti monostorról elmondható, hogy a Magyar Királyság területén létrejött remeteségek közül a legszorosabb értelemben véve követte a karthauzi hagyományokat és előírásokat. Lakatlan területen, gyalogosan nehezen megközelíthető vidéken alapították az első remeteséget. Lakóinak bárminemű tevékenysége szigorúan csak a szűk környezetének jogi aktusaira korlátozódott: még akkor is, ha a szomszédos dunajeci barátokkal és a még közelebb élő savnyiki ciszterciekkel aktív kapcsolatban voltak. A lechnici barátok ezzel szemben két királyság határán élték életüket, a kereskedelmi szempontból is jelentős lakhelyük részben biztosította számukra az ismertséget, ezáltal az anyagi biztonságot is, másfelől tevékenységüknek híre messzebbre eljutott. Valószínűleg ezek a tényezők szintén közrejátszhattak abban, hogy a dunajeci néma barátok műhelyei a krakkói egyetem egyik *scriptorium*ává lettek. Ám a stratégiailag fontos lakóhelyük hátrányos volt a huszita támadások és a polgárháború idején, melyek megpecsételték a sorsát a szepességi karthauzi szerzeteseknek. A huszita pusztításokat követő újjáéledésüknek és virágzásuknak a mohácsi csata után kialakult háborús viszonyok vetettek véget. A segedelmvölgyi monostor mindennapjai nem választhatóak el az egri káptalantól, ám fürdői és könyvmásoló munkájuk miatt fontos részét képezték a karthauziak családjának. Lövöld pedig két szempontból is kiemelhető: egyrész a külvilág szemében a királyság leggazdagabb egyházi intézményei közé tartozott, másrészt a szerzetesek irodalmi tevékenységén túl a ház perjelei intenzív kapcsolatot tartottak fenn a Generális Káptalannal, amit nem mellesleg anyagi lehetőségeiknek köszönhettek.

A karthauzi rend szerzetesei a XVI., illetve a XVII. század során többször is megpróbáltak visszatérni az országba, ám kísérleteik mindannyiszor kudarcba fulladtak. A monostorokat, mint más rendek esetében is, külföldről próbálták helyreállítani, de a seitzi, brünni, mauerbachi elöljárók sem jártak sikerrel, még az egykori birtokaikról sem tudtak megfelelően gondoskodni. A szepességi monostorok javai többször felbukkantak különböző peres ügyekben, később a kamalduliakhoz kerültek, majd azok feloszlatása után is hosszú ideig egyházi kézen maradtak még. A segedelemvölgyiek birtokait ismét az egri káptalan vette birtokába. A lövöldiek földjeiket a veszprémi káptalannak adták bérbe, majd a XVII. során az újjászerveződő püspökség törzsbirtokává lettek.

A Felső-Alemann provinciába tartozó karthauzi monostorok megszűnésének dátumát vizsgálva látható, hogy azok pusztulását a huszita háborúk és a török hódítás után kialakult

helyzet okozta. Azok a házak, amelyek fenn tudtak maradni a reformáció térhódítása ellenére is, II. József intézkedéseinek áldozatává váltak – levéltáraik és könyvtáraik szétszóródtak és az épületek nagy része is pusztulásnak indult. Hangsúlyozni kell, hogy a karthauziak monostoraikat külső tényezők következtében veszítették el, szemben a bencésekkel és a ciszterciekkel, amelyeknek renden belüli problémái komolyan veszélyeztették fentmaradásukat (gondoljunk csak a kommendátori rendszerre a XV. századtól). Végezetül ismételten szeretném felhívni a figyelmet a karthauzi rend négy magyar monostorának történetére. A házak múltjára vonatkozóan valóban szerény számú forrással rendelkezünk, ám ezeket külföldi analógiák segítségével kiegészítve a monostorokat méltó módon helyezhetjük el a rend családfáján. A források zöme a szerzetesek megélhetését biztosító birtokokkal és adományokkal kapcsolatos, az elbeszélő források nyújtanak betekintést a monostorok életébe, ám a szerzetesek mindennapjait Generális Káptalan aktáin keresztül ismerhetjük meg. A tartományokra osztott rend központi irányítás alatt állt, ezzel is biztosítva a magyar karthauziaknak az „európai“ életet: Grand Chartreuse számára a házak földrajzi elhelyezkedése nem volt mérvadó, a monostorokban zajló tevékenység és a *devotio moderna* szellemisége nem ismert határokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Felhasznált források

AOKL — *Anjou-kori oklevéltár (1301–1387). Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. Preside Julio Kristó. Audiuvantibus Ladislao Blazovich, Geisa Érszegi, Francisco Makk. Szerk.: KRISTÓ Gyula – BLAZOVICH László – GÉCZI Lajos – ALMÁSI Tibor – PITI Ferenc – SEBŐK Ferenc – TÓTH Ildikó – B. HALÁSZ Éva – TEISZLER Éva – RÁBAI Krisztina. Bp. – Szeged, 1990–.

AOKM — *Anjoukori Okmánytár*. I–VII. Szerk.: NAGY Imre – TASNÁDI Nagy Gyula. Bp., 1878–1920.

BARAN 1919. — BARAN, Wladislaw*: Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonannych z ramienia Akademii Umiejetnosci*. Krakow, 1919.

BÁRTFAI 1935. — BÁRTFAI SZABÓ László: *Óbuda egyházi intézményei a középkorban*. Bp., 1935.

BÁRTFAI 1938. — BÁRTFAI SZABÓ László: *Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig*. Bp., 1938.

BÓNIS–BALOGH 1997. — BÓNIS György: *Szentszéki regeszták. Iratok az egyházi bíráskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. (Acta Universitatis Szegediensis 51.) Összeállította: BALOGH Elemér. Szeged, 1997.

BÁRTFAI. — BÁRTFAI SZABÓ László: *Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez*. I–II. Bp., 1919.

BORSA 1988. — BORSA Iván: Az országbíró által öt törvénykezési ülésszakon megbírságolt Somogy megyeiek lajstroma (1437–1447). *Somogy Megye Múltjából* (1988) 3–40.

BTOE — *Budapest történetének okleveles emlékei. Monumenta diplomatica civitatis Budapest* I–III. Csánky Dezső – Kumorovitz L. Bernát Bp., 1936–1987.

BULLARIUM POLONIAE — *Bullarium Poloniae*. Tomus I–VI. Eds.: SUŁKOWSKA–KURAŚ, Irena – KURAŚ, Stanisław. Róma, 1982–.

BUNYITAI — *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitujitás korából*. I–V. Szerk.: BUNYITAY Vince – RAPAICS Rajmund – KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc – LUKCSICS József. Bp., 1902–1912.

CDSL — MARSINA, Richard (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I–II*. Bratislava, 1971–1987.

CONSUETUDINES — GUIGO I., Prior Quintus: Consuetudines. In: MIGNE, Jacques Paul (ed.): *Patrologia Latina*. Vol. 153. Párizs, 1854. 631–758.

CSÁNKI — CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Arcanum Kiadó. Bp., 2002. CD-ROM.

EKM — Az egri káptalan magánlevéltárában fennmaradt oklevelek regesztái. In: *Középkori oklevelek a Heves Megyei Levéltárban*. Eger, 2008. DVD

ENGEL: ARCH. — ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) Bp., 1996.

ENGEL: GEN. — ENGEL Pál: *Középkori magyar genealógia.* Bp., CD-ROM, 2001

ÉRDY 1876. — VOLF György (ed.): *Érdy codex I–II*. Bp., 1876.

FEJÉR — FEJÉR Gregorius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Bp., 2004. CD-ROM.

FRANGEPÁN — THALLÓCZY Lajos – BARABÁS Samu (eds.): *A Frangepán család oklevéltára*. I–II. Bp., 1910–1913.

GYÖNGYÖSI 1988. — GYÖNGYÖSI Gregorius: *Vitae fratrum eremitarum ordinis sancti Pauli primi eremitae*. Ed.: Hervay, Levente. Bp., 1988.

GYÖRFFY

ÁMTF — GYÖRFFY György: *Az árpád-kori Magyarország történeti földrajza* I–IV. Bp., 1963–1998.

HÁZI — HÁZI Jenő: *Sopron királyi város története. Oklevelek, levelek és iratok 1521-től 1551-ig*. I/7. Sopron, 1929.

HERVAY 1984. — HERVAY Ferenc Levente: *Repertorium historicum Ordinis Cisterciensis in Hungaria*. Roma, 1984.

HML 2008. — *Középkori oklevelek a Heves Megyei Levéltárban*. Budapest – Eger, 2008. Arcanum CD-ROM.

HO — NAGY Imre – IPOLYI Arnold – VÉGHELY Dezső (eds.): *Codex diplomaticus patrius. Hazai Okmánytár I–VIII.* Győr – Budapest, 1865 – 1891.

HORVÁTH 2005. HORVÁTH Richárd: *Győr megye hatóságainak oklevelei (1318–1525)*. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai) Győr, 2005.

HORVÁTH 2011. HORVÁTH Richárd: *Iteneraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–1476–1490)*. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 12. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungarie inquirendam 2.) Bp., 2011.

HORVÁTH–NEUMANN–C. TÓTH 2011. HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert*: Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540*. Ed.: C. TÓTH Norbert. (A nyíregyházi Jósa András Múzeum Kiadványai 67.) Nyíregyháza, 2011.

HRADSZKY ADDITAMENTA. HRADSZKY József (ed.): *Additamenta ad initia progressus ac praesens status capituli ad Sanctum Martinum e. c. de monte Scepusio olim collegiati sub jurisdictione archiepiscopi Strigoniensis nunc vero cathedralis sub proprio episcopo Scepusiensi consituti*. Szepesváralja, 1903–1904.

ILLÉSSY 1899. ILLÉSSY János: *Igló királyi korona- és bányaváros levéltára*. Bp., 1899.

ILA–KOVACSICS 1964. ILA Bálint – KOVACSICS József (eds.): *Veszprém megye helytörténeti lexikona*. Bp., 1964.

ILA–KOVACSICS 1988. ILA Bálint – KOVACSICS József (eds.): *Veszprém megye helytörténeti lexikona* II. Bp., 1988.

IVÁNYI 1910. IVÁNYI Béla (ed.): *Bártfa szabad királyi város levéltára I–II*. 1319–1526. Bp., 1910.

IVÁNYI 1917. IVÁNYI Béla: *A márkusfalvi Máriássy család levéltára 1243–1803*. (Különlenyomat a Közlemények Szepes vármegye multjából) Lőcse, 1917.

IVÁNYI 1931. IVÁNYI Béla: *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*. Szeged, 1931.

IVÁNYI 1931. IVÁNYI Béla: *Eperjes szabad királyi város levéltára*. (Acta litterarum ac scientiarum Regiaeque civitatis Eperjes) Szeged, 1931.

KARTHAUZI 1972. KARTHAUZI ATYA: *Kicsodák a karthauziak és hogyan élnek?* Kartuzija Pleterje, 1972.

ANNATAE KÖRMENDY József – KÖRMENDY Kinga – HOLL Béla: *Annatae e regni Hungariae provenientes in archivo secreto Vaticano 1421–1536. A magyarországi egyházmegyék javadalmainak annátái 1421–1536.* (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 21.) Bp., 1990.

KÓTA 1997. KÓTA PÉTER: *Regeszták a vasvári káptalan levéltárának okleveleiről (1130) 1212–1526.* Középkori oklevelek Vas megyei levéltárakban I. (Vas megyei levéltári füzetek 8.) Szombathely, 1997.

KUBÍNYI 1888. KUBÍNYI Ferencz: *Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárakból I.* 1256–1399. Bp., 1888.

LUKCSICS LUKCSICS Pál: *XV. századi pápák oklevelei I–II.* Bp., 1931–1938.

LUKINICH LUKINICH Imre: *A Podmaniczky család oklevéltára I–III.* Bp., 1937–1940.

MÁLYUSZ 1926. MÁLYUSZ Elemér: A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban I. *Levéltári Közlemények* (1926) 100–191.

MÁLYUSZ 2002. MÁLYUSZ Elemér: *A középkori magyarság település- és nemzetiségpolitikája.* Bp., 2002.

MAKKAI–MEZEY 1960. MAKKAI László – MEZEY László: *Árpád-kori és Anjou-kori levelek.* Bp., 1960.

MES KNAUZ Ferdinánd – DEDEK Crescens Lajos – DRESKA Gábor – ÉRSZEGI Géza et al. (eds.): *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* Esztergom, 1874–1999.

MEV 2014. DRESKA Gábor – KARLINSZKY Balázs (eds.): *Monumenta ecclesiae Vesprimiensis 1437–1464. A Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár középkori oklevelei.* (A veszprémi egyházmegye múltjából 25.) Veszprém, 2014.

MREV FRAKNÓI Vilmos – LUKCSICS József (eds.): *Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis I–IV.* Bp., 1896–1907.

MOLLAT MOLLAT, Guillaume – LESQUEN, G. DE: *Jean XXII.* (1316–1334). Lettres communes. Paris, 1904–1947.

MONVAT I/3. IPOLYI Arnold – FEJÉRPATAKY László – BUNYITAI Vince (eds.): *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/3. Bullae Bonifacii IX. 1389–1396.* Bp., 1888.

MONVAT I/4. IPOLYI Arnold – FEJÉRPATAKY László – BUNYITAI Vince (eds.): *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia I/4. Bullae Bonifacii IX. 1396–1404.* Bp., 1889.

NAGY NAGY Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal I–XII*. Bp., 1857–1868.

NOVA COLLECTIO. *Nova collectio statutorum ordinis cartusiensis*. La Correrie, 1681.

ORTVAY 1891–1892. ORTVAY Tivadar: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve*. I–II. Bp., 1891–1892.

PANNONHALMI OKL. DRESKA Gábor: *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára I–IV. Monumenta credibilia conventus de monte Pannoniae.* (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai 6., 8., 10., 19.) Győr, 2007–2014.

PÉCHY GÁRDONYI Albert: *A péchújfalusi Péchy-család levéltári lajstroma*. Bp., 1909.

PFEIFFER 1947. PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye legrégibb egyházlátogatásai (1554–1760)*. A Veszprémi Egyházmegye múltjából 10. Veszprém, 1947.

PRT ERDÉLYI László – SÖRÖS Pongrác – MOLNÁR Szulpic – NÉMETH Ambrus – FÜSSY Tamás – PACHER Donát (eds.): *A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története*. Pannonhalma, 1902–1912.

RA SZENTPÉTERY Imre – BORSA Iván (eds.): *Regesta regum stirpis Arpadianae critico–diplomatica I–II*. Bp., 1923–1987.

RDSL SEDLÁK, Vincent: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I–II*. Bratislava, 1980–1987.

RUPP RUPP Jakab: *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre.* I–III. Pest, 1870–1876.

SC CANIVEZ, Josephus–Maria: *Statuta Capitulorum Generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786*. I–III. Louvain, 1933–1935.

SMIČIKLAS — KOSTRENČIĆ, Marko – ŠMIČIKLAS, Tade: *Diplomaticki zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Zagreb, 1904–1981.

SÖRÖS 1907. — SÖRÖS Pongrácz: Bakonybéli regeszták a XV. század második feléből. *Történelmi Tár* (1907) 379–387.

SRH — SZENTPÉTERY Imre (ed.): *Scriptores rerum Hungaricarum I–II*. Bp., 1937–1938.

SROKA — SROKA, Stanislaus A. (ed.): *Documenta ad res Poloniae pertinentia, quae in archivis veteris Regni Hungariae asservantur I–III*. Krakkó, 1998–2003.

STATUTA 1544. — *Statuta ordinis cartusiensis*. Roma, 1544.

SUGÁR 1980. — SUGÁR István: *Borsodi oklevelek a Heves Megyei Levéltárban 1245–1521*. Miskolc, 1980.

SUPPLEMENTUM — BÁRDOSSY János – SCHMAUK Mihály – WEBER Samu (eds.): *Supplementum Analectorum terrae Scepusiensis*. I–III. Szepesváralja – Lőcse, 1802–1908.

SZAPOLYAI OKL. — NEUMANN Tibor: *A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526)*. Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak. Bp., 2012.

SZENT–IVÁNY — MÁLYUSZ Elemér – BORSA Iván: *A Szent–Ivány család levéltára 1230–1525*. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai 2. Forráskiadványok 14.) Bp., 1988.

TELEKI — Gróf TELEKI József: *Hunyadiak kora Magyarországon* X–XII. Pest, 1852–1857.

THEINER — THEINER, Augustino: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia* (1216–1352). Romae, 1859.

VÉGH — VÉGH András: *Buda város középkori helyrajza I–II*. Monumenta historica Budapestiensia XVI–XVI. Bp., 2006–2008.

VESZPREG — KUMOROVITZ L. Bernát: *Veszprémi regeszták (1301–1387)*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai 2. Forráskiadványok 2.) Bp., 1953.

VESZPRSZK — KREDICS László – MADARÁSZ Lajos – SOLYMOSI László: *A veszprémi káptalan számadáskönyve (1495–1534)*. Veszprém, 1997.

WAGNER — WAGNER, Carolus: *Analecta Scepusii sacri et profani I–IV*. Viennae, 1774–1778.

WAGNER: SÁROS — WAGNER, Carolus: *Diplomatarium comitatus Sarosiensis*. Posonii-Cassoviae, 1780.

WENZEL — WENZEL Gusztáv: *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I–XII.* (Elektronikus változata: Bp., 2003. CD-ROM.)

ZALA — NAGY Imre – VÉGHELY Dezső – NAGY Gyula: *Zala vármegye története.* Oklevéltár I–II. Bp., 1886–1890.

ZICHY — NAGY Imre – NAGY Iván – VÉGHELY Dezső – BARABÁS Samu – KAMMERER Ernő – DÖRY Ferenc – LUKCSICS Pál (eds.): *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. I–XII*. Bp., 1871–1931.

ZSO — *Zsigmondkori oklevéltár*. I–XII. (1387–1425). . (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok) Eds.: MÁLYUSZ Elemér – BORSA Iván – C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor – LAKATOS Bálint. Bp., 1951–2013.

ZSOLDOS: ARCH. — ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. (História Könyvtár, Kronológiák, Adattárak 11.) Budapest, 2011.

Felhasznált szakirodalom

ACSÁDY 1888. ACSÁDY Ignác: Végváraink és költségeik a XVI. és XVII. században. *Hadtörténelmi Közlemények* (1888) 64–85. 246–267.

ACSÁDY 1890. ACSÁDY Ignác: A magyar nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után. *Értekezések a Történeti Tudományok köréből* 14. (1890–1891) 1–84.

ACHTEN 1991. ACHTEN, Gerard: Die Kartäuser und die mittelalterlichen Frömmigkeitsbewegungen. In: THIR, Karl – DREXLER, Anton (eds.): *Die Ausbreitung kartäusischen Leben und Geistes im Mittelalter* 2. Analecta Cartusiana 63. Salzburg, 1991.

ÁLDÁSY 1896. ÁLDÁSY Antal: *A nyugoti nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig 1378–1389*. Bp., 1896.

BÁN 1976. BÁN Imre: *A Karthausi Névtelen műveltsége.* Bp., 1976.

BÁNDI 1991. BÁNDI Zsuzsanna: A Magyar Országos Levéltár Mátyás-kori pecsétkiállításának katalógusa. *Levéltári Közlemények* 62. (1991) 57–150.

BÁRCZI 2007. BÁRCZI Ildikó: *Ars compilandi. Historia Litteraria* 23. Bp., 2007.

BARDOLY 2011. BARDOLY István: „Itt volt e a bencés apátság?" Adalékok az ercsi monostor történetéhez. *Műemlékvédelem* LV. (2011) 207–213.

BARTALOS 1887. BARTALOS Gyula: Felső-Tárkány. In: KANDRA Kabos (ed.): *Adatok az Egri egyházmegye történelméhez*. Eger, 1887. 154–205.

BÉKEFI 1891. BÉKEFI Remig: *A pilisi apátság története* I. Pécs, 1891.

BÉKEFI 1906. BÉKEFI Remig: *A Balaton környékének egyházai és várai*. Bp., 1907.

BÉKEFI 1912. BÉKEFI Remig: *Orvosok, betegségek és gyógyítás Magyarországon az Árpádok korában*. Bp., 1912. 15.

BÉL 1989. BÉL Mátyás: *Veszprém vármegye leírása.* (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 6.) Szerk.: MADARÁSZ Lajos. Veszprém, 1989.

BEÖTHYNÉ 1995. BEÖTHYNÉ Kozocsa Ildikó: Egy magyar karthauzi kolostor kötéseinek szerkezeti vizsgálata. *Magyar Könyvszemle* (1995) 68–76.

BEŇKO 1985. BEŇKO, Ján: *Osídlenie severného Slovenska*. Košice, 1985.

BERKOVITS 1943. BERKOVITS Ilona: Kolostori kódexfestészetünk a XIV. században. *Magyar Könyvszemle* 67. (1943) 347–367.

BLIGNY 1974. BLIGNY, Bernard: Les Chartreux dans la société occidentale du XIIe siècle. *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérier public 5* (1974) 29–51.

BODÓ–FARBAKYNÉ 2011. BODÓ Balázs – FARBAKYNÉ Deklava Lilla: Az ercsi monostor újabb kőfaragványai. *Műemlékvédelem* LV. (2011) 163–184.

BOGDÁN 1991. BOGDÁN István: *Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. (Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 7.) Bp., 1991.

BONDE–MAINES 2013. BONDE, Sheila – MAINES, Clark: The Heart of the Matter: Valois Patronage of the Charterhouse at Bourgfontaine. In: HOURIHANE, Colum (ed.): *Patronage. Power and agency in medieval art*. Princeton, 2013. 77–98.

BÓNIS 1957. BÓNIS György: A somogyvári formuláskönyv. In: BODOR András – CSELÉNYI Béla (eds.): *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára*. A Bolyai Tudományegyetem kiadványai I. Tanulmányok. Bukarest, 1957. 117–133.

BORSA 1986. BORSA Gedeon: Hazai egyházmegyék Mohács előtti nyomtatott zsinati határozatai. *Magyar Könyvszemle* 102 (1986) 67–74.

BORSA 1987. BORSA Iván: Csepelyi falukép 1412-ből. *Somogy Megye Múltjából* (1987) 3–39.

BRANTLEY 2007. BRANTLEY, Jessica: *Reading in the Wilderness. Private Devotion and Public Performance in Late Medieval England*. Chicago – London, 2007.

BRTÁŇOVÁ 2000. BRTÁŇOVÁ, Erika: *Stredoveká scholastická kázeň.* Bratislava, 2000.

BUCHTA 2005. BUCHTA, Michal: *Kartuziánsky kláštor v Lechnici. Červený kláštor*. Szakdolgozat vezetője: Vladimír Rábik. Trnava, 2005.

C. TÓTH 2010A. C. TÓTH Norbert: A világi igazgatás Magyarországon a Zsigmond-korban, különös tekintettel Veszprém megyére. In: HERMANN István – KARLINSZKY Balázs (eds.): *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. (Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22.) Veszprém, 2010. 319–344.

C. TÓTH 2010B. C. TÓTH Norbert: Perényi Imre nádor királyi helytartóságai. In: FONT Márta – FEDELES Tamás – KISS Gergely (eds.): *Aktualitások a magyar középkorkutatásban*. Pécs, 2010. 141–172.

C. TÓTH–LAKATOS–MIKÓ 2014. C. TÓTH Norbert – LAKATOS Bálint – MIKÓ Gábor: *A pozsonyi prépost és a káptalan viszálya (1421–1425). A szentszéki bíráskodás Magyarországon – a pozsonyi káptalan szervezete és működése a XV. század elején.* (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 3.) Bp., 2014.

C. TÓTH 2015. C. TÓTH Norbert: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. *Turul* 88. (2015) 48–71.

CAVALLO–CHARTIER 2000. CAVALLO, Guiglielmo – CHARTIER, Roger: *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*. Bp., 2000.

CARTHUSIAN SAINTS *Carthusian saints*. By a Carthusian monk. Charterhaus of the Transfiguration, 2006.

CHALUPECKÝ 1994. CHALUPECKÝ, Ivan: Najstaršia šľachta na Spiši. In: ŠTURLAJTEROVÁ, Katarína (ed.): *Najstaršia šľachta na Slovensku*. Martin, 1994. 77–80.

CHALUPECKÝ 2008. CHALUPECKÝ, Ivan: Die politische und kulturelle Lage in der Zips im 15. und 16. Jahrhndert und die Kartäuser am Lapis Refugii. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*. Levoča – Salzburg, 2008. 83–91.

CHALUPECKÝ 2012. CHALUPECKÝ, Ivan: P. Romuald Hadbavný – archívny výskum. In: *Historicko-exegetický výskum Kamaldulského prekladu Biblie. Zborník II.* 2012. Online: http://www.kapitula.sk/kb/wp-content/uploads/2012/11/I.Chalupecky-II.pdf

CHAUNCY 1890. CHAUNCY, Maurice: *The History of the Sufferings of Eighteen Carhusians in England*. London, 1890.

COLLINS 2014. COLLINS, J. David: Background and Production of the Early Modern Print. In: BEYER, Hartmut – SIGNORI, Gabriela – STECKEL, Sita (eds.): *Bruno the Carthusian and his Mortuary Roll. Studies, Text and Translations*. Turnhout, 2014. 12–23.

CSAPODY–
TÓTH–
VÉRTESY 1987. CSAPODY Csaba – TÓTH András – VÉRTESY Miklós (eds.): *Magyar könyvtártörténet.* Bp., 1987. 542.
CSENGEL–
GERE 1996. CSENGEL Péter – GERE László: Előzetes jelentés a városlődi karthauzi kolostor kutatásáról. *Műemlékvédelmi Szemle* (1996) 53–84.
CSÉPLŐ 1871. CSÉPLŐ Péter et al.: A leleszi bizottság jelentése. *Századok* (1871) 592–617.
CSONTOSI 1880. CSONTOSI János: Adalékok a szepességi XV. századi könyvtárakhoz. *Magyar Könyvszemle* (1880) 328–363.
CSORBA 1974. CSORBA Csaba: Erődített és várrá alakított kolostorok a Dél-Dunántúl török kori végvári rendszerében. *Somogy megye múltjából* (1974) 13–47.
CSUKOVITS 2003. CSUKOVITS Enikő: *Középkori magyar zarándokok.* (História Könyvtár) Bp., 2003.
CSUKOVITS 2012. CSUKOVITS Enikő: *Az Anjouk Magyarországon. I. Károly és uralkodása (1301–1342).* (Magyar történelmi emlékek. Értekezések.) Bp., 2012.
DEDEK 1889. DEDEK Crescens Lajos: *A karthausiak Magyarországban.* Bp., 1889.
DEMKÓ 1892. DEMKÓ Kálmán: *A szepes-szombati krónika*. Lőcse, 1892.
DEMKÓ 1894. DEMKÓ Kálmán: *Az orvosi rend története tekintettel a gyógyászati intézmények fejlődésére a XVIII. század végéig.* Bp., 1894.
DE GROSSI MAZZORIN–
MINNITI 1999. DE GROSSI MAZZORIN, Jacopo – MINNITI, Claudia: Diet and Religious Practices: The Example of Two Monastic Orders in Rome Between the XVIth and XVIIIth Centuries. *Anthropozoologica* 30. (1999) 33–50.
DÉTSHY 1964. DÉTSHY Mihály: Munkások és mesterek az egri vár építkezésein 1493 és 1596 között. 1. közlemény. *Agria* (1964) 173–201.
DIENES 1961. DIENES Erzsébet: Az Érdy-kódex keletkezésének ideje. In: BÁLINT Sándor (ed.): *In memoriam Gedeon Mészöly.* Szeged, 1961. 175–178.
DIVALD 1905–1907. DIVALD Kornél: *Szepesvármegye művészeti emlékei*. I–II. Bp., 1905–1907.
DIVÉKY 1920. DIVÉKY Adorján: Ujabb elmélet az 1494. évi lőcsei fejedelmi kongresszusról. *Századok* (1920) 371–379.

DOMANOVSZKY DOMANOVSZKY Sándor: *Magyar művelődéstörténet*. Bp., 1990–1991.

DORNYAY 1927. DORNYAY Béla: *Bakony*. Bp., 1927.

ENDRÖDI 2006. ENDRÖDI, Ján: Ku genealógii a názvu rodu Berzeviczy. *Annales Historici Presovienses* 6 (2006) 43–57.

ENGEL–KRISTÓ–KUBINYI 1998. ENGEL Pál – KRISTÓ Gyula – KUBINYI András: *Magyarország története 1301–1526*. Bp., 1998.

ENTZ 1965. ENTZ Géza: Az ercsi bencés monostor. *Művészettörténeti Értesítő* 14 (1965) 241–246.

ERDÉLYI 1913. ERDÉLYI Gyula: *Veszprém város története a török idők alatt*. Veszprém, 1913.

ÉRI 1959. ÉRI István: *Nagyvázsony*. Bp., 1963.

ÉRI 1963. ÉRI István: Beszámoló a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság 1962. évi munkájáról. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* (1963) 17–26.

EXCOFFON 2006. EXCOFFON, Sylvain: Les chartreuses et leurs limites (Xie–Xve siècle) *Actes des congrès de la Société des historiens médiévistes de l'enseignement supérier public 37* (2006) 87–101.

FEDELES 2010. FEDELES Tamás: Egy németalföldi orvosdoktor a középkori Magyarországon. In: FEDELES Tamás: *Püspökök, prépostok, kanonokok. Fejezetek Pécs középkori egyháztörténetéből*. (Capitulum V.) Szeged, 2010. 39–45.

FEDELES 2014A. FEDELES Tamás: „Medicina contra peccata mundana" Késő középkori főúri misealapítványok. *Századok* 148. (2014) 443–470.

FEDELES 2014B. FEDELES Tamás: „E földi hazát örök és mennyei palotával elcserélni" Szempontok a késő középkori főúri vallásosság vizsgálatához. In: BÖHM Gábor – FEDELES Tamás (eds.): *Mesterek és Tanítványok. Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről*. Pécs, 2014. 54–80.

FEKETE NAGY 1934. FEKETE NAGY Antal: *A Szepesség területi és társadalmi kialakulása*. Bp., 1934.

FERENCZI 2010. FERENCZI László: A ciszterci birtokszervezés és tájátalakítás elemei a borsmonostori apátság példáján. *Soproni szemle* 64. (2010) 115–138.

FERZOCO–

MUESSIG 2000. FERZOCO, George – MUESSIG, Carolyn (eds.): *Medieval Monastic Education.* New York, 2000.

FODOR 1976. FODOR Adrienne: Az egyetemi Könyvtár karolingkori Deuteronomium-töredéke a lechnici karthauziak kódexében. *Magyar Könyvszemle* 4 (1976) 373–380.

FODOR 2006. FODOR Adrienne: Adalékok a lechnici kartauzi scriptorium tevékenységéhez. In: FÜZES Ádám – LEGEZA László (eds.): *Memorie tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára*. Bp., 2006. 179–188.

FUXHOFFER 1858. FUXHOFFER, Damianus: *Monasteriologiae regni Hungarie*. Pestini, 1858.

FÜGEDI 1944. FÜGEDI Erik: Középkori település és egyházi szervezet az egykori nyugati Felvidéken. *Regnum* (1944) 117–140.

F. ROMHÁNYI 2000. F. ROMHÁNYI Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus.* Bp., 2000.

F. ROMHÁNYI 2004. F. ROMHÁNYI Beatrix: „Meretur vestre devocionis affectus...“ Egy vallásos középkori budai polgár – Söptei Péter kancelláriai jegyző. In: F. ROMHÁNYI Beatrix – GRYNAEUS Tamás (eds.): *„Es tu scholaris“ Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 75. születésnapjára*. (Monumenta Historica Budapestinensia 13.) Bp., 2004. 37–44.

F. ROMHÁNYI 2006. F. ROMHÁNYI Beatrix: A középkori egyházi intézmények gazdálkodása. In: GYÖNGYÖSSY Márton (ed.): *Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Jegyzet- és forrásgyűjtemény*. Bp., 2006. 199–226.

F. ROMHÁNYI 2008. F. ROMHÁNYI Beatrix: Kolostori gazdálkodás a középkori Magyarországon. In: KUBINYI András – LASZLOVSZKY József – SZABÓ Péter (eds.): *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon: gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet*. Bp., 2008. 401–412.

F. ROMHÁNYI 2016. F. ROMHÁNYI Beatrix: Heremitae – monachi – fratres. Szempontok a pálos rend történetének újragondolásához. In: SARBAK Gábor (ed.): *Pálosaink és Pécs*. Bp., 2016. 9–24.

GAJDOŠ 2009. GAJDOŠ, Vševlad Jozef: Doklady o knižnej kultúre kartuziánov na Slovensku. In: GAJDOŠ, Vševlad Jozef (ed.): *V tichu kláštorov a knižníc*. Bratislava, 2004. 87–101.

GAMING 1922. ISMERETLEN SZERZŐ: Magyar karthauziak könyvvásárlása Gamingban. *Magyar Könyvszemle* (1922) 236.

GILBERT 2014. GILBERT, Bennett: Early Carthusian Script and Silence. *Cistercian Studies Quarterly* 49. (2014) 367–397.

GREEN–PANSTERS 2014. GREEN, John – PANSTERS, Krijn: The *Golden Epistle* and the *Ladder of Monks*. Aspects of Twelfth-Century Carthusian Spirituality. In: PANSTERS, Krijn (ed.): *The Carthusians in the Low Countries. Studies in Monastic History and Heritage. Miscellanea Neerlandica XLIII.* (Studia Cartusiana 4.) Peeters – Leuven, 2014. 189–216.

GREISIGER 1888. GREISIGER Mihály: A Poprád-Dunajec vidékének halászata és halai. In: DEMKÓ Kálmán – ROTH Samu – SVÁBY Frigyes (eds.): *Szepesi Emlékkönyv. A magyar orvosok és természetvizsgálók 1888. augusztus 23–28-án Tátrafüreden tartott XXIV. Vándorgyűlésének alkalmából.* Szepesváralja, 1888. 152–169.

GRIBBIN 1999. GRIBBIN, Joseph: *Liturgical and Miscellaneous Questions, Dubia and Supplicacions to La Grande Chartreuse from the English Cartusian Province in the Later Middle Ages*. (Analecta Cartusiana 100:32.) Salzburg, 1999.

GRUIA 2008. GRUIA, Ana Maria: Fools, Devils and Alchemy. Secular Images in the Monastery. *Studia Patzinaka* 6 (2008) 129–145.

GRYNAEUS 1985. GRYNAEUS Tamás: (Gyógy)növényismeretünk a reneszánsz és a reformáció korában. *Communicationes de Historia Artis Medicinae* 109/112, 105–112.

GRYNAEUS 2004. GRYNAEUS Tamás: A „repülő barát“ mondája: A Vörös kolostor és frater Cyprianus. In: BARNA Gábor – SZABÓ Ferenc – SZABÓ Magdolna (eds.): *„…szolgálatra ítéltél...“ Bálint Sándor emlékkönyv*. Szeged, 2004. 65–72.

GRYNAEUS 2005. GRYNAEUS Tamás: A kender a középkori és mai magyarság gyógyító és növényismeretében. *Addiktológia* 4 (2005) 43–49.

GRZESIK 2003. GRZESIK, Ryszard: Spišskosobotská kronika o tatárskom vpáde v roku 1241. In: ŠTEVÍK, Miroslav (ed.): *K stredovekým dejinám Spiša*. Stará Ľubovňa, 2003. 53–64.

GULDEN 1864. GULDEN István: A városlődi plébánia története. *Magyar Sion*. (1864) 833–837, 935–945.

GYULAI 2009. GYULAI Éva: Árpád-házi Szent Erzsébet és Sziléziai Szent Hedvig kultusza a késő középkori Szepességben. *Hermann Ottó Múzeum évkönyve* 48. (2009) 5–52.

HAIN 1910. BAL Jeromos – FÖRSTER Jenő – KAUFFMANN Aurél (eds.): *Hain Gáspár lőcsei krónikája.* Lőcse, 1910.

HAJNÓCI 1903. HAJNÓCI József: *A szepesi bányavárosok története.* Lőcse, 1903.

HARASZTI–KELÉNYI 2016. HARASZTI Szabó Péter – KELÉNYI Borbála: Tanult orvosok a Magyar Királyságban. *Gerundium. Egyetemtörténeti Közlemények* 7 (2016) 39–78.

HARIS 1998. HARIS Andrea: Telkek és tulajdonosok. A pápai „Hoszu uttza" krónikája a 17–18. században. In: BARDOLY István – LÁSZLÓ Csaba (eds): *Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára tanulmányok.* (Művészettörténet — Műemlékvédelem 10.) Bp., 1998. 343–371.

HENDRIKS 1889. HENDRIKS, Lawrence: *The London Charterhouse, its Monks and its Martyrs. With a Short Account of the English Carthusians after the Dissolution*. London, 1889.

HERMANN 2002. HERMANN István (ifj.): A karthauziak Pápán. Adalékok a pápai házak és házbirtokosok történetéhez. *Acta Papensia* 2. (2002) 233–244.

HERVAY 2001. HERVAY F. Levente: A bencés apátságok, az apátos monostorok és a puszta monostorok története. In: TAKÁCS Imre (ed.): *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannonhalma, 2001. 476–547.

HETÉNYI 1987. HETÉNYI István: *Ercsi története*. Ercsi, 1987.

HOGG 1978–2016. HOGG, James: *The Statuta Jancelini (1222) and The De reformatione of Prior Bernard (1248)*. (Analecta Cartusiana 65.) Salzburg, 1978–2016.

HOGG 1991. HOGG, James: *Medical Care as Reflected in the Cartae of the Carthusian General Chapter*. (Analecta Cartusiana 35:11.) Salzburg, 1991.

HOGG 1994. HOGG, James: The Charterhouse of Löwöld as seen in the Acta of the Carthusian General Chapter. *Analecta Carthusiana* 223 (1994) 79–153.

HOGG 2004. HOGG, James: Daily Life in the Charterhouses of Lethenkow and Lechnitz in the Late Middle Ages as seen in the Acta of the Cartusian General Chapter. *Archaelogia Historica* 29 (2004) 421–452.

HOGG 2008. HOGG, James: Die Kartäuser in Zentraleuropa im Zeitlater der Reformation und Katholischer Reform. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order.* Levoča – Salzburg, 2008. 23–38.

HOGG 2014. HOGG, James: The Carthusians. History and Heritage. In: PANSTERS, Krijn (ed.): *The Carthusians in the Low Countries. Studies in Monastic History and Heritage. Miscellanea Neerlandica XLIII. Studia Cartusiana 4.* Peeters – Leuven, 2014. 31–56.

HOMONNAI 1999. HOMONNAI Sarolta: A magyarországi bencések 14. századi reformtörekvései. *Acta Historica* CX. (1999.) 43–55.

HOMZA–KUCHARSKÁ–KUZMOVÁ–RÁCOVÁ 2008. HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order.* Levoča – Salzburg, 2008.

HOMZA 1998. HOMZA, Martin: Pokus o rekonštrukciu najstarších politických dejín Spiša. In: CHALUPECKÝ, Ivan (ed.): *Z minulosti Spiša V – VI.* Levoča, 1998. 7 – 31.

HOMZA 2009. HOMZA, Martin: Včasnostredoveké dejiny Spiša. In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław (eds.): *Historia Scepusii I. Dejiny Spiša I.* Bratislava – Krakow, 2009. 125–327.

HORVÁTH 1931. HORVÁTH János: *A magyar irodalmi műveltség kezdetei.* Bp., 1931.

HORVÁTH 2008. HORVÁTH Hajnalka: A karthauzi névtelen műveltségének területei a közvetlen forráshasználatának tükrében. *Plaustrum seculi* VI. Online: http://sermones.elte.hu/page/369_tan_plaus_hhajni.pdf

HRADSZKY 1888. HRADSZKY József: *Szepesvármegye a mohácsi vész előtt*. Szepes-Váralja, 1888.

HRADSZKY 1896. HRADSZKY József: *A XXIV királyi plébános testvérülete és a reformáczió a Szepességben*. Miskolc, 1896.

HUNYADI 2010. HUNYADI Zsolt: *The Hospitallers in the Medieval Kingdom of Hungary c. 1150–1387*. Bp., 2010.

HUNYADI 2017. HUNYADI Zsolt: The Western Schism and Hungary: from Luis I to Sigismund of Luxembourg. *Chronica* 13. (2017) 45–53.

IPOLYI 1861. IPOLYI Arnold: Régi magyar keresztkutak és Magyarország czímerének monumentális használata. *Archaeologiai Közlemények* 1 (1861) 179–186.

JÁRMAY 1888. JÁRMAY László: Szepesvármegye fürdői és gyógyvizei. In: DEMKÓ Kálmán – ROTH Samu – SVÁBY Frigyes (eds.): *Szepesi Emlékkönyv. A magyar orvosok és természetvizsgálók 1888. augusztus 23–28-án Tátrafüreden tartott XXIV. Vándorgyűlésének alkalmából.* Szepesváralja, 1888. 276–292.

JÓZSA 2008. JÓZSA László: A kórházi ápolás kialakulása a 11–14. századi Magyarországon. *Debreceni Szemle* (2008) 10–22.

JUJECZKA 2003. JUJECZKA, Stanisław: Kartuzja Passionis Christi pod Legnicą 1423–1548. Część I. *Szkice Legnickie* 24. (2003) 75–118.

JUJECZKA 2004. JUJECZKA, Stanisław: Kartuzja Passionis Christi pod Legnicą 1423–1548. Część II. *Szkice Legnickie* 25. (2004) 87–132.

JUJECZKA 2008. JUJECZKA, Stanisław: Średniowieczne fudacje kościelne Pastów legnickich jako wyraz dbałości o pamięć przodków. In: CZECHOWICZ, Bogusław (ed.): *Historia u Piastów – Piastowie w Historii. Z okazji trzechsetlecia śmierci ostatniej z Rodu, księżnej Karoliny*. Brzeg, 2008. 167–179.

KANDRA 1887A. KANDRA Kabos: A segedelemvölgyi karthauziak Tárkány mellett. In: KANDRA Kabos (ed.): *Adatok az egri egyházmegye történetéhez II.* Eger, 1887. 3–28.

KANDRA 1887B. KANDRA Kabos: Bakócs-kódex. In: KANDRA Kabos (ed.): *Adatok az egri egyházmegye történetéhez II.* Eger, 1887. 333–452.

KÁROLY 1901. KÁROLY János: *Fejér vármegye története*. Székesfehérvár, 1901.

KARTUZIÁNSKY ŽIVOT 2004. KARTUZIÁNSKY ŽIVOT. Bratislava, 2004.

KEGLEVICH 2010. KEGLEVICH Kristóf: *A garamszentbenedeki apátság története az Árpád- és Anjou-korban*. Doktori disszertáció, ELTE. 2010.

KERESTEŠ 2008. KERESTEŠ, Peter: Mandát Františka II. Rákociho o náboženskej slobode a a jeho ohlas v Nitrianskej stolici (O neznámom rukopise Mikuláša Gostoniho). In: KOVAČKA, Miloš – AUGUSTÍNOVÁ, Eva (eds.): *Memorialis. Historiský spis slovenských stolíc*. Martin, 2008. 189–197. Online: http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Zborniky/Onod/18_Kerestes.pdf

KISS 2008. KISS Attila: Gyógyítás a középkori európai szerzetesrendekben. *Horus* 48. (2008) 2293–2297.

KISS 2011. KISS Andrea: Árvizek és magas vízszintek a 13–15. századi Magyarországon az egykorú írott források tükrében: Megfoghatóak-e és mi alapján foghatóak meg rövid, közép és hosszú távú változások? In: KÁZMÉR Miklós (ed.): *Környezettörténet* 2. Bp., 2011. 43–55

KISS 2013. KISS Gergely: *Királyi egyházak a középkori Magyarországon*. Pécs, 2013.

KISS 1988. KISS Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. Bp., 1988.

KISS 2006. KISS Kálmán: A Luby család. *Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv 17*. (2006) 381–390.

KLANICZAY 2000. KLANICZAY Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban.* Bp., 2000.

KMTL KRISTÓ Gyula – ENGEL Pál – MAKK Ferenc (eds.): *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Bp., 1994.

KOPPÁNY 1967. KOPPÁNY Tibor: Középkori templomok és egyházas helyek Veszprém megyében. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 6. (1967) 117–150.

KOPPÁNYI 1991. KOPPÁNYI István: *Városlőd története*. Városlőd, 1991.

KOROKNAI 1960. KOROKNAI Éva: A lövöldi karthauzi kolostor kötéseiről. *Esztergom Évlapjai* I (1960) 25–34.

KOROKNAI 1973. KOROKNAI Éva: *Magyar reneszánsz könyvkötések.* Bp., 1973.

KOSZTA 2007. KOSZTA László: Ciszterci rend története Magyarországon a kolostoralapításaik idején (1142–1270). In: KOSZTA László (ed.): *Írásbeliség és egyházszervezet. Fejezetek a középkori magyar egyház történetéből*. (Capitulum 3.) Szeged, 2007. 261–274.

KOSZTA 2008. KOSZTA László: Eremiten im Königreich Ungarn des 11. Jahrhunderts. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava –

RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*. Levoča – Salzburg, 2008. 67–82.

KOTLÍKOVÁ 2008. KOTLÍKOVÁ, Martina: Carthusian Seals in the Early Modern Period (15th – 18th century): Carthusians in Brno. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*. Levoča – Salzburg, 2008. 197–206.

KÖRMENDY 1986. KÖRMENDY Adrienne: A falusi plébániák hatása a faluközösség kialakulására. A Szepesség példája. In: FÜGEDI Erik (ed.): *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Bp., 1986. 117–158.

KOVÁCS 1965. KOVÁCS Béla: Eger középkori utcái. *Agria* (1965) 73–94.

KOVÁCS 1966. KOVÁCS Béla: Elpusztult középkori kolostorok Heves megyében. *Agria* (1966) 71–95.

KOVÁCS 1987. KOVÁCS Béla: *Az egri egyházmegye története 1596-ig*. Eger, 1987.

KRAFL 2012. KRAFL, Pavel: Konfraternita kartuziánů ze spišského Lapis Refugii s řeholními kanovníky z Kazimierze u Krakova z roku 1495. *Studia Historica Tyrnaviensia XIV–XV*. Trnava, 2012. 96–100.

KRISTÓF 2014. KRISTÓF Ilona: *Egyházi középréteg a késő középkori Váradon (1440–1526)*. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 4.) Pécs, 2014.

KUBINYI 1984. KUBINYI András: A parasztság hétköznapi élete a középkori Magyarországon. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* (1984) 221–231.

KUBINYI 1999. KUBINYI András: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Bp., 1999.

KUBINYI 2006. KUBINYI András: Városfejlődés a középkori Magyarországon. In: GYÖNGYÖSSY Márton (ed.): *Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Jegyzet- és forrásgyűjtemény*. Bp., 2006. 153–174.

KUCHARSKÁ 2006. KUCHARSKÁ, Veronika: Mecenát Hedvigy Zápoľskej. *Studia Archaelogica Slovaca Mediaevalia* V (2006) 243–252.

KUCHARSKÁ 2008. KUCHARSKÁ, Veronika: Hedwig von Teschen und die Kartäuser. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava –

RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*. Levoča – Salzburg, 2008. 111–120.

KUCHARSKÁ 2011. KUCHARSKÁ, Veronika: *Hedviga Tešínska. Šľachtičná na prelome stredoveku a novoveku*. Doktori értekezés. Témavezető: prof. Ján Lukačka. Pozsony, 2011.

KÚTNIK 1966. KÚTNIK, Jozef: K predkartuziánskym dejinám Červeného kláštora pri Dunajci. *Nové obzory* 8 (1966) 176–193.

LABANC 2009A. LABANC, Peter: Páni zo Spišského Hrhova a zo Švábovic – počiatky rodov. *Historický zborník* 19. (2009) 27–38.

LABANC 2009B. LABANC, Peter: Páni z Veľkej Lomnice – Počiatky rodu. *Studia Historica Tyrnaviensia VIII*. Trnava, 2009. 14–30.

LABANC 2011. LABANC, Peter: *Spišskí prepošti do roku 1405*. Trnava – Kraków, 2011.

LABANCOVÁ–LABANC 2012. LABANCOVÁ, Naďa – LABANC, Peter: Chronológia priorov kartuziánskych kláštorov na Skale útočiska a v Lechnici. *Studia Historica Tyrnaviensia XIV–XV*. Trnava, 2012. 87–95.

LASZLOVSZKY 2008. LASZLOVSZKY József: Földművelés a késő középkori Magyarországon. In: KUBINYI András – LASZLOVSZKY József – SZABÓ Péter (eds.): *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon: gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet*. Bp., 2008. 49–82.

LÉKAI 1991. LÉKAI Lajos: *Ciszterciek – eszmény és valóság*. Bp., 1991.

LENČIŠ 2003. LENČIŠ, Štefan: Drugetovci a Spiš. In: HOMZA, Martin – GLADKIEWICZ, Ryszard (eds.): *Terra Scepusiensis*. Levoča – Wrocław, 2003. 367–379.

LINDQUIST 2003. LINDQUIST, Sherry: Women in the Charterhouse: The Liminality of Cloistered Spaces at the Chartreuse de Champmol in Dijon. *Architecture and the politics of gender in early modern Europe* (2003) 177–192.

LUKCSICS 1908. LUKCSICS József: *Középkori pápai adókönyvek.* (Felolvasások a Szent-István-Társulat Tud. és Irodalmi Osztályának üléseiből 69.) Bp., 1908.

MADAS 1980. MADAS EDIT: Egy 15. századi karthauzi kórus-lectionarium töredékei az Egyetemi Könyvtárba. *Magyar Könyvszemle* (1980) 156–177.

MADAS 1985. MADAS Edit (ed.): *A néma barát megszólal. Válogatás a Karthauzi Névtelen beszédeiből*. Bp., 1985.

MADAS 2002. MADAS Edit: *Középkori prédikációirodalmunk történetéből. A kezdetektől a XIV. század elejéig.* Debrecen, 2002.

MADAS–HORVÁTH 2008. MADAS Edit – HORVÁTH Zoltán György: *Középkori prédikációk és falképek Szent László királyról*. Bp., 2008.

MADAS–MONOK 2003. MADAS Edit – MONOK István: *A könyvkultúra Magyarországon.* Bp., 2003.

MAMŰL I–XIII. *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*. Ed. Kőszeghy Péter. Bp., 2003–.

MAJLÁTH 1890. MAJLÁTH Béla: Liptómegyei törzsökös családok 1526-ig. I., III. *Turul* (1890) 1–24., 54-87.

MAKSAY 1990. MAKSAY Ferenc: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. Bp., 1990.

MAKSAY 1992. MAKSAY Ferenc: *A Magyar Kamara Archívuma*. Bp., 1992.

MÁLYUSZ 2007. MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Bp., 2007.

MANUEL 2008. MANUEL, Pere de: The Charterhouse Solitude. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order.* Levoča – Salzburg, 2008. 181–195.

MAREK 2003. MAREK, Miloš: Saxones nostri de Scepus. K niektorým otázkam príchodu saských hostí a ich život na Spiši. In: HOMZA, Martin – GLADKIEWICZ, Ryszard (eds.): *Terra Scepusiensis*. Levoča – Wrocław, 2003. 353–367.

MARSINA 1986. MARSINA, Richard ed.: *Dejiny Slovenska I. (do roku 1526).* Bratislava, 1986. 532.

MARTIN 1992. MARTIN, Dennis D.: *Fifteenth-century Carthusian Reform. The World of Nicholas Kempf.* Leiden – New York – Köln, 1992.

MARTIN 2008A. MARTIN, Dennis D.: Carthusians as Advocates of Women Visionary Reformers. In: LUXFORD, Julian M. (ed.): *Studies in Carthusian Monasticism in the Late Middle Ages.* (Medieval Church Studies 14.) Turnhout, 2008. 127–154.

MARTIN 2008B. MARTIN, Dennis: Carthusians, God`s Judgment, and the „Infestacio Thurcorum“ of the Fifteenth Century. In: HOMZA, Martin –

KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*. Levoča – Salzburg, 2008. 51–65.

MCDERMOTT 2012–2013. MCDERMOTT, Yvonne: Kinalehin, Co. Galway: a history of Ireland's only Carthusian priory and its conversion to a Franciscan friary. *JRSAI* (2012–2013) 100–113.

MENCL 1954. MENCL, Václav: Stavebná minulosť Červeného kláštora. *Pamiatky a múzea* 3 (1954) 69–74.

MERTON 2006. MERTON, Thomas: *A Letter of Guigo 5th Prior of the Grande Chartreuse*. Charterhouse of the Transfiguration, 2006.

MÉSZÁROS 2005. MÉSZÁROS Orsolya: Szigliget várának története a középkorban. *Fons* XII. (2005) 299–377.

MEZEY 1963. MEZEY László: A kéziratosság századai. In: KOVÁCS Máté (ed.): *Könyv és könyvtár a feudális társadalomban.* Bp., 1963. 43–100.

MEZŐ 1996. MEZŐ András: *A templomcím a magyar helységnevekben (11–15. század).* Bp., 1996. 314.

M. HORVÁTH 2008. M. HORVÁTH Mária: *Dobai Székely Sámuel és Kaprinai István levelezése*. Bp., 2008.

MIKLÓS 2010. MIKLÓS Gergely: *Ercsi évszázadai*. Ercsi, 2010.

MINÁRIK 1980. MINÁRIK, Jozef: *Stredoveká literatúra*. Bratislava, 1980.

MLINARIČ 1991. MLINARIČ, Jože: *Kartuziji Žiče in Jurklošter. Žička kartuzija ok. 1160–1782. Jurkloštrska kartuzija ok. 1170–1595*. Maribor, 1991.

MONASTICON 2005. *Monasticon Cartusiense*. Eds.: HOGG, James – SCHLEGEL, Gerhard. (Analecta Cartusiana 185:3.) Salzburg, 2005.

MUESSIG 1998. MUESSIG, Carolyn: *Medieval Monastic Preaching.* Leiden – Boston – Köln, 1998.

NAGEL 2015. NAGEL, Elke: *Five Steps Downhill. The typological sequence of Carthusian architectural adaption to new surroundings.* 2015. On-line tanulmány. Elérhető: http://mittelalter.hypotheses.org/7336

NÉMETH 1966. NÉMETH Péter: Egy elfelejtett Veszprém megyei vár: Hölgykő. *Műemlékvédelem* 10. (1966) 142–143.

NÉMETH 1967. NÉMETH Péter: Adatok a felsőtárkányi karthauzi kolostor építéstörténetéhez. *Az Egri Múzeum Évkönyve* V (1967) 73–86.

NÉMETH 1993. NÉMETH Péter: A városlődi karthauzi kolostor története és régészeti emlékanyaga I. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 19–20 (1993–1994) 367–382.

NÉMETH 1998. NÉMETH Péter: A karthauziak gazdálkodása a középkori Szepességben. A menedékkői kolostor. In: FRISNYÁK Sándor (ed.): *A Felvidék történeti földrajza*. Nyíregyháza, 1998. 263–272.

NEUMANN 2014. NEUMANN Tibor: A gróf és a herceg magánháborúja. (Szapolyai István és Corvin János harca a liptói hercegségért.) *Századok* (2014) 387–425.

OLEJNÍK 2009. OLEJNÍK, Vladimír: Spišský hrad a Spišská Kapitula v archívnych prameňoch. In: NOVOTNÁ, Mária (ed.): *Terra Scepusiensis, terra christiana 1209–2009*. Levoča, 2009. 29–54.

ORIENT 1933. ORIENT Gyula: *A szerzetes- és orvospapok kórházainakés gyógyszertárainak keletkezése Erdélyben*. Kolozsvár, 1933.

PADÁNYI 1903. Báró HORNIG Károly (ed.): *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök naplója*. Veszprém, 1903.

PAJDUŠÁK 1924. PAJDUŠÁK, Matúš: *Kláštorisko. Dejiny kláštora kartuziánskeho na Skale Útočisťa*. Levoča, 1924.

PÁKAY 1942. PÁKAY Zsolt: *Veszprém vármegye története a török hódoltság korában a rovásadó összeírás alapján 1531–1696*. (Veszprémvármegyei füzetek 7.) Veszprém, 1942.

PÁKAY 1984. PÁKAY Zsolt: Adalékok a tapolcai és sümegi járás török kori történetéhez a rovásadó-összeírások alapján (1531–1696). *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* (1984) 233–271.

PANSTERS 2014. PANSTERS, Krijn: The Carthusians in the Low Countries. Introduction. In: PANSTERS, Krijn (ed.): *The Carthusians in the Low Countries. Studies in Monastic History and Heritage. Miscellanea Neerlandica XLIII. Studia Cartusiana 4*. Peeters – Leuven, 2014. 11–29.

PARADISUM 2001. TAKÁCS Imre (ed.): *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Pannonhalma, 2001.

PÁSZTOR 2000. PÁSZTOR Lajos: *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában.* METEM. Bp., 2000.

PETROVICS 1978. PETROVICS István: „Nemzetségi“ monostoraink problematikája. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Iuvenum Sectio Historica. I.* (1978) 11–24.

PETROVICS 1981. PETROVICS István: Volt-e Szegeden bencés apátság? *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae* 71. (1981) 37–43.

PIRHALLA 1899. PIRHALLA Márton: *A Szepesi prépostság vázlatos története*. Lőcse, 1899.

PREDOVNIK 1997. PREDOVNIK, Katarina: Svet puščave: Materializacije kartuzijanske duhovnosti. *Poligrafi* 2 (1997) 145–174.

PREDOVNIK 1998. PREDOVNIK, Katarina: Die Kartause Seitz. Natürliche und ideologische Momente in der Genese einer Kulturlanschaft. In: SPINDLER, Konrad: *Mensch und Natur im mittelalterlichen Europa. Archäologische, historische und naturwissenschaftliche Befunde*. Klagenfurt, 1998.

PUSKELY 1998. PUSKELY Mária: *Kétezer év szerzetessége. Szerzetesség- és művelődéstörténeti enciklopédia.* Bp., 1998.

PUSKELY 2006A. PUSKELY Mária: *A keresztény szerzetesség történelmi fogalomtára.* Bp., 2006.

PUSKELY 2006B. PUSKELY Mária: A dalékok a szerzetesi orvoslás történetéből. Medicina, orvostudomány, gyógyászat, ápolás. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* CXXIV. (2006) 3–22.

RÁBIK 2001A. RÁBIK, Vladimír: Pečate kartuziánskych kláštorov na Skale útočišťa a v Červenom kláštore. *Genealogicko – heraldický hlas* 11 (2001) 7–17.

RÁBIK 2001B. RÁBIK, Vladimír: Spišské falzum k roku 1250. Ku kritike interpretacii najstarších prameňov o Marcelovom hrade pri Hrabušiciach. *Slovenská archivistika* XXXVI. (2001) 27–47.

RÁBIK 2003A. RÁBIK, Vladimír: Marcelov hrad na Spiši a okolnosti jeho držby v stredoveku. In: HOMZA, Martin – GLADKIEWICZ, Ryszard (eds.): *Terra Scepusiensis*. Levoča – Wrocław, 2003. 307–324.

RÁBIK 2003B. RÁBIK, Vladimír: Stredoveké cirkevné pečate spišskej proveniencie. (Sonda do problematiky). In: HOMZA, Martin – GLADKIEWICZ, Ryszard (eds.): *Terra Scepusiensis*. Levoča – Wrocław, 2003. 325–337.

RÁBIK 2006A. RÁBIK, Vladimír: Spišský župan Bald(uin) (1290–1301) a spoločenské pomery na Spiši za vlády posledného Arpádovca. *Studia Archaelogia Slovaca Medievalia* V (2006) 19–48.

RÁBIK 2006B. RÁBIK, Vladimír: *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku (Šarišská župa a slovenské časti žúp Abovskej, Zemplínskej a Užskej).* Bratislava, 2006.

RÁBIK 2007. RÁBIK, Vladimír: Monumenta diplomatica historiam Cartusianorum in Scepus illustrantia. Projekt diplomatára spišských kartuziánov. *Studia Archeologica Slovaca Mediaevalia* 6 (2007) 7–22.

RÁBIK 2011. RÁBIK, Vladimír: Foundation Deeds of the Charterhouse at Lechnica (The Red Monastery) On the Circumstances of Monastery Foundation. In: VIDA Beáta (ed.): *Church and Ethnicity in History*. Ostrava, 2011. 91–104.

RÁBIK 2012. RÁBIK, Vladimír: Začiatky kartuziánskej rehole na Spiši. *Studia Historica Tyrnaviensia XIV–XV*. Trnava, 2012. 68–86.

RÁCOVÁ 2004. RÁCOVÁ, Naďa: O vzťahu individuálnej identity jednotlivca a jeho príslušnosti k spoločenstvu (na príklade kartuziánskeho kláštora na Skale útočišťa). *Slavica Slovaca* 2. (2004) 124–131.

RÁCOVÁ 2008. RÁCOVÁ, Naďa: Die Umstände der Stiftung des Kartäuserklosters auf dem Lapis Refugii. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*. Levoča – Salzburg, 2008. 93–105.

RÁCOVÁ 2009. RÁCOVÁ, Naďa: Zoznam priorov a iných hodnostárov kláštorov kartuziánov na Spiši. In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław szerk.: *Historia Scepusii I. Dejiny Spiša I*. Bratislava – Krakow, 2009. 569–571.

REIZNER 1893. REIZNER János: A gróf Esterházi család pápai levéltára. *Történelmi Tár* (1893) 601–616.

REPČÁK 1954. REPČÁK, Jozef: Červený kláštor. *Pamiatky a múzea* 3 (1954) 66–69.

RITCHEY 2015. RITCHEY, Sara: Cult and Codex: Hagiographical Writing and Carthusian Reading in Royal Library of Belgium MS 8060-04. *Viator* 46. (2015) 255–275.

RÓMER 1860. RÓMER Flóris: *A Bakony*. Győr, 1860.

RUCIŃSKY 2009. RUCIŃSKY, Henryk: Neskorostredoveké dejiny Spiša. In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław (eds.): *Historia Scepusii I. Dejiny Spiša I*. Bratislava – Krakow, 2009. 330–543.

RUPP I–III. RUPP Jakab: *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre*. I–III. Pest, 1870–1876.

SARBAK 2004. SARBAK Gábor: Die Devotio moderna in Ungarn. In: DERWICH, Marek – STAUB, Martial (eds.): *Die Neue Frömmigkeit in Europa im Spätmittelalter. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte* 205. Göttingen, 2004. 249–264.

SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004a. SARBAK Gábor – F. ROMHÁNYI Beatrix: Domus Vallis S. Antonii (Lechnic). In: SCHLEGEL, Gerhard – HOGG, James (eds.): *Monasticon Cartusiense II.* (Analecta Cartusiana 185.) Salzburg, 2004. 70–76.

SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004b. SARBAK Gábor – F. ROMHÁNYI Beatrix: Tárkány: Domus Vallis Auxilii. In: SCHLEGEL, Gerhard – HOGG, James (eds.): *Monasticon Cartusiense II.* (Analecta Cartusiana 185.) Salzburg, 2004. 88–94.

SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004c. SARBAK Gábor – F. ROMHÁNYI Beatrix: Ercsi. In: SCHLEGEL, Gerhard – HOGG, James (eds.): *Monasticon Cartusiense II.* (Analecta Cartusiana 185.) Salzburg, 2004. 149–150.

SARBAK–F. ROMHÁNYI 2004d. SARBAK Gábor – F. ROMHÁNYI Beatrix: Váradhegyfok. In: SCHLEGEL, Gerhard – HOGG, James (eds.): *Monasticon Cartusiense II.* (Analecta Cartusiana 185.) Salzburg, 2004. 152.

SARBAK–F. ROMHÁNYI–CSENGEL 2004a. SARBAK Gábor – F. ROMHÁNYI Beatrix – CSENGEL Péter: Letanovce, Lethenkow, Menedékkő (Domus Lapidis Refugii). In: SCHLEGEL, Gerhard – HOGG, James (eds.): *Monasticon Cartusiense II.* (Analecta Cartusiana 185.) Salzburg, 2004. 61–69.

SARBAK–F. ROMHÁNYI–CSENGEL 2004b. SARBAK Gábor – F. ROMHÁNYI Beatrix – CSENGEL Péter: Lövöld: Domus Vallis S. Michaelis. In: SCHLEGEL, Gerhard – HOGG, James (eds.): *Monasticon Cartusiense II.* (Analecta Cartusiana 185.) Salzburg, 2004. 102–112.

SARGENT–

HENESSY 2009. SARGENT, Michal – HENESSY, Villalobos Marlene: The Latin Verses over the Cell Doors of London Charterhouse. In: LUXFORD, Julian (ed.): *Studies in Carthusian Monasticism in the Late Middle Ages*. Medieval Church Studies 14. Turnhout, 2009. 179–197.

SEBESTYÉN 1988. SEBESTYÉN Lajos: *Szepességi avagy lőcsei krónika és évkönyv a kedves utókor számára*. Bp., 1988.

SEBŐK 2010. SEBŐK Ferenc: Dunajec (Nedec) vára a XIV. században. In: ALMÁSI Tibor – RÉVÉSZ Éva – SZABADOS György (eds.): *„Fons, skepsis, lex" Ünnepi tanulmányok a 70 esztendős Makk Ferenc tiszteletére*. Szeged, 2010. 385–389.

SCHERFEL 1888. SCHERFEL Aurél: Szepesvármegye ásványvíz-forrásai. In: DEMKÓ Kálmán – ROTH Samu – SVÁBY Frigyes (eds.): *Szepesi Emlékkönyv. A magyar orvosok és természetvizsgálók 1888. augusztus 23–28-án Tátrafüreden tartott XXIV. Vándorgyűlésének alkalmából.* Szepesváralja, 1888. 257–275.

SCHILLING 2012. SCHILLING, Beate: Zur Frühgeschichte der Kartäuser. *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 68.(2012) 53–90.

SCHULTHEISZ 2003. SCHULTHEISZ Emil: *Az európai orvosi oktatás történetéből*. Bp., 2003.

SIRAISI 1990. SIRAISI, Nancy: *Medieval and Early Renaissance Medicine. An Introduction to Knowledge and Practice*. Chicago, 1990.

SIRAISI 2007. SIRAISI, Nancy: *History, Medicine, and the Traditions of Renaissance Learning*. Michigan, 2007.

SLIVKA 1970. SLIVKA, Michal: Kláštorisko v Slovenskom Raji, alebo Skala útočišťa (Lapis Refugii). *Nové obzory* 12. (1970) 261–280.

SLIVKA 1993A. SLIVKA, Michal: Stredoveké rehoľné komunity na Spiši a ich význam v štruktúre osídlenia. *Archeologia historica* 18. (1993) 53–62.

SLIVKA 1993B. SLIVKA, Michal: Život v kartuziánskych kláštoroch. *Historická revue* 4. (1993) 6–7.

SLIVKA 1994. SLIVKA, Michal: K problematike eremitizmu na Slovensku. In: ŠIMONČIČ, Jozef (ed.): *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku.* Trnava, 1994. 49–70.

SLIVKA 1995. SLIVKA, Michal: *Kláštorisko. Skala Útočišťa*. Spišská Nová Ves, 1995.

SLIVKA 1996. SLIVKA, Michal: Vzájomné väzby stredovekých kláštorov vo východnej časti Karpát (poľsko-slovensko-ukrajinské). *Archaeologia historica* 21. (1996) 193–217.

SLIVKA 1998A. SLIVKA, Michal: Stredoveké rehoľné domy na východnom Slovensku. In: SEDLÁK, Vincent (ed.): *Zborník príspevkov k slovenským dejinám*. Bratislava, 1998. 77–88.

SLIVKA 1998B. SLIVKA, Michal: Locus amoenus v procese zakladania a výstavby stredovekých kláštorov. *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia* I. (1998) 59–71.

SLIVKA 2003. SLIVKA, Michal: Sídlisková a cirkevná štruktúra Spiša vo včasno a vrcholnostredovekom období. In: HOMZA, Martin – GLADKIEWICZ, Ryszard (eds.): *Terra Scepusiensis*. Levoča – Wrocław, 2003. 419–445.

SLIVKA 2005. SLIVKA, Michal: Mnísi na uhorských cestách. *Colloquia mediaevalia Pragensia* 3. (2005) 53–63.

SLIVKA 2006. SLIVKA, Michal: Uctievanie svätých na Slovensku. *Studia archaeologica Slovaca mediaevalia* V (2006) 91–162.

SLIVKA 2010. SLIVKA, Michal: Historiografia spišskej historickej antropológie stredoveku. Reflektovanie stavu a perspektívy bádania. *Kultúrne dejiny* 1. (2010) 44–100.

SOLYMOSI 1996. SOLYMOSI László: A bencés konventek hiteleshelyi oklevéladásának kezdetei. In: *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve.* I. Pannonhalma, 1996. 481–498.

SOPKO 1974. SOPKO, Július: Stredoveké rukopisy na Spiši. In: MARSINA, Richard (ed.): *Spišské mestá v stredoveku.* Košice, 1974. 101–131.

SOPKO 1986. SOPKO, Július: *Kódexy a neúplne zachované rukopisy v slovenských knižniciach*. Martin, 1986.

SOPKO 1994. SOPKO, Július: Skriptori a skriptóriá kláštorov na Slovensku. In: ŠIMONČIČ, Jozef (ed.): *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku.* Trnava, 1994. 85–96.

SOPKO 1995. SOPKO, Július: *Kroniky stredovekého Slovenska. Stredoveké Slovensko očami kráľovských a mestských kronikárov*. Budmerice, 1995.

SOPKO 1998. SOPKO, Július: Anonymní skriptori a iluminátori východného Slovenska. In: SEDLÁK, Vincent (ed.): *Zborník príspevkov k slovenským*

dejinám. K životnému jubileu univerzitného profesora Richarda Marsinu. Bratislava, 1998. 114–131.

SROKA 1998. SROKA, Stanisław: Kontakty kartuziánov z Červeného kláštora s Poľskom v stredoveku. In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław (eds.): *Štúdie z dejín stredovekého Spiša.* Krakov, 1998. 119–133.

SROKA 2005. SROKA, Stanisław: *Jadwiga Zapolya*. Kraków, 2005.

SROKA 2008. SROKA, Stanisław: The Contacts between the Monastery at Lapis Refugii and Poland. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order*. Levoča – Salzburg, 2008. 107–110.

SROKA 2011. SROKA, Stanisław: A krakkói egyetemen a 15. században tanuló bártfai diákok és későbbi sorsuk. *Aetas* 4. (2011) 5–14.

SUGÁR 1964. SUGÁR István: Az egri gyógyfürdő és fürdőkultúra története. In: PALLA Ákos (ed.): *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei* 31. Bp., 1964. 41–82.

SUGÁR 1965. SUGÁR István: Az egri melegvízű fürdők története I. (1448–1790) *Agria* (1965) 119–143.

SUGÁR 1984. SUGÁR István: *Az egri püspökök története*. Bp., 1984.

ŠEDIVÝ 2009. ŠEDIVÝ, Juraj: Stredoveké spišská písomná kultúra. In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław (eds.): *Historia Scepusii I. Dejiny Spiša I*. Bratislava – Krakow, 2009. 483–520.

ŠMILAUER 1932. ŠMILAUER, Vladimír: *Vodopis starého Slovenska*. Bratislava, 1932.

ŠPALDOVÁ 2003. ŠPALDOVÁ, Ivana: Kartuziáni – najprísnejšia rehoľa. *Historická revue* 11. (2003) 16–17.

ŠPIRKO 1937. ŠPIRKO, Jozef: *Husiti, jiskrovci a brazríci v dejinách Spiša (1431–1462)*. Levoča, 1937.

ŠTER 2013. ŠTER, Katarina. Resacralization of the sacred: Carthusian liturgical plainchant and (re)biblicization of its texts. *Muzikološki zbornik* L (2013) 157–180.

ŠTEVÍK 2003. ŠTEVÍK, Miroslav: Najstaršie názvy a písomné doloženie, polohy a vývoj (zaniknutých) osád severovýchodného Spiša v neskorom stredoveku (1250–1526). In: ŠTEVÍK, Miroslav: *K stredovekým dejinám Spiša*. Stará Ľubovňa, 2003. 83–114.

ŠTEVÍK 2005. ŠTEVÍK, Miroslav: *Z dejín osídlenia a verejnej správy stredovekého Spiša.* Stará Ľubovňa, 2005.

ŠTEVÍK 2007. ŠTEVÍK, Miroslav: *Rubrum Claustrum.* Stará Ľubovňa, 2007.

ŠTEVÍK 2008. ŠTEVÍK, Miroslav: Die Siegel des Kartäuserkonvents im Tal des hl. Antonius bei Lechnitzas dem 14. Jahrhundert. In: HOMZA, Martin – KUCHARSKÁ, Veronika – KUZMOVÁ, Stanislava – RÁCOVÁ, Naďa (eds.): *Central European Charterhouses in the Family of the Chartusian Order.* Levoča – Salzburg, 2008. 143–148.

ŠTEVÍK 2009. ŠTEVÍK, Miroslav: Zoznam názvov sídel Spiša. In: HOMZA, Martin – SROKA, Stanisław (eds.): *Historia Scepusii I. Dejiny Spiša I.* Bratislava – Krakow, 2009. 574–581.

ŠTEVÍK 2010. ŠTEVÍK, Miroslav: K počiatkom a lokalizácii kláštorov na Spiši. *Sandecko-spišské zošity* 5. (2010) 8–21.

SZABÓ 1981. SZABÓ Flóris: A karthauziak olvasmányai – pannonhalmi dokumentumok alapján. *Magyar Könyvszemle* 97. (1981) 263–275.

SZABÓ–SZABÓ 2007. SZABÓ András – SZABÓ András Péter: Joachim és Israel Leibitzer történelmi feljegyzései. *Studia Carolensia* 4. (2007) 77–86.

SZABÓ 2009. SZABÓ Noémi Gyöngyvér: Monasztikus férfikolostorok társadalmi kapcsolatai a 15–16. században a végrendeletek tükrében. *Századok* 143. (2009) 451–466.

SZABÓ 2013. SZABÓ András Péter: Hain Gáspár lőcsei krónikájának ismert és ismeretlen forrásai. Egy kompiláció módszertana. Az előadás a Történetírás Magyarországon a kora újkorban Kosáry Domokos Emlékkonferencián hangzott el 2013. június 1.-jén.

SZABÓ 2014. SZABÓ András Péter: Melchior Genersich rövid lőcsei krónikája (1108-1552). *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* (2014) 199-228.

SZABÓ 2015. SZABÓ András Péter: Caspar Hain lőcsei krónikája – egy kompiláció forrásai. In: TÓTH Gergely (ed.*): Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. Bp., 2015. 169–202.

SZEDERKÉNYI 1890. SZEDERKÉNYI Nándor: *Heves vármegye története II. A mohácsi vésztől Egervára elestéig 1526–1596*. Eger, 1890.

SZENTPÉTERY 1925. SZENTPÉTERY Imre: *Chronologia.* (A magyar történettudomány kézikönyve II/5.) Bp., 1925.

SZMRECSÁNYI 1937. SZMRECSÁNYI Miklós: *Eger művészetéről. Tanulmányok és jegyzetek a hazai barokk történetéhez*. Bp., 1937.

TARNAI 1984. TARNAI Andor: *„A magyar nyelvet írni kezdik“*. Bp., 1984.

THALLÓCZY 1879. THALLÓCZY Lajos: *A kamara haszna (lucrum camerae) története*. Bp., 1879.

TIRPÁK 1994. TIRPÁK, Ján: Výsledky geofyzikálnych meraní pri precizovaní základov stredovekých sakrálnych stavieb na Slovensku. In: ŠIMONČIČ, Jozef (ed.): *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku*. Trnava, 1994. 287–311.

THOMPSON 1896. THOMPSON, Beatrice: *The history of the Somerset Carthusians*. London, 1896.

TÖRÖK 1990. TÖRÖK József: *Szerzetes- és lovagrendek Magyarországon*. Bp., 1990.

TÖRÖK–LEGEZA 2001. TÖRÖK József – LEGEZA László: *Kartauziak*. Bp., 2001.

TÖRÖK 2003. TÖRÖK József: *A tizenharmadik század magyar egyháztörténete*. (Keresztény századok) Bp., 2003.

TRSTENSKÝ 2012. TRSTENSKÝ, František: Základné informácie o histórii a výskyte kartuziánov a kamaldulov na Slovensku s osobitným dôrazom na Červený Kláštor. In: *Historicko-exegetický výskum Kamaldulského prekladu Biblie. Zborník I.* Online: http://www.kapitula.sk/kb/wp-content/uploads/2012/11/F.Trstensky-I.pdf

VÁCZY 1927. VÁCZY Péter: A királyi szerviensek és a patrimoniális királyság. *Századok* (1927) 243–290.; 351–414.

VALTER 1994. VALTER Ilona: A magyarországi szerzetesrendi építészet kutatása. In: HARIS Andrea (ed.): *Koldulórendi építészet a középkori Magyarországon*. Bp., 1994. 27–38.

VALTER 2015. VALTER Ilona: Árpád-kori (11–13. századi) üveghuta és kovácsműhely a Pásztói monostorban. *Archaeologiai értesítő* 140. (2015) 195–227.

VAN DIJK 2016a. VAN DIJK, Mathilde: Introduction. Faithful to the Cross in a Moving World: Late Medieval Carthusians as Devotional Reformers. *Church History and Religious Culture* 96 (2016) 1–12.

VAN DIJK 2016b. VAN DIJK, Mathilde: Working with Traditions, Aiming for Reform. Dorlandus's Perspective on Hagiography. *Church History and Religious Culture* 96 (2016) 106–129.

VARJÚ 1894. VARJÚ Elemér: Két könyvhagyományozás a XV. századból. *Magyar Könyvszemle* (1894) 111–114.

VARSÍK 1965. VARSÍK, Branislav: *Husitské revolučné hnutie a Slovensko*. Bratislava, 1965.

VENCKO 1927. VENCKO, Ján: *Dejiny štiavnického opátstva na Spiši.* Ružomberok, 1927.

VIDA 1994. VIDA Mária: *Művészet és orvostudomány a történelmi Magyarországon*. Bp., 1994. 160.

VIDA 2011. VIDA Beáta*:* Interesting Features of the Calendar of a Hungarian Carthusian. In: VIDA Beáta ed.: *Church and Ethnicity in History*. Ostrava, 2011. 213–223.

VIDA 2012. VIDA Beáta: „*Monasterium de Erche situm in insula loci secreti*" Ercsi monostorának története. RÉVÉSZ Éva – KOVÁCS Szilvia (eds.): *Műhelyszemináriumi előadások*. Szeged, 2012. 181–197.

VIDA 2015. VIDA Beáta: A menedékszirti karthauzi krónika. In: TÓBER Márta – MALÉTH Ágnes (eds.): *Középkortörténeti tanulmányok* 8. Szeged, 2015. 107–125.

WEISZ 2012. WEISZ Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban*. (Magyar Történelmi Emlékek) Bp., 2012.

WEBER 1897. WEBER Samu: Elpusztult helységek a Szepességben. *Századok* 5. (1897) 414–422.

WERTNER 1893. WERTNER Mór: Középkori magyar orvosok és gyógyszerészek. *Századok* 27. (1893) 599–608.

WERTNER 1898. WERTNER Mór: Az Áprádkori nádorok genealogiája. *Turul* (1898) 73–78.

WERTNER 1911. WERTNER Mór: Az első Dunajeciek. *Turul* (1911) 134–137.

WITKOWSKI 1996. WITKOWSKI, Rafał: The Two Medieval Charterhouses in Zips and their Libraries. In: HOGG, James (ed.): *Analecta Cartusiana* 10. Salzburg, 1996. 45–70.

WITKOWSKI 2004. WITKOWSKI, Rafał*: Jerzy Schwengel (1697–1766). Przeor kartuzji kaszubskiej i dziejopis kościoła.* Poznań, 2004.

WITKOWSKI 2011. WITKOWSKI, Rafał: *Praedicare manibus. Zakon kartuzów w Europie Środkowej od początku XIV do połowy XVI wieku*. I–II. (Analecta cartusiana 285.) Salzburg, 2011.

WHOBREY 2001. WHOBREY, Wiliam: The Carthusian Library at Buxheim: A Virtual Reconstruction. In: BABCOCK, Robert G.– PATTERSON, Lee (eds.): *Old Books, New Learning. Essays on Medieval and Renaissance Books az Yale*. New Haven, 2001. 67–79.

WOELKI 2010. WOELKI, Thomas: Die Kartäuser und das Basel Konzil. *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 121. (2010) 305–322.

ZAGANO 2011. ZAGANO, Phyllis: Remembering tradition: women's monastic rituals and the diaconate. *Theological Studies* 72. (2011) 787–811.

ZOLNAI 1894. ZOLNAI Gyula: *Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig.* Bp., 1894.

ZSIRAY 1972. ZSIRAY Lajos: Adatok a Dörögdi család és a felsődörögdi plébániatemplom történetéhez. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* (1972) 251–260.

ZSIRAY 1978. ZSIRAY Lajos: A lövöldi karthauzi kolostor. *Műemlékvédelem* 22 (1978) 19–23.

ZSIRAY 1984. ZSIRAY Lajos: A vázsonykői végvár története. In: KREDICS László (ed.): *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3.) Veszprém, 1984. 241–277.

ZSOLDOS 1999. ZSOLDOS Attila: A nemesség határán. *Turul* (1999) 118–122.

ZSOLDOS 2001. ZSOLDOS Attila: Szepes megye kialakulása. *Történelmi Szemle* XLIII. (2001) 19–31.

ZSOLDOS 2010. ZSOLDOS Attila: Confinium és marchia. *Századok* 134 (2010) 99–116.

ŽUDEL 1984. ŽUDEL, Ján: *Stolice na Slovensku*. Bratislava, 1984.

FELHASZNÁLT ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A karthauzi Generális Káptalan ábrázolása metszeten (XVI. sz.) 10
2. ábra: A Felső-Alemann tartomány monostorai a középkorban (XIII.) 12
3. ábra: Szerzetesrendek házai a középkori Szepességben 14
4. ábra: A karthauzi rend kezdeteit ábrázoló metszet. 25
5. ábra: Karthauzi monostorok 1200-ban 30
6. ábra: Karthauzi monostorok a középkori Európában 34
7. ábra: A felső monostor celláinak ábrázolása egy XV. századi kódexben..... 39
8. Ábra: A menedékszirti monostor alaprajza (XVI. sz.) 40
9. ábra: Griffmadarat ábrázoló kályhacserép rajza Menedékszirtről 43
10. Ábra: A menedékszirti monostor rekonstrukciója (XVI. sz.)..... 64
11. Ábra: A dunajeci monostor rekonstrukciója (XVI. sz.)..... 100
12. Ábra: A menedékszirti, dunajeci és sávnyiki monostorok birtokai a Szepességben. 107
13. ábra: A tárkányi monostorról készült újkori metszet. 122
14. Ábra: Lövöld ábrázolása a rendi családfán. 136
15. ábra: A lövöldi monostor birtokai..... 139

MELLÉKLETEK

1. KÉP – VÖRÖSKOLOSTOR – KÚRIÁVÁ ÁTALAKÍTOTT GAZDASÁGI ÉPÜLET II
2. KÉP – VÖRÖSKOLOSTOR – GAZDASÁGI ÉPÜLETEK A PARADICSOMI KERTBŐL II
3. KÉP – VÖRÖSKOLOSTOR – A KONVENT TEMPLOMA A MELLÉKOLTÁROK MARADVÁNYAIVAL III
4. KÉP – VÖRÖSKOLOSTOR – A KONVENT TEMPLOMÁNAK NYUGATI FALA A PARADICSOMI KERTBŐL IV
5. KÉP – VÖRÖSKOLOSTOR – KÖZÉPKORI SZERZETESI CELLA ROMJAI V
6. KÉP – VÖRÖSKOLOSTOR – PARADICSOMI KERT A CELLÁK MARADVÁNYAIVAL V
7. KÉP – MENEDÉKSZIRT – LÁTKÉP A FELSŐ BEJÁRAT FELŐL VI
8. KÉP – MENEDÉKSZIRT – A KONVENT TEMPLOMA VI
9. KÉP – MENEDÉKSZIRT – PERJEL CELLÁJÁNAK ROMJAI VII
10. KÉP – MENEDÉKSZIRT – REKONSTRUÁLT SZERZETESI CELLA VII
11. KÉP – MENEDÉKSZIRT – KÖNYVTÁR ÉPÜLETÉNEK ROMJAI VIII
12. KÉP – MENEDÉKSZIRT – A GENERÁLIS KÁPTALAN ÁLTAL TÁRGYALT PINCE VIII
13. KÉP – RÉSZLET AZ ÉRDY-KÓDEX KARTHAUZI KÉZIRATÁBÓL IX

1. kép – Vöröskolostor – kúriává átalakított gazdasági épület
Forrás: Szerző.

2. kép – Vöröskolostor – gazdasági épületek a paradicsomi kertből
Forrás: Szerző.

3. kép – Vöröskolostor – a konvent temploma a mellékoltárok maradványaival
Forrás: Szerző.

4. kép – Vöröskolostor – a konvent templomának nyugati fala a paradicsomi kertből
Forrás: Szerző.

5. kép – Vöröskolostor – középkori szerzetesi cella romjai
Forrás: Szerző.

6. kép – Vöröskolostor – paradicsomi kert a cellák maradványaival
Forrás: Szerző.

7. kép – Menedékszirt – látkép a felső bejárat felől
Forrás: Szerző.

8. kép – Menedékszirt – a konvent temploma
Forrás: Szerző.

9. kép – Menedékszirt – perjel cellájának romjai
Forrás: Szerző.

10. kép – Menedékszirt – rekonstruált szerzetesi cella
Forrás: Szerző.

11. kép – Menedékszirt – könyvtár épületének romjai
Forrás: Szerző.

12. kép – Menedékszirt – a generális káptalan által tárgyalt pince
Forrás: Szerző.

13. kép – Részlet az Érdy-kódex karthauzi kéziratából
Forrás: OSZK Kézirattára.